ŽALTVYKSLĖS KOLEKCIJA

PRAKEIKTIEJI KARALIAI

Maurice DRUON

Prancūzijos vilkė

ŽALTVYKSLĖ

PRAKEIKTIEJI KARALIAI V

Maurice DRUON

Prancūzijos vilkė

Istorinis romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
VALDAS V. PETRAUSKAS

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius
2007

UDK 840-3
Dr353

Maurice Druon LA LOUVE DE FRANCE
Editions Mondiales, Paris, 1959

ISSN 1822-637X
ISBN 978-9986-06-267-7

Vol. 5: LA LOUVE DE FRANCE © 1966 by Maurice
Druon, Librairie Plon et Editions Mondiales
© Vertimas į lietuvių kalbą, Valdas V. Petrauskas, 2007
© Leidykla „Žaltvykslė“, 2007

„Prakeiktieji karaliai“ – garsi istorinė 7 tomų freska.

„Prakeiktieji karaliai“ – romanų ciklas, kurio visi veikėjai kadaise gyveno. Veikalas tiksliai atskleidžia kasdieninį gyvenimą, politines ir meilės dramas, kuriose susiduria karaliai, karalienės, popiežiai, ministrai, didikai neramiu, iki šiol mažai pažįstamu paskutinių Kapetingų valdymo laikotarpiu.

Pagrindiniai šios knygos veikėjai

Prancūzijos karalius

KAROLIS IV, vadinamas Gražiuoju, keturioliktasis Hugo Kapeto įpėdinis, Liudviko Šventojo provaikaitis, trečiasis ir paskutinis Pilypo IV Gražiojo ir Žanos Navarietės sūnus, buvęs Blanšės Burgundės vyras, Maršės grafas, dvidešimt devynerių metų.

Prancūzijos karalienės:

MARIJA LIUKSEMBURGIETĖ, Vokietijos imperatoriaus Henriko VII ir Margaritos Brabantietės vyresnioji duktė, devyniolikos metų.

ŽANA D'EVRĖ, Prancūzijos Liudviko, Evrė grafo, Pilypo Gražiojo brolio, ir Margaritos, Artua grafienės, duktė, aštuoniolikos metų.

Prancūzijos našlaujančios karalienės:

VENGRIJOS KLEMANSA, Anžu ir Sicilijos princesė, Neapolio karaliaus Roberto dukterėčia, karaliaus Liudviko X antroji žmona ir našlė, trisdešimties metų.

ŽANA BURGUNDĖ, karaliaus Pilypo IV Ilgojo našlė, Burgundijos grafo Otono ir Artua grafienės Mao duktė, trisdešimties metų.

Anglijos karalius

EDVARDAS II Plantagenetas, devintasis Vilhelmo Nukariautojo įpėdinis, Edvardo I ir Eleonoros Kastilės sūnus, trisdešimt devynerių metų.

ANGLIJOS KARALIENĖ

PRANCŪZIJOS IZABELĖ, Edvardo II žmona, Pilypo Gražiojo duktė ir Prancūzijos karaliaus sesuo, trisdešimt vienerių metų.

ANGLIJOS SOSTO ĮPĖDINIS

EDVARDAS, Edvardo II ir Prancūzijos Izabelės sūnus, būsimasis karalius Edvardas III, vienuolikos metų.

VALUA GRAFO DVARAS:

MONSENJORAS KAROLIS, Liudviko Šventojo vaikaitis ir Pilypo Gražiojo brolis, Prancūzijos karaliaus dėdė, VALUA, Meno, Anžu, Alansono, Sartro, Peršės apanažų grafas, karalystės peras, Konstantinopolio tituluotasis eksimperatorius, Romanijos grafas, penkiasdešimt trejų metų.

MONSENJORAS PILYPAS, VALUA ir Meno grafas, Karolio Valua ir jo pirmosios žmonos Anžu-Sicilijos Margaritos vyresnysis sūnus, būsimasis Pilypas VI, trisdešimties metų.

ŽANA VALUA, ENO grafienė, Karolio Valua ir Anžu Margaritos duktė, Pilypo Valua sesuo, Eno grafo Gijomo žmona, dvidešimt septynerių metų.

ŽANA VALUA, BOMONO grafienė, Karolio Valua ir jo antrosios žmonos Kotrynos de Kurtenė duktė, Pilypo Valua ir Žanos Valua, Eno grafienės, netikra sesuo, Robero III, Artua ir Bomono grafo, žmona, devyniolikos metų.

MAO DE ŠATIJON SEN POL, VALUA grafienė, trečioji monsenjoro Karolio žmona.

ŽANA, vadinama RAIŠĄJA, VALUA grafienė, Burgundijos kunigaikščio ir Prancūzijos Agnesės duktė, Margaritos Burgundės sesuo, Liudviko Šventojo vaikaitė, monsenjoro Pilypo žmona, dvidešimt aštuonerių metų.

NAVAROS KARALIAUS DVARAS:

ŽANA NAVARIETĖ, Liudviko X ir Margaritos Burgundės duktė, Navaros Karalystės sosto paveldėtoja, dvylikos metų.

PRANCŪZIJOS PILYPAS, EVRĖ grafas, Žanos Navarietės vyras, Prancūzijos Liudviko sūnus, Karolio Gražiojo pusbrolis, būsimasis Navaros karalius, penkiolikos metų.

ARTUA GRAFO DVARAS:

MAO, ARTUA GRAFIENĖ, karalystės perė, vietininko Otono IV Burgundo našlė, Žanos ir Blanšės Burgundės motina, penkiasdešimt ketverių metų.

ROBERAS III, ARTUA GRAFAS, Artua grafienės Mao sūnėnas ir priešininkas, Bomon le Rožė grafas, Konšų senjoras, Karolio Valua žentas, trisdešimt šešerių metų.

TJERI LARŠJĖ D'IRSONAS, kanauninkas, grafienės Mao kancleris, penkiasdešimt trejų metų.

BEATRISĖ D'IRSON, Tjeri Laršjė d'Irsono duktė, grafienės Mao dvaro dama, dvidešimt devynerių metų.

ENO GRAFO DVARAS:

ŽANAS DE ENO, Gijomo Gerojo brolis, Eno, Olandijos ir Zelandijos grafas.

PILYPA DE ENO, jo dukterėčia, Gijomo Gerojo ir Žanos Valua antroji duktė, Anglijos sosto įpėdinio Edvardo sužadėtinė, devynerių metų.

PRANCŪZIJOS KARALIAUS DVARO AUKŠTIEJI PAREIGŪNAI:

LIUDVIKAS DE KLERMONAS, BURBONO senjoras, vėliau pirmasis BURBONO kunigaikštis, Liudviko Šventojo vaikaitis, didysis karalystės iždininkas.

GOŠĖ DE ŠATIJONAS, Krevkero senjoras, Porsjeno grafas, Prancūzijos konetablis nuo 1302 metų.

ŽANAS DE ŠERŠMONAS, kancleris.

HIUGAS de BUVILIS, buvęs Pilypo IV Gražiojo didysis kamerheras, pasiuntinys.

ANGLIJOS KARALIAUS GIMINAIČIAI:

TOMAS BRATERTONAS, NORFOLKO grafas, Anglijos maršalas, Anglijos karaliaus Edvardo I ir jo antrosios žmonos, Prancūzijos Margaritos, sūnus, karaliaus Edvardo II netikras brolis ir Prancūzijos karaliaus pusbrolis, dvidešimt trejų metų.

EDMONDAS, KENTO grafas, jaunesnysis Tomo Bratertono brolis, Duvro valdytojas, Penkių Vartų saugotojas, dvidešimt dvejų metų.

HENRIKAS, LESTERIO IR LANKASTERIO grafas, vadinamas KREIVAKAKLIU, Anglijos karaliaus Henriko III vaikaitis, karaliaus Edvardo II pusbrolis, keturiasdešimt dvejų metų.

PATARĖJAI:

HJU DISPENSERIS Senasis, Vinčesterio grafas, šešiasdešimt vienerių metų.

HJU DISPENSERIS Jaunesnysis, jo sūnus, Glosterio grafas, karaliaus Edvardo II favoritas, trisdešimt trejų metų.

BALDOKAS, arkidiakonas, Edvardo II kancleris.

VOLTERIS STEIPLDONAS, Ekseterio vyskupas, lordas iždininkas.

ERENDLIO ir VORINO grafai.

KARALIENĖS IZABELĖS DVARO DAMOS:

Ledi ŽANA MORTIMER, mergautine pavarde Žuenvil, senešalo de Žuenvilio brolio vaikaitė, Rodžerio Mortimerio Vigmoriečio žmona, trisdešimt septynerių metų.

Ledi ALIENORA DISPENSER, mergautine pavarde Kler, Hju Dispenserio Jaunesniojo žmona.

BARONŲ OPOZICIJA:

RODŽERIS MORTIMERIS Vyresnysis, Čirko lordas, buvęs Velso krašto Didysis teisėjas, šešiasdešimt septynerių metų.

RODŽERIS MORTIMERIS Jaunesnysis, aštuntasis Vigmoro baronas, buvęs karaliaus vietininkas ir Airijos Didysis teisėjas, Rodžerio Mortimerio Vyresniojo sūnėnas, trisdešimt septynerių metų.

DŽONAS MELTREVEZAS, TOMAS BERKLIS, TOMAS GVERNIS, DŽONAS KROMVELIS ir kiti anglų senjorai.

Anglijos lordai vyskupai:

ADAMAS ORLETONAS, Heriferdo vyskupas.

VOLTERIS REINOLDSAS, Kenterberio arkivyskupas.

DŽONAS STRETFORDAS, Vinčesterio vyskupas.

Tauerio sargyba:

STIVENAS SIGREIVAS, Tauerio viršininkas.

DŽERARDAS OLSPĖJUS, jo padėjėjas.

OGLAS, barzdaskutys.

Avinjono dvaras:

POPIEŽIUS JONAS XXII, buvęs kardinolas Žakas DIUEZAS, išrinktas 1316 metų konklavoje, septyniasdešimt devynerių metų.

BERTRANAS DIU PUŽĖ, GOSLENAS DIUEZAS, GAJARAS DE LA MOTAS, ARNO DE VIA, RAIMONAS RUDASIS, popiežiaus giminaičiai kardinolai.

Lombardai:

SPINELAS TOLOMĖJUS, Sjenos bankininkas, gyvenąs Paryžiuje, šešiasdešimt devynerių metų.

GUČAS BALJONIS, Spinelo Tolomėjaus sūnėnas, Tolomėjaus kompanijos sjenietis bankininkas.

BOKAČAS, Bardžių kompanijos agentas, rašytojo Bokačo tėvas.

KRESĖ ŠEIMA:

PJERAS ir ŽANAS DE KRESĖ, Kresė velionio senjoro sūnūs, trisdešimt vienerių ir dvidešimt devynerių metų.

MARI, jų sesuo, Gučo Baljonio slapta žmona, dvidešimt penkerių metų.

ŽANAS, vadinamas Žanō arba Džaninu, Gučo Baljonio ir Mari de Kresė tariamas vaikas, iš tiesų – JONAS POMIRTINIS, Liudviko X ir Vengrijos Klemansos sūnus, septynerių metų.

Visi vardai yra istoriniai, amžius nurodytas 1323 m.

Prologas

... Ir bausmės, tamplierių didžiojo magistro pagarsintos nuo laužo, mesti jo prakeikimai ritosi kaip ritęsi per Prancūziją. Lemtis šlavė karalius lyg šachmatų figūras.

Mirė Pilypas Gražusis, smūgio ištiktas, po pusantrų metų mirė vyresnysis jo sūnus Liudvikas X, nuodais apduotas, ir antrasis sūnus Pilypas V, regėjosi, ilgai viešpataus. Praslinko šešeri metai, ir Pilypas V taip pat atsisveikino su gyvenimu, trisdešimties metų nesulaukęs.

Peržvelkime jo valdymo laikotarpį, kuris tik atrodo kaip likimo duota atlyda, palyginti su vėlesniųjų metų dramomis ir negandomis. Blankus valdymo laikotarpis, pasakytų tas, kas Istorijos puslapius sklaido nerūpestingai, be abejo, nepastebėdamas, jog susitepė rankas kraujù. O vis dėlto... Pažiūrėkime, koks likimas lemtas didžiam karaliui, kai laimė nusigręžia nuo jo.

Taigi Pilypas V Ilgasis buvo didis karalius. Naudodamasis jėga ir klasta, įstatymais ir smurtu, jis, dar jaunas būdamas, užgrobė karūną, dėl kurios varžėsi trokštantieji valdžios. Įkalinta konklava, šturmu paimti karaliaus rūmai, išgalvotas įpėdinystės įstatymas, dešimties dienų žygiu numalšintas provincijos maištas, belangėn įmestas prakilnus senjoras, lopšy nužudytas karaliaus vaikas – bent taip manyta,– štai kokiais sparčiais žingsniais jo eita prie sosto.

Tūkstantis trys šimtai septynioliktųjų metų sausio rytą, visiems varpams gaudžiant išėjęs iš Reimso katedros, antrasis Geležinio karaliaus sūnus galėjo manyti esąs nugalėtojas ir turįs valią toliau varyti didžiąją politiką, kuria žavėjosi valdant tėvui. Pareigos vedama, visa giminė nusilenkė jam. Baronus jis pažabojo, Parlamentui darė didelę įtaką, o buržuazija sveikino jį, džiūgaudama, jog pagaliau gavo tvirtą valdovą; jo žmona nusivalė Nelio bokšto nešlovę, ir sostą, rodės, privalėjo paveldėti ką tik gimęs sūnus; galų gale vainikavimas suteikė jam nepaneigiamą didybę. Nieko netrūko Pilypui V, kad jis galėtų mėgautis sąlygiška karalių laime, net sumanumo siekti taikos, kurios kainą jis gerai išmanė.

Po trijų savaičių mirė jo vaikas. Tai buvo vienintelis jo sūnus, ir karalienė Žana, tapusi nevaisinga, daugiau jam nepagimdys.

Vasaros pradžioje badas nusiaubė kraštą, nuklodamas miestus lavonais.

Neilgai trukus visoje Prancūzijoje pakilo beprotybės vėjas.

Koks aklas, lyg ir mistinis impulsas, kokios naivios godos apie šventumą ir nuotykius, koks beribis vargas, koks pasiutęs geismas naikinti ūmiai pastūmėjo kaimo bernus ir mergas, aviganius, jaučiaganius, kiauliaganius, smulkius amatininkus ir audėjas – bemaž visus nuo penkiolikos iki dvidešimties metų amžiaus – staiga palikti savo šeimas, savo kaimus ir klajoti būriais, basus, be pinigų ir maisto? Dingstis šiam gaivališkam tautos kraustymuisi buvo miglota mintis apie kryžiaus žygį...

Beprotybė, tiesą pasakius, gavo pradžią Tamplierių ordino griuvėsiuose. Daugelį senųjų tamplierių bemaž iš proto išvarė kalėjimai, teismai, kankinimai, įkaitinta geležimi išplėštas išsižadėjimas ir laužai, ryjantys jų brolius. Geisdami keršto, ilgėdamiesi prarastos galybės ir žinodami vieną kitą magišką burtažodį, išmoktą Rytuose, jie pasidarė fanatikai, juo baisesni, kad dangstė-

si kukliu vienuolio abitu arba smulkaus amatininko palaidiniu. Jie vėl susibūrė į slaptą draugiją ir klausė įsakymų, paslaptingai perduodamų nuo įsislaptinusio didžiojo magistro, pakeitusio ant laužo sudegintą didįjį magistrą.

Tai tie žmonės vieną žiemą staiga tapo kaimo pamokslininkais ir nelyginant Pareinės legendų fleitininkas nusivedė iš paskos Prancūzijos jaunimą. Jų žodžiais tariant, į Šventąją žemę. Bet iš tikrųjų jie siekė sužlugdyti karalystę ir pražudyti popiežių.

Ir karalius, ir popiežius buvo bejėgiai prieš tas pranašų ordas, kurios dūmė keliais, prieš tas žmonių upes, tvinusias kiekvienoje kryžkelėje, tarsi Flandrijos, Normandijos, Bretanės ir Puatu žemė būtų buvusi apkerėta.

Dešimt tūkstančių, dvidešimt tūkstančių, šimtas tūkstančių... „Piemenėliai“ traukė paslaptingų susitikimo vietų link. Prie jų šliejosi atskirtieji nuo Bažnyčios kunigai, atskalūnai vienuoliai, plėšikai, vagys, elgetos ir kekšės. Tų eisenų priešaky buvo nešamas kryžius, tačiau bernai ir mergos be saiko siautėjo ir paleistuvavo. Šimtai tūkstančių skarmaluotų klajūnų, būdavo, įžengia į miestą prašyti išmaldos ir beregint jį apiplėšia. Taigi nusikaltimai, iš pradžių tik lydėję paprasčiausias vagystes, neilgai trukus ima tenkinti nedorą prigimtį.

Piemenėliai siaubė Prancūziją ištisus metus, savo gaivalingame žygyje laikydamiesi tam tikros taktikos, netausodami nei bažnyčių, nei vienuolynų. Paryžius, siaubo apimtas, žiūrėjo, kaip toji grobikų armija užplūsta gatves, o karalius Pilypas V kviečia laikytis rimties, kreipdamasis į minią pro savo rūmų langą. Jie reikalavo, kad karalius stotų jų priešaky. Jie šturmu paėmė Šatlė, nužudė prevo, apiplėšė Sen Žermen de Prė abatiją. Paskui naujas įsakymas – toks pat paslaptingas, kaip ir anas, kuris juos subūrė, – nukreipė juos keliais į pietus. Paryžiečiai dar drebėjo iš bai-

mės, o piemenėliai jau užtvindė Orleaną. Šventoji žemė buvo toli, jų smurtą dar turėjo patirti Buržas, Limožas, Sentas, Perigoras ir Bordelė, Gaskonė ir Aženė.

Popiežius Jonas XXII, sunerimęs, jog maištininkų banga artėja prie Avinjono, pagrasė atskirsiąs nuo Bažnyčios tuos apsišaukėlius kryžeivius. Jiems reikėjo aukų, ir jie nusitaikė į žydus. Tada miestelėnai, pritardami žudynėms, ėmė broliautis su piemenėliais. Nusiaubti Lektūro, Ovilaro, Kastelsaraseno, Albi, Ošo, Tulūzos getai – vienur šimtas penkiolika lavonų, kitur šimtas penkiasdešimt du... Kiekvienas Langedoko miestas patyrė skerdynes. Verdene prie Garonės žydai gynėsi į priešą svaidydami savo vaikus, paskui išsižudė, nenorėdami pakliūti bepročiams į nagus.

Tada popiežius vyskupams, o karalius senešalams davė įsakymą apginti žydus, kurių verslas jiems buvo reikalingas. Fua grafas, atskubėjęs į pagalbą Karkasono senešalui, netgi turėjo blokšti mūšin kautynių tvarka išrikiuotą kariuomenę, ir tūkstančiai piemenėlių, nustumtų į Eg Morto pelkynus, žuvo nuo kardų ir iečių, užklimpo raistuose, nuskendo. Prancūzijos žemė gėrė savo tautos kraują, rijo savo jaunimą. Dvasininkija ir karaliaus pareigūnai susivienijo ir persekiojo išsigelbėjusiuosius. Miestų vartai jiems buvo uždaryti, niekas nebedavė jiems maisto nei pastogės, galiausiai suvarė į Sevenų perėjas, o sučiuptuosius iškarstė ant šakų – kekėmis po dvidešimt, po trisdešimt. Išretėjusios gaujos dar bastėsi bemaž dvejus metus, kai kurios jų nuklydo net Italijon.

Prancūziją, jos kūną ir kraują ėdė negalė. Vos tik numalšo piemenėlių šėlsmas, pašėlo raupsuotieji.

Ar galėjai kaltinti visus tuos nelaiminguosius išopėjusiais kūnais, negyvėlių veidais, bigėmis virtusiomis rankomis, tuos parijus, kurie gyveno uždaryti leprozoriumuose, užkrato ir epidemijos kaimuose, tuokėsi vieni su kitais ir išeiti į pasaulį galėjo *tik su barškyne rankoje, ar būta pagrindo juos kaltinti užnuodijus vandenį? Nes tūkstantis trys šimtai dvidešimt pirmųjų metų vasarą šaltiniai, upeliai, šuliniai ir vandens telkiniai daug kur buvo užkrėsti. Ir prancūzai duso iš troškulio žiūrėdami į sraunias savo upes ir gėrė tą vandenį baisėdamiesi ir laukdami mirties po kiekvieno gurkšnio. Gal ir tamplieriai buvo prikišę nagus prie tų keistų nuodų, pagamintų iš žmogaus kraujo, šlapimo, magiškų žolelių, grūstų žalčių galvų ir rupūžių kojelių, kiaurai subadytų ostijų ir palaidūnių plaukų, ir, pasak kalbų, įpylę šen bei ten į vandenį! Galbūt jie ir paskatino maištauti Dievo prakeiktą tautą, primetę jai savo valią, kaip prisipažino vienas kitas kankinamas raupsuotasis, pražudyti krikščionis arba apkrėsti juos raupsais!*

Neganda prasidėjo Puatu per karaliaus Pilypo V viešnagę. Netrukus ji apėmė visą šalį. Miestelėnai ir kaimiečiai užgriuvo raupsuotųjų buveines, pasinešę išnaikinti ligonius, ūmiai tapusius visuomenės priešais. Gailėtasi vien nėščių moterų ir motinų, ir tik iki tol, kol jos maitindavo savo kūdikius. Paskui sudegindavo jas ant laužo. Karaliaus teisėjai dangstydavo tas masines skerdynes savo nuosprendžiais, o bajorija siųsdavo talkon savo kareivius. Vėliau dar kartą grįžta prie žydų, apkaltinus juos bendrininkavus rengiant siaubingą ir miglotą sąmokslą, kurį, pasak kalbų, sukurstę Grenados ir Tuniso karaliai maurai. Atrodė, jog Prancūzija, sviesdama ant aukuro aibes žmonių gyvybių, bandė prislopinti šalį apėmusį nerimą ir išsivaduoti iš baimės.

Akvitanės vėjas nešė kraupų laužų smarsą. Šinone visi apylinkių žydai buvo sumesti į duobę ir paleisti pelenais; Paryžiuje jie buvo sudeginti toje pačioje nelemtoje saloje, vadinamoje jų vardu, priešais karaliaus rūmus, ten, kur Žakas de Molė buvo apreiškęs savo lemtingą pranašystę.

Ir karalius mirė. Mirė, pakirstas karštinės ir baisaus vidurių skausmo, apsikrėtęs savo giminės valdoje, Puatu, mirė, išgėręs savo karalystės vandens, savo valdinių užnuodyto.

Jis merdėjo penkis mėnesius, kęsdamas baisiausias kančias, sunykęs, vien kaulai ir oda.

Kas rytą jis liepdavo atidaryti savo miegamojo duris Lonšano abatijoje, kurion buvo įsakęs jį nugabenti, kad visi žmonės, eidami pro šalį, galėtų nekliudomi prisiartinti prie lovos ir išklausyti jo žodžius: „Štai matote Prancūzijos karalių, jūsų viešpatį, didžiausią karalystės vargdienį, nes nėra nė vieno tarp jūsų, su kuriuo nenorėčiau pasikeisti savo likimu. Vaikai mano, pažvelkite į savo laikinąjį valdovą ir visa širdimi atsiduokite Dievui, nes matote, kaip Jis žaidžia su savo kūriniais šiame pasaulyje.“

Jis buvo palaidotas šalia savo protėvių Sen Deni kapinėse tūkstantis trys šimtai dvidešimt antraisiais metais, rytojaus dieną po Trijų Karalių, ir niekas jo neapraudojo, vien žmona.

Ir vis dėlto jis buvo labai išmintingas karalius, rūpinęsis valstybe. Jis įvardijo karaliaus valdas, tai yra Prancūziją, vientisa ir nedaloma, suvienodino piniginius, svorio ir matų vienetus, pertvarkė teismų sistemą, kad bylos būtų sprendžiamos nešališkai, uždraudė įstaigose eiti antraeiles pareigas, užkirto kelią į Parlamentą prelatams, įsteigė ypatingą finansų priežiūrą. Be to, jis įnešė savo indėlį į baudžiavos panaikinimą. Jis geidavo, kad baudžiava visiškai išnyktų jo valstybėje, norėjo valdyti „iš tikrųjų laisvus“ žmones, tokius, kokius juos sukūrė gamta.

Jis išvengė pagundų kariauti, panaikino daugelį įgulų šalies viduje, sutvirtindamas pasienį, ir visada labiau vertino derybas nei beprasmiškus žygius. Žinoma, jis gimė per anksti ir tauta dar nesuprato, jog teisybė ir taika taip brangiai kainuoja, ir netgi nesuvokė, kodėl karalius taip atkakliai siekia jos paramos. Žmonėms *kilo klausimas: „Kurgi išėjo visos pajamos, dešimtinės ir metiniai mokesčiai, ir lombardų bei žydų subsidijos, jei išmaldų mažiau išdalyta, ir nekariauta nei rūmai statyta! Kurgi viskas pradingo?“*

Kilmingieji baronai, iki laiko nuolankūs, kartais netgi, kaimuose kilus neramumams, telkęsi apie savo valdovą, kantriai laukė savo keršto valandos ir ramiai stebėjo to jauno nemėgstamo karaliaus agoniją.

Pilypas V Ilgasis, pernelyg aplenkęs savo laiką, buvo vienišas ir mirė niekieno nesuprastas.

Jis paliko tik dukteris, tačiau pagal įpėdinystės įstatymą, išleistą sau pačiam, jos neteko teisės į sostą. Karūna atiteko jaunesniajam jo broliui, Maršės grafui Karoliui, kuris buvo tiek menko proto, kiek gražaus veido. Vėlei triumfavo galingasis Valua grafas, Artua grafas Roberas, visa antros eilės Kapetų giminė ir maištingieji baronai. Pagaliau vėl buvo galima prašnekti apie kryžiaus žygį, kištis į imperijos intrigas, spekuliuoti aukso kursu ir su panieka stebėti, kaip kovoja su sunkumais Anglijos Karalystė.

Ten klastingas, lengvapėdis ir bejėgis karalius, įsimylėjęs savo favoritą, kariauja su saviškiais – baronais, vyskupais ir taip pat laisto karalystės žemę valdinių krauju.

Ten Prancūzijos princesė patiria pažeminimą kaip moteris, niekinama kaip karalienė, dreba dėl savo gyvybės, rengia sąmokslus siekdama apsiginti ir svajoja apie kerštą.

Atrodo, jog Izabelė, Geležinio karaliaus duktė ir Prancūzijos karaliaus Karolio IV sesuo, bus nusinešusi kitapus Lamanšo templierių prakeikimą...

Pirma dalis

NUO TEMZĖS IKI GARONĖS

I

„Iš Tauerio nepabėgsi...“

Didelis varnas, juodas, blizgus, baisingas, didumo beveik sulig žąsimi, šokčioja priešais rūsio langelį. Retkarčiais stabtelėja nukoręs sparnus, klastingai primerkia apskritą akį, apsimeta snaudžiantis. Bet staiga atkiša snapą ir taikosi kirsti žmogui į akį, spindinčią už grotų. Tos akys, pilkos kaip titnagas, tartum masinte masina paukštį. Tačiau kalinys mitrus – beregint atlošia galvą. Ir varnas toliau sunkiai šokčioja palei langelį.

Dabar jau žmogus kiša pro langelį savo dailią, stambią ranką ilgais nervingais pirštais, pamažėl tiesia į priekį, ir štai ji drykso it medžio šaka dulkėse, laukia progos nutverti varną už kaklo.

Paukštis irgi vikrus, nors ir didelis, – kimiai karkdamas, atšoka į šalį.

– Saugokis, Edvardai, saugokis, – sako žmogus, stovintis už grotų. – Vieną gražią dieną vis vien tave pasmaugsiu.

Kalinys praminė tą pasalūnišką varną savo priešo, Anglijos karaliaus, vardu.

Jau pusantrų metų trunka tas žaidimas, pusantrų metų varnas taikosi iškirsti kaliniui akis, pusantrų metų kalinys bando nusmaugti juodąjį paukštį, pusantrų metų Rodžeris Mortimeris, aštuntasis Vigmoro baronas, Velso markų senjoras ir buvęs karaliaus vietininkas Airijoje, drauge su savo dėde Rodžeriu Mortimeriu Čirkiečiu, buvusiu Velso krašto Didžiuoju teisėju, įkalintas Taueryje. Tokio aukšto rango kalinius, priklausančius seniausiajai karalystės bajorijai, pagal paprotį priderėjo uždaryti į padoresnę kamerą. Tačiau karalius Edvardas II, tūkstantis trys šimtai dvidešimt antrųjų metų sausį laimėjęs Šruzberio mūšį prieš sumaištavusius baronus ir sučiupęs abudu Mortimerius, įsakė uždaryti juos į tą žemą ir ankštą kamerą su langeliu palei pat žemę naujajame kalėjime, kurį visai neseniai buvo pastatydinęs po dešinei nuo Varpinės. Dvaro, vyskupų ir netgi tautos spaudžiamas, mirties nuosprendį, kuris iš pradžių buvo paskelbtas abiem Mortimeriams, karalius pakeitė kalėjimu iki gyvos galvos įsitikinęs, jog ta pražūtinga kamera, tas rūsys, kur pakaušis siekė lubas, ilgainiui atliks budelio vaidmenį.

Ir iš tikrųjų, jei Rodžeris Mortimeris Vigmorietis, trisdešimt šešerių metų vyras, galėjo ištverti tokį kalinimą, tai senasis Čirko lordas palūžo, pusantrų metų praleidęs toje duobėje, kur pro langelį smelkėsi rūkas, sienomis sruvo lietus, o karštymečiu alino alsi tvanka. Jam slinko plaukai, byrėjo dantys, tino kojos, rankas suko reumatas, ir vyresnysis Mortimeris jau beveik nebenulipdavo nuo ąžuolinės lentos, atstojančios jam lovą, o jo sūnėnas kiaurą dieną stovėdavo prie langelio, žiūrėdamas į šviesą.

Ėjo jau antra vasara, kai jie kamavosi tame užnarvyje.

Jau prieš dvi valandas išaušo diena virš garsiausios Anglijos tvirtovės, karalystės širdies ir jos valdovų galybės simbolio, virš Baltojo Tauerio, grakštaus, palyginti su gigantiškomis jo proporcijomis, milžiniško ketvirtainio bokšto, Vilhelmo Nukariautojo pastatydinto ant senosios romėnų pilies griuvėsių, išaušo diena virš įtvirtinimų kuorų ir Ričardo Liūtaširdžio dantytų mūrų, virš Karaliaus Rūmų, virš Šventojo Petro koplyčios, virš Išdavikų vartų. Diena žadėjo būti karšta, netgi slopi, kaip ir vakarykštė: tai bylojo saulė, rausvinanti akmenis, ir šleikštokas dumblo tvaikas, kylantis iš Temzės kanalų, – upė čia pat skalavo griovių sankasas.

Varnas, pravarde Edvardas, suplasnojęs nuskrido su būriu didžiųjų varnų į liūdnos šlovės veją, vadinamą Grynu, kurioje mirties bausmės vykdymo dieną būdavo statoma trinka galvoms kapoti, ir ėmė lasioti žolę, tarpią nuo škotų patriotų, valstybės nusikaltėlių ir nemalonėn patekusių favoritų kraujo.

Sargai grėbstė Gryną, šlavinėjo grįstus takus, bet varnai nesibaidė – niekas nebūtų išdrįsęs paliesti prietaro saugomų paukščių, gyvenančių čia nuo neatmenamų laikų.

Sargybos kareiviai ėjo iš savo būstinės, paskubom sagstydamiesi diržus ar blauzdines, dėdamiesi šalmus, ir rinkosi kasdieninei apžiūrai, kuri šį rytą buvo ypač iškilminga, nes buvo rugpjūčio pirmoji, šventojo Petro, pančiais sukaustyto, – koplyčios globėjo – diena, kasmetė Tauerio šventė.

Žemose Mortimerių kameros duryse sudžeržgė skląsčiai. Raktininkas pravėrė duris, užmetė akį vidun ir įleido barzdaskutį. Tas ilganosis žmogėnas mažytėmis akimis ir apskrita burna kartą per savaitę ateidavo skusti barzdą Rodžeriui Mortimeriui Jaunesniajam. Žiemos mėnesiais toji procedūra būdavo tikra kankynė kaliniui, nes Stivenas Sigreivas, Tauerio komendantas, sykį pareiškė:

– Jei lordas Mortimeris pageidauja vaikščioti nusiskutęs, ką gi, aš jam siuntinėsiu barzdaskutį, bet neprivalau aprūpinti šiltu vandeniu.

Lordas Mortimeris tvirtai laikėsi savo: visų pirma, norėjo mesti iššūkį komendantui, kita vertus, jo prakeiktas priešas karalius Edvardas želdinosi dailią šviesią barzdelę, o svarbiausia – drausmindamas save žinojo, kad, vienąsyk atsipalaidavęs, pamažėle ims smukti, kol visiškai nusibaigs, o toks pavojus tyko kiekvieno kalinio. Akivaizdžiausias pavyzdys buvo jo dėdė, nėmaž nebesirūpinantis savo išvaizda: vešliai apžėlusiu smakru, išsidraikiusiais plaukais Čirko lordas atrodė kaip senas atsiskyrėlis ir be perstogės skundėsi krūva negalių.

– Tik vargano kūno skausmai man dar byloja, kad tebesu gyvas, – sakydavo jis kartais.

Taigi Rodžeris Mortimeris Jaunesnysis kas savaitę priimdavo barzdaskutį Oglą, netgi tada, kai reikėdavo pramušti ledą dubenyje, o skustuvas iki kraujų nugremždavo skruostus. Užtat buvo atlygintas su kaupu, nes po kelių mėnesių susiprotėjo, kad per Oglą galėtų susisiekti su pasauliu kitapus kalėjimo mūrų. Keistas žmogus buvo tas barzdaskutys: godus, bet ir linkęs aukotis; jis sielojosi dėl savo priklausomos padėties, nes tarėsi nusipelnęs geresnės; pasiūlymas jam teikė progą slapta atsigriebti, nes, turėdamas bendrų paslapčių su kilmingais ponais, galėtų pajusti savo vertę. Vigmoro baronas buvo, ko gera, pats tauriausias vyras tiek savo kilme, tiek prigimtimi, kokį jam kada nors teko sutikti. Be to, kas nesižavės tokiu kaliniu, kuris primygtinai reikalauja skustis barzdą, netgi speigmečiu!

Taigi per barzdaskutį Mortimeris užmezgė ryšį – silpną, bet nuolatinį, – su savo šalininkais, o svarbiausia – su Adamu Orletonu, Heriferdo vyskupu, per barzdaskutį taip pat sužinojo, kad Tauerio viršininko padėjėją Džerardą Olspėjų būtų galima palenkti į savo pusę, ir, be to, per barzdaskutį jis surezgė intrigą, kuri ilgainiui turėjo atverti jam kelią į laisvę. Vyskupas patikino, jog jis būsiąs išlaisvintas vasarą. O buvo jau vasara...

Pro akutę kameros duryse sargas kartkartėm mesdavo žvilgsnį į vidų, tačiau be jokio įtarumo, stačiai iš profesinio įpročio.

Rodžeris Mortimeris su mediniu dubenėliu pasmakrėje – ar kada nors jis vėl naudosis, kaip kadaise, savo plono kaltinio sidabro indeliu? – klausėsi banalybių, kurias tik dėl akių labai garsiai dėstė barzdaskutys. Saulė, vasara, karštis... Geri orai nusistovėjo, ir ypač per Šventąjį Petrą, apie tai verta pakalbėti...

Dar žemiau palinkęs prie savo skustuvo, Oglas sušnibždėjo kaliniui į ausį:

– *Be ready for tonight, my lord.**

Rodžeris Mortimeris nė nevirptelėjo. Tik pilkas kaip titnagas akis po vešliais antakiais įsmeigė į mažytes juodas barzdaskučio akis, ir tas nuleido vokus, patvirtindamas savo žodžius.

– Olspėjus?.. – sumurmėjo Mortimeris.

– *He'll go with us***, – atsakė barzdaskutys, apeidamas jį iš kito šono.

– *The bishop*?*** – dar paklausė kalinys.

– *He'll wait for you outside, after dark*,**** – tarė barzdaskutys ir tučtuojau skardžiu balsu leidosi kalbėti apie saulę, apie rengiamą apžiūrą, apie žaidynes, vyksiančias po pietų...

Nuskustas Rodžeris Mortimeris nušlėkė veidą vandeniu ir nusišluostė drobele, pats to nepastebėdamas.

O kai barzdaskutys Oglas išėjo, raktininko lydimas, kalinys abi rankas prispaudė prie krūtinės ir giliai įkvėpė oro. Jis vos tvardėsi nesušukęs: „Būkite pasirengęs šiąnakt!“ Tie žodžiai ūžė galvoje. Nejau pagaliau tai įvyks šiąnakt?

---

* Būkite pasirengęs šiąnakt, milorde. (*Angl.*)

** Jis vyks su mumis (*angl.*).

*** Vyskupas? (*Angl.*)

**** Lauks jūsų už miesto sutemus (*angl.*).

Jis priėjo prie lentinio gulto, ant kurio snūduriavo likimo draugas.

– Dėde, – tarė jis, – tai įvyks šiąnakt.

Senasis Čirko lordas apsivertė dejuodamas, pakėlė į sūnėną išblukusias akis, kurios kameros prietemoje atrodė žalsvos kaip jūros vanduo, ir pavargusiu balsu atsakė:

– Iš Tauerio nepabėgsi, vaikeli. Niekas nepabėgs... Nei šiąnakt, nei kada nors vėliau.

Mortimeris Jaunesnysis suirzęs krestelėjo galvą. Kodėl taip spiriasi, kodėl taip nenori rizikuoti tas žmogus, kuriam tiek nedaug liko gyventi? Jis nieko neatsakė bijodamas užsiplieksti. Nors jiedu kalbėjosi prancūziškai, kaip ir visas dvaras ir normandų kilmės bajorija, o tarnai, kareiviai ir prastuomenė kalbėjo angliškai, bet visą laiką būgštavo, kad jų kas nors nenugirstų.

Jis vėl grįžo prie langelio ir sužiuro iš apačios į veją, kur, rengdamiesi apžiūrai, rikiavosi kareiviai, džiūgaudamas, jog, ko gera, mato ją paskutinį kartą.

Prieš akis šmėkščiojo kareivių blauzdinės, grubios odinės kurpės kaukšėjo į grindinį. Ir Rodžeris Mortimeris negalėjo nesižavėti žiūrėdamas, kaip tiksliai persirikiuoja lankininkai, tie puikūs anglų lankininkai, geriausi Europoje, paleidžiantys iki dvylikos strėlių per minutę.

Komendanto padėjėjas Olspėjus stovėjo išsitempęs vidury Gryno, visa gerkle rėkalojo įsakymus ir gerbė ginklu Tauerio viršininką. Galvoj netilpo, kad tas augalotas jaunuolis, šviesbruvis, raudonskruostis, toks uolus tarnyboje, toks pareigingas, sutiko įvykdyti išdavystę. Tam jį paskatino galbūt ne vien pinigai, bet ir kiti sumetimai. Džerardas Olspėjus, Tauerio viršininko padėjėjas, kaip ir diduma pareigūnų, šerifų, vyskupų ir senjorų, geidavo matyti Angliją nusikračiusią prastų ministrų, supančių karalių; jis, kaip ir kiekvienas jaunuolis, svajojo atlikti didvyrio vaidmenį, be to, jis niekino savo viršininką konsteblį Sigreivą, stačiai negalėjo jo pakęsti.

Tasai girtuoklis ir apsileidėlis, viena akimi aklas, įdubusiais skruostais, kaip tik per prastų ministrų protekciją buvo gavęs savo aukštą vietą. Nėmaž neslėpdamas įpročių, kuriuos karalius Edvardas demonstravo visam dvarui, konsteblis mielai naudojosi įgula lyg savo haremu. Jam patiko augaloti šviesbruviai jaunuoliai, todėl jo padėjėjui Olspėjui, labai dievobaimingam vyrui, kuriam buvo tolima bet kokia nedora mintis, gyvenimas virto tikru pragaru. Atrėmęs viršininko meilinimąsi, Olspėjus buvo be perstojo persekiojamas. Kokių tik priekabių ir užgaulių nesigriebė Sigreivas, keršydamas Olspėjui! Ištaikęs menkiausią progą, vienakis griebdavosi žiaurumų. Štai ir dabar, apžiūrinėdamas kareivius, jis įžūliai šaipėsi iš savo padėjėjo dėl niekniekių, aptikęs tai rikiuotės kliautį, tai rūdžių dėmelę ant peilio geležtės, tai vos pastebimą įdrėskimą odinėje strėlinėje. Ta vienintelė jo akis ieškojo tik priekabių.

Nors buvo šventės diena, kai paprastai bausmių neskiriama, konsteblis įsakė čia pat nuplakti tris kareivius aptikęs, kad jų ginkluotė netvarkinga. Tai buvo kaip tyčia trys geriausi lankininkai. Seržantas nuėjo atnešti rykščių. Prasikaltusieji turėjo nusileisti kelnes prieš rikiuotę. Konstebliui, ko gera, tas reginys baisiai patiko.

– Jei sargyba bus apsileidusi, kitą kartą, Olspėjau, nukentėsite pats, – tarė jis.

Paskui visa įgula nužygiavo koplyčion klausyti mišių ir giedoti giesmių, liko tik vartų ir tvirtovės sienų sargyba.

Kalinys, prigludęs prie langelio, girdėjo, kaip šiurkštūs balsai, darkydami melodiją, traukia giesmes. „Būkite pasirengęs šiąnakt, milorde...“ Buvęs karaliaus vietininkas Airijoje nesiliovė galvojęs, kad naktį veikiausiai jau bus laisvėje. Dar visa diena prieš akis – laukti, tikėtis ir bijoti. Bijoti, kad Oglas neapsižioplintų veikdamas pagal parengtą planą, bijoti, kad Olspėjaus paskutinę akimirką nenugalėtų pareigos jausmas... Ištisą dieną spėlioti, kokios nenumatytos kliūtys, kokios atsitiktinumo išdaigos galėtų sužlugdyti pabėgimą.

„Verčiau apie tai negalvoti, – tarė jis sau vienas, – verčiau manyti, jog viskas baigsis gerai. Juk visada atsitinka tai, ko iš anksto negali numatyti. Bet laimi tas, kas tvirtai pasiryžęs“. Tačiau galvoje vis tiek sukosi neramios mintys. „Vis dėlto ant sienų budės kareiviai...“

Jis ūmiai atšoko nuo langelio. Varnas slapčiomis prisėlino pasieniais ir kad kiek būtų iškirtęs kaliniui akį.

– Ak Edvardai, Edvardai, dabar tu jau persistengei, – pro dantis iškošė Mortimeris. – Ir jei man lemta tave nusmaugti, tai nusmaugsiu tave šiandien.

Įgulos kareiviai ką tik išėjo iš koplyčios ir sugužėjo į valgyklą tradicinių vaišių.

Kameros tarpduryje pasirodė raktininkas, lydimas sargybinio, nešiojančio kaliniams valgį. Šventės proga skystoje pupienėje plaukiojo gabalėlis avienos.

– Gal atsikeltumėte, dėde? – tarė Mortimeris.

– Net mišių mums klausyti neleidžia, lyg būtume atskirti nuo Bažnyčios, – tarė senasis lordas.

Jis užsispyrė valgysiąs ant gulto, bet tik palaižė.

– Imk mano dalį, tau labiau reikia nei man, – tarė jis sūnėnui.

Raktininkas išėjo. Pasirodys kameroje tik vakare.

– Vadinasi, dėde, jūs iš tikrųjų nenorite su manim bėgti? – paklausė Mortimeris.

– Kur bėgti, vaikeli? Iš Tauerio nepabėgsi. Dar niekam niekada nepavyko. Ir prieš karalių nėra ko maištauti. Žinoma, Edvardas ne ką geresnis už ankstesnius Anglijos valdovus, tas tiesa, be to, ir abu jo Dispenseriai visiškai teisėtai turėjo atsidurti mūsų vietoje. Tačiau karaliaus nepasirinksi, jam privalai tarnauti. Nereikėjo man judviejų klausyti, Tomo Lankasterio ir tavęs, kai jūs griebėtės ginklo. Nes Tomui nusirito galva, o mudu štai kur esame...

Tokiu metu, nurijęs kelis gurkšnius putros, dėdė paprastai imdavo kalbėti vienodu gailiu balsu, beje, ir varinėdavo tas pačias šnekas, kurių sūnėnas klausėsi jau pusantrų metų. Senasis Mortimeris, užkliudęs šešiasdešimt septintus, nė iš tolo nepriminė kitados buvusio gražaus vyro ir prakilnaus senjoro, kurio šaunumą legendiniuose Kenilvorto pilies turnyruose dar minėjo trys kartos. Veltui sūnėnas stengėsi bent kiek uždegti širdį tam senam nuvargusiam pražilusiam žmogui.

– Ko gera, nebepaeisiu, – pridūrė jis.

– O jūs pabandykit! Išlipkit iš savo guolio. Be to, kaip sakiau, aš jus neščiau.

– Štai kaip! Su manimi ant nugaros perlipsi per sienas, paskui brisi per vandenį, o juk aš nemoku plaukti. Neši mane, kad padėčiau galvą ant trinkos, ir tiek, šalia tavosios. Dievas galbūt rengia mums išlaisvinimą, o tu gali viską sužlugdyti savo beprotystėmis. Ir taip visados, Mortimeriai apsigimę maištininkai. Prisimink pirmąjį Rodžerį, vyskupo ir Danijos karaliaus Herfasto dukters sūnų. Jis sutriuškino visą Prancūzijos karaliaus kariuomenę prie savo pilies sienų Mortimer an Brė. Tačiau taip stipriai įžeidė Nukariautoją, mūsų giminaitį, jog tas atėmė iš jo visas žemes ir turtus...

Rodžeris Jaunesnysis, sėdėdamas ant suoliuko, susinėrė rankas ant krūtinės, užsimerkė ir, truputį atsilošęs, įsirėmė pečiais į sieną. Vėlei, kaip kasdien, turėjo klausytis prisiminimų apie visus protėvius, šimtąjį kartą klausytis, kaip Ralfas Barzdotasis, pirmojo Rodžerio sūnus, drauge su kunigaikščiu Vilhelmu išsilaipino Anglijoje, kaip gavo Vigmoro feodą ir kaip nuo to laiko Mortimeriai išplėtė savo galybę keturiose grafystėse.

Iš valgyklos kartais pasigirsdavo užstalės dainos, kurias bliovė kareiviai į pietų pabaigą.

– Dėl Dievo meilės, dėde, – sušuko Mortimeris Jaunesnysis, – nors valandėlei pamirškite mūsų protėvius. Aš taip neskubu, kaip jūs, su jais susitikti. Taip, aš žinau, kad mes esame karaliaus palikuonys. Bet karališkasis kraujas kalėjime yra toks pat kaip ir kitų. Argi mus išvaduos Herfasto kalavijas? Kur dabar mūsų valdos ir kam mums reikalingos mūsų pajamos šioje belangėje? Ir kai jūs dar kartą išklosite mūsų proprosenelių vardus – Hedviga, Melizinda, Matilda Šykščioji, Volčelina Fererietė, Gladūza Broazietė, – tai negi iki gyvenimo pabaigos man skirta galvoti tik apie tas moteris?

Senis nutilo sumišęs, valandėlę atsainiai žiūrinėjo ištinusią ranką nepaprastai ilgais suplaišiojusiais nagais. Tada pasakė:

– Kiekvienas stumia dienas kalėjime, kaip išmano: seniai mąsto apie savo negrįžtamą praeitį, jauni – apie ateitį, kurios neturės. Na, o tu guodi save pasakėlėmis, jog visa Anglija myli tave ir stengiasi dėl tavęs, jog vyskupas Orletonas – tavo ištikimas draugas, jog pati karalienė rūpinasi tavo išlaisvinimu, jog tu netrukus iškeliausi į Prancūziją, į Akvitanę, į Provansą ar dar balažin kur! Ir jog laisvėje visur tave pasitiks skambindami varpais, kaip laukiamą svečią. Tačiau pamatysi, šį vakarą niekas neateis.

Nuovargio kupinu judesiu persibraukė sau per akis ir nusisuko į sieną.

Mortimeris Jaunesnysis vėl priėjo prie langelio, iškišo ranką pro virbus ir laikė padėjęs ant žemės kaip negyvą.

„Dėdė dabar snūduriuos iki vakaro, – pagalvojo. – Ir ryšis paskutinę akimirką. Iš tikrųjų nebus su juo lengva, kad tik per jį nesužlugtų viskas?.. Ak, štai Edvardas“.

Varnas sustojo netoli nejudančios rankos ir ėmė valytis didelį juodą snapą į koją.

„Jei nusmaugsiu jį, pavyks pabėgti. Jei ne – neišsivaduosiu“.

Tai buvo nebe žaidimas, o lažybos su lemtimi. Kad neprailgtų laukti, kad apmalštų nerimas, kalinys ėmė ieškoti pranašingų ženklų ir akylai lyg medžiotojas tykoti milžiniško varno. Bet varnas, lyg nuspėjęs pavojų, pasitraukė į šalį.

Vyrai ėjo iš valgyklos įkaitusiais veidais. Jie pasidalijo būreliais kieme, ir prasidėjo varžybos – bėgimo ir rungčių, – tokia buvo šventės tradicija. Ištisas dvi valandas nuogi ligi juosmens kareiviai prakaitavo saulėje: mėgino jėgas – kas ką paguldys ant menčių arba rodė mitrumą, stengdamiesi pataikyti vėzdu į mietą.

Buvo girdėti, kaip konsteblis skelbia:

– Karaliaus premija! Kas ją laimės? Vienas šilingas!

Paskui, dienai linkstant vakarop, kareiviai patraukė prie prausyklų ir, lalėdami daug triukšmingiau nei rytą, aptardami savo žygdarbius arba pralaimėjimus, vėl suėjo į valgyklą gerti ir valgyti. Kas nepasigeria vakare per Šventąjį Petrą, tas vertas draugų paniekos! Kalinys girdėjo, kaip jie puola prie vyno. Kieme pamažėle leidosi sutemos, melsvos vasaros vakaro sutemos, ir vėlei buvo justi dumblo tvaikas nuo upės ir tvirtovės griovių.

Staiga priešais langelį pasigirdo nuožmus kranksmas, kimus ir pratisas, kaip žvėries klykesys, nuo kurio žmogui kūnas pagaugom eina.

– Kas ten? – paklausė senasis Čirko lordas iš kameros galo.

– Nepagavau, – atsakė sūnėnas. – Nutvėriau už sparno, o ne už kaklo.

Jis laikė saujoje kelias juodas plunksnas ir liūdnai žiūrėjo į jas blandžioje sutemų šviesoje. Varnas dingo ir šįsyk jau nebepasirodys.

„Kvailystė, vaikiškumas, neverta per daug rimtai žiūrėti į tokius dalykus, – pagalvojo Mortimeris Jaunesnysis. – Na, nieko, netoli ta valanda“. Vis dėlto jį kamavo bloga nuojauta.

Jį sudomino keista tyla, prieš valandėlę stojusi Taueryje. Valgykloje nebuvo girdėti nė garso, gėrovų balsai nuščiuvo, nebetarškėjo lėkštės ir ąsočiai. Tik kažkur soduose amsėjo šuo ir toli virš Temzės šūkavo upeivis... Nejau Olspėjaus sąmokslas atskleistas ir ta tyla tvirtovėje byloja apie nuostabą, paprastai kylančią išaiškinus neregėtas išdavystes?

Įrėmęs kaktą į langelio grotas ir užgniaužęs kvapą, kalinys smaigstė akimis tamsą ir gaudė menkiausią garsą. Vienas lankininkas klupdamas perėjo per kiemą, nusivėmė pasienyje, paskiau susmuko ant žemės kaip negyvas. Mortimeris įžiūrėjo ramiai tysantį kūną žolėje. Pirmosios žvaigždės žiebėsi danguje. Naktis žadėjo būti šviesi.

Dar du kareiviai išėjo iš valgyklos, laikydamiesi už pilvų, ir griuvo ant žemės po medžiu. Tai buvo neįprastas girtumas – vyrai virto lyg pagaliu trenkti per galvą.

Rodžeris Mortimeris žengė į kameros galą, pasiėmė batus iš kertės, kur buvo pasidėjęs, ir apsiavė; kojos įsmuko palyginti lengvai – buvo sulysęs per tą laiką.

– Ką darai, Rodžeri? – paklausė Mortimeris Vyresnysis.

– Rengiuosi, dėde, netoli ta valanda. Mūsų bičiulis Olspėjus gražiai viską sutvarkė: gali pamanyti, kad Taueris išmiręs.

– Teisybė, juk mes negavom vakarienės, – sunerimęs tarstelėjo senasis lordas.

Rodžeris Mortimeris susikaišė marškinius į kelnes, susiveržė diržu savo karišką palaidinį. Jo drabužiai buvo susidėvėję, susiglamžę, nes per tuos pusantrų metų jis negavo naujų ir dėvėjo kautynių aprangą, kaip tada, kai, pakliuvęs į nelaisvę su antsmakrio sužeista apatine lūpa, nusivilko sulamdytus šarvus.

– Jei tau pasiseks pabėgti, kerštas kris ant mano galvos, – pridūrė dėdė.

Senis elgėsi gana egoistiškai, bergždžiai stengdamasis atkalbėti sūnėną nebėgti.

– Klausykite, dėde, jie jau ateina, – tarė Mortimeris Jaunesnysis tvirtesniu, valdingesniu balsu. – Kelkitės.

Žingsniai kaukšėjo akmeninėmis plokštėmis, artinosi prie durų. Pasigirdo balsas:

– Milorde!

– Ar čia tu, Olspėjau? – paklausė Mortimeris Jaunesnysis.

– Taip, milorde, bet aš neturiu raktų. Jūsų sargas pasigėręs visą ryšulį raktų pametė, ir dabar iš jo, tokio apkvaišusio, nieko neišgausi. Aš visur išieškojau.

Nuo dėdės gulto pasigirdo kikenimas.

Mortimeris Jaunesnysis nusikeikė iš apmaudo. Gal Olspėjus meluoja, išsigandęs paskutinę akimirką? Bet ko tada atėjo? Gal čia tik kvailas atsitiktinumas, toks pats, kokį kalinys bandė įsivaizduoti visą dieną, o jis pasirodo štai koks besąs?

– Viskas parengta, milorde, duodu žodį, – kalbėjo toliau Olspėjus. – Tie vyskupo milteliai, įmaišyti į vyną, padarė stebuklą.

Jie buvo jau girtutėliai ir ničnieko nepastebėjo. O dabar tyso kaip negyvi. Virvės yra, valtis jūsų laukia. Bet aš neturiu rakto.

– Kiek turime laiko?

– Sargybiniai sunerims nebent po gero pusvalandžio. Jie irgi pasivaišino, eidami į savo postus.

– Su kuo čia esi?

– Su Oglu.

– Liepk jam atnešti vėzdą, pleištą, svertą ir išmuškite akmenį.

– Einam kartu ir tuoj grįžtam.

Abu vyrai pasišalino. Rodžeris Mortimeris skaičiavo laiką pagal širdies dūžius. Dėl pamesto rakto!.. Jei dabar koks sargybinis paliktų savo postą, viskas sužlugtų... Netgi senasis lordas tylėjo, buvo girdėti nebent jo sunkūs atodūsiai kameros kampe.

Neilgai trukus pro plyšį po durimis nutįso šviesos pluoštelis. Grįžo Olspėjus ir barzdaskutys, nešini žvake bei įrankiais. Užgulę ėmė daužyti sienos akmenį, į kurį per du colius buvo įmūrytas skląsčio galas. Iš paskutiniųjų stengėsi kelti kuo mažiau triukšmo, bet, rodės, aidėjo visas Taueris. Skeveldros krito ant žemės. Galiausiai akmuo išvirto ir durys atsidarė.

– Greičiau, milorde, – tarė Olspėjus.

Jo įraudęs veidas, žvakės apšviestas, buvo pasruvęs prakaitu, rankos drebėjo.

Rodžeris Mortimeris prisiartino prie dėdės, palinko prie jo.

– Ne, ne, eik vienas, vaikeli, – tarė senis. – Tau reikia bėgti. Tesaugo tave Dievas. Ir nepyk, kad esu senas.

Mortimeris Vyresnysis prisitraukė sūnėną, paėmęs už rankovės, pirštu nubrėžė kryželį ant kaktos.

– Atkeršyk už mus, Rodžeri, – dar sušnibždėjo.

Rodžeris Mortimeris susilenkęs išėjo iš kameros.

– Per kur eisim? – paklausė.

– Per virtuves, – atsakė Olspėjus.

Tauerio konsteblio padėjėjas, barzdaskutys ir kalinys palipo kelis laiptelius, perėjo koridorių ir kelis tamsius kambarius.

– Ar turi ginklą, Olspėjau? – staiga sušnibždėjo Mortimeris.

– Turiu savo durklą.

– Priekyje kažkas stovi.

Mortimeris pirmas pamatė, jog kažkas stovi, prisiglaudęs prie sienos. Barzdaskutys delnu pridengė silpną žvakės liepsnelę, Tauerio viršininko padėjėjas išsitraukė durklą. Jie sulėtino žingsnius.

Žmogus tamsoje nejudėjo. Nugara ir rankomis įsirėmęs į sieną, prasižergęs, rodės, vos vos laikėsi ant kojų.

– Čia Sigreivas, – tarė Olspėjus.

Vienakis Tauerio konsteblis susiprotėjo esąs apnuodytas drauge su visa sargyba, vargais negalais atkėblino stengdamasis įveikti surakintą kūną. Jis matė, jog kalinys bėga, suprato, kad jo padėjėjas jį išdavė, bet nepajėgė ištarti nė žodžio, kojos ir rankos nenorėjo klausyti, ir vieninteléje akyje po apsunkusiu voku galėjai įžiūrėti mirties baimę. Olspėjus atsivėdėjęs smogė jam kumščiu į veidą, konsteblio galva atsitrenkė į mūrą, ir jis susmuko.

Trys vyrai praėjo pro erdvios valgyklos duris, kur dar rūko deglai; ten miegojo visa įgula. Kas užsikvempęs ant stalo, kas atsidrėbęs ant suolo, kas išsitiesęs ant žemės, – lankininkai knarkė išsižioję, sustingę keisčiausiomis pozomis, tartum koks burtininkas juos būtų užmigdęs visam šimtmečiui. Toks pat vaizdas buvo virtuvėse, kur žioravo vien žarijos po katilais ir tvoskė slogus sviltų smarsas. Markitantai irgi pasivaišino Akvitanės vynu, į kurį barzdaskutys Oglas buvo įmaišęs vaistų, ir žlagsojo išvertę pilvus, išsikėtoję, – kas po stalu, kas prie duoninės, kas tarp ąsočių. Tik katinas, prisirijęs žalios mėsos, atsargiai slankiojo stalais.

– Čionai, milorde, – tarė Olspėjus, vesdamas kalinį link patalpos, atstojančios išvietę ir pamazginę.

Ten buvo langelis, tvirtovės sienoje vienintelė anga, pro kurią galėjo išlįsti žmogus.

Oglas atnešė virvines kopėčias, kurias buvo paslėpęs skrynioje, ir pristūmė suoliuką. Kopėčias pririšo prie palangės; pirmas išlipo Tauerio konsteblio padėjėjas, po jo Rodžeris Mortimeris ir pagaliau barzdaskutys. Netrukus visi trys, laikydamiesi kopėčių, leidosi žemyn palei sieną, per trisdešimt pėdų nuo mirguliuojančio kanalo vandens. Mėnulis dar nebuvo patekėjęs.

„Dėdė tikrai nebūtų įstengęs bėgti su mumis“, – pagalvojo Mortimeris.

Staiga kažkas juoda sujudėjo šalimais, sušiureno plunksnos. Tai pabudo didžiulis varnas, susisukęs gūžtą šaudymo angoje. Mortimeris nejučia atkišo ranką, pataršė šiltas plunksnas, apčiuopė paukščio kaklą – ir varnas sukarkė pratisai, skausmingai, bemaž kaip žmogus; bėglys iš visų jėgų sugniaužė kaklą saujoje ir, pasukęs ranką, pajuto, kaip trakštelėjo slanksteliai.

Negyvas paukštis pūkštelėjo į vandenį.

– *Who goes there*?* – tučtuojau suriko sargybinis.

Ir šalmas palinko ties dantyta Varpinės viršūne.

Trys bėgliai, įsikibę į kopėčias, prigludo prie sienos.

„Kuriems galams taip pasielgiau? – galvojo Mortimeris. – Kokia kvaila pagunda mane pagavo? Ir šiaip jau daug pavojų tyko, tai kam jų dar prasimanyti? Ir netgi nežinau, ar ten buvo Edvardas...“

Bet sargybinis, nieko neišgirdęs, nusiramino, nuėjo toliau, ir jo žingsniai pamažėl nutilo naktyje.

---

* Kas ten? (*Angl.*)

Trijulė lipo žemyn. Vanduo kanaluose tuo metų laiku buvo nusekęs. Pasinėrę iki kaklo, vyrai ėjo palei tvirtovės pamatus, ramstydamiesi į romėniškos sienos akmenis. Jie aplenkė Varpinę ir kuo tyliau perbrido griovį. Šlaitas buvo dumblinas, slidus. Bėgliai šliaužė repečkom, padėdami vienas kitam, išsiropštė į viršų, paskui susikūprinę nudūmė upės link. Ten laukė valtis, paslėpta melduose. Prie irklų sėdėjo du irklininkai, o paskuigaly – žmogus, įsisupęs į dukslią juodą mantiją ir užsimaukšlinęs juodą gobtuvą; jis triskart tyliai švilptelėjo. Bėgliai įšoko į valtį.

– Milorde Mortimeri, – tarė žmogus su gobtuvu, tiesdamas rankas.

– Milorde vyskupe, – atsakė bėglys, taip pat tiesdamas rankas.

Pirštais apčiuopė žiedo kabošoną ir siekė jį pabučiuoti.

– *Go ahead, quickly!* * – įsakė prelatas yrėjams.

Irklai paniro į vandenį.

Adamas Orletonas, Heriferdo lordas vyskupas, paskirtas popiežiaus prieš karaliaus valią, ir dvasininkijos opozicijos vadas, ką tik išlaisvino kilmingiausią karalystės senjorą. Ne kas kitas kaip Orletonas viską suplanavo, viską parengė, palenkė Olspėjų į savo pusę, už pagalbą pažadėjęs jam turtus ir rojų, įdavė migdomųjų, nuo jų ir apdujo Taueris.

– Ar gerai viskas pasisekė, Olspėjau? – paklausė jis.

– Geriau ir būti negalėjo, milorde, – atsakė Tauerio konsteblio padėjėjas. – Ar ilgai jie miegos?

– Dvi geras dienas, be abejo... Čia turiu tai, ką buvau judviem žadėjęs, – tarė vyskupas, ištraukdamas sunkų kapšą iš po mantijos skverno. – Ir jums, milorde, turiu būtiniausioms išlaidoms, bent kelioms savaitėms užteks.

---

* Paskubėkit, greičiau! (*Angl.*)

Tuo metu pasigirdo sargybinio riksmas:

– *Sound the alarm!* *

Tačiau valtis jau buvo toli, o sargybinių riksmai nieku gyvu nebūtų galėję pažadinti Tauerio.

– Dėkoju jums už viską, o labiausiai – už gyvybę, – tarė Mortimeris vyskupui.

– Pirmiausia pasiekite Prancūziją, – atsakė tas, – tik tada galėsite man dėkoti. Anapus upės, Bermondsėje, mūsų laukia žirgai. Prie Duvro stovi užfrachtuotas laivas, pasirengęs pakelti inkarą.

– Ar plauksite su manim?

– Ne, milorde, man nėra ko bėgti. Įsodinęs jus į laivą, tuoj pat grįšiu į savo vyskupiją.

– Ar jums negresia koks pavojus po to, ką padarėte? ..

– Aš – Bažnyčios tarnas, – atsakė vyskupas kiek ironiškai. – Karalius manęs nekenčia, tačiau liesti nedrįs.

Tasai prelatas, taip ramiai, tarsi savo vyskupijos rūmuose, šnekučiuojąs vidury Temzės, buvo nepaprastai drąsus vyras, ir Mortimeris nuoširdžiai juo žavėjosi.

Irklininkai sėdėjo valties vidury, Olspėjus ir barzdaskutys – pirmagaly.

– O karalienė? – paklausė Mortimeris. – Gal neseniai ją matėte? Ar ji vis dar skriaudžiama?

– Karalienė dabar gyvena Jorkšyre, kur lankosi karalius, beje, tai ir palengvino mūsų žygį. Iš jūsų žmonos, – vyskupas pabrėžtinai ištarė paskutinį žodį, – iš jūsų žmonos vakar gavau žinių apie ją.

Mortimeris pasijuto raustąs ir ėmė dėkoti Dievui, kad tamsoje nematyti jo sumišimo. Jis nerimavo dėl karalienės, užuot teiravęsis apie saviškius ir apie žmoną. Ir kodėl klausdamas prislopino balsą? Nejau per tuos pusantrų metų kalėjime galvojo tik apie karalienę Izabelę?

---

* Skelbk pavojų! (*Angl.*)

– Karalienė jums linki visokeriopos sėkmės, – kalbėjo toliau vyskupas. – Ji iš savo lėšų – tų menkų lėšų, kurias mūsų mieli bičiuliai Dispenseriai kilniaširdiškai sutiko jai palikti, – jums perdavė pinigus, kuriuos tuoj atiduosiu, kad turėtumėte iš ko gyventi Prancūzijoje. O visa kita – Olspėjų, barzdaskutį, žirgus, jus laukiantį laivą – apmoka mano vyskupija.

Jis uždėjo ranką bėgliui ant peties.

– Betgi jūs peršlapęs! – pridūrė.

– Et! – tarė Mortimeris. – Laisvės oras mane greit išdžiovins.

Jis pasikėlė, nusivilko karišką palaidinį ir marškinius ir nuogas iki juosmens atsistojo vidury valties. Jo kūnas buvo gražus, tvirtas: platūs pečiai, raumeningas, lyg nulietas liemuo; kalėjime šiek tiek sulyso, bet pažiūrėti atrodė stiprus kaip ir anksčiau. Ką tik patekėjęs mėnulis užliejo jį auksine šviesa, išryškindamas iškilią krūtinę.

– Palankus įsimylėjėliams, pragaištingas bėgliams, – tarė vyskupas, rodydamas į mėnulį. – Kaip tik pačiu laiku.

Rodžeris Mortimeris jautė, kaip minkštas nakties vėjelis, dvelkiantis žolėmis ir vandeniu, glamonėja jo kūną ir drėgnus plaukus. Temzė, plyna ir tamsi, sruvo palei valtį, o irklai taškė auksinius purslus. Krantas buvo nebe toli. Kilmingasis Markų baronas atsigręžė ir paskutinį kartą pažvelgė į Tauerį, aukštą, milžinišką, dunksantį virš įtvirtinimų, dantytų sienų ir pylimų. „Iš Tauerio nepabėgsi..." Jis buvo pirmas kalinys, ištrūkęs į laisvę, ir jis suprato savo poelgio svarbą, suprato, jog metė iššūkį karalių galybei.

Užpakaly, nakties gaubiamas, dunksojo miegantis miestas. Abipus upės, iki pat didžiojo prekybinio tilto, aukštų bokštų saugomo, lėtai siūbavo gausybė stiebų, – tai buvo Londono Hanzos, Teutonų Hanzos, Paryžiaus Jūrų Pirklių Hanzos, visos Europos laivai, kurie atgabeno Briugės gelumbę, Sentonžės ir Akvitanės varį, dervą, sakus, peilius, vynus, džiovintą žuvį ir krovėsi javus, odas, alavą, sūrius ir ypač vilną, geriausią pasaulyje Anglijos avių vilną, rengdamiesi plaukti į Flandriją, Ruaną, Bordo, Lisaboną. Iš paauksavimų ir ypatingos formos galima buvo atpažinti dideles Venecijos galeras.

Bet Rodžeris Mortimeris jau galvojo apie Prancūziją. Iš pradžių jis paprašys prieglaudos Artua Grafystėje savo pusbrolį Žaną de Fjeną, motinos brolio sūnų... Jis plačiai išskėtė rankas, pasijutęs esąs laisvas žmogus.

O vyskupas Orletonas, kuris apgailestavo, kad negimė nei toks gražus, nei kilmingas senjoras, su savotišku pavydu stebėjo tą augalotą ryžtingą vyrą, pasišovusį šokti į balną, aukštą, lyg nulietą liemenį, ryžtingą smakrą, šiurkščius garbanotus plaukus, – tą žmogų, išsivežantį tremtin Anglijos likimą.

II

Įžeista karalienė

Raudono aksomo pagalvėlė po karalienės Izabelės siauromis pėdomis buvo nusidėvėjusi iki kanvos, auksiniai kutai per kampus išblukę, išsiuvinėti auksiniai raštai – Prancūzijos lelijos ir Anglijos liūtai – apspurę. Bet kam keisti tą pagalvėlę, kam siūdintis kitą – juk nauja iškart paklius po Hju Dispenserio, karaliaus numylėtinio, kojomis! Karalienė žiūrėjo į tą seną pagalvėlę, pabuvusią ant grindų visose karalystės pilyse – keletą mėnesių Dorsete, paskui Norfolke, praeitą žiemą Vorvike, o šią vasarą Jorkšyre, ir ne ilgiau kaip tris dienas vienoje vietoje. Rugpjūčio pirmąją, bemaž prieš savaitę, dvaras viešėjo Kauvike, vakar buvo apsistojęs Eserike, šiandien veikiau stovyklavo, nei svečiavosi, Kirkhemo vienuolyne, poryt tikriausiai iškeliaus į Loktoną, vėliau – į Pikeringą. Tie keli dulkėti kilimai, aplankstyti indai, padėvėtos suknelės – visa karalienės Izabelės kelionės manta – vėl bus sukrauta į kelionines skrynias, išnarstyta ir išgabenta lova su baldakimu, ta lova, taip išklerusi nuo begalinio vežiojimo, kad vieną gražią dieną, ko gera, sugrius, – karalienė gulėdavo joje kartais su savo rūmų dama ledi Žana Mortimer, kartais su vyresniuoju sūnumi, princu Edvardu, bijodama, kad ją gali nužudyti, jei pasiliks viena. Šiaip ar taip, Dispenseriai nedrįs jos nusmeigti po sosto įpėdinio akių... Ir pramoginė kelionė per karalystę, jos žaliuojančius laukus ir niūrias pilis tęsėsi.

Edvardas II norėjo pasirodyti net menkiausiems vasalams, vaizdavosi savo viešnage suteiksiąs jiems garbę ir, taręs kelis draugiškus žodžius, įsigysiąs ištikimų sąjungininkų kovoje prieš škotus arba Velso partiją. Teisybę pasakius, jis būtų daugiau laimėjęs, rečiau rodydamasis žmonėse. Jis važinėjo keldamas sumaištį; ta lengvapėdiška maniera kalbėti apie valstybės reikalus, jo manymu, tai atsainaus valdovo laikysena, labai piktino senjorus, abatus ir notablius, atėjusius pasitarti dėl vietinių reikalų; tas intymumas, viešai rodomas visagaliui kamerherui, kuriam jis švelniai glostydavo ranką netgi per tarybos posėdžius arba per mišias, jo šaižus juokas, ūmus dosnumas kokiam raštininkėliui arba suglumusiam jaunam arklininkui tik patvirtindavo skandalingus gandus, sklindančius net atkampiausiose provincijos vietose, kur vyrai taip pat, kaip ir visur, apgaudinėjo žmonas, tik, žinoma, su moterimis; ir tai, apie ką žmonės šnekėdavo tik pašnibždomis prieš jo atvykimą, balsu kalbėdavo jam išvykus. Vos tik pasirodydavo tas šviesiabarzdis gražuolis, tačiau silpnadvasis vyriškis su karūna ant galvos, kaipmat dingdavo pagarba karališkajai didybei. O gobšūs kurtizanai, besisukiojantys aplink jį, užtraukdavo ant jo dar didesnę neapykantą.

Visų užmiršta, bejėgė karalienė stebėjo tą nuopuolį. Ją draskė prieštaringi jausmai: viena vertus, būdama karališkos prigimties, tikra Kapetų palikuonė, ji irzo, piktinosi, kentėjo matydama, kad šitaip be perstojo smunka karaliaus autoritetas; tačiau, kita vertus, skriaudžiama, užgauliojama, gąsdinama karaliaus žmona slapta džiūgavo, kai jos vyras įsigydavo naują priešą. Jai galvoj netilpo, kaip ji kadaise galėjo mylėti ar bent apsimesti mylinti tokį niekingą žmogų, taip bjauriai besielgiantį su ja. Kodėl jis vežiojasi ją su savimi, kodėl rodosi su ja, pažeminta karaliene, prieš visą karalystę? Nejau karalius ir jo favoritas mano, kad karalienės draugijoje jų santykiai žmonėms nekels įtarimo? O gal jie nenori išleisti jos iš akių? Ji mielai liktų gyventi Londone arba Vindzore, arba netgi kurioje tų pilių, padovanotų jai popieriuje, ir laukti likimo malonės ar stačiai senatvės! Ir ji labai apgailestavo, kad Tomas Lankasteris su Rodžeriu Mortimeriu, tie kilmingi baronai ir tikri vyrai, anuomet pralaimėjo sukilimą...

Ji nukreipė žavingas mėlynas akis į senjorą Buvilį, Prancūzijos dvaro pasiuntinį, ir tyliai tarė:

– Jau mėnuo, kai stebite mano gyvenimą, mesire Hiugai. Aš net neprašau jūsų pasakoti apie mano vargus mano broliui ir dėdei Valua. Jau keturi karaliai pasikeitė Prancūzijos soste: mano tėvas karalius Pilypas, kuris išleido mane už vyro, žiūrėdamas karūnos naudos...

– Tegul jis ilsisi ramybėje, ponia, tegul ilsisi ramybėje! – ryžtingai, bet nekeldamas balso, tarė storasis Buvilis. – Nieko aš taip nemylėjau ir niekam su tokiu džiaugsmu netarnavau, kaip jam.

– ...paskui mano brolis Liudvikas, tik keliolika mėnesių išsėdėjęs soste, tada – mano brolis Pilypas, gana išmintingas vyras, nors su juo nelabai sutariau...

Buvilis susiraukė truputį, kaip paprastai kad raukydavosi, išgirdęs karaliaus Pilypo Ilgojo vardą.

– ...galiausiai mano brolis Karolis, nūnai karaliaująs, – toliau kalbėjo karalienė. – Visi žinojo apie mano padėtį ir niekas nieko negalėjo ar nenorėjo padaryti. Prancūzijos karaliai domisi Anglija tik tada, kai išeina kalba apie Akvitanę ir ištikimybės priesaiką, kurią Anglijos valdovas turi duoti už tą feodą. Prancūzijos princesė Anglijos soste – jiems taikos laidas, nes ji yra ir Akvitanės kunigaikštienė. Ir jei Gijenoje ramu, jiems visiškai nerūpi, kad jų duktė arba sesuo anapus jūros miršta iš gėdos ir vienatvės. Pasakykit jam, ne, nesakykit – apie tai kalbėti nėra jokios prasmės. Bet man buvo malonios tos dienos, kurias praleidote su manimi, nes galėjome kalbėtis kaip bičiuliai. Juk matote, kaip mažai jų turiu. Tik mieliausiąją ledi Žaną, visad imančią į širdį mano bėdas.

Tardama paskutinius žodžius, karalienė pasisuko į savo rūmų damą, sėdinčią šalimais, Žaną Mortimer, garsiojo senešalo Žuenvilio brolio vaikaitę, dailių bruožų, atviro veido ir liaunų rankų trisdešimt septynerių metų moterį.

– Ponia, – atsakė ledi Žana, – jūs man įkvepiate daugiau tvirtybės nei aš jums. Ir didžiai rizikuojate, laikydama mane prie savęs, kai mano vyras kalėjime.

Trys pašnekovai kalbėjosi sau patyliukais, nes šnabždėjimasis, nuošalūs pokalbiai buvo pasidarę neišvengiamu įpročiu šiame dvare, kur karalienė neturėjo galimybės pabūti viena ir gyveno nedraugiškoje aplinkoje.

Tuo metu trys kambarinės vienoje kertėje siuvinėjo dygsniuotą antklodę ledi Alienorai Dispenser, karaliaus favorito žmonai, žaidžiančiai šachmatais su sosto įpėdiniu prie atviro lango. Kiek atokiau antrasis karalienės sūnus, kuriam prieš tris savaites sukako septyneri metai, iš lazdyno darėsi lanką, o dvi mažos dukrelės Izabelė ir Žana – penkerių ir dvejų metukų, – atsisėdusios ant grindų, žaidė su skudurinėmis lėlėmis...

Ledi Dispenser, stumdydama šachmatų figūras dramblio kaulo lentoje, nenuleido akių nuo karalienės ir stengėsi nugirsti jos žodžius. Ta moteris kaip reta lygia, bet nepaprastai siaura kakta, arti viena kitos įsodintomis degančiomis akimis ir kandžia mina, tiesą pasakius, buvo ne tiek negraži, kiek paženklinta tos bjaurasties, kurią turi dvasios išgamos. Kilusi iš Klerų giminės, ji padarė gana keistą karjerą: atsieidama svainė buvusiam karaliaus meilužiui ševaljė de Gavestonui, kurį nužudė Tomo Lankasterio vadovaujami baronai prieš vienuolika metų, tūkstantis trys šimtai dvyliktaisiais, ištekėjo už dabartinio karaliaus meilužio. Ji, liguistai mėgaudamasi, sąvadavo vyrams, kad tik galėtų patenkinti savo aistrą turtėti ir valdyti. Be kita ko, ji buvo kvaila: ryžosi pralaimėti šachmatų partiją, apimta pagundos šūktelėti provokuojamu tonu:

– Šachas karalienei!.. Šachas karalienei!

Sosto įpėdinis Edvardas, vienuolikmetis dailaus pailgo veido berniukas, iš prigimties daugiau uždaras nei drovus, bemaž visada nudelbęs akis, stengdavosi laimėti, pasinaudojęs menkiausia partnerės klaida.

Lengvas rugpjūčio vėjelis pūsčiojo sausas dulkes pro siaurą skliautuotą langą, bet kai tik nusileis saulė, drėgna vėsa tvyros vėlei tarp storų ir niūrių senojo Kirkhemo vienuolyno sienų.

Iš didžiosios kapitulos salės, kur posėdžiavo karaliaus keliaujanti Taryba, sklido daugiabalsis gaudesys.

– Ponia, – toliau kalbėjo grafas Buvilis, – aš mielai paaukočiau jums likusias savo gyvenimo dienas, jeigu tik galėčiau būti naudingas. Su didžiausiu malonumu, dievaži. Dabar, kai esu našlys ir mano sūnūs turi tarnybą, man nieko kita nebelieka šiame pasaulyje, kaip atiduoti paskutines jėgas karaliaus, savo geradario, palikuonims. Ir tik būdamas šalia jūsų, ponia, jaučiuosi esąs arčiausia jo. Jūs turite tokią pat dvasios tvirtybę ir manierą kalbėti, kokią jis turėjo, kai teikdavosi prabilti, ir tokį pat laikui nepavaldų grožį. Kai mirtis jį pakirto, buvo keturiasdešimt šešerių, o atrodė vos trisdešimties. Jūs atsigimėte į jį. Kas pasakytų, jog tie keturi vaikai jūsų...

Šypsena nušvietė karalienės veidą. Jai, dvariškių nekenčiamai, buvo gera matyti tokią ištikimybę ir atsidavimą; jai, kurios jausmai buvo įžeisti ir paniekinti, buvo malonu klausyti pagyrimų jos grožiui, nors juos sakė storulis žilagalvis vyriškis seno ištikimo šuns akimis.

– Man jau trisdešimt vieneri metai, – tarė ji, – ir penkiolika iš jų praleidau taip, kaip matote. Veide galbūt ir nežymu pėdsakų, tačiau širdis išvagota raukšlių... Ir aš, Buvili, mielai jus pasilikčiau šalia savęs, jeigu tai būtų įmanoma.

– Deja, ponia! Mano misija, regis, eina į pabaigą, ir nelabai sėkmingai. Karalius Edvardas jau dusyk man užsiminė, jog stebisi, kad tebesu čia, nes lombardą jis išsiuntė Prancūzijos karaliaus teismui.

Mat oficialiai Buvilio kelionės dingstis buvo prašymas išduoti tokį Tomą Anri, turtingos Skalių kompanijos Florencijoje dalininką; tas bankininkas, išsinuomojęs tam tikras Prancūzijos karūnos žemes, gavo nemaža pajamų, bet niekad nemokėjo mokesčių iždui ir galų gale pabėgo į Angliją. Byla buvo rimta, tačiau ją būtų buvę galima gražiausiai išspręsti raštu arba per dvaro teisininką ir, aišku savaime, nebuvo reikalo siųsti buvusį didįjį kamerherą, Mažosios tarybos narį. Tiesą pasakius, Buvilis buvo įpareigotas pradėti kitas, daug rimtesnes derybas.

Monsenjoras Karolis Valua, Prancūzijos karaliaus ir karalienės Izabelės dėdė, susigalvojo žūtbūt išleisti ateinančiais metais savo penktąją dukterį Mariją už princo Edvardo, Anglijos sosto įpėdinio. Monsenjoras Valua – kas to nežinojo Europoje? – turėjo septynias dukteris, ir ištekinti jas buvo didžiausias rūpestis tam ambicingam ir išlaidžiam nenuoramai, nesidrovėjusiam per vaikus regzti amžinų intrigų. Septynių dukterų jis susilaukė iš trejų vedybų, nes per savo neramų gyvenimą monsenjoras Karolis turėjo nelaimę du kartus likti našliu.

Reikia turėti gerą galvą ir sveiką protą, kad galėtum susigaudyti toje jo palikuonių painiavoje, ir, pavyzdžiui, išėjus kalbai apie ponią Žaną Valua, suvokti, kas turima mintyje: ar Eno, ar Bomono grafienė, kitaip tariant, Artua grafo Robero žmona. Mat dvi dukterys, lyg tyčia, turėjo tuos pačius vardus. O Kotryna, Konstantinopolio tariamo sosto paveldėtoja, jo duktė iš antrų vedybų, buvo ištekėjusi už Pilypo Tarentiečio, Achajų kunigaikščio, savo tėvo pirmosios žmonos vyriausiojo brolio. Galvosūkis, ir tiek!

Nūnai monsenjoras Karolis piršo pirmagimę iš trečių vedybų savo Anglijon nutekėjusios dukterėčios sūnui.

Metų pradžioje monsenjoras Karolis Valua buvo nusiuntęs visą delegaciją: grafą Anri de Siuli, Raulį Seveną de Žuji ir Roberą Bertraną, vadinamą Žaliojo Liūto riteriu. Tie pasiuntiniai, vildamiesi pelnyti karaliaus Edvardo II malonę, lydėjo jį žygyje prieš škotus, bet Blekmoro mūšyje anglai išsibėgiojo, palikę prancūzų pasiuntinius priešo rankose. Reikėjo derėtis dėl jų išlaisvinimo, mokėti išpirką, o kai galų gale po tiek nemalonių nuotykių jie atgavo laisvę, karalius Edvardas išsisukinėdamas miglotai atsakė, kad klausimo dėl sūnaus vedybų taip greit išspręsti nesą įmanoma, nes tai pernelyg svarbus klausimas, ir kad be Parlamento žinios jis savo žodžio netarsiąs, o Parlamentas, beje, būsiąs sušauktas tik birželio mėnesį. Sutartuves jis norįs suderinti su ištikimybės priesaika, kurią turįs duoti Prancūzijos karaliui už Akvitanės Kunigaikštystę... Bet vėliau, kai Parlamentas buvo sukviestas, tas klausimas netgi nebuvo pateiktas svarstyti.

Todėl monsenjoras Valua, baisiai nekantraudamas, pirma dingstimi pasiuntė į Angliją grafą Buvilį, kurio atsidavimu Kapetų giminei niekas net neabejojo. Gabumų tam Buvilis neturėjo, bet gerai išmanė tokias užduotis: kadaise, Valua įpareigotas, Neapolyje derėjosi dėl antrųjų Liudviko X vedybų su Vengrijos Klemansa; vėliau, po karaliaus mirties, buvo karalienės vaisiaus kuratorius, bet apie tuos laikus nelabai mėgo kalbėti. Taip pat jis darė nemaža žygių į Avinjoną, prie Šventojo Sosto, ir jo atmintis sergėjo visa, kas susiję su giminystės ryšiais, tais nežmoniškai sudėtingais ryšiais, kurie, pindamiesi tarpusavy, jungė karališkąsias šeimas. Ištikimajam Buviliui buvo labai apmaudu šį kartą grįžti tuščiomis.

– Monsenjoras Valua užsidegs didžiu pykčiu, – tarė Buvilis. – Juk jis jau prašė Šventąjį Tėvą specialaus leidimo šitai santuokai...

– Padariau, ką galėjau, Buvili, – tarė karalienė, – šiuo atveju įsitikinote, kaip menkai su manimi skaitomasi... Bet aš apgailestauju mažiau nei jūs; nelinkėčiau nė vienai mūsų giminės princesei patirti to, ką aš čia patyriau.

– Ponia, – paklausė Buvilis, nuleisdamas balsą, – gal jūs abejojate savo sūnumi? Garbė Dievui, pažiūrėti jis daugiau atsigimęs į jus negu į tėvą!.. Menu jus tokio amžiaus Sitė rūmų sode arba Fontenblo rūmuose...

Jis nebaigė kalbėti. Durys atsivėrė, ir įėjo Anglijos karalius. Jis žengė dideliais sparčiais žingsniais, atlošęs galvą ir nervingai glostydamasis šviesią barzdelę – buvo matyti, kad jis blogai nusiteikęs. Iš paskos sekė įprastiniai jo patarėjai: abu Dispenseriai, tėvas ir sūnus, kancleris Baldokas, Erendlio grafas ir Ekseterio vyskupas. Be to, karalių lydėjo abu jo netikrieji broliai, Kento ir Norfolko grafai, jauni vyrai, iš savo motinos, Pilypo Gražiojo sesers, paveldėję prancūzišką kraują, tačiau jie ėjo lyg nenoromis, kaip ir Henrikas Lesteris, kresnas žaliūkas giedromis išsprogusiomis akimis, pravarde Kreivakaklis, – mat turėjo luošą sprandą ir kuprą, todėl galvą laikė pakreipęs į šoną, ir ginklininkams būdavo daug vargo nukalti jam tinkamus šarvus. Tarpdury dar stovėjo susispaudę keli vietiniai dvasininkai ir dignitoriai.

– Ar girdėjote naujieną, ponia? – sušuko karalius Edvardas karalienei. – Ji tikrai jus nudžiugins. Jūsų Mortimeris paspruko iš Tauerio.

Ledi Dispenser atšoko nuo šachmatų lentos ir pasipiktinusi kažką riktelėjo, tarsi Vigmoro barono pabėgimas būtų ją asmeniškai įžeidęs.

Karalienė Izabelė sėdėjo kaip sėdėjusi, nė raumenėlis nekrustelėjo jos veide, tik dažniau sumirksėjo gražios mėlynos akys ir ranka paslapčiomis susirado suknios klostėse ledi Žanos Mortimer ranką, ir suspaudė ją, lyg ragindama neprarasti rimties ir orumo. Storulis Buvilis pasikėlė ir atsistojo nuošaly, jausdamasis nereikalingas, nes tai jau buvo vien Anglijos karūnos reikalas.

– Mortimeris ne mano, jūsų didenybe, – tarė karalienė. – Vigmoro lordas, man regis, daugiau jūsų negu mano pavaldinys, ir aš neatsakau už jūsų baronų veiksmus. Jūs uždarėte jį į kalėjimą, jis pasistengė išsilaisvinti, tai įprastas dalykas.

– Štai kaip! Iš jūsų žodžių suprantu, kad jūs jam pritariate. Tad neslėpkite savo džiaugsmo, ponia. Kai tas Mortimeris teikėsi pasirodyti mano dvare, jūs pastebėdavote tik jį vieną, be paliovos liaupsindavote jo dorybes, o rezgamas klastas prieš mane aiškinote jo kilniu dvasios polėkiu.

– Bet argi ne jūs, jūsų didenybe mano vyre, mane išmokėte jį mylėti, kai jis, rizikuodamas savo gyvybe, stengėsi jums nukariauti Airijos Karalystę... kurią, be kita ko, jį nušalinęs, tik vargais negalais beišlaikote. Argi tai klasta?

Iš vėžių išmuštas Edvardas sviedė į žmoną piktą žvilgsnį ir tiek tesumojo atsakyti:

– Tai va, dabar jis sprunka, tas jūsų bičiulis, sprunka, ir, be abejo, į jūsų šalį!

Karalius kalbėdamas žingsniavo po kambarį, stengdamasis išlieti bejėgišką įniršį, kunkuliuojantį širdyje. Brangakmeniai, prikabinti prie drabužių, skambčiojo sulig kiekvienu žingsniu. Ir dvariškiai, sekiodami jį akimis, kraipė galvas čia į dešinę, čia į kairę, tarsi per kamuoliuko žaidimą. Karalius Edvardas, žinia, buvo labai dailus vyras, raumeningas, mitrus, lankstaus kūno, mankštos ir žaidimų išmiklintas, nėmaž nelinkęs storėti, nors ketvirta dešimtis jau ėjo į pabaigą, žodžiu, sudėtas atletiškai. Bet, įdėmiau pažiūrėjus, būtų pagavusi nuostaba: kaktoje nė raukšlelės, tartum valstybės rūpesčiai nebūtų įstengę palikti pėdsakų veide, tačiau po akimis žymu padribos, nosies sparneliai suglebę, smakras po švelnia garbiniuota barzdele neatrodė nei ryžtingas, nei valingas, nei išties goslus, tik pernelyg didelis ir atsikišęs. Mažytis karalienės smakras atrodė daug valingesnis už tą ovalų žandikaulį: nė šilkinė barzdelė negalėjo nuslėpti karaliaus silpnadvasiškumo. Glebia savo ranka jis čia glostėsi veidą, čia beprasmiškai mosikavo, čia vėl tampė perlą, prisiūtą prie raštuoto palaidinio. Jis stengėsi kalbėti valdingu balsu, būdamas tikras savo galia, bet, jo klausantis, atrodydavo, kad jis stačiai nesugeba valdytis. Jo nugara, nors ir plati, darė nemalonų įspūdį: buvo išlinkusi nuo sprando iki juosmens, lyg jam būtų iškrypęs nugarkaulis. Edvardas negalėjo dovanoti žmonai už tai, kad ji vieną sykį jam patarė niekada neatsukti nugaros baronams, jeigu norįs įkvėpti jiems pagarbą. Jo kojos, kaip reta dailios ir tiesios, buvo pati didžiausia dovana, Dievo duota tam žmogui, taip menkai tinkamam šiam vaidmeniui, tikrai per likimo riktą gavusiam karaliaus vainiką.

– Ar man negana rūpesčių, ar negana negandų? – toliau kalbėjo jis. – Škotai be perstogės pažeidinėja mano šalies sienas, siaubia mano karalystę, o kai tik stoju su jais į kovą, mano kariuomenė leidžiasi į kojas. Ir kaipgi aš juos nugalėsiu, jei mano vyskupai be mano žinios su jais derasi, jei turiu tiek išdavikų tarp vasalų, jei Markų baronai kelia prieš mane savo vyrus, amžinai remdamiesi principu, kad savo žemes tik kardu valdantys, nors senių seniausiai, prieš dvidešimt penkerius metus, visiškai kitaip buvo išaiškinęs ir nutaręs mano tėvas karalius Edvardas. Nejau jie tai pamiršo? Bet argi neparodžiau visiems ties Šruzberiu, argi neparodžiau ties Boraubridžu, ką reiškia maištauti prieš mane, ar ne, Lesteri?

Henrikas Lesteris linktelėjo savo didelę pakreiptą galvą: nelabai mandagu šitaip jam priminti, kaip mirė brolis Tomas Lankasteris, kuriam prieš pusantrų metų buvo nukirsta galva, o dvidešimt kitų kilmingų baronų baigė savo dienas kartuvėse.

– Tikrai, jūsų didenybe mano vyre, visi matė, jog jūs sugebate laimėti mūšius tik prieš savo baronus, – tarė Izabelė.

Edvardas vėl sviedė į ją apmaudų žvilgsnį.

„Kokia drąsi, – dingtelėjo Buviliui, – kokia drąsi taurioji karalienė!“

– Vargu ar galėčiau tvirtinti, kad jie pasipriešino jums gindami savo kardo teisę, – toliau kalbėjo karalienė. – Veikiau jie gynė savo teisę į Glosterio Grafystę, kurią ketinote padovanoti mesirui Hju!

Abu Dispenseriai žingtelėjo vienas prie kito, tartum ketindami duoti atkirtį. Jaunoji ledi Dispenser atšoko nuo šachmatų lentos; ji buvo velionio Glosterio grafo duktė. Edvardas II tryptelėjo koja. Šiaip ar taip, karalienė pernelyg įžūli: vos išsižiojusi, beregint šoka vardyti, kiek riktų ir klaidų jis pridaręs bevaldydamas!

– Aš dovanoju didžiuosius feodus kam tinkamas, ponia, dovanoju tiems, kurie mane myli ir man tarnauja! – sušuko Edvardas, dėdamas ranką Hju Jaunesniajam ant peties. – Kuo gi kitu galėčiau remtis? Kur mano sąjungininkai? Kokią paspirtį man teikia jūsų brolis prancūzas, ponia, tasai, kuris privalėtų eiti su manimi išvien, juk, šiaip ar taip, to buvo tikėtasi, kai ėmiau jus per žmoną? Jis reikalauja, kad atvykčiau duoti ištikimybės priesaikos dėl Akvitanės, – štai kokia jo parama! O kur jis siunčia man šaukimą? Į Gijeną? Na jau ne! Čionai, mano karalystėn, siunčia, pamindamas visus feodalų papročius arba norėdamas mane įžeisti. Ko gera, jis tariasi esąs ir Anglijos siuzerenas? Be to, jau ne kartą esu davęs tą priesaiką. Pirmą kartą – jūsų tėvui, kai vos neiškepiau per Mobiuisono gaisrą, o paskui – jūsų broliui Pilypui, prieš trejus metus, kai vykau į Amjeną. Kad taip dažnai miršta jūsų giminės karaliai, ponia, netrukus turėsiu apsigyventi žemyne!

Jorkšyro senjorai, vyskupai ir notabliai, susibūrę menės gale, žvilgčiojo vienas į kitą nėmaž neišsigandę, tik sukrėsti to bejėgiško pykčio, kuris nukrypo visai ne į tą pusę, iškeldamas aikštėn karalystės bėdas ir drauge karaliaus būdą. Negi čia tas pats valdovas, kuris reikalauja iš jų nuolat papildyti iždą, beatodairiškai vykdyti jo įsakymus ir, pašauktiems į karą, negailėti savo gyvybės? Matyt, ne be reikalo maištavo lordas Mortimeris...

Artimiausi patarėjai, ir tie jautėsi kaip nesavi, nors gerai permanė tą karaliaus įprotį, atsispindintį netgi jo laiškuose: išvardyti visas savo karalystės negandas, kai staiga ištinka kokia nauja nesėkmė.

Kancleris Baldokas nejučia trynėsi Adomo obuolį, atsikišusį virš sutanos apykaklės. Ekseterio vyskupas, iždo saugotojas, kramsnodamas nykščio nagą, žvilgčiojo iš padilbų į kaimynus. Tik Hju Dispenseris Jaunesnysis, pernelyg sugarbanotais plaukais, pernelyg išsičiustijęs, pernelyg išsikvėpinęs, nei trisdešimt trejų metų vyrui derėtų, buvo patenkintas. Karaliaus ranka ant jo peties akivaizdžiai rodė, koks jis svarbus ir galingas.

Trumpa nosimi su kuprele, labai ryškiomis lūpomis Hju Dispenseris Jaunesnysis kinkavo galvą lyg vietoje nestygstantis žirgas ir krenkščiojo, pritardamas kiekvienam Edvardo žodžiui, o jo veidas sakyte sakė: „Šįsyk baigėsi kantrybė, mes imsimės griežtų priemonių!“ Jis buvo liesas, ištįsęs, gana siaurų pečių, nešvaria, į uždegimus linkusia oda.

– Mesire de Buvili, – staiga atsigręždamas į pasiuntinį, tarė karalius Edvardas, – perduokite monsenjorui Valua, kad mes labai džiaugiamės ta garbe, kurią teikia siūlomos vedybos, bet, deja, esame priversti jos atsisakyti. Mes turime kitokių sumetimų dėl savo vyresniojo sūnaus. Taip vieną sykį atsikratysime to apgailėtino papročio, reikalaujančio, kad Anglijos karaliai ieškotųsi nuotakų Prancūzijoje, negaudami iš to sau jokios naudos.

Storasis Buvilis perblyško išgirdęs tokią užgaulę ir nusilenkė. Paskui liūdnai pažvelgė į karalienę ir išėjo.

Rodžerio Mortimerio pabėgimo pirmasis – ir visai nelauktas – padarinys: Anglijos karalius atsisakė tradicinių jungtuvių. Šitaip jis norėjo įžeisti žmoną, tačiau drauge įžeidė ir savo netikrus brolius, Kento ir Norfolko grafus, kurių motina buvo prancūzė. Abu jaunuoliai pasigręžė į pusbrolį Kreivakaklį, bet tas tik gūžtelėjo kreivu petimi, kupinas nuolankaus abejingumo. Karalius neapgalvotai atstūmė nuo savęs galingąjį Valua grafą, kuris, kaip žinia, valdė Prancūziją sūnėno Karolio Gražiojo vardu. Karaliai kartais prarasdavo sostą ir gyvybę, žengdami tokį neprotingą žingsnį.

Ramiai ir tyliai tebesėdėdamas prie lango, jaunasis sosto įpėdinis Edvardas stebėjo motiną ir smerkė tėvą. Šiaip ar taip, kalbama apie jo vedybas, bet jis balso neturi. Ir vis dėlto paklaustas, kas jam arčiau prie širdies: Anglija ar Prancūzija, jis būtų pasirinkęs pastarąją.

Trys jaunesni vaikai nustojo žaisti, karalienė mostelėjo kambarinėms, kad juos išvestų.

Paskui labai ramiai tarė, žiūrėdama karaliui į akis:

– Kai vyras neapkenčia žmonos, aišku savaime, jis laiko ją visa kuo kalta.

Edvardas buvo iš tų, kurie vengia tiesaus atsakymo:

– Visa Tauerio apsauga mirtinai nugirdyta, – sušuko jis, – konsteblio padėjėjas išlėkęs drauge su tuo klastūnu, o pats konsteblis nei gyvas, nei miręs – taip apgirdytas! O gal tik apsimeta sergąs, išdavikas, norėdamas išvengti pelnytos bausmės! Jo pareiga buvo žiūrėti, kad nepaspruktų kalinys, ar ne, Vinčesteri?

Hju Dispenseris Vyresnysis, prieš metus tapęs grafu Vinčesteriu, kaltas dėl Tauerio konsteblio Sigreivo paskyrimo, nulenkė galvą laukdamas, kol praeis audra. Liesas, siaurų pečių, iš dalies jis buvo sulinkęs iš prigimties, bet iš dalies ir per ilgą kurtizano tarnybą. Priešai pravardžiavo jį „žebenkštimi“. Godumas, pavydas, niekšybė, egoizmas, suktumas ir mėgavimasis visomis tomis ydomis atsispindėjo jo raukšlėtame veide ir akyse su paraudusiais vokais. Ir vis dėlto drąsumo jis buvo drąsus, bet žmogiškus jausmus puoselėjo nebent savo sūnui ir vienam kitam draugui, o Sigreivas kaip tik ir buvo jo draugas. Pasižiūrėjus į tėvą, buvo daug lengviau suprasti sūnaus prigimtį.

– Milorde, esu tikras, jog Sigreivas visiškai nekaltas... – tarė jis ramiu balsu.

– Jis kaltas, nes buvo aplaidus ir tinginys; jis kaltas, nes leidosi apmulkinamas; jis kaltas, nes nepastebėjo panosėje rezgamo sąmokslo; jis kaltas, nes jis apskritai nevykėlis... Aš nedovanoju nevykėliams. Nors Sigreivas – vienas jūsų globotinių, Vinčesteri, jis bus nubaustas; niekas negalės pasakyti, jog esu šališkas ir jūsų žmonėms teikiu tik malones. Sigreivas užims lordo Mortimerio vietą kalėjime, tad jo įpėdiniai stengsis geriau eiti sargybą. Štai, sūnau, kaip reikia valdyti valstybę! – pridūrė karalius, sustodamas priešais sosto įpėdinį.

Vaikas žvilgtelėjo į jį ir tuojau pat nudelbė akis.

Hju Jaunesnysis, išmanęs, kaip nukreipti Edvardo pyktį, atlošė galvą ir, stebeilydamas į lubų sijas, tarė:

– O dar labiau tyčiojasi iš jūsų kitas klastūnas, jūsų garbioji didenybe, tasai vyskupas Orletonas, kuris čia prikišo savo nagus ir, matyt, tiek jūsų tebijo, kad nė nesistengė bėgti ar slėptis.

Edvardas susižavėjęs dėkingomis akimis pažvelgė į Hju Jaunesnįjį. Kaipgi nesijaudinsi matydamas tą taurių bruožų veidą, tą dailią povyzą, girdėdamas jo skardų ritmingą balsą, o, be to, taip švelniai ir pagarbiai jis kreipiasi prancūzų maniera: „Jūsų garbioji didenybe“, kaip kitados kreipdavosi žavusis

Gavestonas, baronų ir vyskupų nužudytas... Bet dabar Edvardas įgijo patirties, permanė piktavalius žmones, įsitikino, kad nuolaidumu nieko nelaimėsi. Su Hju niekas jo neišskirs, o tie, kurie kėsinsis į jų draugystę, vienas po kito bus negailestingai sutramdyti.

– Skelbiu jums, milordai, kad vyskupas Orletonas stos prieš mano Parlamentą, bus teisiamas ir nubaustas.

Edvardas sunėrė rankas ant krūtinės ir iškėlė galvą, norėdamas pažiūrėti, kokį įspūdį padarė jo žodžiai. Kancleris arkidiakonas ir iždininkas vyskupas, kad ir būdami pikčiausi Orletono priešai, krūptelėjo – širdyje pabudo dvasininkų solidarumas.

Henrikas Kreivakaklis, iš prigimties išmintingas ir santūrus vyras, neiškentė ir bandė atvesti karalių į protą: ramiu balsu tarė, jog vyskupas galįs stoti tik prieš dvasinį teismą, iš Bažnyčios tėvų sudarytą.

– Viskas turi pradžią, Lesteri. Šventoji Evangelija, man regis, nemoko regzti sąmokslų prieš karalius. Kadangi Orletonas pamiršo, kas priklauso Cezariui, Cezaris pats jam tai primins. Tai dar viena jūsų giminės malonė, ponia, – kreipėsi karalius į Izabelę, – juk jūsų brolis Pilypas V prispyrė savo prancūziškąjį popiežių paskirti Adamą Orletoną Heriferdo vyskupu prieš mano valią. Tiek jau to! Jis bus pirmas prelatas, karališkojo teismo teisiamas, ir jo bausmė bus pamoka kitiems.

– Orletonas niekada nebuvo prieš jus nusiteikęs, pusbroli, – neatlyžo Kreivakaklis, – ir nebūtų turėjęs dėl ko kerštauti, jei tada, kai Šventasis Tėvas ketino uždėti jam mitrą, jūs ir jūsų Taryba nebūtumėte pasipriešinę. Tai didžiai išmintingas ir tvirtos dvasios vyras. Galbūt dabar kaip tik todėl, kad jis kaltas, patrauktumėte jį savo pusėn daugiau atlaidumu negu teismo procesu, kuris ne vien pagausins jūsų rūpesčius, bet ir sukels dvasininkijos nepasitenkinimą jūsų elgesiu.

– Atlaidumas, malonė! Kaskart, kai manęs kas nors nepaiso, kaskart, kai mane kas nors išduoda, jūs tik tuos žodžius ir kartojate, Lesteri! Mane maldavo – aš didžiai suklydau išklausęs meldžiančiuosius, – mane maldavo malonės Vigmoro baronui! Pripažinkite, kad tas maištininkas šiandien nesitrankytų keliais, jei būčiau su juo pasielgęs kaip su jūsų broliu.

Kreivakaklis gūžtelėjo kreivu petimi ir užsimerkė, lyg būtų pavargęs. Koks bjaurus tas, Edvardo manymu, karališkasis įprotis vadinti artimiausius patarėjus arba jų giminaičius jų grafysčių vardais ir kreiptis į savo pusbrolį iš motinos pusės: „Lesteri!“, užuot paprastai tarus „pusbroli“, kaip visi, netgi karalienė kreipiasi. Ir tas netikęs būdas kur buvus nebuvus priminti Tomo Lankasterio mirtį, tarsi jam tai teiktų garbės! Ak, koks keistas žmogus ir netikęs karalius! Jis tariasi galįs nebaudžiamas nukirsdinti galvas artimiausiems giminėms ir neužsitraukti pagiežos, mano, jog vienąsyk suteikta malonė gali nuslopinti širdyje netekties skausmą, reikalauja, kad jam būtų atsidavę netgi tie, kuriuos pats yra nuskriaudęs, ir geidauja, kad kiekvienas jam būtų ištikimas, o tuo tarpu jis pats žvėriškai permainingas!

– Be abejo, jūsų teisybė, milorde, – tarė Kreivakaklis, – karaliaudamas jau šešioliktus metus, jūs žinote, ką darote. Tegu jūsų vyskupas stoja prieš teismą. Aš nedarysiu jokių kliūčių.

Ir prakošė pro dantis, kad girdėtų vien jaunasis Norfolko grafas:

– Kas be ko, mano galva nusukta į šoną, bet, šiaip ar taip, noriu, kad ji išliktų ten, kur yra.

– Sakykit, argi tai ne įžūlu pabėgti pramušus skylę tvirtovėje, kurią pastatydinau taip, kad niekas iš jos nepasprukt! – toliau kalbėjo karalius, delnu kirsdamas orą.

– Galimas daiktas, jūsų didenybe mano vyre, – tarė karalienė, – statydindamas tvirtovę, jūs labiau domėjotės akmenskaldžių grožiu nei mūro tvirtumu.

Menėje susyk stojo mirtina tyla. Užgaulė buvo taikli ir baisiai netikėta. Visi, užgniaužę kvapą, žiūrėjo – kas pagarbiai, kas neapykantos kupinu žvilgsniu – į krėsle išdidžiai sėdinčią moterį, tokią gležną ir vienišą, bet išdrįsusią taip atsikirsti karaliui. Vos jai pravėrus lūpas, pasirodė dailūs, smulkūs dantys, aštrūs plėšrūno dantys. Izabelė aiškiai džiaugėsi smogusi tokį smūgį, ir nė kiek nesirūpino, kokio susilauks atpildo.

Hju Jaunesnysis plykstelėjo kaip ugnis; Hju Senasis dėjosi nieko negirdėjęs.

Edvardas, aišku, turėjo atsikeršyti, tačiau kaip? Atkirčio vis nebuvo. Karalienė žiūrėjo į rasojančius vyro smilkinius. Nieko nėra moteriai grasiau kaip nebemylimo vyro prakaitas.

– Kentai, – suriko karalius, – aš jus paskyriau Penkių Uostų viršininku ir Duvro valdytoju! Ką jūs čia saugote? Kodėl nesate jums patikėtoje pakrantėje, kur mūsų klastūnas tikriausiai bando sėsti į laivą?

– Jūsų didenybe mano broli, – suglumęs tarė jaunasis Kento grafas, – juk pats įsakėte man lydėti jus kelionėje...

– Tai va, dabar įsakau grįžti atgal savo grafystėn, kaimuose ir miestuose ieškoti bėglio ir pačiam pasekti, kad uostuose būtų patikrinti visi laivai.

– Liepkite nusiųsti seklius į laivus ir suimti tą Mortimerį, gyvą ar mirusį, jei tik jis į kurį įlips, – pridūrė Hju Jaunesnysis.

– Teisingai patarei, Glosteri, – pritarė Edvardas. – Na, o jūs, Steipldonai...

Ekseterio vyskupas atitraukė nykštį nuo dantų ir sumurmėjo:

– Milorde...

– Kuo skubiausiai vykite į Londoną; įeikite į Tauerį, prasimetęs iždo tikrinimu – be kita ko, tokios jūsų pareigos, – ir, turėdamas raštą, patvirtintą mano antspaudu, paimkite Tauerį savo žinion ir priežiūron, kol bus paskirtas naujas viršininkas. Baldokas tučtuojau surašys judviem įgaliojimus, suteikiančius jums valdžią.

Henrikas Kreivakaklis stovėjo įsmeigęs akis į langą ir priglaudęs ausį prie peties ir, rodos, svajojo. Jis skaičiavo... Jis skaičiavo: Mortimeris pabėgo prieš savaitę, mažių mažiausia praeis dar aštuonios dienos, kol bus pradėta vykdyti įsakymai, o Mortimeris, aišku, ne kvailas – nelauks rankas sudėjęs; jis, be abejo, jau seniai bus peržengęs karalystės sienas. Henrikas Kreivakaklis dėkojo Dievui ėjęs išvien su diduma vyskupų ir senjorų, kurie po Boraubridžo mūšio iškovojo, kad Vigmoro baronas nebūtų baudžiamas mirties bausme. Taigi dabar, kai jis pabėgo, opozicija prieš Dispenserius, ko gera, turės vadą, kurio jai trūko po Tomo Lankasterio mirties, ir tas vadas bus netgi veiklesnis, apsukresnis, stipresnis už Tomą...

Karaliaus nugara išsilenkė: jis staigiai pasisuko ant kulno ir atsigręžė į žmoną.

– Taip, ponia! Kaip tik jūs, mano nuomone, dėl to kalta. Ir visų pirma paleiskite tą ranką, kurią nutvėrėte, kai aš įėjau. Paleiskite ledi Žanos ranką! – suriko Edvardas, treptelėdamas koja. – Laikyti taip demonstratyviai dvare išdaviko žmoną – vadinasi, pateisinti jį patį. Tie, kurie padėjo Mortimeriui pabėgti, be abejo, tarėsi veikią su karalienės pritarimu... O, tarp kita ko, be pinigų nepabėgsi: išdavikams reikia mokėti, sienas prakala tik auksinis plaktukas. Iš karalienės pas rūmų damą, iš rūmų damos pas vyskupą, iš vyskupo pas maištininką – kelias gana paprastas. Reikės man nuodugniau patikrinti jūsų išlaidas.

– Jūsų didenybe mano vyre, manau, kad mano išlaidos gana gerai tikrinamos, – tarė Izabelė, rodydama į ledi Dispenser.

Hju Jaunesnysis, rodos, ūmiai nustojo domėtis ginču. Pagaliau karaliaus pyktis, kaip paprastai, nukrypo į karalienę. Edvardas, be abejo, surado būdą jai atkeršyti, ir Hju jautėsi laimėjęs šiokią tokią pergalę. Jis paėmė nuo stalo knygą, kurią ledi Mortimer skaitė karalienei, prieš ateinant grafui Buviliui. Tai buvo Marijos Prancūzės lė* rinkinys; šilkinė juostelė žymėjo šią vietą:

Nei Gijenoj, nei Bulonėj,
Nei Anžu anei Gaskonėj
Tokio riterio nebūta,
Prakilnaus, narsaus kaip liūtas.
Varžėsi dėl jo gražuolės,
Kilnios damos ir skaistuolės
Troško širdį jo laimėti...

„Prancūzija, amžinai Prancūzija... Jos skaito tik tai, kas rašoma apie jų šalį, – tarė sau Hju. – Ir kas yra tas svajonių riteris? Mortimeris, be abejonės...“

– Milorde, išmaldos ne mano žinioje, – tarė Alienora Dispenser.

Favoritas kilstelėjo akis ir nusišypsojo. Jis pagirs žmoną už tą repliką.

– Matau, kad turėsiu atsisakyti ir išmaldas dalyti, – tarė Izabelė. – Neilgai trukus man nebeliks jokių karalienės privilegijų, netgi teisės būti labdaringa.

---

* Marija Prancūzė (*Marie de France*) – pirmoji XII a. antrosios pusės žinoma prancūzų rašytoja pasaulietė. Lė (*lais*) – epinis eilėraštis.

– Be to, ponia, dėl meilės man ir žmonių akių, – kalbėjo Edvardas, – turėsite išsiskirti su ledi Mortimer, nes dabar karalystėje niekas nesupras, kodėl ją globojate.

Šįsyk karalienė išblyško ir truputį susigūžė krėsle. Ilgi laibi ledi Žanos pirštai suvirpėjo.

– Žmona, Edvardai, negali atsakyti už vyro veiksmus. Kaip ir aš. Malonėkite patikėti, jog ledi Mortimer tiek pat kalta dėl vyro prasižengimų, kiek aš dėl jūsų nuodėmių, kurias jūs kartais darote!

Bet šįsyk išpuolis nepavyko.

– Ledi Žana vyks į Vigmoro pilį, kurią nuo šiol prižiūrės mano brolis Kentas, ir ten ji gyvens tol, kol aš nuspręsiu, kaip pasielgti su turtu, priklausančiu tam žmogui, kurio vardą tikiuosi išgirsti nebent tada, kai bus skaitomas jo mirties nuosprendis. Aš manau, ledi Žana, jūs verčiau teikitės iškeliauti gera valia nei prievarta.

– Ką gi, – tarė Izabelė, – aš matau, kad norite palikti mane vienui vieną.

– Kaip jūs galite kalbėti apie vienatvę, ponia! – tarė Hju Jaunesnysis savo gražiu melodingu balsu. – Argi mes visi nesame draugai, atsidavę tiek jums, tiek karaliui? Argi ponia Alienora, mano ištikimoji žmona, nėra jūsų nuoširdi bičiulė? Ši daili jūsų knygelė skoningai iliustruota, – pridūrė jis, rodydamas į knygą. – Gal malonėsite man ją paskolinti?

– Na, žinoma, žinoma, karalienė jums ją paskolins! – tarė karalius. – Juk jūs, ponia, padarysite mums tą malonumą – paskolinsite šią knygą mūsų bičiuliui Glosteriui?

– Mielai, jūsų didenybe mano vyre, mielai. Puikiai žinau, ką reiškia paskolinti, kai to prašo jūsų bičiulis lordas Dispenseris. Prieš dešimt metų aš jam šitaip paskolinau savo vėrinį, ir, kaip matote, jis tebenešioja jį ant kaklo.

Ji neatlyžo, bet širdis smarkiai dunksėjo krūtinėje. Nuo šiol ji turės viena kęsti kasdienes užgaules. Jei kada nors jai pavyks atsikeršyti, ji neužmirš ničnieko.

Hju Jaunesnysis padėjo knygą ant skrynios ir supratingai linktelėjo žmonai. Marijos Prancūzės eilės iškeliaus pas Dispenserius paskui auksinę sagtį su liūtais, aptaisytą brangakmeniais, paskui tris aukso karūnas, keturias karūnas, išdabintas rubinais ir smaragdais, paskui šimtą dvidešimt sidabrinių šaukštų, trisdešimt didelių servizų, dešimt auksinių taurių, drobinę patalynę, išsiuvinėtą auksiniais heraldiniais rombais, šešiakinkę karietą, baltinius, sidabrinius dubenis, pakinktus, koplyčios papuošalus, paskui visus tuos nuostabius daiktus, tėvo ir artimųjų padovanotus, dalį jos kraičio, dorojo Buvilio surašyto prieš vykstant jai į Angliją ir pakliuvusio Edvardo numylėtiniams, iš pradžių Gavestonui, vėliau Dispenseriui. Netgi platus, visas išsiuvinėtas turkiškas apsiaustas, kuriuo ji vilkėjo vestuvių dieną, buvo iš jos pagrobtas!

– Ką gi, milordai, – tarė karalius, suplodamas delnais, – kuo skubiausiai imkitės darbo, ir tegu kiekvienas stropiai vykdo savo pareigą.

Tai buvo įprasti žodžiai, jo manymu, karališkas posakis, kuriuo jis baigdavo posėdžius. Jis išėjo, kiti – jam iš paskos, ir menė ištuštėjo.

Sutemos pamažėle gaubė Kirkhemo bendruomenės vienuolyną, ir drauge su sutemomis pro langus šiek tiek dvelkė gaiva. Karalienė Izabelė ir ledi Mortimer nedrįso žodžio ištarti – nuogąstavo, kad nesusivaldys nepravirkusios. Jos matėsi paskutinį kartą prieš ilgam išsiskirdamos. Ar susitiks jos dar kada nors ir koks likimas jų laukia?

Jaunasis sosto įpėdinis Edvardas, nudelbęs akis, tyliai atsistojo motinai už nugaros, tarsi norėdamas pakeisti atplėšiamą nuo jos draugę.

Ledi Dispenser priėjo paimti knygos, patikusios jos vyrui, gražios knygos aksominiais aptaisais, padabintos brangakmeniais. Jau seniai tas tomelis žadino jos goslumą, juo labiau kad ji žinojo jo kainą. Ji buvo jau bestverianti, bet jaunasis sosto įpėdinis Edvardas uždėjo ant knygos ranką.

– O ne, bjaurybe, – tarė jis, – jūs negausite jos!

Karalienė nustūmė sūnaus ranką, paėmė knygą ir padavė savo priešininkei. Tada atsigręžė į sūnų, šyptelėjo, vėl parodydama smulkius plėšrūnės dantis. Vienuolikos metų vaikas dar ne kažin kokia paspirtis, bet vis dėlto, kai jis sosto įpėdinis, tai jau šis tas.

III

Naujas mesero Tolomėjaus klientas

Senasis Spinelas Tolomėjus, sėdėdamas savo darbo kambaryje, antrame aukšte, kilstelėjo koja kilimo kampą ir, nustūmęs į šalį lentelę, atvėrė slaptą langelį, pro kurį paprastai stebėdavo, ką veikia jo tarnautojai didžiojoje pirmo aukšto galerijoje. Pro tą florentiečių išgalvotą „akį“, įtaisytą grindyse tarp sijų, meseras Tolomėjus galėjo regėti visa, kas darosi apačioje, ir girdėti, apie ką kalbama.

Dabar jis matė baisią sumaištį savo prekybos ir kredito įmonėje. Virš prekystalių virpčiojo tridagčių lempų liepsnos, ir tarnautojai nustojo skaičiuoti varinius žetonus, bildėdamas ant grindų nukrito dviejų uolekčių ilgumo geležinis gelumbės matuoklis, ant pinigų keitėjų stalų pačios savaime svyravo svarstyklės. Pirkėjai atsisuko į duris, o vyresnieji tarnautojai pridėjo ranką prie krūtinės, pasiruošę žemai nusilenkti.

Meseras Tolomėjus šyptelėjo spėdamas, kad visą tą sąmyšį bus sukėlęs Artua grafas. Beje, po valandėlės jis pamatė pro „akį" didelę raudono aksomo skrybėlę su skiautere, raudonas pirštines, raudonus ilgaaulius batus su žvangančiais pentinais, purpurinį apsiaustą, besiplaikstantį ant milžino pečių. Tik Artua grafas, monsenjoras Roberas, visad taip triukšmingai įžengdavo, kad tarnautojai net imdavo drebėti, vos jį išvydę, tik jis vienas, pro šalį eidamas, turėjo įprotį gnybtelėti miestelėnėms į krūtis, o jų vyrai net prasižioti nedrįsdavo, vien nuo jo atodūsių, rodės, sienos virpėdavo.

Visa tai nėmaž nejaudino senojo bankininko. Pernelyg seniai jis pažinojo Artua grafą, pernelyg dažnai jį stebėjo ir čia, iš viršaus apžiūrinėdamas, puikiai perprato visa, kas dirbtina, pagyrūniška, perdėta grafo elgesyje. Iš prigimties apdovanotas nepaprastomis fizinėmis savybėmis, monsenjoras Artua grafas vaizdavo žmogėdrą. Iš teisybės tai buvo gudrus, verstas žmogus. Be to, Tolomėjus tvarkė Robero piniginius reikalus...

Bankininkas labiau susidomėjo Artua grafo palydovu: tas senjoras nuo galvos iki kojų vilkėjo juodais drabužiais, ėjo tvirtais žingsniais, bet atrodė atsargus, nepatiklus, gana išdidus. Tolomėjus iš pirmo žvilgsnio suprato, kad tai esąs išties tvirto būdo vyras.

Abu svečiai sustojo prie ginklų ir pakinktų prekystalio, ir Artua grafas didele raudona pirštine apmauta ranka ėmė vartyti peilius, trumpus durklus, špagų efesų pavyzdžius, raustis po gūnias, balnų kilpas, lenktus žąslus, dantytus, raštuotus atvarslus karpytais kraštais. Tarnautojams prireiks geros valandos paskui sudėlioti viską į vietas. Roberas atsirinko sau porą Toledo pentinų ilgais galais ir aukštais lenktais antkulniais, apsaugančiais Achilo sausgyslę, kai koja ūmiai spūstelėja arkliui šoną, – protingas išradimas, labai pravartus turnyruose. Pentinų lankeliai buvo išgražinti gėlėmis ir kaspinais, paauksuotame pliene apvaliomis raidėmis išraižytas šūkis „Nugalėk!“

– Čia mano dovana jums, milorde, – tarė milžinas senjorui juodais drabužiais. – Dabar trūksta tik damos, kuri juos prisegtų jums prie batų. Ilgai laukti nereikės: Prancūzijos damos greitai užsidega aistra svetimšaliams. Čia galėsite gauti visko, ko tik širdis geidžia, – kalbėjo toliau, rodydamas galeriją. – Mano bičiulis Tolomėjus, sumanus palūkininkas ir prekybos lapinas, parūpins jums visko, ko reikės: niekad nemačiau, kad prašomas būtų ko nors neturėjęs. Gal norėtumėte padovanoti arnotą savo kapelionui? Jis turi jų trisdešimt, tik rinkitės... O gal žiedą mylimajai? Jis turi pilnas skrynias brangakmenių... Gal mėgstate iškvėpinti mergas, prieš vesdamasis jas į nuošalų kampelį? Jis pasiūlys jums muskuso, kurio gauna tiesiai iš Rytų rinkų... O gal jums reikia kokios relikvijos? Jis turi tris skrynias jų prisikrovęs... Be kita ko, jis prekiauja auksu, už kurį galite visa tai nusipirkti! Jis turi monetų, kaldintų visose Europos šalyse, va ten, grifelinėje lentelėje, matot, surašytas jų kursas. Jis prekiauja skaičiais, ir daugiausia prekiauja štai kuo: apskaičiuoja nuomą, paskolų palūkanas, feodų pajamas... Už kiekvienų durelių sėdi jo tarnautojai, kurie ir sudeda, ir atima. Ką gi mes darytume be šio žmogaus, kuris kraunasi turtus iš mūsų menko sugebėjimo skaičiuoti? Užeikim pas jį.

Neilgai trukus medinės sraigtinių laiptų pakopos sugirgždėjo po Artua grafo kojomis. Meseras Tolomėjus užstūmė „akį“ lentele ir nuleido kilimo kampą.

Abu senjorai įėjo į tamsų kambarį, prabangiai apstatytą sunkiais baldais ir didelėmis sidabrinėmis vazomis, su raštuotais kilimais ant sienų garsams slopinti; viduje kvepėjo žvakėmis, smilkalais, stalo prieskoniais ir vaistažolėmis. Tie gausūs turtai buvo sugėrę visus žmogaus gyvenimą lydinčius kvapus.

Bankininkas žingtelėjo į priekį. Artua grafas Roberas nebuvo jo matęs jau daug savaičių – bemaž tris mėnesius lydėjo savo pusbrolį, Prancūzijos karalių, iš pradžių rugpjūčio pabaigoje keliaujantį į Normandiją, vėliau, visą rudenį, – po Anžu, – ir sjenietis verteiva atrodė jam sustelėjęs, žili jo plaukai išretėję skystomis sruogomis gulė ant apykaklės, veidas laiko dantų išvagotas: nuo smilkinių link skruostikaulių pilna raukšlelių – lyg varnų kojelių, pagurklis nudribęs, krūtinė įdubusi, pilvas dar labiau atsikišęs, trumpai kirpti nagai aptrupėję. Tik kairioji akis, ta nemirtingoji mesero Tolomėjaus kairė akis, visados primerkta trim ketvirčiais, teikė jo veidui gyvumo ir suktumo, tačiau kitos akies, plačiai atvertos, žvilgsnis atrodė atsainus, neįdėmus, pavargęs, kaip gyvenimo nualinto žmogaus, nebesidominčio aplinkiniu pasauliu ir pasinėrusio į apmąstymus apie ligas ir negalias, apnikusias jo seną galudienį kūną.

– Bičiuli Tolomėjau, – sušuko Artua grafas Roberas, nusimaudamas raudonas pirštines ir tėkšdamas ant stalo lyg kraujo klaną, – bičiuli Tolomėjau, turiu jums naują klientą, žadantį didelę sėkmę!

Bankininkas paprašė svečius sėstis.

– Ar brangiai ji man atsieis, monsenjore? – paklausė jis.

– Na jau, na, bankininke, – tarė Artua grafas Roberas, – ar kada nors esu jums siūlęs blogai įdėti pinigus?

– Niekados, monsenjore, niekados, sutinku. Skolas mokėti kartais uždelsiama, bet, šiaip ar taip, Dievas man davė gana ilgą gyvenimą ir neliko bevaisis tas pasitikėjimas, kuriuo mane pagerbėte. Tačiau tarkim, monsenjore, kad aš būčiau miręs penkiasdešimties metų, kaip ir diduma kitų? Tai va, per jūsų malonę būčiau miręs subankrutavęs!

Sąmojis pralinksmino Artua grafą Roberą, jis plačiai nusišypsojo prašiepdamas sveikus, bet nešvarius dantis.

– Ar turėjote kada nors per mane nuostolių? – atsakė jis. – Prisiminkit, kaip andai jus įvėliau į monsenjoro Valua kovą prieš Angeraną de Marinji! Dabar pats matot, kaip iškilo Karolis Valua ir kaip de Marinji baigė savo netikusį gyvenimą. O kai mane sušelpėte pinigais, kurių man reikėjo kariauti dėl Artua, argi negrąžinau visko skatikas į skatiką? Aš jums dėkingas, bankininke, taip, labai dėkingas, kad visados mane rėmėte, netgi tada, kai buvau visų bėdų suriestas, ypač tada, kai buvau įklimpęs į skolas, – toliau kalbėjo jis, pasigręždamas į senjorą juodais drabužiais, – nebeturėjau žemių, išskyrus Bomon le Rožė Grafystę, kurios pajamos ėjo į karalystės iždą, o mano mielasis pusbrolis Pilypas Ilgasis – tegu Dievas saugo jo sielą kokiame nors pragare! – laikė mane įkalinęs Šatlė pilyje. Tai štai, tasai bankininkas, kurį jūs, milorde, matote prieš akis, tasai palūkininkas, tasai visų Lombardijos sukčių sukčius, tasai žmogus, kuris paimtų užstatu kūdikį motinos įsčiose, niekados nepaliko manęs likimo valiai! Štai kodėl, kol jis gyvas, o jis gyvens dar ilgai...

Meseras Tolomėjus sugniaužė dešinį kumštį ir krumpliais pabeldė į stalą.

– Taip, taip, šėtono palūkininke, jūs dar ilgai gyvensite, teisybę jums sakau... Taigi štai kodėl šis žmogus visados bus mano bičiulis, prisiekiu Artua grafo Robero garbės žodžiu. Ir jis neapsiriko parėmęs mane, nes šiandien aš – monsenjoro Valua žentas, posėdžiauju karaliaus Taryboje ir pagaliau turiu pajamų iš savo grafystės. Mesere Tolomėjau, šis prakilnus senjoras, kurį jūs matote prieš akis, yra lordas Mortimeris, Vigmoro baronas.

– Rugpjūčio pirmąją pabėgęs iš Londono Tauerio, – tarė bankininkas, nulenkdamas galvą. – Didelė garbė, milorde, didelė garbė.

– Ką? – sušuko Artua grafas. – Jūs žinote?

– Monsenjore, – tarė Tolomėjus, – Vigmoro baronas yra pernelyg žinomas asmuo, kad mes neturėtume žinių. Žinau netgi, milorde, jog tada, kai Edvardas įsakė savo pakrančių šerifams jus surasti ir suimti, jau buvote laive, nepasiekiamas Anglijos teisingumui. Žinau, jog tada, kai Edvardas įsakė kratyti visus laivus, plaukiančius į Airiją, ir perimti paštą, gaunamą iš Prancūzijos, jūsų draugams Londone ir visoje Anglijoje jau buvo pranešta, kad jūs sveikas ir gyvas atvykote Pikardijon pas savo pusbrolį mesirą Žaną de Fjeną. Ir žinau, jog tada, kai karalius Edvardas įsakė mesirui de Fjenui jus išduoti, grasindamas konfiskuoti jo žemes kitapus Lamanšo, tasai senjoras, monsenjoro Robero didis šalininkas ir rėmėjas, tučtuojau nukreipė jus pas savo bičiulį. Negaliu sakyti, kad jūsų laukiau, milorde, bet tikėjausi jus išvysti, nes monsenjoras Artua grafas man ištikimas, kaip pats jums sakė, ir visada mane prisimena, kai kurį nors jo bičiulį ištinka bėda.

Rodžeris Mortimeris labai atidžiai išklausė bankininką.

– Aš matau, mesere, – tarė jis, – jog lombardai turi gerų šnipų Anglijos karaliaus dvare.

– Trokšdami jums pasitarnauti, milorde... Jūs tikriausiai žinote, jog karalius Edvardas smarkiai įsiskolinęs mūsų kompanijoms. Kai turi skolininką, privalai jį prižiūrėti. O jūsų karalius jau senokai nesilaiko savo žodžio, bent mūsų atžvilgiu. Per savo iždininką monsenjorą Ekseterio vyskupą jis mums atsakė, kad niekaip nesugeba papildyti iždo: iš prastuomenės surenka mažai mokesčių, karai reikalauja didelių išlaidų, baronai nesiliauja rezgę kėslų. Vis dėlto tų muito mokesčių, kuriais jis apdeda mūsų prekes vien Londono uoste, jam tikrai pakaktų su mumis atsiskaityti.

Tarnas atnešė karšto vyno ir cukruotų migdolų: įprastų vaišių svarbiems klientams. Tolomėjus pripilstė taures kvapnaus vyno – svečiams po pilną, sau per pirštą.

– Prancūzijos iždas šiuo metu, regis, laikosi geriau negu Anglijos, – pridūrė jis. – Ar jau žinoma, monsenjore Roberai, kokio saldo reikėtų daugmaž tikėtis šiemet?

– Jeigu šį mėnesį neištiks kokia neganda – maras, badas, kokio nors mūsų karališkosios šeimos nario vestuvės ar laidotuvės, pajamos viršys išlaidas dvylika tūkstančių livrų, bent tokius skaičius paskelbė šįryt per Tarybos posėdį mesiras Milis de Nuajė, Atskaitomybės rūmų magistras. Dvylika tūkstančių livrų pajamų! Tokio gero balanso nebuvo net tais laikais, kai valdė Pilypai, Ketvirtasis ir Penktasis, – meldžiu Dievą, kad nebūtų Šeštojo!

– Kaip tai atsitiko, monsenjore, kad jūsų iždan įplaukia daugiau pajamų? – pasiteiravo Mortimeris. – Gal dėl to, kad nėra karo?

– Visų pirma, kad nėra karo ir drauge karas yra, karui rengiamės, bet nekariaujame. Arba, tiesą pasakius, rengiamasi kryžiaus žygiui. Turiu pripažinti, jog Karolis Valua naudojasi kryžiaus žygiu kaip niekas kitas! Nemanykit, kad laikau jį blogu krikščioniu! Žinoma, jis didžiadvasiškai geidžia išlaisvinti Armėniją nuo turkų, taipgi geidžia atkurti tą Konstantinopolio imperiją, kurios karūną neseniai turėjo ant galvos, bet negalėjo įsėsti į sostą. Šiaip ar taip, kryžiaus žygio nesurengsi per vieną dieną! Reikia apginkluoti laivus, nukaldinti ginklus, o svarbiausia – susirasti kryžeivių, derėtis su Ispanija, derėtis su Vokietija... Ir dar – gauti popiežiaus leidimą imti dešimtinę iš dvasininkijos. Mano brangusis uošvis gavo leidimą imti dešimtinę, ir nūnai mūsų iždo išlaidas apmoka popiežius.

– Oho, monsenjore, jūs pasakėte labai įdomų dalyką! – tarė Tolomėjus. – Mat aš esu popiežiaus bankininkas... ketvirtadaliu drauge su Bardžiais, bet, šiaip ar taip, tas ketvirtadalis gana nemažas! Ir jeigu popiežius pernelyg nuskurs...

Rydamas gerą mauką karšto vyno, Artua grafas prunkštelėjo į sidabrinę taurę ir užspringo.

– Nuskurs mūsų Šventasis Tėvas? – suriko jis, nurijęs vyną. – Betgi jo turtai skaičiuojami šimtais tūkstančių florinų. Štai jums sektinas pavyzdys, Spinelai. Koks didis bankininkas jis būtų buvęs, jei nebūtų tapęs dvasininku! Beje, popiežiaus iždą jis rado tuštesnį už mano kišenę, kokia ji buvo prieš šešerius metus...

– Žinau, žinau, – sumurmėjo Tolomėjus.

– Matot, kunigai patys geriausi mokesčių rinkėjai, kokius Dievas davė šiame pasaulyje, ir monsenjoras Valua tai puikiausiai suprato. Užuot spaudęs mokesčius iš prastuomenės, kuri baisiai nepakenčia rinkėjų, išprašo juos per kunigus ir pasiima dešimtinę. Trauksim kryžiaus žygin, trauksim... kada nors! O kol kas moka popiežius, kirpdamas savo aveles.

Tolomėjus švelniai pasitrynė dešinę koją: jau kuris laikas ji aptirpsta, o vaikščiojant ima skaudėti.

– Tai sakote, monsenjore, šįryt įvyko Tarybos posėdis. Ar buvo priimta svarbių potvarkių? – paklausė jis.

– O, kaip paprastai! Buvo aptartos žvakių kainos ir uždrausta dėti lajaus į vašką, taip pat senas uogienes maišyti su šviežiomis. Supakuotas prekes parduodant pakuotės svoris turės būti atmetamas, o ne įskaitomas į kainą. Tai vis pataikavimas prastuomenei, atseit tegu mato, kaip ja rūpinamasi.

Klausydamasis Tolomėjus stebėjo abu svečius. Ir vienas, ir kitas atrodė jam labai jauni. Kiek metų Artua grafui Roberui? Trisdešimt penkeri, trisdešimt šešeri... anglui irgi ne daugiau. Visi žmonės, kurie neturėjo šešiasdešimties, jo akimis žiūrint, buvo neapsakomai jauni! Kiek jie dar nuveiks ateity, kiek jausmų patirs, kiek kartų stos į mūšį, kiek vilčių puoselės, kiek pasitiks saulėtekių, kurių jis nebematys! Kiek kartų tiedu vyrai ryte pabudę džiaugsis nauja diena, kai jis jau gulės po velėna!

O kas per žmogus tas lordas Mortimeris? Tas dailių bruožų veidas vešliais antakiais, tas pilkų akių tiesus pjūvis, tamsūs drabužiai, ta maniera sunerti rankas, ta išdidi, nebyli savikliova, įgimta žmogui, kuris turėjo didelę galią ir tremtyje stengiasi žūtbūtinai išsaugoti savo orumą, netgi tas įprastas judesys, kai nejučia jis paliečia nedidelį baltą randą ant lūpos, – viskas patiko senajam bankininkui. Ir Tolomėjus įsigeidė, kad tasai senjoras vėl būtų laimingas! Jau kuris laikas Tolomėjui kildavo noras rūpintis kitais.

– Ar potvarkis dėl auksinių pinigų išvežimo greit bus išleistas, monsenjore? – paklausė jis.

Artua grafas Roberas nesiryžo atsakyti.

– O gal jūs neturite žinių... – pridūrė Tolomėjus.

– Kurgi ne, kurgi ne, turiu. Jūs puikiausiai žinote, jog niekas nedaroma, kol karalius, o ypač monsenjoras Valua, nesikreipia į mane patarimo. Potvarkis bus patvirtintas antspaudu po dviejų dienų: niekas negalės išvežti iš karalystės auksinių ir sidabrinių monetų, nukaldintų Prancūzijoje. Tik maldininkai galės turėti su savimi vieną kitą smulkesnį karališkąjį pinigą.

Bankininkas dėjosi teikiąs tai naujienai ne daugiau reikšmės nei žvakių kainoms arba uogienių maišymui. Bet pats vienas sau pagalvojo: „Vadinasi, bus leidžiama išsivežti iš karalystės tik užsienines monetas, taigi jų vertė pašoks... Kaip puikiai pasitarnauja mūsų amato žmonėms plepiai ir kaip pigiai pagyrūnai mums atiduoda tai, ką galėtų parduoti gana brangiai!“

– Vadinasi, milorde, – vėl prabilo jis, pasigręždamas į Mortimerį, – jūs ketinate įsikurti Prancūzijoje? Kuo galėčiau jums padėti?

– Ko reikia kilmingam senjorui, kuris nori išlaikyti savo padėtį, – atsakė už jį Roberas. – Juk jums ne naujiena, Tolomėjau!

Bankininkas paskambino varpeliu. Įėjusį tarną paprašė savo didžiosios knygos ir pridūrė:

– Jei meseras Bokačas dar neišvykęs, paprašyk, kad malonėtų truputį palaukti.

Tarnas atnešė knygą, storą foliantą juodos odos viršeliais, smarkiai nučiupinėtą; plono pergamento lapai buvo susegti sąvaržomis, kurias buvo galima ištraukti ir pridurti naujų lapų kiek tinkamas. Šitaip pagal abėcėlę meseras Tolomėjus laikė savo svarbiausių klientų sąskaitas, kad nereikėtų gaudyti paskirų lapų. Bankininkas pasidėjo knygą ant kelių ir atskleidė gana ceremoningai.

– Pakliūsite į gerą kompaniją, milorde, – tarė jis. – Matote: kiekvienam pagal nuopelnus... Mano knyga prasideda Artua grafu... Turite nemaža lapelių prisirinkęs, monsenjore, – sukikeno jis, kreipdamasis į Roberą. – O štai grafo Buvilio paskolos kelionėms pas popiežių, kelionėms į Neapolį... Karalienė Klemansa...

Bankininkas pagarbiai kinktelėjo galvą.

– Ak, nemaža rūpesčių ji mums suteikė po karaliaus Liudviko Dešimtojo mirties, lyg gedulas būtų ją paskatinęs švaistyti pinigus. Pats Šventasis Tėvas specialiu laišku paragino ją laikytis saiko, ir ji turėjo įkeisti man savo brangenybes, kad galėtų išmokėti skolas. Nūnai ji gyvena Tamplio rūmuose, kur buvo perkelta iš Vensenų pilies, gauna palikimo dalį ir, regis, jau apsiramino.

Ir jis vertė toliau šlamančius lapus.

„Dabar aš pats giriuosi, – pagalvojo jis. – Betgi reikia truputį sureikšminti savo paslaugas ir parodyti, kad nesi pernelyg sužavėtas nauju skolininku“.

Jis mokėjo labai apsukriai rodyti klientams vardus, skaitmenis pridengdamas ranka. Buvo nekuklus tik iš dalies. Be to, – sau tai tikrai jis galėjo prisipažinti, – visas jo gyvenimas tilpo šioje knygoje, kurią sklaidė kiekviena proga. Kiekvienas vardas, kiekviena sąskaita kėlė iš atminties prisiminimus: kiek būta intrigų, kiek jam patikėta paslapčių, kiek jo maldauta, – ir tada jis jausdavosi esąs galingas. Kiekviena suma primindavo kokį nors apsilankymą, laišką, apsukrų sandėrį, simpatijos, rūstybės protrūkį kokiam nerūpestingam skolininkui... Jau bemaž penkiasdešimt metų, kai Spinelas Tolomėjus, atvykęs iš Sjenos ir iš pradžių prekiavęs Šampanės mugėse, dabar čia, Lombardų gatvėje, laiko banką!

Dar puslapis, dar vienas, užkliuvęs jam už aplūžusių nagų. Juodu brūkšniu užbrauktas vardas.

– Ogi štai meseras Dantė Aligjeris, poetas... skolinosi nedidelę sumą, kai buvo atvažiavęs į Paryžių aplankyti gedinčios karalienės Klemansos. Jis buvo artimas Vengrijos karaliaus Karolio, ponios Klemansos tėvo, draugas. Prisimenu, Dantė sėdėjo kaip tik šitame krėsle, kur dabar sėdite jūs, milorde. Nelabai malonus žmogus. Lupikautojo sūnus, o ištisą valandą kalbėjo man su didžiausia panieka apie bankininko amatą. Didelio čia daikto, kad jis buvo pašlemėkas ir ūžaudavo su mergomis paskučiausiose lindynėse. Tačiau niekas kitas iki tol nemokėjo taip pagarsinti mūsų kalbos skambumo! O kaip jis aprašė pragarus, milorde! Stačiai kūnas eina pagaugais, kai pagalvoji, jog taip, ko gera, yra iš tikrųjų. Žinote, Ravenoje, kur meseras Dantė praleido savo paskutiniuosius metus, žmonės baimingai jį aplenkdavo manydami, jog jis iš tiesų buvo nusileidęs į pragarus. Jis mirė prieš dvejus metus, bet netgi dabar daugelis žmonių netiki, kad jis mirė, tvirtina, kad jis sugrįšiąs gyvas ir sveikas!.. Kas be ko, jis nemėgo nei banko, nei juo labiau monsenjoro Valua, ištrėmusio jį iš Florencijos.

Kalbėdamas apie Dantę, Tolomėjus vėl sugniaužė kumštį ir krumpliais pabeldė į kėslą.

– Tai va, milorde, įrašysime jus čia, – prabilo jis vėl, pasižymėdamas vieną vietą storoje knygoje. – Po monsenjoro de Marinji; būkite ramus, ne po pakartojo, kurį ką tiktai minėjo monsenjoras Roberas, ne, o po jo brolio Bovė vyskupo. Nuo šios dienos atidarau jums sąskaitą dešimčiai tūkstančių livrų. Galite naudoti kaip tinkamas ir mano kuklioje buveinėje jauskitės kaip namie. Prireikus mano prekybos namuose galite pasirinkti kokių tik pageidaujate audinių, ginklų, brangenybių, visokių gėrybių ir naudotis jums suteiktu kreditu.

Jis manėsi savo amatu kaip paprastai: skolino žmonėms pinigus, kad tie pirktų tai, ką jis parduoda.

– O kaip jūsų byla prieš jūsų tetą, monsenjore? Ar dabar, kai esate toks galingas, nemanote jos pradėti iš naujo? – paklausė jis Artua grafą Roberą.

– Pradėsiu, būtinai pradėsiu, bet ne dabar, – atsakė milžinas stodamasis. – Niekas neveja, be to, įsitikinau, jog per daug skubėti nesveika. Tegu mano brangioji teta sensta, tegu alina save bylinėdamasi su vasalais, tegu kas dieną prasimano naujų priešų per savo vaidus ir tegu atstatinėja pilis, nes jas šiek tiek nusiaubiau paskutinį kartą lankydamasis jos žemėse, kurios iš teisybės priklauso man. Ji pradeda suprasti, kaip brangiai jai atsieina išlaikyti mano labą! Regis, monsenjorui Valua ji paskolino penkiasdešimt tūkstančių livrų, bet matys juos kaip savo ausis, nes tie pinigai sudarė mano žmonos kraitį, ir dalį jų išmokėjau jums. Matot, toji šunsnukė pridaro ne tiek daug bėdos, kaip žmonės kad nušneka. Tiktai stengiuosi kaip galima rečiau su ja susitikti – ji mane taip myli, jog tikrai gali palepinti kokiu saldumynu, kuris ne vieną jos aplinkinių nuvarė į kapus... Bet aš atsiimsiu savo grafystę, bankininke, atsiimsiu, būkit ramus, ir tą dieną, kaip žadėta, tapsite mano iždininku!

Išlydėdamas svečius, meseras Tolomėjus atsargiai nulipo iš paskos laiptais ir palydėjo juos iki durų į Lombardų gatvę. Kai Rodžeris Mortimeris paklausė, kokias palūkanas turėsiąs mokėti už skolinamus pinigus, bankininkas, užuot atsakęs, mostelėjo ranka.

– Būkite toks malonus, – tarė jis, – kai prireiks ko nors mano banke, užeikite pas mane. Jūs tikriausiai turėsite daug ką naudinga man papasakoti, milorde.

Sulig tais žodžiais jis nusišypsojo ir mirktelėjo išplėtęs kairę akį.

Iš lauko patraukė šaltas lapkričio oras, ir senis kiek pašiurpo. Kai tik durys užsidarė, jis tučtuojau pasuko prie savo prekystalių ir įėjo į kambarėlį, kur jo laukė Bokačas, Bardžių kompanijos dalininkas.

– Bičiuli Bokačai, – tarė jam, – šiandien ir rytoj supirkinėk visas Anglijos, Olandijos, Ispanijos monetas, Italijos florinus, dublonus, dukatus – visus, kokius tik įmanoma, užsienio pinigus, mokėk vienu, netgi dviem denjė brangiau. Po kelių dienų jų kursas pakils ketvirtadaliu. Visi keliauninkai turės apsirūpinti pas mus, nes Prancūzijos aukso nebebus galima išvežti. Siūlau tau šį sandėrį su pelnu perpus.

Žinodamas daugmaž, kiek užsienio aukso įmanoma susižerti mieste, Tolomėjus priskaičiavo ir tai, ką turėjo skryniose, ir apskaičiavo, jog operacija duosianti jam kokius penkiolika ar dvidešimt tūkstančių livrų pelno. Ką tik jis paskolino dešimt tūkstančių ir laimėjo antra tiek, o tiek pelnęs, jis sutiktų skolinti dar. Įgūdis, ir tiek!

Kai siauralūpis Bokačas ėmė garbstyti ir liaupsinti bankininko apsukrumą, girdi, ne veltui Paryžiaus lombardų kompanijos išrinkusios meserą Spinelą Tolomėjų savo vyriausiuoju, šis tarė:

– Et, daugiau nei per penkiasdešimt metų įgudau į savo amatą, ir tai jau nebe mano nuopelnas, viskas eina savaime. O jeigu iš tiesų būčiau buvęs apsukrus, žinai, ką būčiau padaręs? Būčiau supirkęs visas tavo florinų atsargas ir pasipelnęs pats vienas. Bet iš teisybės, ką gi būčiau laimėjęs? Vėliau tu pats tai suprasi, Bokačai, dabar esi dar labai jaunas...

Vis dėlto Bokačo smilkiniai jau buvo žilstelėję.

– ...ateina toks amžius, kai žmogui, dirbančiam tik savo paties labui, susidaro toks įspūdis, kad jis dirba veltui. Man trūksta sūnėno. Regis, čia niekas jam nebegresia; esu tikras, kad sugrįžęs galėtų sau ramiausiai gyventi. Bet jis nenori, tas nenaudėlis Gučas, spiriasi, manding, išdidumas neleidžia. Vakarais, kai tarnautojai išeina ir tarnai sugula, tas didelis namas man atrodo baisiai tuščias. Kartais gailiuosi palikęs Sjeną.

– Tavo sūnėnui, Spinelai, tikrai derėjo pasielgti taip, kaip pasielgiau aš, kai mane ištiko panašus dalykas su viena paryžiete dama, – tarė Bokačas. – Pagrobiau savo sūnų ir išsivežiau į Italiją.

Meseras Tolomėjus palingavo galvą mąstydamas, kokie liūdni namai be vaikų. Gučo sūnui šiomis dienomis turėjo sueiti septyneri metukai, o Tolomėjus dar nė karto jo nematė. Motina nenorėjo...

Bankininkas pasitrynė dešinę koją, kuri atrodė sunki ir nevaldoma, lyg nutirpusi. Va taip giltinė traukia žmogų už kojų pamažu, metų metus... Netrukus, prieš eidamas gulti, jis lieps atnešti dubenį su karštu vandeniu ir pamerkęs atšildys kojas.

IV

Tariamas kryžiaus žygis

– Monsenjore Mortimeri, netrukus man labai prireiks tokių kaip jūs narsių ir švankių riterių manajam kryžiaus žygiui, – pareiškė Karolis Valua. – Jūs galbūt tarsite, jog aš keliuosi į puikybę, vadindamas tą kryžiaus žygį savuoju, nes iš teisybės tai mūsų Viešpaties Dievo žygis, bet turiu prisipažinti – ir mano nuopelnų niekas neneigs: tas didis užmojis, pats plačiausias ir šlovingiausias, koks gali sutelkti krikščioniškąsias tautas, galų gale taps tikrove tik todėl, kad aš pridėjau prie jo rankas. Taigi, monsenjore Mortimeri, aš jums siūlau tiesiai šviesiai, kaip liepia mano atviras būdas, kurį netrukus pažinsite: ar norite dėtis prie mūsų?

Rodžeris Mortimeris atsitiesė kėdėje apniukusiu veidu ir primerkė pilkas akis. Nejaugi jam siūloma vadovauti dvidešimties riterių būriui kaip kokiam eiliniam provincijos pilėnui arba samdiniui, nedalios nublokštam į svetimą šalį? Toks pasiūlymas – tai išmalda!

Mortimeris pirmą kartą gavo audienciją, nes iki šiol Valua grafas visad būdavo užsiėmęs: tai reikalai Taryboje, tai užsienio pasiuntinių priėmimai, tai kelionės po karalystę. Mortimeris pagaliau išvydo žmogų, valdantį Prancūziją, kaip tik šią dieną pasodinusį į kanclerio kėdę vieną savo globotinių – Žaną de Šeršmoną ir turėjusį valią spręsti jo, Mortimerio, likimą. Mortimerio padėtis, aišku, atrodė pavydėtina kaip buvusiam kaliniui, nuteistam iki gyvos galvos, bet nemaloni kaip kilmingam senjorui: jis – tremtinys, prašytojas, daug ko tikisi, nieko negalėdamas pasiūlyti mainais.

Susitikimas vyko Sicilijos karaliaus rūmuose, kuriuos Karolis Valua gavo kaip vestuvių dovaną iš savo pirmojo uošvio Karolio Neapoliečio Raišojo. Didelėje audiencijų salėje kokia dvylika asmenų – pažų, dvariškių ir raštininkų – tyliai šnekučiavosi suėję į kelis būrelius, dažnokai nukreipdami akis į savo poną, kuris priiminėjo lankytojus lyg tikras valdovas, atsisėdęs į savotišką sostą su baldakimu virš galvos. Monsenjoras Valua vilkėjo puošnią mėlyno aksomo mantiją, išsiuvinėtą „V“ raidėmis ir lelijomis, kailiniu pamušalu, kyšančiu pro gilią iškirptę ant krūtinės. Pirštus buvo apsimaustęs žiedais, ant diržo aukso grandinėle pasikabinęs asmeninį antspaudą, išraižytą brangakmenyje, o ant galvos užsidėjęs aksominę kepuraitę su kaldinto aukso apvadu – kasdienę karūną. Šalimais, pasirėmęs į sosto atkaltę, stovėjo vyresnysis sūnus Pilypas Valua, stuomeningas žaliūkas didele nosimi, o ant taburetės sėdėjo žentas, Artua grafas Roberas, židinio pusėn atkišęs dideles kojas raudonos odos batais.

– Monsenjore, – iš lėto tarė Mortimeris, – jeigu jūs vertinate paramą vieno kilmingiausių Velso Markų baronų, valdžiusio Airijos Karalystę ir vedusio karius į daugelį kautynių, aš mielai suteiksiu jums tą paramą krikščionybei ginti ir nuo šiolei atiduodu savo gyvybę į jūsų rankas.

Valua suprato, jog žmogus, kuris kalba apie Markų feodus, lyg jie jam tebepriklausytų, yra išdidus. Tokį žmogų reikia gerbti ir godoti, kitaip iš jo nieko nepeši.

– Džiaugiuosi, prakilnusis barone, – atsakė jis, – matydamas telkiantis po Prancūzijos karaliaus vėliava, kitaip tariant, apie manąją, nes, aišku savaime, kol aš vadovausiu kryžiaus žygiui, karalystę valdys mano sūnėnas, – taigi, kaip sakiau, džiaugiuosi matydamas telkiantis žymiausius Europos valdovus: savo giminaitį Joną Liuksemburgietį, Bohemijos karalių, savo svainį Robertą, Neapolio ir Sicilijos karalių, savo pusbrolį Alfonsą, Ispanijos karalių, taipgi Genujos ir Venecijos respublikas, kurios Švenčiausiojo Tėvo prašymu parems mus savo galeromis. Jūs pateksite į neblogą draugiją, prakilnusis barone, ir aš pasistengsiu, kad kiekvienas gerbtų ir godotų jus kaip kilmingą senjorą, koks jūs ir esate. Prancūzija, iš kur kilę jūsų protėviai, jūsų nuopelnus įvertins geriau, nei sugebės įvertinti Anglija.

Mortimeris tylėdamas nulenkė galvą. Pažadai pažadais, tačiau reikės būti budriam, kad tai nebūtų tušti žodžiai.

– Štai jau daugiau kaip penkiasdešimt metų Europoje nedaroma jokių didžių darbų Dievo garbei, – prabilo vėl monsenjoras Valua, – veikiau nuo tos dienos, kai mirė mano senelis Liudvikas Šventasis: nors jis ir pelnė dangų, tačiau jo vardas iki šiol žemėje tebėra gyvas! Matydami mūsų neveiklumą, netikėliai įsidrąsinę pakėlė galvas ir visur tariasi esą šeimininkai: siaubia pakrantes, plėšia laivus, trikdo prekybą ir vien savo buvimu išniekina šventąsias vietas. O mes, ką gi mes padarėme? Pamažėle, metai po metų, pasitraukėme iš visų savo valdų, iš visų savo nausėdijų, palikome savo statytas tvirtoves, nustojome ginti išsikovotas savo teises. Visa tai įvyko tuo metu, kai baigėsi Tamplierių ordino galybė, kurią palaidojo mano vyresnysis brolis, – tegu jis ilsisi ramybėje, – bet aš niekad nepritariau tam jo darbui. Tačiau tie laikai liko praeityje. Šių metų pradžioje Mažosios Armėnijos pasiuntiniai atvyko prašyti mūsų pagalbos kovoje su turkais. Reiškiu didžią padėką savo sūnėnui karaliui Karoliui IV, kad jis suprato, kuo naudingas tas jų žingsnis, ir parėmė mane, kai aš ėmiausi žygių; dabar jis netgi bando pasisavinti šią mano mintį! Šiaip ar taip, laimė, kad bent taip mano. Taigi neilgai trukus, sutelkę pajėgas, išžygiuosime ir užpulsime tuos barbarus tolimosiose jų pačių žemėse.

Šimtąjį kartą klausydamasis tos kalbos, Artua grafas Roberas pritariamai linkčiojo galvą, bet paslapčia šaipėsi iš įkarščio, kuriuo degė uošvis, dėstydamas kilnius siekius. Roberas puikiai permanė tikruosius tikslus. Jis žinojo, kad iš tiesų numatytas žygis prieš turkus, bet pakeliui šiek tiek bus užkabinti ir krikščionys – juk imperatorius Andronikas Paleologas, Bizantijos valdovas, kaip žinia, ne Mahometą garbina. Be abejonės, jo Bažnyčia blogesnė nei mūsų, ir tikintieji šiek tiek kitaip žegnojasi, bet vis dėlto žegnojasi! Monsenjoras Valua puoselėja svajonę atkurti garsiąją Konstantinopolio Imperiją, aprėpiančią ne tiktai Bizantijos žemes, bet ir Kiprą, Rodo salą, Armėniją, visas buvusias Kurtenė ir Liuzinjano Karalystes, ir tapti jos valdovu. O kai grafas Karolis nusigaus tenai su visomis savo vėliavomis, Androniką Paleologą, reikia manyti, suriesti nebus sunku. Monsenjoro Valua galva buvo pilna Cezario svajonių...

Beje, reikia pridurti, kad jis gana bukliai naudojosi savo metodu: visada užsiprašydavo kaip galima daugiau, kad gautų nors šiek tiek. Taip jis bandė perleisti vadovavimą kryžiaus žygiui ir savo pretenzijas į Konstantinopolio sostą už nedidelę Arlio Karalystę prie Ronos su ta sąlyga, kad prie jos būtų prijungta Vienos Grafystė. Derybos vyko metų pradžioje su Jonu Liuksemburgiečiu, tačiau tam sandėriui pasipriešino Savojos kunigaikštis ir ypač Neapolio karalius, valdęs Provanso žemes ir nieku gyvu negeidavęs, kad jo valstybės pasienyje nenuorama giminaitis susikurtų nepriklausomą karalystę. Tada monsenjoras Valua dar karščiau puolė rengti šventąjį žygį. Jis pareiškė, jog turėsiąs vykti į kitą pasaulio kraštą ieškoti tos valdovo karūnos, kuri išsprūdusi jam iš rankų Ispanijoje, Vokietijoje, netgi Arlyje!

– Žinoma, dar ne visos kliūtys įveiktos, – toliau kalbėjo monsenjoras Valua. – Mudu su Šventuoju Tėvu tebesvarstome, kiek reikėtų sutelkti riterių ir kiek derėtų jiems mokėti. Mums reikia aštuonių tūkstančių riterių ir trisdešimties tūkstančių pėstininkų, kiekvienas baronas gaus po dvidešimt solių per dieną, kiekvienas riteris – po dešimt, ginklanešiai – po septynis su ir šešis denjė, pėstininkai – po du su. Popiežius Jonas geidauja sumažinti mano kariuomenę iki keturių tūkstančių riterių ir penkiolikos tūkstančių vyrų pėstijos, bet žada man dvylika ginkluotų galerų. Jis leido mums rinkti dešimtinę, bet nesutinka kasmet duoti milijono dviejų šimtų tūkstančių livrų, kurių reikalaujame penkeriems metams, kol truks kryžiaus žygis, ir ypač kelia triukšmą dėl keturių šimtų tūkstančių livrų, būtinų Prancūzijos karaliui papildomoms išlaidoms...

„Iš kurių trys šimtai tūkstančių livrų jau numatyta dorajam Karoliui Valua, – pagalvojo Artua grafas Roberas. – Už tokį atlygį bepigu nevadovauti kryžiaus žygiui! Bet man kabinėtis negražu – juk ir aš gausiu savo dalį!“

– Ak, jei aš būčiau buvęs Lione vietoj mano velionio sūnėno Pilypo, kai vyko paskutinioji konklava, – sušuko Valua, –

tai aš – tik nepagalvokite, kad noriu apšnekėti Švenčiausiąjį Tėvą, – būčiau parinkęs kardinolą, geriau išmanantį krikščionybės interesus ir kur kas sukalbamesnį!

– Ypač po to, kai šių metų gegužės mėnesį Monfokone pakorėme jo sūnėną, – įsiterpė Artua grafas Roberas.

Pasisukęs kėdėje, Mortimeris nustebęs pažvelgė į Artua grafą ir paklausė:

– Popiežiaus sūnėną? Kokį sūnėną?

– Kaipgi, pusbroli, jūs nežinote? – tarė Artua grafas Roberas, naudodamasis proga atsistoti, nes ilgai sėdėti jam buvo kančia, ir, priėjęs prie židinio, paspyrė degančias pliauskas.

Mortimerį jis vadino jau nebe „milordu“, o „pusbroliu“, nes jiedu susižinojo per de Fjenus esą tolimi giminės; neilgai trukus Roberas vadins jį stačiai Rodžeriu.

– Kaipgi? – pakartojo jis. – Jūs negirdėjote tos nuostabios istorijos, kuri nutiko kilmingajam senjorui Žurdenui de Liliui, tokiam kilmingam ir galingam, jog Šventasis Tėvas už jo išleido savo dukterėčią? Ak, taip, iš kur jūs galėtumėte žinoti? Tada jūs sėdėjote kalėjime per savo gerojo bičiulio Edvardo malonę! Et, menkniekis, ir tiek! Viskas būtų baigęsi kuo ramiausiai, jeigu tas šaunuolis nebūtų turėjęs tokios žmonos! Tasai Žurdenas, senjoras gaskonas, buvo pridaręs šiokių tokių piktų darbelių, kaip antai: vogė, žudė, žagino damas, nuplėšė skaistybę ne vienai mergelei ir, be to, tvirkino berniukus. Išklausęs popiežiaus Jono pageidavimą, karalius patenkina Žurdeno malonės prašymą, grąžina jam atimtas valdas ir netgi leidžia rinkti mokesčius pareikalavęs, kad mūsų vyrelis pasitaisytų. Kad jis pasitaisytų? Mūsų Žurdenas parvyksta į savo feodą, ir netrukus ateina žinia, jog jis dar labiau suįžūlėjo, subūrė gaują vagių, žudikų ir kitokių nenaudėlių, kurie plėšią dvasininkus bei pasauliečius ir grobį nešą jam. Karalius siunčia seržantą su lelijomis išrantyta lazda rankoje ir pareikalauja atvykti į teismą. Ir žinot, kaip Žurdenas sutinka seržantą? Įsako jį sučiupti, primušti su karališkąja lazda ir galiausiai ant jos pamauti... Taip vargšas seržantas ir išleido paskutinį kvapą.

Roberas nesitvardydamas taip nusikvatojo, kad suvirpėjo langų stiklai švininiuose rėmuose. Kaip smagiai juokėsi Artua grafas, kaip, širdies gilumoje jį pateisindamas, bemaž pavydėjo mesirui Žurdenui de Liliui – aišku, ne to liūdno galo! Mielai būtų su juo susibičiuliavęs.

– Tiesą pasakius, nežinia, katras nusikaltimas didesnis, – toliau kalbėjo jis, – ar nužudyti karaliaus pareigūną, ar seržanto išmatomis apdergti karališkąsias lelijas. Už savo nuopelnus prakilnusis Žurdenas buvo nuteistas pakarti Monfokone, su didžia palyda nuvilktas į bausmės vietą, pririštas už arklio uodegos, ir pakartas su tais pačiais drabužiais, kuriuos jam padovanojo jo giminaitis popiežius. Galėsite juo pasigrožėti, jei teks važiuoti pro šalį! Tiesa, drabužiai dabar jam pasidarė truputį per platūs.

Ir Roberas vėl nusikvatojo išvertęs gerklę ir užsikišęs nykščius už diržo, ir kvatojo taip nuoširdžiai, jog netgi Rodžeris Mortimeris neištvėręs prapliupo kvatoti. Kvatojo ir Valua, ir jo sūnus Pilypas... Dvariškiai, susibūrę salės gale, smalsiai į juos sužiuro.

Viena iš likimo malonių yra ta, kad mes nežinome, koks galas mūsų laukia. Ir ko čia varžytis tiems keturiems kilmingiems baronams, pasitaikius progai pasismaginti: vienam jų bus lemta mirti po dvejų metų, kitam ateis galas lygiai po septynerių metų, kai jis, taip pat pririštas už arklio uodegos, bus velkamas miesto grindiniu.

Drauge pasijuokę, jie dar labiau suartėjo. Mortimeris ūmiai suvokė esąs priimtas į Valua galingųjų draugiją ir truputį atsipalaidavo, su simpatija žvelgdamas į monsenjoro Karolio veidą, platų, įraudusį veidą, koks paprastai būna, kai žmogus per daug valgo ir neganėtinai mankštinasi, rūpindamasis valdžios reikalais. Mortimeris seniai nebuvo matęs Valua: pirmąsyk jiedu buvo susitikę Anglijoje per karalienės Izabelės vestuvių iškilmes, antrąsyk tūkstantis trys šimtai tryliktaisiais metais, kai lydėjo Anglijos valdovus, vykstančius į Paryžių duoti pirmosios ištikimybės priesaikos. Ir visa tai, kas atrodė buvę dar tik vakar, buvo jau labai seniai. Prieš dešimt metų! Monsenjoras Valua, tuomet dar jaunas vyras, dabar – stambus ir įspūdingas žmogus, o ir Mortimeris, deja, jau nuėjo pusę savo amžiaus kelio – ir antra tiek jis tikėjosi gyvensiąs geriausiu atveju, jei būsianti tokia Dievo valia ir jis nekrisiąs kautynėse, nenuskęsiąs jūrose, nepakliūsiąs po Edvardo budelio kirviu. Ir šiaip jau lemtis jam buvo dosni, leidusi įkopti į trisdešimt septintus metus, ypač kai aplink tiek pavyduolių ir priešų, kai rizikuoji gyvybe turnyruose arba kare, kai esi praleidęs pusantrų metų Tauerio kalėjime. Et, neverta gaišti laiko ir atsisakyti naujų nuotykių. Ta mintis apie kryžiaus žygį galų gale ėmė patikti Rodžeriui Mortimeriui.

– O kada gi, monsenjore, jūsų laivai pakels inkarus? – paklausė jis.

– Manau, po pusantrų metų, – atsakė Valua. – Netrukus aš siųsiu į Avinjoną trečiąsyk savo atstovus galutinai aptarti subsidijų tiekimo, indulgencijų ir kautynių tvarkos.

– Ir tai bus puikus žygis, monsenjore Mortimeri, ir tie, kuriuos visad matome dvaruose narsius ir smagiai valdančius ginklą, privalės parodyti, kaip jie iš tikrųjų sugeba grumtis, – tarė Pilypas Valua, kuris ligi tol tylėjo ir truputį užraudo.

Vyresnysis Karolio Valua sūnus jau vaizdavosi vėjo išpūstas galerų bures, išsilaipinimą tolimose pakrantėse, vėliavas, šarvuotus riterius, Prancūzijos sunkiosios kavalerijos puolimą prieš netikėlius, kaustytų žirgų trypiamą pusmėnulį, maurų mergeles, pagrobtas rūmuose, gražuoles nuogas verges, sukaustytas grandinėmis... Ir niekas nekliudys Pilypui Valua numalšinti savo geismo su tomis aptukusiomis mergšėmis. Iš malonumo jis išpūtė šnerves. Mat Žana Raišoji liks Prancūzijoje; žinoma, jis myli savo žmoną, bet ji įvaro jam baimę savo žvilgsniu ir kelia pasiutiškas pavydo scenas, kai jo akys nuklysta į kitos moters krūtinę. Ak, ji nelengvo būdo, toji Margaritos Burgundės sesuo! Taigi, visai įmanomas dalykas: vyras myli savo žmoną ir tuo pat metu, prigimties spiriamas, geiste geidžia kitų. Reikėtų mažių mažiausia kryžiaus žygio, kad didysis Pilypas išdrįstų apgauti Raišąją.

Mortimeris truputį atsitiesė ir pasitempė juodą palaidinį. Jis norėjo vėl užmegzti kalbą jam rūpima tema, tačiau ne apie kryžiaus žygį.

– Monsenjore, – tarė jis Karoliui Valua, – jūs galite laikyti mane savo bendražygiu. Bet aš norėčiau dar jus melsti...

Žodis buvo ištartas. Buvęs Didysis Airijos teisėjas ištarė šį žodį, be kurio joks prašytojas niekad nieko negauna, be kurio joks galingas žmogus nesuteikia savo paramos. Melsti, prašyti, maldauti... Beje, pridurti ką nors nebuvo reikalo.

– Žinau, žinau, – atsakė Karolis Valua, – mano žentas Roberas man papasakojo apie jūsų reikalus. Jūs prašote, kad aš kreipčiausi dėl jūsų į karalių Edvardą. Tačiau, mano ištikimasis bičiuli...

Ūmiai jis pasidarė bičiulis, kadangi „meldė“.

– ...Tačiau aš to nedarysiu, nes iš to nebūtų jokios naudos... nebent susilaukčiau naujos užgaulės! Žinote, kokį atsakymą man perdavė jūsų karalius Edvardas per grafą Buvilį? Bet tikriausiai žinote, aišku... o Šventasis Tėvas jau buvo paprašytas duoti leidimą santuokai! Ką jis apie mane pagalvos? Negi dabar aš jį prašysiu, kad jis grąžintų jums jūsų žemes, jūsų titulus ir išvytų tuos savo šlykštūnus Dispenserius?

– Ir drauge grąžintų karalienei Izabelei...

– Mano vargšė dukterėčia! – sušuko Valua. – Žinau, mano ištikimasis bičiuli, viską žinau! Jūs manote, kad aš galiu arba Prancūzijos karalius gali priversti karalių Edvardą pakeisti savo papročius ir ministrus! Betgi jūs tikriausiai žinote, jog jis buvo mums atsiuntęs Ročesterio vyskupą pareikalauti, kad jus išduotume. O mes atsisakėme, mes atsisakėme netgi priimti jo vyskupą! Pirmą kartą aš atsakau Edvardui įžeidimu į viešą įžeidimą! Monsenjore Mortimeri, mudu abu patyrėme įžeidimus. Ir jeigu vienas ar kitas ištaikytume progą atsikeršyti, duodu jums garbės žodį, brangusis monsenjore, – mudu keršysime drauge.

Mortimeris pajuto, kad jį apima neviltis, bet neišsidavė. Štai tas pokalbis, kuris, kaip buvo žadėjęs Artua grafas Roberas, padarys stebuklą... „Mano uošvis Karolis gali padaryti viską; jei įgysite jo palankumą, o įgyti tikrai įgysite – galite neabejoti savo pergale; prireikus jis palenks jūsų pusėn popiežių...“ Štai tas pokalbis, regis, jau baigtas. O koks rezultatas? Tuščias burbulas. Pažadas, kad po pusantrų metų jis vadovaus karių būriui turkų krašte. Rodžeriui Mortimeriui galvoje jau brendo mintis palikti Paryžių ir keliauti pas popiežių; jeigu ir ten nieko nepeš, tada kreipsis į Vokietijos imperatorių... Ak, kaip karčiai apvilia tremtis! Dėdė Čirko grafas teisingai išpranašavo...

Tada Artua grafas Roberas sudrumstė nejaukią tylą:

– O kodėl gi mums nepakišus tos progos atsikeršyti, Karoli?

Jis vienintelis iš dvariškių vadino Valua grafą vardu, kaip ir anais laikais, kai jiedu buvo tik pusbroliai, be to, jo ūgis, jėga, pagyrūniškumas teikė jam ypatingų teisių.

– Robero teisybė, – tarė Pilypas Valua. – Pavyzdžiui, būtų galima pakviesti karalių Edvardą į kryžiaus žygį ir ten...

Ir neaiškiu judesiu užbaigė savo mintį. Jis išties turėjo gerą vaizduotę, tas didysis Pilypas! Jis jau vaizdavosi, kaip kariuomenė eina per brastą ar – dar geriau – joja plyna dykuma, susitinka netikėlių būrį, Edvardas įsivelia į kautynes, o jie ramiausiai jį palieka, ir jis patenka į turkų nagus... Tai bent gražus kerštas!

– Niekados! – sušuko Karolis Valua. – Niekados Edvardas nepakels savo vėliavų šalia manųjų. Ir, visų pirma, argi galima kalbėti apie jį kaip apie krikščionį karalių? Juk tik maurai laikosi tokių papročių!

Nepaisydamas kilusio pasipiktinimo, Mortimeris sunerimo. Jis pernelyg gerai žinojo, ko verti valdovų žodžiai ir kaip vakarykščiai priešai susitaiko – netgi tariamai – rytojaus dieną, kai jiems tai naudinga. Jeigu monsenjorui Valua staiga šaus į galvą pasikviesti Edvardą ir tokiu būdu padidinti kryžeivių pajėgas ir jei Edvardas dėsis sutinkąs...

– Jeigu ir pakviestumėte, monsenjore, – tarė Mortimeris, – maža vilties, jog karalius Edvardas priims jūsų kvietimą: jis mėgsta turnyrus, bet nepakenčia grumtynių, ir, patikėkite manimi, ne jis mane nugalėjo ties Šruzberiu – pralaimėjimą nulėmė netikę Tomo Lankasterio įsakymai. Atsisakymą Edvardas pateisins dingstimi – ir ne be pagrindo, – kad jam grėsmę kelia škotai...

– Būtų visai ne pro šalį, kad mano kryžiaus žygyje dalyvautų škotai! – tarė Valua.

Artua grafas Roberas pamažiukais vis paplodavo delnais. Kryžiaus žygis jo visiškai nedomino ir, tiesą pasakius, jis neturėjo nė menkiausio noro jame dalyvauti. Visų pirma, plaukdamas jūra, jis be perstojo vemdavo. Sausumoje jis viskam pasirengęs, tik ne laive: šiuo atžvilgiu net mažas vaikas jį įveiktų! Ir, be to, jam labiau rūpėjo atsiimti Artua Grafystę, o savo reikalų nėmaž nepaspartintų iškeliavęs penkeriems metams į pasaulio kraštą. Jis nesikėsino į Konstantinopolio sostą ir anaiptol nenorėjo vieną gražią dieną valdyti kokios nusususios salos vidury jūrų, kur nepraplaukia joks laivas. Juo labiau jis nebuvo linkęs verstis prieskonių prekyba, nei grobti turkių: Paryžiuje knibždėte knibždėjo hurijų po penkiasdešimt solių ir miestelėnių, kurios atsieina dar pigiau, o jo žmona Bomono grafienė, to paties monsenjoro Valua duktė, žiūrėjo pro pirštus į vyro išdaigas. Tad Roberui rūpėjo, kad kryžiaus žygis būtų paskelbtas kuo vėliau, ir jis, dėdamasis nekantriai laukiąs tos lemtingosios dienos, kaip įmanydamas stengėsi ją nuvilkinti. Jis brandino kitą mintį ir Rodžerį Mortimerį ne šiaip sau atsivedė pas uošvį.

– Aš vis galvoju, Karoli, – tarė jis, – ar būtų protinga ilgam palikti Prancūzijos Karalystę be vyrų, bajorų ir be jūsų valdžios Anglijos karaliaus malonei, juk iš visa ko aišku, kad jis nelinki mums gera.

– Pilys bus viskuo aprūpintos, Roberai, ir mes jose paliksime stiprias įgulas, – atsakė Valua.

– Tačiau be bajorijos, be didumos riterių ir, kartoju, be jūsų, mūsų didžiojo karvedžio. Kas apgins karalystę, kai mūsų nebus? Gal konetablis, kuris netrukus įžengs į septyniasdešimt penktus metus ir tik per stebuklą dar nusėdi balne? Mūsų karalius Karolis? Jeigu Edvardas, pasak lordo Mortimerio, menkas karvedys, tai mūsų mielasis pusbrolis dar menkesnis. Beje, ką jis apskritai išmano? Nebent moka nutaisyti skaistų veidą ir šypsotis savo pavaldiniams? Būtų gryna beprotybė neužkirsti kelio Edvardo piktadarybėms, pirma nesusilpninus jo galybės, sutriuškinus kokiame mūšyje.

– Tad padėkime škotams, – pasiūlė Pilypas Valua. – Išsilaipinkime jų pakrantėse ir paremkime jų kovą. Aš, pavyzdžiui, pasirengęs.

Artua grafas Roberas nuleido nosį, nenorėdamas išduoti savo minčių. Būtų gražu, jei narsusis Pilypas vadovautų žygiui į Škotiją! Valua įpėdinis parodė, ką moka, kai buvo nusiųstas Italijon paremti popiežiaus pasiuntinį prieš Milano Viskončius. Pilypas išdidžiai nuvyko su savo kariauna, o paskui leido Galeacui Viskončiui taip gražiai jį vedžioti už nosies ir mulkinti, jog viską prakišo tardamasis, kad viską laimėjo, ir sugrįžo netgi nesusirėmęs su priešu. Todėl būtina atidžiai stebėti, kad tas šaunuolis vėl ko nors neiškrėstų! Ir vis dėlto Pilypas Valua buvo geriausias, artimiausias Robero bičiulis ir, be to, svainis, tačiau apie bičiulius galima galvoti kaip tinkamam, tik nieku gyvu neišsakyti savo nuomonės!

Rodžeris Mortimeris truputį išblyško išgirdęs Pilypo Valua pasiūlymą. Nors jis buvo karaliaus Edvardo varžovas ir priešas, vis dėlto Anglija buvo jo tėvynė!

– Šiuo metu škotai gana ramūs, – tarė jis, – ir, regis, laikosi sutarties, kurią pernai primetė Edvardui.

– Be to, Škotijon, Škotijon... – suniurzgė Roberas, – reikia plaukti per jūrą! Patausokime savo laivus kryžiaus žygiui. Bet mes, ko gera, turime geresnę progą susigrumti su tuo niekšu Edvardu. Juk jis dar nedavė ištikimybės priesaikos už Akvitanę. Jeigu mes priversime jį atvykti Prancūzijon ginti teisių į savo kunigaikštystę ir tada jį sutriuškinsime, visi būsime atsikeršiję, ir, be kita ko, jis nedrums ramybės, kol būsime svetur.

Valua mąstė sukiodamas savo žiedus. Roberas dar kartą įrodė esąs apdairus patarėjas. Mintis, pareikšta Robero, buvo dar miglota, tačiau Valua jau įsivaizdavo jos raidą. Visų pirma, Akvitanė jam nėra nežinomas kraštas: ten jis dalyvavo karo žygyje, savo pirmajame dideliame – ir pergalingame – žygyje tūkstantis du šimtai devyniasdešimt ketvirtaisiais metais.

– Tai būtų puikios pratybos mūsų raitijai, kuri jau senokai deramai nekariavo, – tarė jis, – ir gera dingstis išmėginti tą italų naudojamą parakinę artileriją, kuria senasis mūsų bičiulis Tolomėjus siūlosi mus aprūpinti. Savaime suprantama, Prancūzijos karalius gali paimti Akvitanės Kunigaikštystę savo žinion, nes dar nėra duota ištikimybės priesaika...

Ir staiga sumąstė.

– Bet susirėmimo gali ir nebūti, – užbaigė jis. – Kaip paprastai prasidės derybos, ir tą klausimą spręs Parlamentai ir pasiuntinybės. O paskui, kad ir nenoromis, jis duos ištikimybės priesaiką. Ne, ši dingstis netinka.

Artua grafas Roberas vėl atsisėdo, įsirėmė alkūnėmis į kelius ir kumščiais pasirėmė smakrą.

– Galima surasti ir geresnę dingstį negu ištikimybės priesaika, – tarė jis. – Jūs, pusbroli Mortimeri, gerai žinote, kiek bėdų, vaidų ir kautynių buvo dėl tos Akvitanės po to, kai kunigaikštienė Alienora, įtaisiusi šakotus ragus savo pirmajam vyrui, mūsų karaliui Liudvikui VII, iširus santuokai, drauge su glamonių išsiilgusiu kūnu Anglijos karaliui Henrikui II padovanojo ir savo kunigaikštystę. Taip pat nėra reikalo kalbėti apie sutartį, kurią, įsigeidęs teisingumo, sudarė gerasis karalius Liudvikas Šventasis, trokšdamas galų gale baigti Šimtametį karą. Bet su teisybe toli nevažiuosi, kai tvarkomi valstybių reikalai. Sutartis, kurią tūkstantis du šimtai penkiasdešimt devintaisiais malonės metais Liudvikas Šventasis sudarė su Henriku III Plantagenetu, buvo tikras galvosūkis. Pats velnias ten blauzdą nusilaužtų. Netgi senešalas de Žuenvilis, jūsų žmonos senelio brolis, pusbroli Mortimeri, būdamas atsidavęs šventajam karaliui, nepatarė jos pasirašyti. Na, atvirai pripažinkime, kad toji sutartis buvo paprasčiausia kvailystė!

Roberui knietėjo pridurti: „Kaip ir visa, ką, beje, darė Liudvikas Šventasis, vienas nelemčiausių mūsų karalių. Jo pragaištingi kryžiaus žygiai, suveltos sutartys, paprotinės teisės rinkiniai, kuriuose knibždėte knibžda prieštaravimų... Ak, jei Prancūzija būtų išvengusi jo karaliavimo! Mirus Liudvikui Šventajam, visi jį mini geru žodžiu, nes turi trumpą atmintį: mena tik tai, kaip jis vykdė teisingumą ąžuolo paunksnėje, o juk jis, spręsdamas prastuomenės bylas, gaišo laiką, kurį privalėjo skirti karalystei!“

Jis kalbėjo toliau:

– Po Liudviko Šventojo mirties nesiliauja vaidai, ginčai, sutartys tai sudaromos, tai nutraukiamos, duodamos ištikimybės priesaikos, bet su išlygomis, be perstojo posėdžiauja Parlamentai, ieškiniai tai atmetami, tai patenkinami, provincijoje maištai, nauji aukščiausiojo teismo posėdžiai. Beje, Karoli, kokia dingstimi jūsų brolis Pilypas Gražusis siuntė jus į Akvitanę, kur jūs taip gražiai įvedėte tvarką? – paklausė Roberas, atsigręždamas į Valua.

– Kilo riaušės Bajonėje, kur susigrūmę prancūzų ir anglų jūreiviai praliejo kraują.

– Tai va! – sušuko Roberas. – Mums reikia prasimanyti kokią nors dingstį, kad Bajonėje vėl kiltų riaušės. Reikia pasistengti, kad kurioje nors vietovėje smarkiai susiremtų ir truputį pasižudytų abiejų karalių vyrai. Tą vietovę, man regis, jau žinau.

Dūręs į pašnekovus dideliu smiliumi, jis kalbėjo toliau:

– Paryžiaus sutartyje, patvirtintoje sudarant taikos sutartį tūkstantis trys šimtai trečiais metais ir tūkstantis trys šimtai vienuoliktaisiais metais teisininkų peržiūrėtoje Perigė mieste, buvo aptarta, jog tam tikros privilegijuotos senjorijos Akvitanės Kunigaikštystėje vis dėlto lieka tiesiogiai pavaldžios Prancūzijos karaliui. Betgi tos senjorijos Akvitanėje pačios turi valdų, vasalų žemių. Tačiau iki šiol nenuspręsta, ar tos žemės tiesiogiai pavaldžios Prancūzijos karaliui, ar Akvitanės kunigaikščiui. Jūs suprantate?

– Suprantu, – atsakė monsenjoras Valua.

Jo sūnus Pilypas nieko nesuprato. Jis spoksojo išsproginęs dideles mėlynas akis, nieko nesuprasdamas, todėl tėvas pasigailėjęs jam paaiškino:

– Tai va, sūnau. Įsivaizduok, kad aš tau atiduodu visus šiuos rūmus valdyti kaip feodą. Bet sau pasilieku teisę naudotis šia sale, kurioje dabar esame. Tačiau šiai salei priklauso pereinamasis kambarys, į kurį galima patekti pro šias duris. Katras iš mudviejų turi teisę naudotis pereinamuoju kambariu ir katras privalo apstatyti jį baldais ir valyti? Svarbiausia, – tarė jis, vėl kreipdamasis į Roberą, – surasti tinkamą valdą, kad, kilus riaušėms, Edvardas norom nenorom turėtų atsiliepti.

– Jūs turite tam labai tinkamą valdą, – atsakė galiūnas, – Sen Sardo žemę, kuri priklauso Perigė vyskupijos Sarla bendruomenei. Dėl jos jau buvo derėtasi, kai Pilypas Gražusis su Sarla bendruomenės prioru sudarė sutartį, pagal kurią Prancūzijos karalius tapo šios senjorijos antruoju senjoru. Edvardas I tada jį apskundė Paryžiaus aukščiausiajam teismui, bet šis nepaskelbė galutinės nutarties. Tegul Prancūzijos karalius, antrasis Sarla senjoras, nusiunčia ten stiprią įgulą ir įsako Sen Sardo žemėse statyti grėsmingą tvirtovę. Ką darys Anglijos karalius, Akvitanės kunigaikštis? Jis lieps savo senešalui priešintis ir taip pat nusiųs savo įgulą. Kai tik susirems bent du kareiviai, kai tik bus paliestas ar įžeistas koks karaliaus pareigūnas...

Roberas išskėtė savo tvirtas rankas, tarsi išvada būtų aiški savaime. Ir monsenjoras Valua, apsisiautęs auksu siuvinėta mėlyno aksomo mantija, pasikėlė nuo sosto. Jis jau tarėsi sėdįs balne ir savo pulkų priešaky vėl šuoliuojąs į Gijeną, kur prieš trisdešimt metų laimėjo pergalę Prancūzijos karaliui!

– Išties žaviuosi jumis, brolau, – sušuko Pilypas Valua, – jūs toks didis riteris, o įstatymų vingrybes išmanote ne ką prasčiau nei koks teisininkas!

– Et, brolau, anoks čia mano nuopelnas, patys žinote! Ne malonumo dėlei turėjau taip gerai išstudijuoti Prancūzijos paprotinę teisę ir aukščiausiojo teismo nutartis, o bylinėdamasis dėl Artua. O kad iki šiol tos žinios man nepravertė, tegu praverčia bent mano bičiuliams! – baigė Artua grafas Roberas, nusilenkdamas Rodžeriui Mortimeriui, tarsi visas tas didis sumanymas turėjo pasitarnauti tik jo labui.

– Mums labai pasisekė, kad esate su mumis, prakilnusis barone, – nusigriebė Robero žodžių Karolis Valua. – Mes turime bendrų siekių ir būtinai prašysime jūsų patarimų dėl viso to žygio... Tegu padeda mums Dievas!

Mortimeris sutriko, išmuštas iš vėžių. Jis nieko nepadarė, nieko nepasakė, nepakišo jokios minties, tik davė progą kitiems iškelti aikštėn savo slaptus troškimus. Ir štai dabar jis spiriamas dalyvauti kare prieš savo šalį ir neturi jokio pasirinkimo.

Taigi, jei tokia bus Dievo valia, prancūzai kariaus Prancūzijos žemėse prieš prancūzus, Anglijos karaliaus valdinius, kilmingo anglų barono remiami ir leisdami apyvarton pinigus, popiežiaus skirtus Armėnijos išvadavimui nuo turkų.

V

Laukimas

Baigėsi ruduo, prabėgo žiema, paskiau pavasaris ir prasidėjo vasara. Lordas Mortimeris praleido visus keturis metų laikus Paryžiuje, matė purvą siaurose gatvėse, sniegą, klojantį didelius abatijų stogus ir Sen Žermeno vejas, paskiau matė, kaip sprogsta medžių pumpurai Senos pakrantėse ir kaip spindi saulėje ketvirtainis Luvro bokštas, apvalus Nelio bokštas, aštri Sent Šapelės smailė.

Tremtinys laukia. Toks jo likimas, arba, kitaip tariant, tokia priedermė. Jis laukia, kada pagaliau nusišypsos laimė, kada toje šalyje, kur jis prisiglaudė, žmonės baigs tvarkyti savo reikalus ir galiausiai susirūpins jo reikalais. Praeina pirmosios tremties valandėlės, kai jo negandos žadina smalsumą, kai kiekvienas nori jį pasisavinti lyg kokį neregėtą daiktą, tačiau netrukus jis visiems nusibosta, netgi tampa našta. Visada atrodo kaip nebylus priekaištas. Bet negi juo rūpinsies kiekvieną akimirką, šiaip ar taip, juk jis prašytojas, gali pakentėti!

Tad Rodžeris Mortimeris laukė, kaip du mėnesius kad laukė Pikardijoje pas savo pusbrolį Žaną de Fjeną, kada Prancūzijos karaliaus dvaras grįš į Paryžių, kaip laukė, kada monsenjoras Valua tarp visų savo darbų ištaikys valandėlę ir jį priims... Dabar jis laukė Gijenos karo, regis, jau seniai lemties jam skirto.

O monsenjoras Valua ilgai nelaukė! Prancūzijos karaliaus pareigūnai, Roberui patarus, Sen Sardo žemėse, ginčytinose Sarla senjorijos valdose, jau žymėjo tvirtovės pamatus; tačiau tvirtovės nepastatysi nei per dieną, nei per tris mėnesius, ir Anglijos karaliaus valdiniai, rodės, – bent jau iš pradžių – neatrodė sunerimę. Reikėjo laukti, kol subręs konfliktas.

Norėdamas pažinti tokią jam svetimą didžiąją prancūzų tautą, Rodžeris Mortimeris laisvalaikiu eidavo pasivaikščioti po Paryžių, probėgšmais regėtą prieš dešimt metų, kai trumpam buvo apsilankęs. Kokia galinga ir didi šalis ir visiškai kitokia negu Anglija! Kaimynai abipus jūros tarėsi esą panašūs, nes abiejų šalių bajorija buvo kilusi iš tų pačių protėvių, bet nepaprastai skyrėsi vieni kitų, susipažinus iš arčiau! Visi Anglijos Karalystės gyventojai, du milijonai žmonių, nesudarė nė dešimtosios dalies Prancūzijos karaliaus valdinių. Prancūzų buvo apie dvidešimt du milijonai. Vien Paryžiuje gyveno trys šimtai tūkstančių žmonių, o Londone – tik keturiasdešimt tūkstančių. O kokia knibždynė gatvėse, koks prekybos ir verslų mastas, kiek išleidžiama pinigų! Kad tuo įsitikintum, reikėjo tik pavaikščioti Mainų tiltu, Auksakalių krantine ir pasiklausyti, kaip kaukši plaktukai, kaldami auksą, arba nueiti užspaudus nosį už Šatlė į Didžiosios Skerdyklos kvartalą, kur dirbo išdarinėtojai ir kailialupiai, pavaikščioti Sen Deni gatve, kur įsikūrusios galanterijos krautuvės, didžiosiose halėse pačiupinėti medžiagas ant Gelumbės prekijų prekystalių... Palyginti daug tylesnėje Lombardų gatvėje, jau puikiai pažįstamoje lordui Mortimeriui, buvo sudaromi dideli sandėriai.

Beveik trys šimtai penkiasdešimt korporacijų ir cechų sąjungų tvarkė ir valdė visų amatų veiklą; kiekviena turėjo savo įstatymus, savo papročius ir šventes, ir ištisus metus bemaž kas dieną, išklausę mišias arba aptarę reikalus, rinkdavosi į didelį pokylį meistrai su pameistriais: kepurininkai, žvakių gamintojai, odminiai... Šventosios Genovaitės kalne visas pulkas dvasininkų ir Bažnyčios mokslo vyrų lotyniškai diskutavo apie apologetiką ir Aristotelio principus, ir jų nesutarimai, plačiai sklisdami po Europą, žadino ginčus krikščionių pasaulyje.

Kilmingi baronai bei prakilnūs prelatai ir daugelio užsienio šalių karalių turėjo mieste rūmus, nelyginant dvarus. Bajorija dažniausiai lankydavosi Sitė kvartalo gatvėse, karaliaus dvaro galanterijos prekybos galerijoje, Valua, Navaros, Artua, Burgundijos, Savojos didžiūnų rūmų priimamuosiuose. Visi tie rūmai buvo kaip ir nuolatinės didžiųjų feodų atstovybės, juose buvo sprendžiami atitinkamos provincijos reikalai. Miestas augo, be perstojo plėtėsi, priemiesčiai dygo soduose ir laukuose, kitapus Pilypo Augusto gynybinės sienos mūrų, kuriuos pamažėle stelbė nauji pastatai.

Nuklydus už Paryžiaus ribų, keliauninkui atsiverdavo vaizdas į derlingus laukus ir klestinčius kaimus. Paprasti kiauliaganiai, jaučiaganiai dažnai turėdavo nuosavą vynuogyną arba dirbamos žemės sklypą. Moterys, samdomos prie žemės ar kitų darbų, niekad nedirbdavo šeštadieniais po pietų, tačiau tas pusdienis būdavo apmokamas; beje, beveik visur šeštadieniais visi baigdavo darbą sulig trečiuoju varpo dūžiu, kviečiančiu mišparų. Niekas nedirbo per religines šventes, palyginti gausias, kaip ir per korporacijų šventes. Ir vis dėlto žmonės skundėsi. Bet kuo gi jie daugiausia bėdojo? Mokesčiais, duoklėmis, savaime suprantama, kaip visais laikais ir visuose kraštuose, ir, žinoma, tuo, jog jie visada nuo ko nors priklausomi. Jiems atrodė, kad jie amžinai dirba kitiems ir negali elgtis kaip tinkami ir naudotis savo darbo vaisiais. Taip buvo todėl, kad Prancūzijoje, nepaisant Pilypo V įsakų, beje, neganėtinai gerai vykdomų, baudžiauninkų buvo daugiau negu Anglijoje, kur diduma valstiečių buvo laisvi žmonės, be kita ko, šaukiami kariuomenėn turėdavo atvykti su savo apranga ir ginkluote, galėdavo tarti savo žodį karaliaus susirinkimuose ir, savaime suprantama, išsireikalauti daugiau chartijų iš savo valdovų.

Prancūzijos aristokratija, priešingai, nebuvo tokia susiskaidžiusi kaip Anglijos; žinoma, ir čia būta tokių nuožmių priešų, kovojančių dėl savo naudos, kaip Artua grafas Roberas ir jo teta Mao; čia kūrėsi klanai, grupės, bet visa aristokratija susitelkdavo prireikus ginti bendrus interesus arba karalystę. Tautos sąvoka čia buvo labiau apibrėžta ir tvirtesnė.

Abi šalys tuo metu panėšėjo viena į kitą nebent savo karaliais. Ir Londone, ir Paryžiuje karūnos atiteko silpnabūdžiams, bemaž visai nesirūpinantiems valstybe, o tokie karaliai tik vadinami karaliais.

Mortimeris buvo pristatytas Prancūzijos karaliui ir matėsi su juo kelis kartus; tačiau jis negalėjo susidaryti geros nuomonės apie tą dvidešimt devynerių metų vyrą, kurį senjorai paprastai vadino Karoliu Gražiuoju, o paprasti žmonės – Karoliu Gražuoliu, nes iš stuomens ir veido ganėtinai panėšėjo į savo tėvą, bet, būdamas tokios taurios išvaizdos, neturėjo nė lašelio proto.

– Ar jau susiradote pakenčiamą būstą, mesire Mortimeri? Ar žmona su jumis? Ak, kaip jūs tikriausiai jos ilgitės! Kiek vaikų ji jums pagimdė?

Daugmaž tiek tepaklausė karalius tremtinį ir kaskart susitikdamas vis kamantinėdavo iš naujo: „Ar jūsų žmona su jumis? Kiek vaikų su ja esate sugyvenę?“ – nes paprasčiausiai jau būdavo pamiršęs ankstesnius jo atsakymus. Jam rūpėjo, rodės, tik namų ir santuokos reikalai. Jo nevykusi santuoka su Blanše Burgunde, palikusi gilią žaizdą širdyje, buvo nutraukta, ir tai jam, deja, neteikė garbės. Monsenjoras Valua jį tučtuojau apvesdino su Marija Liuksemburgiete, jaunesniąja Bohemijos karaliaus seserimi, – kaip tik tuo metu Valua derėjosi su juo dėl Arlio Karalystės. O štai dabar Marija Liuksemburgietė buvo nėščia, ir Karolis Gražusis gana kvailokai tūpčiojo apie ją.

Karaliaus neišmanymas netrukdė Prancūzijai kištis į viso pasaulio reikalus. Taryba valdė karaliaus vardu, o monsenjoras Valua – Tarybos vardu; rodos, nieko negalėjo įvykti be Prancūzijos sprendimo. Be paliovos skriejo patarimai popiežiui, ir didysis žygūnas Robenas Kiuis-Marija, kuris gaudavo aštuonis livrus ir kelis denjė – nemažus pinigus – už vieną žygį į Avinjoną, be paliovos vežiojo paštą, keisdamas ristūnus vienuolynuose. Žygūnai šuoliuodavo į visas puses – į Neapolį, Aragoną, Vokietiją. Mat ypač reikėjo sekti įvykius Vokietijoje, kur Karolis Valua ir jo kūmas Jonas Liuksemburgietis smagiai pasidarbavo, kad popiežius atskirtų nuo Bažnyčios imperatorių Liudviką Bavarą ir kad karūna galėtų atitekti... kam gi? Žinoma, monsenjorui Valua! Tai buvo sena jo svajonė, kurios jis laikėsi nusigriebęs. Kaskart, kai Šventosios Imperijos sostas likdavo tuščias, monsenjoras Valua siūlydavo savo kandidatūrą. Tuo pat metu buvo rengiamasi kryžiaus žygiui, ir jeigu jam vadovautų imperatorius, reikia pripažinti, jog netikėliams ir netgi krikščionims tai padarytų labai didelį įspūdį.

Be to, dar Flandrija, ta pati Flandrija, nuolat kelianti rūpesčių karūnai: kai tik jos gyventojai imdavo maištauti prieš savo grafą, prisiekusį ištikimybę Prancūzijos karaliui, grafas nebepaklusdavo karaliui, norėdamas nuraminti valdinius. Ir galiausiai nedavė ramybės Anglija. Rodžeris Mortimeris skubėdavo kviečiamas pas Valua kiekvieną kartą, kai tik iškildavo koks klausimas, susijęs su jo tėvyne.

Mortimeris nuomojosi būstą netoli Artua grafo Robero rūmų, Sen Žermen de Prė gatvėje, priešais Navaros rūmus. Namų ūkį tvarkė Džerardas Olspėjus, nesitraukęs nuo tos dienos, kai jie pabėgo iš Tauerio, barzdaskutys Oglas ėjo liokajaus pareigas, be to, čia rado prieglobstį dar keli tremtiniai, taip pat Dispenserių neapykantos aukos. Vienas jų buvo Džonas Meltrevezas, anglų senjoras, Mortimerio šalininkas, ir, kaip ir jis, Vilhelmo Nukariautojo bendražygio palikuonis, paskelbtas karaliaus priešu. Tasai Meltrevezas buvo niūraus pailgo veido, dideliais dantimis, ilgais plaukais, labai panašus į savo žirgą. Bendrauti su juo nebuvo itin malonu, nes dažnai jis sutrikdydavo aplinkinius, nei iš šio, nei iš to nusižvengdamas. Tačiau tremtyje draugų nepasirinksi, visi to paties likimo broliai. Iš Meltrevezo Mortimeris sužinojo, kad jo žmona perkelta Jorko grafystėn į Skiptono pilį, kad visą jos palydą sudaro rūmų dama, arklininkas, skalbėja, liokajus ir pažas ir gauna ji trylika šilingų ir keturis denjė per savaitę sau ir savo tarnų išlaikymui, žodžiu, kaip kalėjime...

O karalienės Izabelės dalia kasdien darėsi vis sunkesnė. Dispenseriai ją plėšė, alino, žemino, kuo toliau – tuo žiauriau. „Nieko daugiau nebeturiu, tik gyvybę, – prašiusi ji perduoti Mortimeriui, – ir labai bijau, kad jie nesumanytų ir jos atimti. Pasakykite mano broliui, kad pasistengtų kuo greičiau mane apginti“.

Tačiau Prancūzijos karalius – „Ar žmona su jumis? Kiek turite sūnų?“ – laikėsi tos nuomonės, kurią jam buvo įteigęs monsenjoras Valua, dedantis visas viltis į savo veiksmus Akvitanėje. O jeigu per tą laiką Dispenseriai nužudys karalienę?

– Jie neišdrįs, – atsakydavo Valua.

Mortimeris eidavo susižinoti naujienų pas bankininką Tolomėjų, kuris jam perduodavo korespondenciją iš anapus Lamanšo. Lombardai turėjo geresnį paštą negu karaliaus dvaras, ir jų žygūnai mokėjo apsukriau slėpti laiškus. Tad Mortimeris bemaž nuolat susirašinėjo su vyskupu Orletonu.

Heriferdo vyskupas brangiai sumokėjo už Mortimerio pabėgimą, bet buvo ryžtingas ir nenusileido karaliui. Jis, prelatas, pirmą kartą Anglijos istorijoje stojęs prieš pasaulietinį teismą, atsisakė atsakinėti į kaltintojų klausimus, ir jį, beje, parėmė visi karalystės arkivyskupai, supratę, kad jų privilegijoms gresia pavojus. Edvardo nurodymu, byla nebuvo nutraukta, Orletonas buvo nuteistas, o jo turtas konfiskuotas. Be to, Edvardas dar kreipėsi į popiežių, prašydamas atleisti maištu kaltinamą vyskupą iš ganytojo pareigų; tad monsenjoras Valua privalėjo žūtbūtinai imtis žygių, kad popiežius Jonas XXII nepatenkintų Anglijos karaliaus prašymo nušalinti nuo pareigų vyskupo Orletono, nes priešingu atveju jam tektų padėti galvą ant trinkos.

Į gana keblią padėtį pakliuvo Henrikas Kreivakaklis. Kovo mėnesį Edvardas jį padarė Lankasterio grafu, grąžindamas jam mirties bausme nubaustojo brolio titulus ir turtus, taip pat didelę Kenilvorto pilį. Netrukus, patyręs, kad Kreivakaklis pasiuntė Orletonui draugišką padrąsinanti laišką, Edvardas apkaltino jį valstybės išdavyste.

– Na ir užsispyręs jūsų karalius – nenori mums mokėti nė skatiko. Beje, jūs dažnai susitinkate su monsenjorais Valua ir Artua grafais, esate geras jų bičiulis, gal malonėsite, milorde, priminti jiems tuos paraku užtaisomus pabūklus, kurie buvo neseniai išmėginti Italijoje ir labai praverstų miestų apgulai. Mano sūnėnas Sjenoje ir Bardžiai Florencijoje galėtų jų parūpinti. Tie artilerijos pabūklai sustatomi kur kas lengviau negu didelės katapultos su svertais, o ir nuostolių daugiau padaro. Monsenjorui Valua vertėtų apginkluoti jais savo kariuomenę, vykstant į kryžiaus žygį... Žinoma, jeigu pavyks jį surengti!

Moterys iš pradžių labai domėjosi Mortimeriu – tuo aukštu vyriškiu mįslingu žvilgsniu, atšiauriu ir paslaptingu, visada vilkinčiu tik juodais drabužiais ir tolydžio prikandančiu lūpą su baltu randu. Šimtus kartų jos prašydavo jį papasakoti apie pabėgimą, ir, jam pasakojant, būdavo matyti, kaip iš jaudulio po permatomais balto lino korsažais kilnojasi jų gražios krūtinės. Jo žemas, šiek tiek prikimęs balsas, kartais prasprūstantis svetimšalio akcentas, tariant kai kuriuos žodžius, jaudino meilės ištroškusias širdis. Artua grafas Roberas ne kartą bandė pastūmėti anglų baroną į jų glėbį, taip pat siūlė Mortimeriui mergšių – jeigu jam arčiau širdies paleistuvės, – po vieną ar po kelias iškart, gyvenimui praskaidrinti. Vis dėlto Mortimeris atsispyrė pagundoms, o kadangi nebuvo panašus į šventuolį, visi ėmė spėlioti, iš kur ta jo neregėta dorybė ir ar tik jis neturi tokių pat polinkių kaip ir jo karalius.

Niekas negalėjo žinoti teisybės: tas žmogus, ėjęs su savimi lažybų, kad išsigelbės, jeigu pasmaugs varną, davė skaistybės įžadą. Jis prisiekė neliesti moterų, kol neparvyks Anglijon ir neatgaus savo titulų ir galybės. Tai buvo riterio priesaika, kokią būtų galėjęs duoti nebent Lanselotas, Amadis ar kuris kitas karaliaus Artūro bendražygis. Tačiau Rodžeris Mortimeris turėjo prisipažinti davęs įžadą šiek tiek neapgalvotai, ir todėl tai gerokai gadino jam nuotaiką...

Galų gale iš Akvitanės atėjo geros žinios. Anglijos karaliaus senešalas Gijenoje, mesiras Basė*, juo piktesnis, kad jo pavardė kėlė juoką, sunerimo matydamas Sen Sardo žemėse statomą tvirtovę. Jam atrodė, kad tai kėsinimasis į Anglijos karaliaus teises ir jo asmenybės įžeidimas. Surinkęs nedidelį kariuomenės būrį, jis netikėtai užpuolė Sen Sardo miestelį, jį apiplėšė, suėmė Prancūzijos karaliaus pareigūnus, įgaliotus prižiūrėti darbus, ir pakorė juos ant stulpų, prie kurių buvo pritvirtinti skydai su karališkosiomis lelijomis, žymintys, jog tai Prancūzijos karaliaus valda. Mesiras Ralfas Basė ne vienas surengė tą išpuolį – jam talkino keli apylinkių senjorai.

---

* Basė – trumpakojis šuniukas taksas.

Gavęs žinią, Artua grafas Roberas iškart, tą pačią dieną, susitiko su Mortimeriu, ir jiedu nuvyko pas Karolį Valua. Neslėpdamas džiaugsmo ir išdidumo, monsenjoras Roberas kvatojo garsiau nei paprastai ir taip draugiškai plojo savo bičiuliams per pečius, kad tie griuvinėjo atsitrenkdami į sienas. Pagaliau yra dingstis, jo išradingos galvos sumanyta!

Tas klausimas buvo nedelsiant apsvarstytas Mažojoje taryboje, buvo padaryti įprastiniai pareiškimai, o Sen Sardo apiplėšimo kaltininkai nuspręsta šaukti į Tulūzos teismą. O jeigu jie atvyks į teismą ir, nuleidę galvas, pripažins savo kaltę? Štai ko buvo labiausiai bijoma.

Laimė, vienas jų, vienintelis, Monpeza senjoras Raimonas Bernaras, atsisakė stoti prieš teismą. To ir pakako. Maištininkas buvo nuteistas už akių, jo turtai konfiskuoti, o Žanas de Rua, iš Pjero Ektoro de Galaro perėmęs arbaletininkų didžiojo magistro pareigas, su nedidele palyda išsiųstas į Gijeną suimti Monpeza senjoro, nusavinti jo turtų ir išgriauti jo pilies. Monpeza senjoras vis dėlto pasirodė esąs stipresnis, paėmė nelaisvėn karaliaus pareigūną ir pareikalavo išpirkos. Karalius Edvardas čia buvo niekuo dėtas, tačiau, šitaip susiklosčius aplinkybėms, jo reikalai pakrypo į blogąją pusę, o Artua grafas Roberas džiūgavo. Vis dėlto arbaletininkų didysis magistras ne toks žmogus, kad jį kas nors galėtų suimti neužsitraukdamas bėdos!

Į Angliją nuskriejo nauji pareiškimai – šįsyk pačiam karaliui – grasinant atimti kunigaikštystę. Balandžio pradžioje į Paryžių atvyko Kento grafas, karaliaus Edvardo netikras brolis, Dublino arkivyskupo lydimas, ir pasiūlė Karoliui IV labai paprastai išspręsti ginčą – nebereikalauti iš Edvardo ištikimybės priesaikos. Mortimeris, ta proga pasimatęs su Kento grafu, – nepaisant įtemptos padėties, jiedu gana mandagiai pabendravo, – jam įrodė, koks nenaudingas tas žygis. Jaunasis Kento grafas, beje, pats tuo buvo įsitikinęs. Jis atliko savo misiją prastai nusiteikęs ir išvyko su Prancūzijos karaliaus neigiamu atsakymu, Karolio Valua perduotu su panieka. Žodžiu, Artua grafo Robero sugalvotas karas buvo ne už kalnų.

Ir štai tuo pat metu Isudene staiga mirė naujoji karalienė Marija Liuksemburgietė, prieš laiką pagimdžiusi negyvą kūdikį.

Per gedulą kariauti neleidžia padorumas, juo labiau kad karalius Karolis taip palūžo, jog beveik nesugebėjo vadovauti Tarybos posėdžiams. Likimas kaip sutuoktiniui išties jam buvo negailestingas. Pirma – apgautas, dabar – našlys... Monsenjoras Valua gavo atidėti į šalį visus reikalus ir skubiai ieškoti trečios žmonos karaliui, kuris nerimavo, irzo ir visiems priekaištavo guosdamasis, jog karalystė likusi be sosto įpėdinio. Pirmąsias vedybas surikiavo tėvas, antrąsias – dėdė, tačiau nei vienos, nei kitos neišėjo į gera.

Nelengva buvo rasti princesę, kuri pageidautų įeiti į Prancūzijos karalių giminę, nes sklido gandai, kad Kapetingus persekioja lemtis.

Karolis Valua būtų mielai atidavęs sūnėnui vieną savo dukterų, kurias turėjo ištekinti, jei būtų tikusios pagal amžių; deja, netgi vyresnioji, kurią neseniai piršo Anglijos sosto įpėdiniui, ėjo vos dvyliktus metus. O Karolis Gražusis nėmaž nebuvo nusiteikęs ilgai laukti, trokšdamas kuo greičiau atgauti naktų ramybę ir padovanoti Prancūzijai sosto įpėdinį.

Ir Mortimeris laukė, kol suras žmoną karaliui...

Karolis IV turėjo dar vieną pusseserę, velionio monsenjoro Liudviko d'Evrė dukterį ir Pilypo d'Evrė, vedusio Žaną Navarietę, seserį, kurią, pasak gandų, Margarita Burgundė sugyveno anaiptol ne su teisėtu vyru. Žana d'Evrė nežavėjo grožiu, bet buvo dailiai sudėta ir, svarbiausia, subrendusi moterystei. Trokšdamas nusikratyti rūpesčių, monsenjoras Valua paskatino visą dvarą nuteikti Karolį šiai santuokai. Trim mėnesiams praslinkus po Marijos Liuksemburgietės mirties, Prancūzijos karalius vėl kreipėsi į popiežių prašydamas leidimo vesti pusseserę. Ir Artua grafas Roberas, karaliaus dėdės Karolio Valua žentas, tapo savo pusbrolio karaliaus dėde, nes Žana d'Evrė buvo jo amžinatilsį sesers Margaritos d'Artua duktė.

Jungtuvės įvyko liepos penktąją. Likus keturioms dienoms iki jungtuvių, Karolis nutarė atsiimti Akvitanę ir Pontjė, bausdamas už sukeltą maištą ir ištikimybės priesaikos sulaužymą. Popiežius Jonas XXII laikė savo pareiga įsikišti, susikirtus dviem valdovams, ir parašė karaliui Edvardui, ragindamas duoti ištikimybės priesaiką, kad būtų išspręstas bent vienas ginčytinas klausimas. Tačiau Prancūzijos kariuomenė jau buvo sukelta ant kojų ir telkėsi Orleane, o laivynas uostuose ginklavosi, rengdamasis pulti Anglijos pakrantes.

Anglijos karalius savo ruožtu įsakė Akvitanėje šaukti vyrus į rekrūtus, ir mesiras Ralfas Basė šoko burti savo pulkus; Kento grafas vėl buvo priverstas vykti į Prancūziją, tik šįkart plaukė per vandenyną, netikro brolio įgaliotas užimti vietininko postą.

Gal jau prasidės karas? Ne, monsenjoras Valua dar nuskubėjo į Barą prie Obo aptarti su Leopoldu Habsburgu klausimo dėl Šventosios Imperijos sosto ir sudaryti sutarties, pagal kurią Habsburgas įsipareigojo atsiimti savo kandidatūrą ir tuo atveju, jei Valua būtų išrinktas imperatoriumi, mainais už tai užsitikrino sutartą vienkartinę išmoką, pensiją ir pastovias pajamas. Rodžeris Mortimeris vis dar laukė...

Galiausiai rugpjūčio pirmąją, per alsią kaitrą, kai šarvuoti riteriai šuto lyg į puodus sukišti, Karolis Valua, šaunus, nerangus, su kiveriu ir auksu siuvinėtu palaidiniu ant šarvų, ginklanešių padedamas, įsėdo į balną. Šalia jojo antrasis jo sūnus, Alansono grafas, sūnėnas Pilypas d'Evrė, naujasis karaliaus svainis, konetablis Gošė de Šatijonas, Vigmoro lordas Mortimeris ir pagaliau Artua grafas Roberas, kuris, raitas ant arklio, atitinkančio jo ūgį, galėjo apžvelgti visą kariuomenę.

Ar monsenjoras Valua džiaugėsi, ar buvo laimingas, ar tiesiog patenkintas, kad antrąkart vyksta į Gijeną, į tą žygį, kurio taip troško, taip siekė ir kurį pats sugalvojo? Anaiptol. Jis buvo paniuręs, nes Karolis IV atsisakė pasirašyti įsakymą dėl jo paskyrimo karaliaus vietininku Akvitanėje. Kas gi kitas, jei ne Karolis Valua, turėjo teisę į tą titulą? Ir kaip jis atrodys, kitų akimis žiūrint, jeigu net Kento grafas, tas dabita, tas pienburnis – ir, be to, sūnėnas! – paskirtas karaliaus Edvardo vietininku!

Visi spėliojo, kas šovė į galvą Karoliui Gražiajam, kokių sumetimų vedamas, jis, niekada nesugebantis savarankiškai ką nors nutarti, staiga užsispyrė nedaryti to, ko buvo prašomas ir kas neabejotinai būtina. Kas teisybė, tas teisybė, ir Karolis Valua, ilgai nedvejodamas, atvėrė širdį savo bendražygiams. Bene verta tiek vargti dėl to karūnuoto nesubrendėlio, dėl to bukapročio ir vietoj jo valdyti karalystę? Gal kada nors prireiks jam parūpinti netgi įpėdinį?..

Senasis konetablis Gošė de Šatijonas, teoriškai vadovavęs kariuomenei, nes Valua neturėjo oficialaus įgaliojimo, markstėsi raukydamas apdribusius kaip vėžlio vokus po senoviniu šalmu. Jis buvo apykurtis, tačiau, būdamas septyniasdešimt ketverių, balne atrodė šaunuolis.

Lordas Mortimeris apsirūpino ginkluote pas Tolomėjų. Po pakeltu antveidžiu rūsčiai spindėjo akys, pilkos kaip ką tik nulietas plienas. Dėl savo karaliaus kaltės priverstas kariauti prieš savo šalį, jis apsivilko juodo aksomo palaidinį kaip gedulo apdarą. Žygio dienos jis niekuomet nepamirš: buvo tūkstantis trys šimtai dvidešimt ketvirtųjų metų rugpjūčio pirmoji, šventojo Petro atlaidai, – lygiai prieš metus tą pačią dieną jis pabėgo iš Tauerio.

VI

Pabūklai

Pasigirdus aliarmui, jaunasis Kento grafas Edmondas gulėjo viename pilies kambaryje ant akmeninės aslos, bergždžiai mėgindamas truputį atsivėsinti. Trumpomis drobinėmis kelnėmis, nuogas iki juosmens, jis tysojo atmetęs rankas, kaip negyvas, Bordelė vasaros karščio pakirstas. Šalimais lekavo jo mylimas skalikas.

Šuo pirmas išgirdo varpų gaudesį. Jis atsitūpė iškėlęs snukį ir suskliautęs krutančias ausis. Jaunasis Kento grafas kniostelėjo iš snaudulio, pasirąžė ir staiga suprato, jog tą baisų aidą kelia visi Reolės varpai. Jis kaipmat pašoko ant kojų, čiupo plono batisto marškinius, kuriuos buvo numetęs ant kėdės, ir paskubomis apsivilko.

Prie durų sukaukšėjo spartūs žingsniai. Senešalas mesiras Ralfas Basė įėjo į vidų, lydimas kelių vietinių senjorų: Beržerako senjoro, Biudoso ir Movezeno baronų ir Monpeza senjoro, dėl kurio – bent jis taip manė ir tuo didžiavosi – kilo karas.

Senešalas Basė išties buvo labai žemo ūgio; jaunasis Kento grafas visad stebėdavosi jį pamatęs. Be to, apvalus kaip statinaitė, nes buvo pasakiškai ėdrus ir greitai užsidegantis, o pykčiui pratrūkus, įręždavo sprandą ir išsprogindavo akis.

Skalikas nemėgo senešalo ir urgzdavo vos jį pamatęs.

– Gaisras ar prancūzai, mesire senešale? – paklausė Kento grafas.

– Prancūzai, prancūzai, monsenjore! – sušuko senešalas, bemaž pasipiktinęs. – Eikite patys pasižiūrėti, jau matyti.

Kento grafas palinko prie alavinio veidrodžio, taisydamasis ant ausų šviesias garbanas, ir nusekė paskui senešalą. Baltais palaidais marškiniais, atlapa krūtine, be pentinų, vienplaukis, tarp ginkluotų, grandiniais marškiniais vilkinčių baronų jis atrodė narsus ir grakštus, tačiau ir gana lengvabūdiškas.

Išėjus į lauką, jį apkurtino varpų gaudesys ir apžilpino kaitri rugpjūčio saulė. Skalikas sustaugė.

Jie įkopė į Tomasą, didelį apvalų bokštą, Ričardo Liūtaširdžio pastatydintą. Ko tik nebuvo pristatydinęs tas prosenelis! Ir Tauerio įtvirtinimus Londone, ir Šato Gajarą Normandijoje, ir Reolės tvirtovę...

Apačioje, skardžio papėdėje, tekėjo plati Garonė, vingiuojanti bekrašte derlinga lyguma, kuri driekėsi iki pat melsvo tolumoje dunksančių Aženė kalnų ruožo.

– Nieko neįžiūriu, – tarė Kento grafas, kuris tikėjosi pamatyti prancūzų priešakinius būrius miesto prieigose.

– Betgi pažvelkite, monsenjore! – sušuko palydovai, stengdamiesi perrėkti varpų gausmą. – Palei upę, link aukštupio, Sent Bazejo pusėje!

Kento grafas prisimerkė ir, delnu prisidengęs akis nuo saulės, galiausiai išvydo blykčiojančią juostą, nudrykusią paupiu. Pasak palydovų, saulėje spindi riterių šarvai ir žirgų gūnios.

O varpų gausmas be perstojo drebino orą. Varpininkai, ko gera, jau nebejautė rankų. Miesto gatvėse, ypač apie bendruomenės namus, knibždėjo žmonės. Kokie mažučiai jie atrodė nuo tvirtovės bokštų! Tikri vabzdžiai. Visais keliais į miestą skubėjo persigandę valstiečiai: kas tempė karvę, kas ginė ožkas, kas ragino jaučius, įkinkytus į vežimą. Visi tekini bėgo iš laukų; netrukus sugužės gretimų kaimų žmonės, susikrovę mantą ant kupros arba į ratukus. Gyvens kur pakliūva, nes mieste ir šiaip jau pilna kariuomenės ir Gijenos riterių...

– Prancūzus galėsime suskaičiuoti tik po dviejų valandų, o prie miesto sienų jie atsidurs ne anksčiau kaip sutemus, – tarė senešalas.

– Ak, koks netikęs metas kariauti, – tarė surūgęs Beržerako senjoras, kuris turėjo sprukti iš Sent Fua la Grandės prieš kelias dienas, artėjant prancūzams.

– O kodėl netikęs? – paklausė Kento grafas, rodydamas į vaiskų dangų ir gražią lygumą, nusidriekusią prieš akis.

Išties buvo truputį per karšta, bet verčiau karštis nei lietus ir purvas. Jei tie akvitanai būtų paragavę Škotijos karų, jie tikrai niekad nesiskųstų!

– Todėl, kad šį mėnesį reikia skinti vynuoges, monsinjore, – tarė Monpeza senjoras, – kaimiečiai pratrūks vaitoti pamatę, kad kariuomenė trempia jų derlių, ir ims kaišioti mums pagalius į ratus. Valua grafas žino, ką daro; tūkstantis du šimtai devyniasdešimt ketvirtaisiais metais jis irgi taip pasielgė: nusiaubė viską, kad kuo greičiau nualintų kraštą...

Kento grafas kunigaikštis Edmondas gūžtelėjo pečiais. Ką reiškia kelių vyno statinaičių netektis Bordelė kraštui, tad bus karas ar nebus, klareto niekad nepritrūks. Tomasos viršuje visiškai netikėtai padvelkė vėjelis, skverbdamasis pro atlapus kunigaikščio marškinius ir maloniai glamonėdamas kūną. Kaip nuostabu kartais jausti vien tai, kad gyveni pasaulyje!

Užsikvempęs ant šiltų bokšto akmenų, Kento grafas užsisvajojo. Jis, vos dvidešimt trejų metų sulaukęs, – karaliaus vietininkas visoje kunigaikštystėje, kitaip tariant, turi visas karaliaus teises: gali teisti, kariauti, tvarkyti finansus savo nuožiūra. Jo asmenyje yra pats karalius. Jis sako: „Aš noriu!“, ir visi puola pildyti jo norus. Jis gali įsakyti: „Pakarti!..“ Beje, jis nė neketino to sakyti, bet galėjo. Ir, svarbiausia, buvo toli nuo Anglijos karaliaus dvaro, toli nuo savo netikro brolio ir jo užgaidų, nuo jo pykčio priepuolių ir įtarinėjimų, toli nuo Dispenserių, su kuriais, reikalo spiriamas, dėjosi sutariąs, tačiau jų nekentė. Čia jis buvo sau ponas, be to, valdė visa, kas buvo aplink. Prieš jį žygiavo kariuomenė, kurią jis puls ir, be jokios abejonės, nugalės. Vienas astrologas kartą jam išpranašavo, jog dvidešimt ketvirtaisiais–dvidešimt šeštaisiais savo gyvenimo metais jis nuveiksiąs didžiausius darbus, kurie jį išaukštinsią... Vaikystės svajonės ūmiai ėmė pildytis. Bekraštė lyguma, šarvuoti riteriai, aukščiausioji valdžia... Ne, išties dar niekad jis nesijautė toks laimingas, kad gyvena pasaulyje. Galva svaigo lyg būtų apgirtęs, svaigo nuo didingų minčių, vėjelio, glostančio krūtinę, ir nuo bekraščio horizonto...

– Ką įsakysite, monsenjore? – paklausė mesiras Basė, jau pradėjęs nekantrauti.

Kento grafas atsigręžė ir kiek nustebęs iš aukšto nužvelgė žemaūgį senešalą.

– Ką įsakysiu? – tarė. – Betgi liepkite trimituoti, mesire senešale, ir sėsti ant žirgų. Smogsime priešui.

– Kokiomis pajėgomis, monsenjore?

– Betgi, po perkūnais, su mūsų pulkais, Basė!

– Monsenjore, čia mes turime vos du šimtus riterių, o prieš žygiuoja daugiau kaip pusantro tūkstančio, bent jau tokių gavome žinių. Ar ne tiesa, mesire Beržerakai?

Pono ir Beržerako senjoras Redžinaldas linktelėjo galvą. Striukio senešalo sprandas paraudo ir įsirėžė stipriau nei paprastai: jis iš tikrųjų baiminosi ir vos tvardėsi neužsiplieskęs matydamas tokį neprotingą lengvapėdiškumą.

– O apie pastiprinimus neturite jokių žinių? – paklausė Kento grafas.

– Ne, monsenjore! Jokių žinių! Atleiskit man, bet jūsų brolis karalius mus pasmerkė pražūčiai.

Jau keturios savaitės, kai visi laukė tų garsiųjų pastiprinimų iš Anglijos! Ir Bordo konetablis, savo žinioje turėjęs keletą pulkų, ta dingstimi nejudėjo iš vietos, nes buvo gavęs karaliaus Edvardo įsakymą išžygiuoti tik tada, kai atvyks pastiprinimai. Jaunasis Kento grafas nebuvo toks visagalis, kaip jam atrodė...

Trūko karių, reikėjo laukti pastiprinimų – dar nežinia, ar jie jau įsilaipino į laivus! – tad monsenjoras Valua galėjo sau netrukdomas bastytis po visą kraštą nuo Ažano iki Marmando ir nuo Beržerako iki Diuraso lyg po kokį pramogų parką. Ir štai dabar, nors tas dėdė Valua jau čia pat, tos ilgos plieninės juostos priešaky, nieko neįmanoma jam padaryti!

– Ir jūs taip manote, Monpeza? – paklausė Kento grafas.

– Deja, monsenjore, ak, deja, deja! – atsakė Monpeza baronas, kramsnodamas juodus ūsus.

Jis troško žūtbūtinai atsikeršyti: bausdamas jį už nepaklusnumą, Valua buvo įsakęs sugriauti jo pilį.

– O jūs, Beržerakai? – kamantinėjo toliau Kento grafas.

– Man norisi verkti iš pykčio, – atsakė Pono ir Beržerako senjoras su tuo stipriu dainingu akcentu, kuriuo kalbėjo visi vietiniai senjorai.

Kento grafas Edmondas neklausė, ką mano Biudoso ir Movezeno baronai: jie nemokėjo nei prancūziškai, nei angliškai, šnekėjo tik Gaskonės tarme, ir Kento grafas nesuprato nė žodžio, ką jie tarška. Be to, jų veidai buvo gana iškalbingi.

– Tad įsakykite uždaryti vartus, mesire senešale, ir renkimės apgulai. O vėliau, kai ateis pastiprinimai, jie smogs prancūzams iš užnugario ir iš sparnų, ir, galimas daiktas, taip bus geriau, – guosdamas save, tarė Kento grafas.

Jis pakasė pirštų galais skalikui kaktą, vėl užsikvempė ant šiltų akmenų ir sužiuro į klonį. Senas priežodis bylojo: „Kas valdo Reolę, tas valdo Gijeną.“ Tad ir laikysimės tiek, kiek reikės.

* * *

Pernelyg lengvai žygiuoti pirmyn būna beveik taip pat sunku kaip trauktis. Nesutikdama jokio priešinimosi, kuris sustabdytų bent dienai ir leistų pailsėti, Prancūzijos kariuomenė žygiavo ir žygiavo be paliovos, žygiavo daugiau kaip tris savaites, tiksliau, dvidešimt penkias dienas. Didžioji kariauna – vėliavos, riteriai, jų tarnai, lankininkai, gurguolės, kalvės, virtuvės, markitantai ir viešnamiai iš paskos – nutįso daugiau nei per mylią. Arklių gugos prasitrindavo iki kraujų, kas ketvirtis valandos kuris nors pamesdavo pasagą. Daugelis riterių gavo nusiimti šarvus, nuo kurių, ypač tokiu karštymečiu, per sąnarius vėrėsi žaizdos ir kėlėsi votys. Pėstija vos vilko sunkias vinimis kaustytas kurpes. Be visa ko, gražiosios Ažano juodosios slyvos, pažiūrėti visai nunokusios ant medžių, žiauriai sujaukė vidurius ištroškusiems vagiliams kareiviams, ir čia vienas, čia kitas tolydžio bėgo iš voros į pakelę nusileisti kelnių.

Konetablis Gošė de Šatijonas bemaž visą kelią snūduriavo balne. To buvo išmokęs per penkiasdešimt tarnybos metų, aštuonis karus ir žygius.

– Valandėlę numigsiu, – pareikšdavo savo dviem ginklanešiams.

Tie paragindavo arklius ir, suderinę žingsnius, jodavo konetabliui iš šalių, kad pasviręs jis nenuvirstų nuo žirgo; ir senasis vadas, įsirėmęs strėnomis į užpakalinę balno gugą, pūsdavo sau į šalmą.

Artua grafas Roberas plaukė prakaitu, bet nė trupučio nesulyso, ir per dvidešimt žingsnių dvokė kaip žvėris. Jis susibičiuliavo su vienu anglu, Mortimerio palydovu, tuo ilgšiu baronu Meltrevezu, panašiu į arklį, ir netgi pasiūlė jam žygiuoti po savo vėliava, nes anas buvo smagus lošėjas ir postoviuose labai greitas imtis kauliukų.

Karolis Valua nesitvėrė pykčiu. Jodamas drauge su sūnumi Alansono grafu, sūnėnu Pilypu d'Evrė, dviem maršalais – Matjė de Tri ir Žanu de Baru ir pusbroliu Ispanijos Alfonsu, jis keikė viską: nepakenčiamą klimatą, naktų tvanką ir dienų kaitrą, muses, pernelyg riebų maistą. Jis geriąs ne vyną, o prasčiokų raugalą. Juk jie esą geriausių vynų krašte, ar ne? Tai kurgi tie žmonės slepia gero vyno statinaites? Kiaušiniai sugedę, pienas sugižęs. Rytais monsenjorą Valua pykindavo, ir jau kelios dienos jam nedavė ramybės maudžiantis skausmas, įsimetęs į kairįjį petį. Be to, pėstija vos vilko kojas. Ak, jei būtų įmanoma kariauti vien su raitija!.. Jis netgi suabejojo, ar teisingai pasielgė paklausęs Tolomėjaus, kuriam pritarė Artua grafas Roberas, ir nuo pat Kastelsaraseno vilko tuos paraku užtaisomus pabūklus medinėmis šliūžėmis, užuot paėmęs katapultas ir įprastines akmensvaides, – galbūt ilgiau trunka jas sustatyti, bet užtat lengviau gabenti dalimis.

– Regis, aš esu pasmerktas kepti saulėje, – kartojo jis. – Tokie pat karščiai buvo jūsų, pusbroli Alfonsai, skurdžiame Aragone, kur gana neilgai karaliavau, kai penkiolikos metų išžygiavau į pirmąjį savo žygį – prieš jūsų senelį.

Jis kalbėjosi su Ispanijos Alfonsu, Aragono sosto įpėdiniu, be jokių ceremonijų primindamas kovas, supriešinusias jųdviejų gimines. Bet jis galėjo nesivaržyti, nes Alfonsas buvo nežmoniškai nuolaidus, pasiryžęs su viskuo sutikti, kad visi būtų patenkinti. Jis sutiko vykti į kryžiaus žygį tik todėl, kad jį paprašė, ir ėjo kautis su anglais, kad geriau pasirengtų kryžiaus žygiui.

– Ak, Cheronos paėmimas! – toliau kalbėjo Valua. – Kaip gyvas to neužmiršiu. Tikras pragaras! Kardinolas Šolė, neturėdamas po ranka karūnos mano vainikavimui, uždėjo man savo skrybėlę. Vos neuždusau po ta raudona fetrine skrybėle! Taip, buvau penkiolikos metų... Jei mano kilnusis tėvas karalius Pilypas Narsusis grįždamas nebūtų miręs nuo karštinės, kuria ten susirgo...

Jis paniuro prabilęs apie tėvą. Prisiminė, jog tas mirė keturiasdešimties metų. Vyresnysis brolis Pilypas Gražusis užmerkė akis keturiasdešimt šešerių, o netikras brolis Liudvikas d’Evrė – keturiasdešimt trejų. Jam pačiam kovo mėnesį suėjo penkiasdešimt ketveri, vadinasi, jis – stipriausias giminėje. Tačiau ar ilgai Apvaizda jam bus dar palanki?

– Ir Kampanijoje, ir Romanijoje, ir Toskanoje taip pat pašėlusiai karšta! – toliau kalbėjo jis. – Pereiti pačiu karštymečiu visą Italiją nuo Neapolio iki Sjenos ir Florencijos, vejant gibelinus, kaip aš kad perėjau prieš... pala, tuoj paskaičiuosiu... tūkstantis trys šimtai pirmaisiais, prieš dvidešimt trejus metus!.. Ir čionai, į Gijeną, tūkstantis du šimtai devyniasdešimt ketvirtaisiais irgi pakliuvau vasarą! Amžinai vasara! O štai Flandrijoje tenka vis kautis žiemą ir iki kelių klampoti per purvyną.

– Bet, Karoli, per kryžiaus žygį bus dar karščiau, – pasišaipė Artua grafas Roberas. – Ar įsivaizduojate, kaip mes šuoliuosime per Egipto Sudaną? O ten, regis, vynuogių niekas neaugina. Teks smėlį laižyti.

– Et, kryžiaus žygis, kryžiaus žygis... – alsiai atsakė suirzęs Valua. – Dar kažin ar jis įvyks, tas kryžiaus žygis, jei man visi amžinai kaišioja pagalius į ratus! Kas be ko, gražu paskirti gyvenimą karalystės ir Bažnyčios labui, bet galų gale pabosta amžinai švaistyti jėgas, kai žmonės tokie nedėkingi.

Tie nedėkingieji buvo popiežius Jonas XXII, vis dar delsęs ir neskyręs žadėtų pinigų, lyg iš tiesų trokšdamas atgrasinti nuo žygio, ir ypač karalius Karolis IV, kuris ne tik nesiuntė Karoliui Valua vietininko įgaliojamųjų raštų, tuo didžiai jį įžeisdamas, bet, naudodamasis proga, kad dėdė išvykęs toli, pats pasiūlė savo kandidatūrą į Švenčiausiosios Romos Imperijos sostą. Popiežius, aišku savaime, oficialiai palaikė jo kandidatūrą. Žodžiu, tas gražus Valua sandėris su Leopoldu Habsburgu nuėjo perniek. Karalius Karolis buvo laikomas kvailiu, toks iš tiesų jis ir buvo, bet kartais mokėdavo smogti iš pasalų. Kaip tik tą dieną, rugpjūčio dvidešimt penktąją, Valua gavo šią žinią. Iš tikrųjų šiais metais pasitaikė prasta Šventojo Liudviko diena!

Jis buvo taip bjauriai nusiteikęs ir taip uoliai vaikėsi muses nuo veido, jog nė nepagalvojo pasižvalgyti po apylinkes. Pamatė Reolę tik tada, kai tvirtovė išdygo priešais per keturis ar penkis arbaleto šūvius.

Reolė stovėjo ant uolingo kyšulio, pakibusio virš Garonės, dar aukštesnių žaliuojančių kalvų apsupta. Ji labai panėšėjo į tas miniatiūras, vaizduojančias Jeruzalę Valandų knygoje: dunksojo blyškaus vakarėjančio dangaus fone, apjuosta sienų, sumūrytų iš stiprių rusvų, saulėlydžio nuauksintų akmenų, puikuodamasi varpinėmis, pilies bokštais, aukštu rotušės pastatu su ažūriniu bokšteliu, raudonų čerpių stogais, prigludusiais vienas prie kito. Išties gražus miestas. Be to, stovėjo ant kalvos, kaip ir dera idealiai tvirtovei; Kento grafas protingai pasielgė pasirinkęs ją savo būstine. Nelengva bus ją paimti.

Pulkai sustojo laukdami įsakymų. Vis dėlto monsenjoras Valua neskubėjo. Jis spyriojosi. Tegu konetablis, tegu maršalai sprendžia, kaip jiems atrodo geriau. Juk jis neturi karaliaus vietininko įgaliojimų, neturi jokios valdžios, todėl neketina imtis jokios atsakomybės.

– Eime, Alfonsai, atsivėsinsime, – pasiūlė savo pusbroliui.

Pakirdęs konetablis pamažėle pasuko galvą po šalmu ir iškišo ausį, norėdamas pasiklausyti, ką jam sako jo pulkų vadai. Jis išsiuntė Bulonės grafą žvalgybon. Grįžęs po valandos, grafas pranešė, kaip atrodo miestas kalvų pusėje. Visi vartai užrakinti, įgula tikrai neketina pulti. Todėl nutarta įrengti stovyklą čia pat, lauke, ir pulkai įsikūrė kaip pakliūva. Vynuogienojai, apsiviję ant medžių kamienų ir ilgų karčių, teikė jaukią prieglaudą, tartum pavėsinės. Kariuomenė, nuovargio pakirsta, sumigo temstant, kai tik danguje sužibo pirmosios žvaigždės.

* * *

Jaunasis Kento grafas neatsispyrė pagundai. Nemigos naktį prastūmęs bežaisdamas kauliukais su savo ginklanešiais, jis liepė pašaukti senešalą Basė, įsakė jam pakelti ant kojų raitiją ir apyaušriu tyliai ir pasalūniškai išjojo iš miesto pro slaptus žemuosius vartus.

Prancūzai knarkė sau ramiausiai vynuogynuose ir pabudo tik tada, kai ant jų šuoliais užlėkė gaskonų riteriai. Nustebę pakėlė galvas, bet tučtuojau sukniubo išvydę palei akis švysčiojant žirgų kanopas. Edmondas ir jo bendražygiai smaginosi į valias tarp apsnūdusių vyrų, kapojo juos kardais, tvatino vėzdais, talžė koviniais rimbais su švininiais pasvarais per nuogas kojas, per plikus šonus, be šarvų, be grandinių marškinių. Braškėjo laužomi kaulai, ir per prancūzų stovyklą nusirito siaubo klyksmai. Nuvirto kelių didžiai kilmingų senjorų palapinės. Staiga, perrėkdamas grumtynių šurmulį, sugriaudėjo šaižus balsas: „Paskui mane, paskui Šatijoną!“ Ir saulėtekio spinduliuose suplevėsavo konetablio vėliava – skydas su trimis mėlynų ir baltų šalmų siluetų juostomis raudoname lauke, su drakonu auksiniame skydo viršuje ir dviem auksiniais liūtais iš šalių. Tai senasis Gošė, apdairiai įkurdinęs savo vasalus riterius truputį atokiau nuo kitų, skubėjo pagalbon. Kairėje ir dešinėje atsiliepė šauksmai: „Pirmyn, Artua!.. Paskui mane, Valua vyrai!“ Šiaip taip apsiginklavę, kas raitas, kas pėsčias, riteriai puolė priešą.

Stovykla buvo pernelyg išsiplėtusi, jėgos pernelyg išsklaidytos, o prancūzų riterių pernelyg daug, kad Kento grafas galėtų ir toliau siautėti nebaudžiamas. Gaskonai netrukus pastebėjo, kad priešai ketina suremti juos iš abiejų pusių. Edmondas vos spėjo pasukti atgal, šuoliais nudūmė iki Reolės vartų ir įsmuko vidun, paskiau visus pagyrė ir, nusivilkęs šarvus, ramia sąžine nuėjo gulti.

Prancūzų stovykloje vyravo sumaištis, vaitojo sužeistieji. Tarp žuvusiųjų, kurių priskaičiuota beveik šešiasdešimt, buvo maršalas Žanas de Baras ir Bulonės grafas, priešakinės saugos vadas. Visi apgailestavo, kad tuodu senjorai, tokie narsūs kariai, žuvo taip staigiai ir beprasmiškai. Kur tai matyta: žūti nuo priešo rankos vos pabudus iš miego!

Vis dėlto Kento grafo drąsa kėlė pagarbą. Patsai Karolis Valua, dar vakar garsinęsis vienu matu susidorosiąs su tuo jaunuoliu, jei susidursiąs su juo mūšio lauke, susimąstė ir, beveik didžiuodamasis, pareiškė:

– Tai va, monsenjorai, nepamirškite, kad jis mano sūnėnas!

Ir staiga pamiršęs savo užgautą savimeilę, savo negales ir karščius, po prašmatnių maršalo de Baro laidotuvių ėmė rengtis miesto apgulai. Jis griebėsi darbo veikliai ir su išmanymu, nes, kad ir mėgdamas be saiko girtis, iš tiesų buvo puikus karvedys.

* * *

Visi keliai į Reolę buvo atkirsti, apylinkės saugomos krašto gilumon išdėstytų postų. Ne per toliausia nuo tvirtovės mūrų buvo kasami grioviai, pilami pylimai, daromi kiti žemės darbai, kad lankininkai turėtų priedangą. Patogiausiose vietose buvo valomos aikštelės paraku užtaisomiems pabūklams. Tuo pat metu buvo statomi pastoliai arbaletininkams. Monsenjoras Valua suspėdavo visur, kur tik vyko darbai: jis tikrino, įsakinėjo, ragino. Truputį nuošaliau tarp kalvų stovėjo apskritos riterių palapinės, virš kurių plaikstėsi vėliavos. Karolio Valua palapinė, stovinti aukštumoje, nuo kurios vėrėsi vaizdas į stovyklą ir apsuptą miestą, atrodė kaip tikra pilis iš išsiuvinėtos drobės. Visa prancūzų stovykla buvo išsidėsčiusi plačiu lanku kalvų šlaituose.

Rugpjūčio trisdešimtąją Valua pagaliau gavo karaliaus vietininko įgaliojamuosius raštus. Jo nuotaika susyk pasikeitė, regis, jis jau neabejojo, kad karas kaip ir laimėtas.

Po dviejų dienų Matjė de Tri, antrasis maršalas, likęs gyvas, Pjeras de Kunjeras ir Ispanijos Alfonsas priešaky su trimitininkais, nešančiais baltą Parlamentarų vėliavą, nužygiavo iki pat Reolės mūrų ir galingojo ir prakilnaus senjoro Karolio, Valua grafo, Prancūzijos karaliaus vietininko Gaskonėje ir Akvitanėje, vardu pareikalavo, jog Kento grafas pasiduotų ir grąžintų visą kunigaikštystę todėl, kad Anglijos karalius nedorai pasielgė ir nedavė ištikimybės priesaikos.

Tada senešalas Basė, pasistiebęs ant pirštų galų ir išsikišęs virš dantyto kuoro, Kento grafo Edmondo, Anglijos karaliaus vietininko Akvitanėje ir Gaskonėje, vardu atsakė, kad reikalavimas esąs nepriimtinas ir kad grafas nei paliksiąs miesto, nei grąžinsiąs kunigaikštystės, nebent jėga būsiąs išstumtas.

Apsiaustis buvo paskelbta pagal visas taisykles, ir priešininkai vėl grįžo į savo vietas.

Monsenjoras Valua įsakė trisdešimčiai kalnakasių, Meco vyskupo laikinai paskirtų jo žinion, imtis darbo. Tie kalnakasiai turėjo pasikasti po tvirtovės pamatais, sukrauti ten statines su paraku ir padegti dagtį. Inžinierius Hiugas, Lotaringijos kunigaikščio valdinys, žadėjo stebuklus. Tvirtovės siena sprogsianti kaip žiedas pavasarį.

Tačiau apgultieji sunerimo išgirdę duslius smūgius, ir sargybos takuose išdėliojo puskubilius su vandeniu. Iš vandens ribulių nustatė vietas, kur prancūzai rausia požeminę eigą. Tose vietose jie ėmė rausti urvus iš savo pusės, tačiau tik naktimis, tuo tarpu lotaringai dirbdavo dieną. Vieną rytą abu tuneliai susidūrė, ir po žeme, šviečiant deglams, įvyko kraupios skerdynės – likę gyvi išlindo paplūdę prakaitu, aptekę žemėmis, dulkėmis, krauju ir paklaikusiais žvilgsniais, tarsi būtų ištrūkę iš pragaro.

Tuomet nuo parengtų šaudymo aikštelių monsenjoras Valua nutarė paleisti į darbą savo pabūklus.

Tai buvo stori bronziniai vamzdžiai, apkaustyti geležiniais lankais ir suguldyti ant medinių beračių pastovų. Vienai tokiai baisenybei traukti reikėjo dešimties arklių, o paremti, nutaikyti ir užtaisyti – dvidešimties vyrų. Apie kiekvieną vamzdį buvo sukaltas savotiškas aptvaras iš storų sijų – tarnybai apsaugoti, jei įtaisas sprogtų.

Tie pabūklai, pagaminti Pizoje, iš pradžių buvo atiduoti Langedoko senešalui, ir šis nusiuntė juos į Kastelsaraseną ir Ažaną. Tarnybos vyrai italai vadino juos bombardomis, nes jie baisiai griaudėdavo.

Visi prakilnieji senjorai, visi pulkų vadai susirinko pažiūrėti, kaip veikia bombardos. Gūžčiodamas pečiais, konetablis Gošė niurzgė, kad netiki tų mašinų griaunamąja galia. Kuriems galams amžinai dėti viltis į visokias naujenybes, jei galima naudotis puikiomis katapultomis, akmensvaidėmis ir sienlaužėmis, išbandytomis jau senų senovėje? Bene jis, Šatijonas, kada nors šaukėsi Lombardijos liejikų prireikus imti miestus? Pergalę nulemia dvasios tvirtybė ir rankų jėga, o ne dievaižin kokie alchemikų parakai, dvokiantys šėtono siera!

Tarnybos vyrai prie kiekvieno pabūklo užkūrė po gorę, jose kaito geležiniai virbai. Paskui užtaisė bombardas: kaltinės geležies kaušais pro žiotis įbėrė parako, įgrūdo pakulų klaką ir galiausiai į kiekvieną vamzdį įrideno maždaug šimto svarų akmeninį sviedinį. Šiek tiek parako įbėrė į išduobą vamzdžio gale, per siaurą angą susisiekiančią su pagrindiniu užtaisu.

Visi stebėtojai buvo paprašyti atsitraukti per penkiasdešimt žingsnių. Tarnybos vyrai sugulė ant žemės, užsiėmę ausis, prie kiekvienos bombardos palikę po vieną žmogų, kuris turėjo padegti paraką ilgu geležiniu virbu, raudonai įkaitintu gorėje. Padegę jie kaipmat griuvo ant žemės ir prisiplojo prie aptvarų.

Plykstelėjo raudonos liepsnos ir sudrebėjo žemė. Griausmas nusirito Garonės kloniu ir nuaidėjo nuo Marmando ligi Langono.

Juodi dūmiai apgaubė pabūklus, nuo atatrankos paskuigaliais įsmigusius į suplūktą žemę. Konetablis kosėjo, spjaudėsi ir keikėsi. Dulkėms išsisklaidžius, visi pamatė, jog vienas sviedinys nukrito į prancūzų stovyklą ir tik per stebuklą nieko neužmušė. Vis dėlto mieste, regis, žiojėjo pramuštas vienas stogas.

– Ne tiek žalos, kiek baldos, – tarė konetablis. – Jei čia būtų stovėjusios senosios balistos su svaidyklėmis ir pasvarais, visi sviediniai būtų pataikę ten, kur reikia, o ir mes nebūtume dusę nuo dūmų.

Reolėje iš pradžių niekas nesuprato, kodėl nuo notaro metro Delpiušo namo stogo į gatvę ūmiai ūžtelėjo ištisa lavina čerpių. Juo labiau niekas nesuprato, kaip iš giedro dangaus trenkė perkūnas ir sugrumėjo po valandėlės. Paskiau metras Delpiušas klykdamas išbėgo iš namų – į virtuvę įlėkęs didelis akmuo.

Tada žmonės nudūmė prie gynybinės sienos ir pamatė, jog prancūzų stovykloje nėra nė vieno tų gremėzdiškų pabūklų, kurie paprastai naudojami miestų apguloms. Po antros papliūpos, taip pat nelabai taiklios, – sviediniai atsitrenkė į mūrus, pažerdami skeveldrų spiečių, – teko pripažinti, jog griausmas ir sviediniai lekia iš tų ilgų, ant kalvos suguldytų vamzdžių, virš kurių kyla dūmų stulpai. Visus pagavo siaubas, ir moterys puolė į bažnyčias melsdamos apsaugoti nuo tos velnio išmonės.

Taigi pirmą kartą Vakarų šalių karuose sugriaudėjo patrankos.

* * *

Rugsėjo dvidešimt antrosios rytą Kento grafą paprašė audiencijos mesirai Ramonas de Labizonas, Žanas de Miralis, Enberas Esklo, broliai Doa ir Barsanas de Penai, notaras Eli de Malena, visi šeši Reolės municipaliteto pareigūnai, kelių miestelėnų lydimi. Jie pateikė Anglijos karaliaus vietininkui ilgą skundą, ir tokiu tonu, kuris toli gražu nesiderino su nuolankumu ir pagarba. Miestas esąs be maisto atsargų, be vandens ir be stogų. Vanduo saugyklose beveik išsekęs, aruodai kaip iššluoti, o gyventojai nebepajėgia ištverti tos sviedinių krušos, kuri daugiau kaip tris savaites kas ketvirtį valandos krinta ant galvų. Sviediniai pataiko į miegančius žmones ir vaikus gatvėse. Ligoninėje nebetelpa ligoniai ir sužeistieji. Bažnyčių požemiuose auga krūvos lavonų. Sviedinys kiaurai pramušęs Šventojo Petro bažnyčios varpinę, ir varpai, baisiausiai žlegėdami, lyg būtų atėjusi pasaulio pabaiga, nudribę žemėn, ir visiems pasidarė aišku, jog Dievas nusisuko nuo anglų. Be to, atėjo laikas skinti vynuoges, bent jau tuose vynuogynuose, kurių nespėjo nusiaubti prancūzai, – negi paliksi pūti uogas ant šakų. Gyventojai, žemvaldžių bei pirklių kurstomi, gali bet kada sumaištauti, o prireikus netgi susikauti su senešalo kareiviais, kad tvirtovė greičiau pasiduotų.

Delegacijai bedėstant savo bėdas, ore sušvilpė sviedinys ir sutraškėjo lūžtančios sijos. Kento grafo skalikas sustaugė. Grafas pasibodėjęs nutildė jį rankos mostu.

Jau prieš kelias dienas Kento grafas Edmondas suprato, kad reikės pasiduoti. Jis atkakliai priešinosi, nors ir negalėjo niekuo pateisinti savo užsispyrimo. Jo praretėję pulkai, sugniužę per apsiaustį, nebuvo pajėgūs atremti puolimo. O dar kartą pulti gerai įsitvirtinusį priešą būtų buvusi beprotybė. Ir štai dar Reolės gyventojai grasinosi maištauti.

Kento grafas pasigręžė į senešalą Basė.

– Ar jūs, mesire Ralfai, dar tikite, kad sulauksime pastiprinimų iš Bordo?

Ne senešalas, o pats Kento grafas – nors teisybė akis dūrė – tikėjo, kad turėtų ateiti tie garsieji žadėti pastiprinimai, smogsiantys Karolio Valua kariuomenei iš užnugario ir iš sparnų.

Ralfas Basė niekuo nebetikėjo. Išsekęs, puolęs į neviltį, jis nedvejodamas apkaltino karalių Edvardą ir jo Dispenserius, jog tie palikę Reolės gynėjus likimo valiai, ir tai, jo akimis žiūrint, panašiau į išdavystę.

Beržerako, Biudoso, Monpeza senjorų veidai jau nebespindėjo džiaugsmu. Niekas nenorėjo mirti už karalių, kuris taip menkai rūpinasi savo ištikimais tarnais. Už ištikimybę pernelyg menkai atsilyginama.

– Ar turite baltą vėliavą, mesire senešale? – paklausė Kento grafas. – Tad iškelkite ją virš pilies.

Po kelių minučių bombardos nuščiuvo, ir prancūzų stovykloje stojo nuostabos kupina mirtina tyla, kokia sutinkami ilgai laukti įvykiai. Parlamentarai išėjo iš Reolės ir buvo nuvesti į palapinę pas maršalą de Tri, šis jiems pranešė pagrindines kapituliacijos sąlygas. Miestą, savaime suprantama, būtina atiduoti, be to, Kento grafas privaląs parašu patvirtinti ir paskelbti, jog perduoda visą kunigaikštystę Prancūzijos karaliaus vietininkui. Nebūsią nei plėšimų, nei belaisvių, prancūzai tik reikalauja įkaitų ir karo nuostolių atlyginimo. Be kita ko, Valua grafas kviečia Kento grafą pietų.

Prancūzijos karalių lelijomis išsiuvinėtoje drobinėje palapinėje, kur beveik ištisą mėnesį gyveno monsenjoras Valua, buvo paruoštos prašmatnios vaišės. Kento grafas atvyko apsišarvavęs pačiais gražiausiais šarvais, bet buvo išblyškęs, po išdidumo kauke stengdamasis paslėpti pažeminimą ir neviltį. Jį lydėjo senešalas Basė ir keli Gaskonės senjorai.

Abiejų karalių vietininkai, nugalėtojas ir nugalėtasis, kalbėjosi gana šaltai, tačiau kreipėsi vienas į kitą „monsenjore sūnėne“ ir „monsenjore dėde“ kaip žmonės, kurių giminystės saitų netgi karas negali nutraukti.

Prie stalo monsenjoras Valua pasodino Kento grafą priešais save. Gaskonės riteriai taip kirto, lyg būtų savaičių savaites nevalgę.

Priešininkai stengėsi būti mandagūs ir garbstė vienas kito drąsą, tarsi kalbėdami apie paprasčiausią turnyrą. Valua pagyrė Kento grafą už žaibišką išpuolį, pražudžiusį vieną Prancūzijos maršalą. Kento grafas savo ruožtu lygiai taip pat pagarbiai ir mandagiai atsiliepė apie išmaningą dėdės apgulą ir sumaniai panaudotą artileriją.

– Ar girdite, mesire konetabli, ir jūs, monsenjorai, ką sako mano kilnusis sūnėnas?.. – sušuko Valua. – Girdi, jei ne mūsų bombardos, šaudančios sviediniais, miestas būtų išsilaikęs keturis mėnesius? Įsidėmėkite!

Kento grafas ir Mortimeris stebėjo vienas kitą per stalą, nustatytą dubenimis, taurėmis ir ąsočiais.

Po vaišių vyriausieji kariuomenės vadai užsidarė surašyti paliaubų sutarties su daugybe straipsnių. Tiesą pasakius, Kento grafas buvo pasiryžęs priimti visus reikalavimus, tik nesutiko, kad būtų pavartoti tam tikri teiginiai, galintys kelti abejonių Anglijos karaliaus valdžios teisėtumu, ir kad įkaitų sąraše būtų senešalo Basė ir Monpeza senjoro pavardės. Dėl to, kad jie suėmė ir pakorė Prancūzijos karaliaus pareigūnus, buvo aišku, koks likimas jųdviejų laukia. Tačiau Valua reikalavo išduoti senešalą ir Sen Sardo maišto kurstytoją.

Derybose dalyvavo ir lordas Mortimeris. Jis paprašė leisti jam pasikalbėti akis į akį su Kento grafu. Konetablis Gošė stojo prieš. Kur tai matyta, kad paliaubų sąlygos būtų aptariamos pasitelkiant perbėgėlį iš priešo stovyklos! Tačiau Artua grafas Roberas ir Karolis Valua pareiškė visišką pasitikėjimą Mortimeriu. Tad abu anglai pasitraukė į palapinės kampą.

– Ar jūs, milorde, labai norite taip greit grįžti į Angliją?.. – paklausė Mortimeris.

Kento grafas neatsakė.

– ...ir susidurti su savo broliu karaliumi Edvardu, kurio pykčio priepuolius ir neteisybę esate ne kartą patyręs, – kalbėjo toliau Mortimeris, – ir kuris prikiš jums pralaimėjimą, nors vieninteliai kaltininkai yra Dispenseriai. Juk jus išdavė tie, kurie jus čia pasiuntė, milorde, jūs puikiai tai suprantate. Mes žinojome, kad jums buvo žadėti pastiprinimai ir užtikrinta, jog jie jau kelyje, nors iš teisybės niekas nė neketino laipinti jų į laivus. O įsakymas Bordo senešalui neiti jums pagalbon, kol neatvyks tie tariami pastiprinimai, – argi tai ne išdavystė? Nesistebėkite, kad aš taip gerai informuotas: už tai turiu būti dėkingas tik lombardų bankininkams... O jūs ar nesusidomėjote, kodėl būta klastingo aplaidumo jūsų atžvilgiu? Argi nesuprantate, kokio tikslo buvo siekiama?

Kento grafas tylėjo kiek nuleidęs galvą, apžiūrėdamas savo pirštus.

– Grįžęs nugalėtoju jūs būtumėte pavojingas Dispenseriams, milorde, – prabilo vėl Mortimeris, – ir pernelyg įtakingas karalystėje. Jie troško, kad jūs patirtumėte pralaimėjimo nešlovę, nors ir Akvitanės kaina, nes tai visiškai nesvarbu tiems žmonėms, kuriems rūpi tiktai vieną po kitos užsigrobti Markų baronijas. Ar dabar suprantate, kodėl prieš trejus metus aš privalėjau pasirinkti: arba Anglijos labui sukilti prieš jos karalių, arba paties karaliaus labui kovoti su juo? Ar esate tikras, jog, jums grįžus, tuojau pat nebūsite apkaltintas išdavyste ir įmestas į kalėjimą? Jūs esate dar jaunas, milorde, ir nesuvokiate, ką sugeba padaryti tie niekšai.

Kento grafas susiglostė šviesias garbanas už ausų ir lėtai atsakė:

– Pradedu suvokti, milorde, savo kailiu tai patyręs.

– Ar jūs nesutiktumėte pasisiūlyti pirmuoju įkaitu, aišku, gavęs garantiją, kad su jumis bus elgiamasi kaip su princu? Nūnai, kada Akvitanė prarasta, ir, deja, man regis, amžinai, privalome gelbėti pačią karalystę, o iš čia mums bus parankiau veikti.

Jaunuolis kilstelėjo į Mortimerį nustebusias akis, beveik sutikdamas.

– Prieš dvi valandas, – tarė jis, – dar buvau savo brolio karaliaus vietininkas, o dabar jūs siūlote man prisidėti prie maištininkų?

– Laikas bėga kaip pakaustytas, milorde, kaip pakaustytas!.. Didiems darbams apsisprendžiama akimirksniu.

– Kiek laiko man duodate?

– Nė kiek, milorde, nes jūs jau apsisprendėte.

Rodžerio Mortimerio laimėjimas buvo nemenkas, kai jaunasis Kento grafas Edmondas, vėl atsisėdęs prie paliaubų stalo, paskelbė sutinkąs būti pirmuoju įkaitu.

Mortimeris, palinkęs prie jo peties, tarė į ausį:

– Dabar mudviem reikia pasistengti, kad būtų išgelbėta mūsų svainė ir pusseserė karalienė. Ji verta mūsų meilės ir gali suteikti mums didžiausią paramą.

Antra dalis

ĮSIMYLĖJUSI IZABELĖ

I

Popiežiaus Jono vaišės

Šventojo Agrikolio bažnyčia neseniai buvo perstatyta. Šventųjų tėvų katedra, Pranciškonų, Dominikonų ir Augustinų bažnyčios praplėstos ir atnaujintos. Šventojo Jono iš Jeruzalės broliai hospitalieriai pasistatydino puikią būstinę. Kitapus Mainų aikštės iškilo nauja Šventojo Antano koplyčia, ir samdiniai jau klojo pamatus Šventojo Didjė bažnyčiai.

Grafas Buvilis visą savaitę viešėjo Avinjone, bet miestas atrodė neatpažįstamas, nežadino jokių praeities prisiminimų. Kiekvienas pasivaikščiojimas, kiekvienas žygis kėlė jam nuostabą ir susižavėjimą. Kaip galėjo per aštuonerius metus iš pagrindų pasikeisti visas miestas?

Ne vien šventovės, lyg išdygusios iš po žemių arba pasipuošusios naujais, laiko dvasią atitinkančiais fasadais, vėrė akį savo varpinių špiliais, smailiais bokšteliais, skliautais, rozetėmis, baltojo akmens ornamentais, vos vos žiemos saulės nuauksintais ir Ronos vėjo glamonėjamais.

Aplink stūksojo kunigaikščių rūmiai, prelatų dvarai, municipaliteto pastatai, pralobusių miestelėnų namai, lombardų kompanijų kontoros, sandėliai, krautuvės. Aplink buvo girdėti, kaip kantriai, be perstojo, tartum lietus kala akmenskaldžių plaktukai, kaip metaliniai kirstukai tolydžio kapoja minkštą uolieną, iš kurios statomos sostinės. Gatvėse minios žmonių, vyrai su deglais dienos aky skina kelią kardinolams, visur zuja veiklūs, energingi žmonės, nekreipdami dėmesio į statybviečių šiukšles, pjuvenas, kalkių dulkes. Tik klestėjimo amžiais šios žemės viešpačiai nesibijo išsipurvinti savo raštuotų kurpių į statybines šiukšles.

Ne, Buvilis nebepažino Avinjono. Karštas pietų vėjas pustė jam į akis statybų dulkes ir drauge akino neregėta prabanga. Prekybos namai, kurie garsinosi aprūpinantys arba Švenčiausiąjį Tėvą popiežių, arba jo šventosios kolegijos eminencijas, lūžo nuo prašmatniausių pasaulio prekių: sunkių aksomų, šilkų, brokatų ir sudėtingiausių galionų. Krūvų krūvos bažnytinių brangenybių, kryžių, nešiojamų ant krūtinės, pastoralų, žiedų, monstrancijų, komuninių, lėkštelių Dievo Kūnui padėti, įvairiausių dubenų, lėkščių, puodelių, šaukštų, stiklų, taurių su išraižytais popiežių ir kardinolų herbais kūpsojo ant lentynų Sjeniečio Tauro, pirklio Korbolio ir auksakalio Kašeto krautuvėse.

Trūko dailininkų visoms toms navoms, tiems skliautams, toms galerijoms, audiencijų salėms ištapyti: trys Pjerai – Pjeras diu Piuji, Pjeras de Karmeleras ir Pjeras Godrakas, gausybės mokinių padedami, tapė sienas auksu, mėliu, karminu, Zodiako ženklais puošė Senojo ir Naujojo Testamento scenas. Trūko skulptorių: metras Mačolas Spoletietis iš kietojo bekočio ąžuolo ir riešutmedžio skaptavo šventųjų paveikslus, paskui tapė juos dažais arba auksavo. Gatvėse visi praeiviai žemai lankstėsi vienam žmogui: priešaky jo niekas nenešdavo deglų, bet užtat įkandin jo visada sekdavo įspūdinga palyda su matuoklėmis ir didžiuliais ritiniais brėžinių ant plonyčio pergamento; tai buvo mesiras Gijomas Kukuronietis, vadovavęs visiems popiežiaus architektams, kurie nuo tūkstantis trys šimtai septynioliktųjų metų atstatinėjo Avinjoną. Tai buvo negirdėtas projektas, kuriam buvo skirti pasakiški pinigai – penki tūkstančiai aukso florinų.

Moterys šioje krikščionijos sostinėje rengėsi daug puošniau nei kur kitur. Jos kerėdavo akis, kai, vilkėdamos kailiais pamuštais apsiaustais, eidavo iš pamaldų, vaikščiodavo gatvėmis, šmirinėdavo po krautuves, čia pat, gatvėje, kvatodamos ir gūždamosi nuo šalčio, flirtuodavo su galantiškais senjorais ir plevėsomis klierikais. Kai kurios damos, išėjusios pasivaikščioti, kaip niekur nieko įsikibdavo į parankę kokiam kanauninkui ar vyskupui, darniai siūbuojantiems sutanos ir sijono padurkams šluojant baltas statybų dulkes.

Bažnyčios iždo dėka klestėjo visos žmonių veiklos sritys. Prireikė statyti naujus viešnamius ir plėsti paleistuvių kvartalą, nes toli gražu ne visi vienuoliai, vienuoliukai, klierikai, diakonai ar subdiakonai, besilankantys Avinjone, buvo šventieji. Miesto valdžia iškabinėjo griežtus nutarimus: „Paleistuvėms ir sąvadautojoms draudžiama rodytis padoriose gatvėse, vilkėti tokiais pat drabužiais, kokiais vilki padorios moterys, rodytis viešose vietose vualiu prisidengus veidą, krautuvėse rankomis liesti duoną bei vaisius, o pačiupinėtas prekes privaloma nusipirkti. Ištekėjusios kurtizanės ištremiamos iš miesto, o pabandžiusios sugrįžti atiduodamos teismui.“ Tačiau kurtizanės, nepaisydamos jokių nutarimų, vilkėjo pačiais gražiausiais drabužiais, pirko gardžiausius vaisius, vaikštinėjo pagrindinėmis gatvėmis ir be vargo susirasdavo sau vyrą, nes buvo turtingos ir elegantiškos. Jos drąsiai žiūrėdavo į akis moterims, vadinamoms doromis, kurios, beje, elgėsi nėmaž ne geriau ir nuo anų skyrėsi nebent tuo, kad likimas jas apdovanojo meilužiais, užimančiais aukštesnę padėtį visuomenėje.

Keitėsi ne vien Avinjonas, bet ir visas kraštas. Kitapus Sen Benezė tilto, Vilnevės pakrantėje, kardinolas Arno de Via, popiežiaus sūnėnas, statydino neapsakomai didelius kolegijos rūmus, ir Pilypo Gražiojo bokštą dabar visi vadino „senuoju“, nes buvo pastatytas prieš trisdešimt metų! Tačiau ar visos tos permainos būtų įmanomos, jei Pilypas Gražusis andai nebūtų perkėlęs popiežiaus sosto į Avinjoną? Bedaridėje, Šatonefe, Novėje darbavosi popiežiaus meistrai, ir bažnyčios bei pilys lyg dygte dygo iš po žemių.

Buvilis didžiuodamasis vaikščiojo po Avinjoną. Mat jis nemažai pasidarbavo renkant paskutinįjį popiežių. Juk jis, Buvilis, prieš aštuonerius, ne, beveik prieš devynerius metus, aplankęs visus kardinolus, gyvenančius tarp Karpantra ir Oranžo, pirmas surado kardinolą Diuezą, davė jam pinigų kitiems kardinolams papirkti ir Paryžiuje apie jį užsiminė kaip apie tinkamiausią Prancūzijos karaliaus dvaro kandidatą. Tiesą pasakius, Diuezas, tuo metu jau būdamas Neapolio karaliaus kandidatas, pats padėjo nemaža pastangų, kad jį surastų Buvilis. Tačiau paprastai pasiuntiniai sau prisiskiria nuopelnus tuo atveju, jei misija pavyksta. Ir, Avinjono gatvėmis jodamas į pobūvį, popiežiaus Jono XXII surengtą jo garbei, Buvilis išdidžiai atkišo pilvą tardamasis, jog išpūtė krūtinę, krestelėjo žilus plaukus, paskliduisius ant kailinės apykaklės, ir garsiai kalbėjosi su savo palyda.

Šiaip ar taip, galų gale iškovota, kad Šventasis Sostas nebegrįžtų Italijon. Galutinai sužlugo iliuzijos, kurias Klementas V savo popiežiavimo metais apdairiai leido puoselėti. Veltui Romos patricijai rezgė intrigas prieš Joną XXII ir grasino atsiskirsią, išrinkdami kitą popiežių, kuris sėsiąs į tikrąjį šventojo Petro sostą, jeigu jis negrįšiąs į Amžinąjį miestą. Buvęs Kahoro miestelėnas mokėjo deramai atsakyti Romos didikams, skirdamas jiems tik vieną kardinolo kepuraitę, nors, išrinktas popiežiumi, spėjo įšventinti šešiolika kardinolų. Visos kitos kardinolo kepuraitės atiteko prancūzams.

– Matote, mesire grafe, – prieš kelias dienas per pirmąją audienciją Buviliui pasakė popiežius Jonas XXII tyliu balsu, kuriuo įsakmiai reikšdavo savo valią krikščioniškajam pasauliui, – matote, mesire grafe, valdyti reikia sutelkus draugus prieš savo priešus. Valdovai, kurie švaisto laiką ir jėgas, stengdamiesi į savo pusę palenkti priešininkus, tik kelia tikrųjų sąjungininkų nepasitenkinimą ir įgyja netikrų draugų, visados pasirengusių išduoti.

Kad popiežius tvirtai pasiryžęs gyventi Prancūzijoje, buvo aišku vien pažvelgus į pilį, kurią jis pasistatydino buvusios vyskupijos vietoje. Jos dantyti mūrai, bokštai ir šaudymo angos žvelgė iš aukšto į miestą, o viduje puikavosi erdvios galerijos, audiencijų salės ir gyvenamosios patalpos su žydromis, tarytum dangus žvaigždėmis sėte nusėtomis lubomis. Prie pirmųjų durų stovėjo du sargai, prie antrųjų – irgi du, prie trečiųjų – penki, o prie visų kitų – keturiolika. Rūmininko žinioje buvo keturiasdešimt žygūnų ir šešiasdešimt trys sargybiniai. Tai anaiptol nepriminė laikinos būstinės.

Ką Jonas XXII pasitelkė į pagalbą valdyti krikščioniškąjį pasaulį, Buvilis sužinojo tik tada, kai šilkinėmis drapiruotėmis papuoštoje pokylių salėje pamatė dignitorius, sėdinčius prie ilgo, sidabro ir aukso indais tviskančio stalo.

Avinjono kardinolas arkivyskupas Arno de Via buvo popiežiaus sesers sūnus. Goslenui Diuezui, Romos bažnyčios kardinolui kancleriui, kitaip sakant, pirmajam po Šventojo Tėvo asmeniui krikščioniškajame pasaulyje, liemeningam augalotam vyrui, labai tiko raudona mantija, – tai buvo Pjero Diuezo, kuriam karalius Pilypas V suteikė bajoro titulą, sūnus. Kiti giminaičiai – popiežiaus sūnėnas Mot Fresanžo kardinolas ir popiežiaus pusbrolis kardinolas Raimonas Rudasis. Dar vienas sūnėnas Pjeras de Visi tvarkė popiežiaus namų ūkį ir sąskaitas, turėjo savo žinioje du kepėjus, keturis vynininkus, arklininkų ir kalvių, šešis kamerdinerius, trisdešimt kapelionų, šešiolika nuodėmklausių piligrimams, varpininkų, šlavėjų, vandennešių, skalbėjų, kiemsargių, vaistininkų ir barzdaskučių.

Žinia, visiems „giminaičiams“, sėdintiems prie popiežiaus stalo, niekuo nenusileido kardinolas Bertranas diu Pužė, legatas ypatingoms užduotims Italijoje, pasak šnabždų... – o kas gi ten nesišnabždėjo?.. – neteisėtas Žako Diuezo sūnus, gimęs prieš keturiasdešimt metų, dar tada, kai Diuezas nebuvo kojos iškėlęs iš savo gimtojo Kahoro ir anaiptol nemanė tapsiąs popiežiumi, kai dar nebuvo nei prelatas, nei Neapolio karaliaus kancleris!

Visi popiežiaus Jono giminaičiai, dargi antros eilės pusbroliai, gyveno jo rūmuose ir maitinosi prie vieno stalo, du iš jų netgi buvo įsikūrę slaptuose kambariuose, įrengtuose po valgomuoju. Visi ėjo kokias nors pareigas: vienas priklausė kilmingųjų riterių šimtinei, kitas dalijo išmaldas, trečias vadovavo popiežiaus tarybai, tvarkančiai popiežiaus finansus ir visas bažnytines pajamas: metinius mokesčius, dešimtines, subsidijas, duokles, palikimo mokesčius ir pajamas už parduotas indulgencijas. Daugiau kaip keturi šimtai žmonių sudarė popiežiaus dvarą, kurio metinės išlaidos viršijo keturis tūkstančius florinų.

Prieš aštuonerius metus, kai Liono konklava pasodino į šventojo Petro sostą ligotą, stačiai perregimą senolį, kurio mirties buvo laukiama, netgi tikimasi artimiausią savaitę, popiežiaus iždas buvo tuščias. Aštuonerius metus tasai senutėlis, kuris ne vaikščiojo, o skraidė tarytum vėjo papučiama plunksnelė, taip sumaniai tvarkė Bažnyčios finansus, taip ryžtingai baudė sanguliautojus, sodomitus, kraujomaiša susitepusius nusidėjėlius, vagis, nusikaltėlius, nusižengusius kunigus ir smurtaujančius vyskupus, taip brangiai pardavinėjo abatijas, taip griežtai kontroliavo visų bažnytinių turtų šaltinius, jog sugebėjo pastatyti miestą ir užsitikrino didžiausias pajamas pasaulyje. Jis dosniai maitino savo giminę ir valdė, jos padedamas. Nešykštėjo aukų vargšams ir dovanų turtuoliams, apdalydamas savo svečius brangenybėmis ir pašventintais aukso medalionais, kuriais jį aprūpindavo nuolatinis tiekėjas žydas Bonkeras.

Nugrimzdęs krėsle su nepaprastai aukšta atkalte ir užsikėlęs kojas ant dviejų šilkinių pagalvėlių, siuvinėtų auksu, popiežius Jonas vadovavo toms vaišėms, kurios labiau priminė kardinolų susirinkimą arba šeimyninius pietus. Sėdėdamas popiežiaus dešinėje, Buvilis žiūrėjo į jį lyg užkerėtas. Kaip pasikeitė Šventasis Tėvas nuo tos dienos, kai jį išrinko popiežiumi! Beje, ne iš išvaizdos: laikas, rodos, neturėjo galios tam senukui su kailiu apkraštuota kepuraite ant galvos, smulkučiu smailiu gyvu ir raukšlėtu veidu, su mažytėmis it pelės akimis be blakstienų ir antakių, mažyte bedante burna siauromis lūpomis. Būdamas aštuoniasdešimties metų, Jonas XXII jautėsi kur kas geriau negu kiti penkiasdešimties; tai bylojo rankos lygia, vos gelstelėjusia oda ir lanksčiais pirštais. Pasikeitė ir jo laikysena, ir balso tonas. Žmogus, kuris pelnė kardinolo kepuraitę suklastojęs karaliaus raštą, o popiežiaus tiarą – dvejus metus rezgęs slaptas intrigas, nupirkęs kardinolų balsus ir galiausiai visą mėnesį apsimetęs sergančiu nepagydoma liga, tarytum atgimė tapęs krikščioniškojo pasaulio vadovu. Pradėjęs nuo menko nieko ir pasiekęs žmogiškųjų lūkesčių viršūnę, nebeturėdamas ko geisti nei siekti, visas savo jėgas, visas nežmoniškas proto galias, padėjusias taip aukštai iškilti, dabar galėjo atiduoti – ir visiškai nesavanaudiškai – vien Bažnyčios labui taip, kaip jį suvokė. Ir kokią veiklą jis išplėtojo! Ir tiems, kurie jį išrinko manydami, kad jis netrukus iškeliaus į aną pasaulį arba leis kurijai valdyti savo vardu, teko graužtis nagus! Jonas XXII kietai laikė juos savo rankose. Tas pažiūrėti bejėgis senolis iš tiesų buvo didis Bažnyčios valdovas!

Jis rūpinosi viskuo, pats sprendė visus klausimus. Kovo mėnesį jis ryžtingai atskyrė nuo Bažnyčios Vokietijos imperatorių Liudviką Bavarą, drauge jį nušalindamas ir palaisvindamas Šventosios Imperijos sostą, į kurį taikėsi Prancūzijos karalius ir Valua grafas. Jis kišosi į visus krikščionių valdovų kivirčus, primindamas jiems, kaip ir derėjo pasaulio ganytojui, jų pareigą saugoti taiką. Dabar jis rūpinosi Akvitanės konfliktu ir, suteikęs Buviliui audienciją, išdėstė jam savo nuomonę.

Jis ketino kreiptis į Prancūzijos ir Anglijos valdovus, prašydamas pratęsti Reolėje Kento grafo pasirašytą paliaubų sutartį, galiojančią iki tų pačių metų gruodžio mėnesio. Monsenjoras Valua, jo manymu, neturėtų panaudoti tų keturių šimtų karių ir tūkstančio arbaletininkų, karaliaus Karolio IV pasiųstų jam šiomis dienomis į Beržeraką. Tačiau karaliui Edvardui bus pasiūlyta artimiausiu metu atvykti ir duoti ištikimybės priesaiką Prancūzijos karaliui. Abu valdovai turės įsipareigoti išlaisvinti nelaisvėn paimtus Gaskonės senjorus ir nieku gyvu jiems nekeršyti už tai, kad jie stojo priešininko pusėn. Be to, popiežius ketino parašyti laišką karalienei Izabelei, maldaudamas ją panaudoti visą savo įtaką ir sutaikinti savo vyrą Edvardą su broliu Karoliu. Aišku, popiežius Jonas, kaip ir Buvilis, nepuoselėjo jokių iliuzijų dėl nelaimingosios karalienės įtakos. Tačiau vien tai, jog Šventasis Tėvas kreipiasi į ją, be abejo, turėtų pakelti jos autoritetą ir pristabdyti priešų užgaules. Be to, Jonas XXII dar ketino jai pasiūlyti vykti į Paryžių su ta pačia sutaikymo misija ir vadovauti komisijai, sudarančiai sutartį, pagal kurią Anglijai liktų tik siauras Akvitanės Kunigaikštystės pajūrio ruožas su Sentų, Bordo, Dakso ir Bajonės miestais. Tad Šventasis Tėvas dėjo visas pastangas, kad pagaliau išsipildytų monsenjoro Valua politiniai siekiai, Artua grafo Robero užmačios ir lordo Mortimerio slapti lūkesčiai.

Sėkmingai atlikęs savo misijos pirmąją dalį, Buvilis galėjo sau gardžiuotis burnoj tirpstančiu kvapniu ungurių ragu, patiektu sidabrinėje lėkštėje.

– Ungurių gauname iš Martigų tvenkinio, – paaiškino Buviliui popiežius Jonas. – Ar jums patinka?

Storulis Buvilis, prisikimšęs pilną burną, galėjo atsakyti nebent susižavėjimo kupinu žvilgsniu.

Popiežiaus virtuvė buvo neprilygstama, ir netgi penktadieniais stalai lūždavo nuo gardumynų. Šviežias tunas, Norvegijos menkė, devynakė ir eršketas, pataisyti įvairiausiais būdais ir užpilti įvairiausiais padažais, sekė vienas po kito, sudėti ant spindinčių padėklų. Arbua vynas lyg auksas tviskėjo taurėse. Burgundijos, Loto arba Ronos vynai buvo patiekiami prie sūrių.

Šventasis Tėvas tuo tarpu suželėjo savo dantenomis vien šaukštelį lydekos pašteto ir išsiurbė puodelį pieno. Jis buvo įsikalęs į galvą mintį, jog popiežiui nedera valgyti mėsos.

Monsenjoras Valua įgaliojo Buvilį aptarti dar vieną klausimą, ne ką mažiau opų: dėl kryžiaus žygio, kuris atrodė palaidotas, nes Jonas XXII nė žodžiu apie jį neužsiminė per audiencijas. Vis dėlto reikėjo ryžtis. Pasiuntinys paprastai privalo pradėti kalbą iš tolo, tad, tardamasis nuosekliai laikąsis tos taisyklės, Buvilis prabilo:

– Švenčiausiasis Tėve, Prancūzijos dvaras labai susidomėjęs sekė Bažnyčios susirinkimą, kuriam prieš dvejus metus Valjadolide vadovavo jūsų legatas ir kuris įsakė dvasininkams palikti savo sugyventines...

– ...kitaip, – nusigriebė jo žodžių popiežius Jonas savo tyliu balsu, – po dviejų mėnesių jie nebegaus trečdalio savo beneficijos pajamų, dar po dviejų mėnesių – kito trečdalio, o dar po dviejų mėnesių – ničnieko. Tiesą pasakius, žmogus iš prigimties nuodėmingas, o kunigai irgi žmonės, ir mes puikiai suprantame, jog neįstengsime išrauti to blogio šaknų. Tačiau bent jau per užkietėjusius nusidėjėlius pasipildys mūsų skrynios, kurios įgalina mus daryti gera. Juk daugelis stengiasi išvengti viešo skandalo.

– Tad ir vyskupai atsisakys įpročio dalyvauti savo neteisėtų vaikų krikštynose ir jungtuvėse.

Taip taręs, Buvilis ūmiai išraudo. Nederėjo užsiminti apie neteisėtus vaikus, girdint kardinolui diu Pužė? Apmaudi klaida. Bet niekas, regis, nė negirdėjo jo žodžių. Tad Buvilis nedelsdamas paklausė:

– O kodėl gi, Švenčiausiasis Tėve, dekretas numato didesnę bausmę skirti tiems dvasininkams, kurių sugyventinės nėra krikščionės?

– Tai labai paprastas dalykas, mesire grafe, – atsakė popiežius Jonas. – Dekrete turima mintyje Ispanija, kurioje gyvena nemažai maurų... ten mūsų klierikai labai lengvai susiranda draugių, kurios nesivaržydamos paleistuvauja su Bažnyčios tarnais.

Jis truputį pasisuko savo dideliame krėsle, ir siaurose jo lūpose šmėkštelėjo šypsena. Jis jau suprato, kur link Prancūzijos karaliaus pasiuntinys suka pašnekesį kreipdamas apie maurus, ir sukluso pralinksmėjęs, laukdamas, kol mesiras Buvilis drąsindamasis nurys gurkšnį ir nutaisys atsainų veidą.

– Savaime suprantama, Švenčiausiasis Tėve, – tarė Buvilis, – tas susirinkimas priėmė išmintingus ediktus, kurie mums didžiai pasitarnaus per kryžiaus žygį. Mat mūsų kariuomenę lydės daug dvasininkų, kurie keliaus per maurų kraštą, ir būtų nepageidautina, kad jie rodytų blogą pavyzdį.

Taip taręs, Buvilis lengviau atsiduso – pagaliau žodžiai „kryžiaus žygis“ ištarti.

Popiežius Jonas prisimerkė ir susinėrė pirštus.

– Taip pat būtų nepageidautina, – iš lėto tarė jis, – kad ta pati paleistuvystė imtų klestėti krikščioniškose tautose, kol jų kariuomenė bus užjūry. Mat, mesire grafe, yra pastebėta, jog visada, kai kariuomenė išvyksta kariauti svetur ir krašte nebelieka pačių narsiausių karių, tose karalystėse veša įvairiausios ydos, tarsi su kariuomene pranyksta ir pagarba Dievo įsakymams. Karai pakiša daug progų nusidėti... Ar monsenjoras Valua dar tebėra pasiryžęs tam kryžiaus žygiui, kuriuo jis nori pagerbti mūsų pontifikatą?

– Taigi, Švenčiausiasis Tėve, Mažosios Armėnijos pasiuntiniai...

– Žinau, žinau, – tarė popiežius Jonas, išskėsdamas ir vėl suglausdamas sudžiūvusius pirštus. – Aš pats siunčiau tuos pasiuntinius pas monsenjorą Valua.

– Iš visur gauname žinių, jog maurai pakrantėse...

– Žinau. Pranešimų gaunu tuo pat metu kaip ir monsenjoras Valua.

Pokalbiai prie ilgojo stalo nutrūko. Toje kelionėje Buvilį lydėjęs vyskupas Pjeras de Mortemaras, pasak kalbų, numatytas pakelti į kardinolus per artimiausius šventinimus, įdėmiai klausėsi, kaip ir visi sūnėnai ir pusbroliai, prelatai ir dignitoriai. Šaukštai slydo lėkščių dugnais lyg per aksomą. Šventasis Tėvas kalbėjo neįprastai – tvirtai, bet pašnibždom: sunku buvo suprasti jo žodžius, kuriuos nugirsti iš toliau galėjo tik klausi ausis.

– Monsenjoras Valua, kurį aš myliu kaip tikras tėvas, gavo mūsų sutikimą rinkti dešimtinę, bet iki šiol tos dešimtinės jam reikėjo nebent Akvitanei užimti ir savo kandidatūrai į Šventosios Imperijos sostą paremti. Tai labai kilnūs užmojai, bet jų nepavadinsi kryžiaus žygiais. Vargu ar ateinančiais metais mes vėl sutarsime dėl dešimtinės ir juo labiau, mesire grafe, dėl papildomų lėšų, kurių prašoma tam žygiui.

Buviliui tai buvo skaudus smūgis. Jeigu tik tokį atsakymą jis parveš į Paryžių, Karolis Valua užsirūstins.

– Švenčiausiasis Tėve, – tarė jis, stengdamasis neprarasti šalto proto, – Valua grafui ir karaliui Karoliui atrodė, kad jūs neabejingas tai šlovei, kurią krikščioniškasis pasaulis galėtų pelnyti...

– Krikščioniškasis pasaulis pelnys šlovę, brangusis sūnau, gyvendamas taikoje, – nutraukė popiežius, plekšnodamas Buviliui per ranką.

Štai kaip pasikeitė Šventasis Tėvas! Kitados jis leisdavo pašnekovui išsikalbėti iki galo, netgi iš pirmo žodžio supratęs, ką tas nori pasakyti. Dabar nutraukdavo per pusę žodžio: buvo per daug užsiėmęs, kad lauktų, kol jam išaiškins žinomus dalykus. Tačiau Buvilis, mintyse apmetęs savo kalbą, dėstė toliau:

– Argi ne mūsų pareiga grąžinti netikėlius į tikrąjį tikėjimą ir išrauti jų krašte ereziją?

– Ereziją? Ereziją, Buvili? – pasipiktinęs sušnibždėjo popiežius Jonas. – Visų pirma pasistenkime sunaikinti ereziją, klestinčią mūsų tautose, ir nežiūrėkime, kad ant kaimyno veido išsikėlęs spuogas, kai tuo tarpu mūsų kūną ėda raupsai! Erezija rūpinuosi aš ir, manau, neblogai moku su ja kovoti. Mano teismai neleidžia laiko veltui, ir šioje kovoje man labai reikia ne tik visų mano dvasininkų, bet ir visų krikščioniškojo pasaulio valdovų paramos. Jei Europos riteriai iškeliaus į Rytus, šėtonui atriš rankas Prancūzijoje, Ispanijoje ir Italijoje! Ar seniai nusiramino katarai, albigiečiai ir visokie atskalūnai? Kaip tik todėl aš ir suskaldžiau didžiąją Tulūzos vyskupiją, jųjų irštvą, ir sukūriau šešiolika naujų vyskupijų Langedoke? Argi ne erezijos vedami siautėjo jūsų piemenėliai, kurių gaujos prieš kelerius metus buvo iki mūsų atsiritusios? Ne viena karta turi nugyventi, kol bus išrautas iš šaknų tas blogis. Nebent mūsų vaikaičių vaikai sulauks to laiko, kai jis bus nugalėtas.

Visi prelatai, sėdintys prie stalo, galėjo paliudyti, kaip rūsčiai Jonas XXII persekiojo eretikus. Jei dekretas leido pinigais išpirkti smulkias nuodėmes, būdingas žmogaus prigimčiai, tai proto paklydimus gydė laužai. Pranciškonų vienuolis Bernaras Puikusis, kuris užsimojo kovoti su dominikonų inkvizicija ir išdrįso dargi pačiame Avinjone skelbti savo žodį – o tas jam lėmė kalėjimą iki gyvos galvos, – buvo paleidęs tokį posakį, plačiai paplitusį krikščioniškose šalyse: „Šventasis Petras ir šventasis Povilas, ir tie negalėtų įrodyti esą ne eretikai, jei grįžtų į šį pasaulį ir būtų kaltintojų persekiojami.“

Bet Šventasis Tėvas drauge skleisdavo ir keistas idėjas – šios, jo gyvo proto pagimdytos ir paskelbtos iš popiežiaus sosto aukštybių, keldavo sumaištį tarp teologijos daktarų. Pavyzdžiui, jis suabejojo Švenčiausiosios Mergelės Marijos Nekaltu Prasidėjimu, kuris, žinia, nebuvo dogma, bet apskritai visuotinai pripažintas. Daugių daugiausia jis sutiko pripažinti, jog Viešpats bus suteikęs Švenčiausiajai Mergelei Marijai nekaltybę prieš jai gimstant, tačiau sunku esą tiksliai nustatyti, kuriuo metu tai įvyko. Vis dėlto jis nė mažneabejojo jos Dangun Ėmimu. Be kita ko, Jonas XXII netikėjo, kad palaimintieji regi Dievą – bent jau iki Paskutinio teismo dienos, šitaip neigdamas teiginį, jog mirusiųjų dvasios keliaujančios tiesiai į rojų, vadinasi, ir į pragarą.

Daugelio teologų nuomone, tokie pamąstymai truputį atsidavė erezija. Prie to paties stalo sėdėjo ir didysis cistersas Žakas Furnjė, kepėjo sūnus, atkilęs iš Arježės miestelio Fua, buvęs Fonfruado abatas ir Pamjė vyskupas, vilkintis balta sutana ir todėl vadinamas „baltuoju kardinolu“, – popiežiaus iškeltas ir tapęs artimiausiu jo patikėtiniu, jis naudojo visus apologetikos mokslo šaltinius drąsiems Šventojo Tėvo teiginiams remti ir teisinti.

– Taigi, mesire grafe, – kalbėjo toliau popiežius, – per daug nekvaršinkite sau galvos dėl maurų erezijos. Saugokime savo pakrantes nuo jų laivų, bet juos pačius palikime teisti visagaliui Viešpačiui, kuris, šiaip ar taip, juos sukūrė, be abejo, turėdamas tam tikrų sumetimų. Kuris iš mūsų gali pasakyti, kas ištinka dvasias, dar neapšviestas Dievo malonės?

– Manau, jos eina į pragarą, – naiviai tarė Buvilis.

– Pragaras, pragaras! – gūžčiodamas pečiais, sušnabždėjo geibusis popiežius. – Nekalbėkite to, ko neišmanote. Ir juo labiau nesekite man pasakų — juk mudu pernelyg seni draugai, Buvili! – kad monsenjoras Valua, rūpindamasis netikėlių išganymu, prašo iš mano iždo skirti milijoną du šimtus tūkstančių livrų, iš kurių trys šimtai tūkstančių paklius į jo kišenę! Beje, kiek girdėjau, Valua grafas jau nelabai dega noru traukti į kryžiaus žygį.

– Tiesą pasakius, Švenčiausiasis Tėve, nors ir neturiu tokių žinių kaip jūs, bet vis dėlto man atrodo... – gana neryžtingai tarė Buvilis.

„Ak nevykėli pasiuntiny! – pagalvojo popiežius Jonas. – Tavimi dėtas, aš pats save įtikinčiau, kad Valua grafas jau sutelkė pulkus, ir tol nesitraukčiau, kol išpeščiau mažių mažiausia tris šimtus tūkstančių livrų“.

– Perduokite monsenjorui Valua, – pareiškė jis galiausiai, kai Buvilis visiškai susipainiojo, – kad Šventasis Tėvas atsisako kryžiaus žygio, ir, kadangi monsenjoras, kaip žinau, yra nepaprastai klusnus sūnus ir geras krikščionis, jis paklus mūsų Šventosios Bažnyčios valiai.

Buvilis jautėsi be galo nelaimingas. Savaime suprantama, visi laikėsi tos nuomonės, jog reikia atsisakyti kryžiaus žygio, bet tiktai ne šitaip – keliais žodžiais ir be jokių išlygų.

– Aš neabejoju, Švenčiausiasis Tėve, – atsakė Buvilis, – kad monsenjoras Valua jūsų paklausys, bet jis jau yra įdėjęs daug lėšų į tą žygį, be to, davęs savo žodį.

– Kokios sumos reikėtų monsenjorui Valua, kad per daug nenukentėtų jo geras vardas?

– Nežinau, Švenčiausiasis Tėve, – rausdamas atsakė Buvilis, – monsenjoras Valua neįpareigojo manęs atsakyti į tokį klausimą.

– Negali būti! Aš gerai jį pažįstu ir neabejoju, kad jis ir tai bus numatęs. Kiek?

– Jis jau davė savo feodų riteriams nemažai pinigų kariams apginkluoti...

– Kiek?

– Jis nusipirko tą naująją artileriją, užtaisomą paraku…

– Kiek, Buvili?

– Jis užsisakė daugybę įvairiausių ginklų...

– Aš ne karys, mesire, ir neklausiu, kiek kainuoja arbaletai. Aš jus prašau nebent pasakyti, kokios sumos pageidauja monsenjoras Valua nuostoliams atlyginti.

Popiežius šypsodamasis stebėjo, kaip muistosi jo pašnekovas, sėdėdamas lyg ant žarijų. Ir pats Buvilis nesusitvardęs nusišypsojo suvokęs, jog visos jo gudrybės perregimos kiaurai lyg rėtis. Ką gi, teks pasakyti tą sumą! Ir jis tyliai kaip popiežius sušnibždėjo:

– Šimto tūkstančių livrų...

Linktelėjęs galvą, Jonas XXII tarė:

– Tai įprastinis grafo Karolio reikalavimas. Man regis, netgi florentiečiai kadaise turėjo duoti jam dar daugiau, kad atsikratytų jo pagalbos. Truputį pigiau jis atsiėjo sjeniečiams, sutikdamas palikti miestą už mažesnius pinigus. Vėliau Anžu karalius visai nusialino, kol sukrapštė tą pačią sumą, atsidėkodamas už pagalbą, kurios nebuvo prašęs! Ką gi, toks būdas pasipinigauti ne ką blogesnis nei kuris kitas... Žinote, Buvili, jūsų Valua baisus plėšikas! Ką gi, praneškite jam gerą žinią... Mes duosime jam tuos šimtą tūkstančių livrų ir popiežiaus palaiminimą!

Apskritai popiežius džiaugėsi atsipirkęs tokia kaina. Ir Buvilis džiūgavo, taip netikėtai atlikęs savo misiją. Derėtis su Bažnyčios galva kaip su kokiu verteiva lombardu jam buvo išties sunku! Bet Šventasis Tėvas padarė tokį sprendimą anaiptol ne dosnumo skatinamas, o stačiai apskaičiavęs, kiek privalo mokėti už savo valdžią.

– Ar prisimenate, mesire grafe, tuos laikus, – kalbėjo toliau popiežius, – kai atvežėte man čionai penkis tūkstančius livrų nuo Valua grafo, kad konklava išrinktų prancūzų kardinolą? Juk pelningai buvo įdėti tie pinigai, ar ne tiesa?

Tie prisiminimai Buvilį visada sugraudindavo. Prieš akis vėl iškilo miglota diena, lyguma už miesto, į šiaurę nuo Avinjono, Pontė pieva, žema mūrinė tvora, ant kurios sėdėdami jiedu aptarė gana neįprastus reikalus.

– Taip, prisimenu, Švenčiausiasis Tėve, – atsakė jis. – Žinote, tada, jus pamatęs ateinant, pamaniau, kad mane apgavo, kad jūs – ne kardinolas, o jaunutis persirengęs klierikas, kurį koks nors prelatas atsiuntė vietoj savęs.

Popiežius Jonas nusišypsojo, išgirdęs komplimentą. Jis taip pat leidosi į prisiminimus.

– O kas nutiko tam jaunam italui, – paklausė jis, – tam neaukštam sjeniečiui Gučui Baljoniui, dirbusiam banke ir tada jus lydėjusiam? Vėliau jūs atsiuntėte jį pas mane į Lioną, ir jis labai man pasitarnavo per konklavą. Tikėjausi kada nors vėl jį pamatyti. Jis vienintelis, tuomet padaręs man paslaugą, neatėjo prašyti kokios nors malonės ar tarnybos!

– Nežinau, Švenčiausiasis Tėve, nežinau. Jis išvyko į savo gimtąją Italiją. Daugiau apie jį nieko negirdėjau.

Tačiau Buvilis sumišo, ir popiežius tai pastebėjo.

– Jeigu neklystu, jam nepasisekė vedybos ar netikros vedybos su kažkokia kilminga mergina, kuri nuo jo pastojo. Jos broliai jį persekiojo. Ar ne tiesa?

Taip, Šventasis Tėvas neklysta. Ak, kokia puiki jo atmintis!

– Aš tikrai stebiuosi, – kalbėjo toliau popiežius Jonas, – kad tas jaunuolis, mudviejų globojamas, be to, versdamasis tokiu amatu, nepasinaudojo proga susikurti sau gražią ateitį. Ar tasai kūdikis gimė? Ar jis gyvas?

– Taip, taip, jis gimė, – paskubėjo atsakyti Buvilis. – Jis gyvena kažkur kaime su savo motina.

Visiškai sutrikęs, jis paistė nei šį, nei tą.

– Man sakė, kas gi man sakė?.. – kalbėjo toliau popiežius. – Jog, mirus karaliui Liudvikui, toji pati dama maitino mažąjį karalių, gimusį poniai Vengrijos Klemansai, kai Puatjė grafas buvo regentas. Ar tai tiesa?

– Taip, taip, Švenčiausiasis Tėve, man regis, jinai.

Staiga suvirpėjo visos raukšlelės, skersai išilgai vagojančios popiežiaus veidą.

– Ką – jums regis? Argi ne jūs buvote ponios Klemansos vaisiaus saugotojas? Argi ne jūs buvote šalia jos, kai ją ištiko toji nelaimė ir ji neteko sūnaus? Kam jau kam, o jums tikrai turėtų būti žinoma, kas jį maitino, ar ne?

Buvilis visas iškaito. Jam reikėjo iškart susivokti, kai Šventasis Tėvas ištarė Gučo Baljonio vardą, ir bemat perprasti, kad popiežius ne veltui jį prisiminė; be to, jis kur kas sumaniau siekė savo tikslo negu Buvilis, nukreipęs kalbą apie Bažnyčios susirinkimą Valjadolide ir Ispanijos maurus, prieš prašnekdamas apie kryžiaus žygį! Be abejo, Šventasis Tėvas puikiai žino, kas atsitiko Gučui, nes Sjenos Tolomėjai yra ir jo bankininkai!

Popiežius žiūrėjo neatplėšdamas nuo Buvilio savo mažyčių pilkų akių ir berte bėrė klausimus:

– Ponia Mao, Artua grafienė, stojo prieš teismą, jūs buvote liudytojas, ar ne? Ką gi atskleidė toji byla, mesire grafe?

– Ak, Švenčiausiasis Tėve, tik tai, ką išaiškino teismas. Piktavališkus šmeižtus, paskalas, kurias ponia Mao norėjo nuneigti.

Pietūs baigėsi, ir pažai, atnešę ąsočius ir dubenis, pylė vandenį pavalgiusiems ant rankų. Du kilmingi riteriai priėjo atitraukti Šventojo Tėvo krėslo.

– Mesire grafe, – tarė popiežius, – man buvo labai malonu jus vėl matyti. Esu jau amžiuje ir nežinau, ar turėsiu laimę dar sykį patirti tokį džiaugsmą...

Buvilis atsistojęs lengviau atsiduso. Rodės, artėjo laikas atsisveikinti ir drauge kvotos pabaiga.

– ...Tad, kol dar neišvykote, noriu padaryti jums didžiausią malonę, kokią tik galiu suteikti krikščioniui, – vėl prabilo popiežius. – Aš pats išklausysiu jūsų išpažintį. Eime į mano kambarį.

II

Atgailą atlikti teks popiežiui

– Gašlumas? Be abejo, juk esate vyras... Persivalgymas? Iš pirmo žvilgsnio aišku: esate nutukęs... Puikybė? Savaime suprantama, juk jūs – didikas... Tačiau netgi jūsų padėtis jus įpareigoja stropiai laikytis Bažnyčios įsakymų, – vadinasi, visada turite gailėtis dėl visų tų nuodėmių, būdingų žmogaus prigimčiai, ir gauti išrišimą kiekvieną kartą, prieš eidamas prie Dievo stalo.

Keista išpažintis: Romos bažnyčios galva ir klausinėjo, ir pats atsakinėjo. Dusloką jo balsą kartais užgoždavo šaižus paukščių klyksmas, nes popiežius savo kambaryje laikė papūgą, pririštą grandinėle, o dideliame narve skraidė papūgėlės, kanarėlės ir raudoni tolimųjų salų paukšteliai, vadinami kardinolais.

Asla buvo išklota spalvotomis plokštėmis ir užtiesta ispaniškais kilimais. Sienos ir kėdės – apmuštos žalia medžiaga, o lovos ir lininės langų užuolaidos – taip pat žalios spalvos. Ir tame medžių lapų ir miškų žalumos fone nelyginant laukų gėlės šmėkščiojo spalvingieji paukšteliai. Kampe buvo prausykla su marmurine vonia. Šalia miegamojo – drabužinė su erdviomis spintomis, prikabintomis baltų mantijų, skaisčiai raudonų pelerinų ir arnotų, o toliau – darbo kambarys.

Įėjęs į kambarį, storulis Buvilis buvo besiklaupiąs, bet Šventasis Tėvas pasisodino jį šalia savęs į vieną iš žaliųjų kėdžių. Išties pagarbiau elgtis su atgailaujančiu nusidėjėliu buvo neįmanoma. Tai šiek tiek sutrikdė, o iš dalies ir apramino senąjį Pilypo Gražiojo kamerherą, nes iš tikrųjų jis bijojo atlikti išpažintį – jis, didis dignitorius, pačiam Dievo vietininkui turės iškloti visas gyvenimo drumzles, visas šiukšles, visas užmačias, niekšybes, visą tą purvą, kuris kaupėsi sielos gilumoje per dienų dienas, metų metus. Na, o Šventasis Tėvas, regis, laikė tas nuodėmes niekais ar bent jau manė, kad jas turėtų atleisti tik kunigai. Vis dėlto, eidamas nuo stalo, Buvilis nepastebėjo, kaip susižvalgė kardinolai Goslenas Diuezas, diu Pužė ir Žakas Furnjė, „baltasis kardinolas“. Visi trys puikiai žinojo įprastinę popiežiaus Jono gudrybę: po pietų visada pasiūlydavo kokiam itin svarbiam asmeniui atlikti išpažintį, kad galėtų išgauti nemaža valstybinių paslapčių. Kas gi priešinsis tokiam netikėtam pasiūlymui, baugiam ir kartu glostančiam savimeilę? Viskas – nuostaba, religinė baimė ir prasidedąs virškinimas – padėdavo nuraminti atgailautojo sąžinę.

– Svarbiausia – sąžiningai atlikti savo pareigą, – kalbėjo toliau popiežius. – Dievas skiria ją žmogui šiame pasaulyje ir griežčiausiai baudžia, jeigu jai nusižengiama. Sūnau mano, jūs buvote vieno karaliaus kamerheras ir kitų trijų patikėtinis, atliekantis itin svarbias užduotis. Ar visada stropiai vykdėte jums patikėtas pareigas?

– Aš manau, tėve, atleiskite, Švenčiausiasis Tėve, kad visas savo užduotis atlikau kruopščiai, kiek galėdamas ištikimai tarnavau savo siuzerenams...

Jis ūmiai nutilo susiprotėjęs, kad čia nedera girtis. Ir vėl prabilo, bet jau kitu tonu:

– Prisipažįstu, jog patyriau nesėkmę, vykdydamas tam tikras užduotis, kurias būčiau galėjęs deramai atlikti... Matot, Švenčiausiasis Tėve, ne visada buvau įžvalgaus proto ir kartais per vėlai susiprasdavau padaręs klaidą.

– Nepakankamas įžvalgumas – ne nuodėmė; visi mes kartais klystame, kas kita blogi kėslai. Bet galbūt per savo misijas arba dėl tų misijų esate rimtai prasikaltęs, pavyzdžiui, neteisingai liudijęs... nužudęs...

Buvilis papurtė galvą.

Tačiau mažytės pilkos akys be blakstienų ir antakių, blizgančios raukšlėtame veide, sekė jį be paliovos.

– Ar jūs tuo tikras? Brangus sūnau, dabar turite labai gerą progą apsivalyti sielą! Niekad nesate melagingai liudijęs? – paklausė popiežius.

Buvilis vėl nesmagiai pasijuto. Ką reiškia tas primygtinis klausinėjimas? Šaižiai sukarkė papūga, tupinti ant kartelės, ir Buvilis krūptelėjo.

– Tiesą pasakius, Švenčiausiasis Tėve, šis tas slegia mano sąžinę, bet aš nežinau, ar tai nuodėmė nei kokia tai nuodėmė galėtų būti. Aš pats nieko nesu nužudęs, prisiekiu jums, bet nesugebėjau pastoti kelio žmogžudystei. Ir todėl turėjau melagingai liudyti, nes kitaip pasielgti negalėjau.

– Papasakokite man, Buvili, – tarė popiežius.

Ir, laiku susivokęs, pridūrė:

– Išpažinkite paslaptį, slegiančią jūsų sąžinę, sūnau!

– Žinia, ji mane slegia, – tarė Buvilis, – ir ypač po to, kai pasimirė mano mieloji žmona Margarita, taip pat žinojusi tą paslaptį. Ir dažnai sau vienas kartoju: jei mirsiu, niekam jos neatskleidęs...

Staiga jam ištryško ašaros.

– Kaip aš anksčiau nepagalvojau, Švenčiausiasis Tėve, ją patikėti jums?.. Jau sakiau, jog ne visada laiku susivokiu... Visa tai atsitiko, mirus Liudvikui X, mano valdovo Pilypo Gražiojo vyriausiajam sūnui...

Buvilis pažvelgė į popiežių, ir jam palengvėjo. Pagaliau jam nusiris nuo širdies tas akmuo, kurį jis nešioja ištisus aštuonerius metus. Juk tai buvo baisiausia valanda jo gyvenime, be atvangos graužianti jo sąžinę. Aišku, tiktai popiežiui reikia išpažinti viską!

Dabar Buvilis kalbėjo sklandžiai. Pasakojo, kaip jis, Buvilis, paskirtas karalienės Klemansos vaisiaus saugotoju po jos vyro Liudviko X mirties, nuogąstavęs, kad Artua grafienė Mao kaip nors nepakenktų ir karalienei, ir jos nešiojamam kūdikiui. Tai buvę tais metais, kai monsenjoras Pilypas, Puatjė grafas ir mirusio karaliaus brolis, rungėsi dėl regentystės su Valua grafu ir Burgundijos kunigaikščiu.

Sulig tais žodžiais Jonas XXII kilstelėjo akis į tapytas lubų sijas, ir jo siauru veidu nuslinko mąsli išraiška. Juk jis pats pranešė Puatjė grafui Pilypui apie brolio mirtį, sužinojęs tą naujieną kaip tik iš jaunojo lombardo Baljonio. Ak, Puatjė grafas gražiai sutvarkė ir konklavos, ir regentystės reikalus. Viskas išsisprendė aną tūkstantis trys šimtai šešioliktųjų metų birželio rytą Lione, teisėjo Varė namuose...

Taigi Buvilis nuogąstavęs, kad Artua grafienė nepadarytų nusikaltimo, dar vieno nusikaltimo, nes sklido kalbos, jog ji nunuodijusi Liudviką X žolelėmis. Ji turėjusi pagrindą jo nekęsti, nes jisai buvo konfiskavęs jos grafystę. O vėliau, po jo mirties, ji taip pat turėjusi pagrindą geisti pergalės savo žentui Puatjė grafui. Jeigu jis būtų tapęs karaliumi, ji būtų atgavusi savo valdas, – tuo ji buvusi tikra. Trukdęs tik kūdikis, kurį nešiojo karalienė, o kai kūdikis gimė, pasirodė, jog tai berniukas.

– Nelaimingoji karalienė Klemansa... – sukuždėjo popiežius.

Grafienė Mao taip gudriai viską sutvarkė, kad ją paskirtų krikšto motina. Kaip krikštamotė ji turėjusi įnešti gimusį kūdikį karalių ir parodyti baronams per pristatymo ceremoniją. Buvilis buvęs tikras, o ponia Buvil juo labiau, jog siaubingoji Mao, turėdama kėslų, be abejo, įvykdys juos per ceremoniją: pasinaudos ta vienintele proga, kai paims kūdikį ant rankų. Tad Buvilis su žmona nusprendę kuriam laikui paslėpti sosto įpėdinį, o vietoj jo įduoti poniai Mao žindyvės vaikelį, vos keliomis dienomis vyresnį. Po puošniais vystyklais niekas nepastebėsiąs, jog kūdikis pakeistas: niekas jo dar nebuvo matęs, netgi pati karalienė Klemansa, nes ji kone merdėjusi pogimdyminės karštinės kamuojama.

– Ir iš tiesų, – tarė Buvilis, – kai tik aš padaviau kūdikį grafienei Mao, ji patepė jam lūpytes ir nosytę nuodais, ir jis mirė, traukulių tampomas, visiems baronams matant. Taip aš pasmerkiau mirti tą nekaltą kūdikį. Nusikaltimas buvo padarytas taip gudriai ir greitai, o aš buvau toks suglumęs, jog nė nesusivokiau tuojau pat sušukti: „Čia kitas kūdikis!“ O vėliau buvo jau po laiko. Kaip paaiškinti...

Kiek palinkęs į priekį ir sudėjęs rankas ant kelių, popiežius įdėmiai klausėsi kiekvieno žodžio.

– Na, o kitas kūdikis, mažylis karalius, kurgi jis dėjosi, Buvili? Kas jam atsitiko?

– Jis gyvas, Švenčiausiasis Tėve, jis gyvas. Mudu su velione žmona atidavėme jį žindyvei. Ak, kaip buvo skaudu! Galite įsivaizduoti, kaip mūsų nekentė nelaimingoji ir raudojo ne savo balsu. Maldaudami, netgi grasindami privertėme ją prisiekti Evangelija, kad ji prižiūrės mažylį karalių kaip savo kūdikį ir niekad niekam, netgi per išpažintį, neatskleis paslapties.

– Ak, ak... – sumurmėjo Šventasis Tėvas.

– Žodžiu, mažylis karalius Jonas, taigi Prancūzijos karalius, nūnai auga vienoje Il de Franso pilyje, nė neįtardamas, kas jis toks, ir, be tos moters, jo tariamos motinos, ir manęs, niekas kitas nežino jo kilmės.

– O toji moteris?..

– ...Mari de Kresė, jaunojo lombardo Gučo Baljonio žmona.

Šventajam Tėvui ūmiai viskas paaiškėjo.

– Ir Baljonis nieko nežino?

– Ničnieko, esu tuo tikras, Švenčiausiasis Tėve. Bijodama sulaužyti priesaiką, Mari de Kresė pasižadėjo niekada su juo nesimatyti, kaip buvome jai įsakę. Be to, viskas įvyko labai greitai, ir vaikinas tučtuojau iškeliavo atgal Italijon. Jis įsitikinęs, kad jo sūnus gyvas. Kartais teiraujasi apie jį per savo dėdę bankininką Tolomėjų...

– Bet kodėl, Buvili, kodėl gi jūs, turėdamas nusikaltimo įrodymą, neišdavėte grafienės Mao, kai buvo taip lengva ją nubausti? O juk tuo pat metu, – pridūrė popiežius, – ji buvo man atsiuntusi savo kanclerį, kad ją paremčiau prieš sūnėną Roberą...

Staiga popiežiui dingtelėjo mintis, jog tasai Artua grafas Roberas, tas nutrūktgalvis, tas milžinas, tas triukšmadarys, galbūt ir žmogžudys – nes, rodos, jis tikrai prisidėjo prie Margaritos Burgundės nužudymo Šato Gajare, – tas Prancūzijos didikas, tikras nevidonas, ko gera, doresnis už savo kietaširdę tetą, ir, kovodamas su ja, nebuvo jau toks kaltas. Visi tie didikai – tai plėšrių vilkų ruja! Ir kitose karalystėse ta pati byla. Nejau tai kaimenei valdyti, ramdyti ir ganyti Dievas įkvėpė jam, geibiam Kahoro miestelėnui, nenumaldomą norą siekti tiaros, kuri nūnai yra ant jo galvos ir kartais jam atrodo per sunki?..

– Aš tylėjau, Švenčiausiasis Tėve, – vėl prabilo Buvilis, – tylėjau, sekdamas velionės žmonos patarimu. Taip praleidau gerą progą iškelti aikštėn žudikę; tad velionė žmona tiesą sakė, kad grafienė Mao stengsis keršyti mažajam karaliui ir mums taip pat, jeigu paaiškės visa teisybė. Vadinasi, gelbėdami mažąjį karalių ir gelbėdamiesi patys, turėjome neišsklaidyti grafienės iliuzijų, kad jos piktadarystė pavyko. Tad Sen Deni abatijoje tarp karalių buvo palaidotas žindyvės kūdikis.

Popiežius susimąstė.

– Vadinasi, ne be reikalo poniai Mao buvo iškelta byla, ir kaltinimai buvo pagrįsti? – paklausė jis.

– Žinoma, Šventasis Tėve, žinoma! Monsenjoras Roberas, pusbrolio mesiro Žano de Fjeno padedamas, buvo suėmęs tokią Izabelę iš Ferjenų, nuodytoją ir nekromantę, davusią vienai grafienės Mao dvaro damai nuodų – jais grafienė nunuodijo iš pradžių karalių Liudviką, o paskiau kūdikį, rodydama jį baronams. Toji Izabelė iš Ferjenų ir jos sūnus Žanas buvo atvežti į Paryžių liudyti prieš grafienę Mao. Įsivaizduojate, kaip tai buvo naudinga monsenjorui Roberui! Iš jų parodymų paaiškėjo, kad jie – grafienės tiekėjai, kad jau anksčiau buvo parūpinę jai stebuklingų žolelių, jomis ji gyrėsi sutaikinusi dukterį Žaną su savo žentu Puatjė grafu...

– Magija, burtai! Jūs galėjote kuo gražiausiai iščirškinti grafienę! – sušnibždėjo popiežius.

– Jau buvo per vėlu, Švenčiausiasis Tėve, per vėlu. Puatjė grafas buvo vainikuotas karaliumi ir labai gynė ponią Mao, taip stropiai gynė, kad širdies gilumoje esu tikras, jog jis veikė su ja išvien, bent jau buvo prikišęs nagus prie antrojo nusikaltimo.

Smulkus popiežiaus veidas dar labiau susiraukšlėjo po kailine kepuraite. Jam buvo sunku klausytis paskutinių žodžių. Jis labai mylėjo karalių Pilypą V: buvo jam dėkingas už tiarą ir visada puikiai su juo sutardavo visais valdymo klausimais.

– Ir vieną, ir kitą nubaudė Dievas, – vėl prabilo Buvilis. – Tais metais jiedu neteko savo vienintelių vyriškosios giminės įpėdinių. Grafienės akyse pasimirė jos vienturtis septyniolikmetis sūnus. O jaunasis karalius Pilypas prarado savąjį, gimusį vos prieš kelis mėnesius, ir kito jau nebesusilaukė... Tačiau grafienė sugebėjo apsiginti nuo kaltinimų. Ji rėmėsi tuo, kad aukščiausiasis teismas keliąs jai bylą neteisėtai, kad jos kaltintojai neturį teisės ją teisti, nes ją, kaip Prancūzijos perę, gali teisti tiktai Baronų rūmai. Vis dėlto ji paprašė žentą – tai buvo gražiai suvaidinta veidmainystės scena – pratęsti kvotą, kad ji galėtų sugėdinti savo priešus ir, jos žodžiais tariant, įrodyti savo nekaltumą. Ferjenų nekromantė ir jos sūnus buvo apklausti dar kartą, bet jau po kankinimų. Atrodė jie nepavydėtinai ir buvo perdėm aptekę kraujais. Jie atsižadėjo savo parodymų, pareiškė anksčiau melavę tvirtindami, kad švelniais žodžiais, maldavimais, pažadais ir smurtu juos privertė taip liudyti asmenys, kurių vardų, kaip buvo parašyta teismo protokole, tuo metu nedera skelbti, o tai reiškė, jog mintyje turimas monsenjoras Roberas, Artua grafas. Paskiau Pilypas Ilgasis ėmėsi vykdyti teisingumą ir liepė stoti prieš teismą visai savo giminei ir visiems velionio brolio artimiesiems: Valua grafui, Evrė grafui, monsenjorui Burbonui, monsenjorui konetabliui Gošė, monsenjorui Bomonui, vyriausiajam rūmininkui, ir netgi karalienei Klemansai, ir juos prisaikdinęs klausinėjo, ar jiems buvo žinoma, ar jie maną, jog karalius Liudvikas ir jo sūnus Jonas mirę ne savo, o smurtine mirtimi. Niekas negalėjo pateikti jokių įrodymų, teismo posėdis buvo atviras, be kita ko, šalia karaliaus sėdėjo grafienė Mao; tad, nors ir laikydamiesi priešingos nuomonės, visi pareiškė, jog ir vienas, ir kitas mirė savo mirtimi.

– Betgi jūs irgi turėjote stoti prieš karalių?

Storulis Buvilis nuleido galvą.

– Aš melagingai paliudijau, Švenčiausiasis Tėve, – tarė jis. – O ką gi aš galėjau padaryti, jei visas dvaras, perai, karaliaus dėdės, artimiausi tarnai, netgi pati našlė karalienė prisiekę patvirtino, kad ponia Mao nekalta? Tada mane būtų apkaltinę meluojant ir prasimanant ir nusiuntę į Monfokono kartuves.

Jis sėdėjo toks nelaimingas, toks prislėgtas ir liūdnas, jog, pažvelgęs į jo storą putlų veidą, susyk galėjai įsivaizduoti, koks jis atrodė prieš pusę šimtmečio, kai buvo dar vaikas. Popiežiui jo pagailo.

– Nusiraminkite, Buvili, – tarė jis, palinkdamas prie jo ir dėdamas ranką ant peties. – Ir nepriekaištaukite sau, kad blogai pasielgėte. Dievas užkrovė jums truputį per sunkią naštą. Aš prisiimu jūsų paslaptį. Laikas parodys, ar jūs gerai padarėte! Jūs norėjote išgelbėti gyvybę, kurią jums patikėjo sergėti, ir jūs ją išgelbėjote. O kiek gyvybių būtumėte įstūmęs į pavojų, jei būtumėte atskleidęs paslaptį!

– Ak Švenčiausiasis Tėve, taip, dabar aš ramus! – tarė buvęs kamerheras. – Bet kas gi bus su mažuoju karaliumi, kuris dabar slepiamas? Ką reikėtų daryti?

– Laukite, ir tegu viskas būna, kaip buvę. Aš pagalvosiu ir duosiu jums žinią. Keliaukite ramia sąžine, Buvili... Na, o dėl monsenjoro Valua, tai tie šimtas tūkstančių livrų priklauso jam, bet nė florino daugiau. Tegu jis nekvaršina man galvos savo kryžiaus žygiu ir susitaria su Anglija.

Buvilis priklaupė ant vieno kelio, susijaudinęs pabučiavo Šventajam Tėvui ranką, atsistojo ir atbulas nuėjo prie durų, nes audiencija atrodė baigta.

Popiežius mostu jį pakvietė.

– Buvili, o jūsų išrišimas? Argi jo nepageidaujate?

Po valandėlės, likęs vienas, popiežius Jonas ėmė vaikščioti po kabinetą smulkiais lengvais žingsneliais. Ronos vėjas pūtė pro durų apačią, vaitodamas vaikščiojo po naujus gražius rūmus. Papūgėlės čiauškėjo narvelyje. Gorėje, stovinčioje kambario kertėje, nuodėguliai neberuseno. Jonas XXII sprendė vieną sunkiausių uždavinių, tekusių jam atsisėdus į popiežiaus sostą.

Tikrasis Prancūzijos karalius – niekam nežinomas vaikas, slepiamas kažkur pilyje. Tai žino tik du žmonės pasaulyje, teisingiau pasakius, dabar jau trys. Dviem neleidžia prabilti baimė. O ką jis privalo daryti žinodamas tą paslaptį, dabar, kai du karaliai pasikeitė Prancūzijos soste, du karaliai, deramai pašventinti, patepti šventaisiais aliejais! Ak taip, tai rimtas dalykas, bemaž toks pat kaip ir Vokietijos imperatoriaus atskyrimas nuo Bažnyčios. Ką daryti? Iškelti viešumon šią istoriją? Vadinasi, pasmerkti Prancūziją, o paskui ir dalį Europos siaubingiausiai dinastijos suirutei. Vėl pasėti karo sėklą!

Kitas jausmas liepė tylėti, ir tas jausmas siejosi su karaliaus Pilypo Ilgojo atminimu. Taip, Jonas XXII labai mylėjo tą jaunuolį ir padėjo jam visomis išgalėmis. Negana to, tai buvo vienintelis valdovas, pelnęs jo susižavėjimą ir dėkingumą. Sutepdamas jo atminimą, Jonas XXII drauge mestų šešėlį ir savo geram vardui, nes argi be Pilypo Ilgojo jis būtų kada nors išrinktas popiežium? Ir tas širdžiai brangus Pilypas pasirodė besąs nusikaltėlis, bent jau nusikaltėlės bendrininkas? Bet argi popiežius Jonas, argi Žakas Diuezas gali pirmas mesti akmenį, jisai, tokiomis suktybėmis laimėjęs ir purpurinę mantiją, ir tiarą? O jeigu jam būtų reikėję ką nors nužudyti, kad jį išrinktų popiežiumi?..

„Viešpatie, Viešpatie, ačiū tau, kad apsergėjai mane nuo tos pagundos... Bet ar tikrai man turėjo būti užkrauta atsakomybė rūpintis tavo kūrinija?.. O jei kurią dieną žindyvė ims ir prabils, kas tada bus? Ar galima kliautis moters liežuviu? Koks būčiau laimingas, Viešpatie, kad mane retkarčiais apšviestum! Aš išrišau Buvilį, bet atgailą atlikti turėsiu pats“.

Jis susmuko savo klaupte ant žalios pagalvėlės ir ilgai rymojo rankomis susiėmęs kaktą.

III

Kelias į Paryžių

Kaip skambiai kaukšėjo žirgų pasagos Prancūzijos keliais! Kaip maloniai lyg džiugi muzika gurgždėjo žvyras! Kaip gera įkvėpti saulėto rytmečio oro, koks nuostabus kvapas! Sprogo pumpurai, ir žali gležni lapeliai, dar susiraukšlėję, lyžčiojo kelio viduriu jojančių keliauninkų kaktas. Žinoma, Il de Franso sodriai žalia pakelių ir pievų žolė ne tokia vešli kaip Anglijoje, tačiau karalienei Izabelei ta žaluma – pagaliau! – žadėjo laisvę ir viltį!

Baltos kumelės karčiai vilnijo sulig kiekvienu žingsniu. Jai iš paskos, už kelių sieksnių, sekė palankinas, dviejų mulų nešamas. Tačiau karalienė buvo pernelyg laiminga, pernelyg nenustygstanti, kad ištvertų tame narve. Jai daug maloniau buvo joti ant savo eidininko, raginant ristūną peršokti aptvarą ir šuoliais lėkti per pievas!

Ji sustojo pailsėti Bulonėje, kur prieš penkiolika metų susituokė Dievo Motinos bažnyčioje, paskiau Montrejyje, Abvilyje ir Bovė. Pastarąją naktį ji praleido Mobiuisone, netoli Pontuazės, karaliaus pilyje, kurioje paskutinį kartą matė savo tėvą Pilypą Gražųjį. Ji keliavo it piligrimė į praeitį. Tarėsi žingsnis po žingsnio grįžtanti į savo jaunystę, kad, iš gyvenimo išbraukusi penkiolika metų, pasirinktų naują kelią.

– Jūsų brolis Karolis taip jos ilgėjosi ir taip ilgai negalėjo išsirinkti naujos žmonos, jog tikriausiai būtų jai atleidęs, ir ji vėl būtų buvusi mūsų karalienė, – jodamas šalia Izabelės, kalbėjo Artua grafas Roberas.

Ką turėjo galvoje Roberas? Ak taip, Blanšę Burgundę! Tuos prisiminimus sužadino Mobiuisonas, kuriame ištisa kavalkada – Anri de Siuli, Žanas de Rua, Kento grafas, lordas Mortimeris, patsai grafas Roberas ir dar visas būrys didikų – pasitiko viešnią. Kaip apsidžiaugė Izabelė, kad su ja vėl elgiamasi kaip su karaliene.

– Manau, jog Karolis iš tikrųjų slapčiomis mėgavosi glostydamasis žmonos prisegtus ragus, – kalbėjo toliau Roberas. – Visa bėda, o gal veikiau – laimė, kad meilioji Blanšė pastojo kalėjime nuo sargo nelaukdama, kol Karolis užsidės karūną! Juk jūs žinote, kokios ugningos Mao dukterys – pakulos užsidegtų per penkis žingsnius!

Galiūnas jojo iš kairės, į šauliui, raitas ant stambaus obuolmušio peršerono, savo šešėliu dengdamas karalienę. Ji tolydžio ragino savo eidininką, stengdamasi išsprūsti į šviesą. Roberas kalbėjo, kalbėjo ir kalbėjo be atvangos, džiaugdamasis susitikimu, ir kaip paprastai nesiskaitė su žodžiais, drauge mėgindamas iš naujo užmegzti giminystės ir senos bičiulystės saitus. Izabelė nebuvo jo mačiusi vienuolika metų, jis atrodė mažiau pasikeitęs, nei ji tikėjosi. Tas pats balsas ir toks pat mėsėdžio kvapas, dvelktelėjus vėjui, atsklindantis nuo užkaitusio jojiko kūno. Rankos rusvos, apžėlusios iki nagų, žvilgsnis piktas netgi maloniai nusiteikus, pilvas išdribęs virš juostos, lyg jis būtų prarijęs bažnyčios varpą. Tačiau balsas ir judesiai bylojo nebe apie apsimestinį, bet įgimtą pasitikėjimą savimi; raukšlės abipus burnos buvo giliau įsirėžusios putliuose skruostuose.

– Ir toji kalė mano tetulė Mao gavo susitaikyti su dukters skyrybomis. Ak, nors ir kaip priešinosi, nors ir kaip neteisingai liudijo vyskupams! Bet galiausiai prakišo. Jūsų brolis Karolis tąsyk užsispyrė. Negalėjo atleisti, kad ji pasidarė vaiką su kalėjimo sargu. O kai toks silpnavalis žmogus staiga ima ir užsispiria, jo neperkalbėsi! Per skyrybų bylą niekas per daug nesismulkino.

Stačiai nukratė dulkes nuo rašto, kuriuo Klemensas V kadaise leido Karoliui vesti vieną kurią giminaitę, neminėdamas jokio vardo. O kas gi mūsų giminėje veda ne pusseserę ar dukterėčią? Tada monsenjoras Žanas de Marinji labai apsukriai išrado dvasinę giminystę. Ar Mao buvusi Karolio krikšto motina? Mao, žinia, tvirtino, kad ne, kad per krikštynas buvusi kūma, ir tiek. Tada liudyti buvo iškviesti visi, dalyvavę krikštynose, kurios įvyko Krejyje, – baronai, kamerherai, tarnai, klierikai, giesmininkai, Krejo miestelėnai, – ir visi patvirtino, kad ji pati laikiusi kūdikį, o paskiau perdavusi Karoliui Valua ir kad apsirikti buvę neįmanoma, nes ūgiu ji buvusi aukščiausia tarp koplyčioje susirinkusiųjų, visa galva aukštesnė už kitus. Matote, kokia begėdiška melagė!

Izabelė prisiversdama klausėsi, bet iš teisybės buvo pasinėrusi į savo mintis. Pasirodo, kaip įstabu netyčia paliesti vyro plaukus!

Karalienė pakėlė akis į Rodžerį Mortimerį, kuris jojo iš dešinės toks tikras savimi ir toks tvirtas, lyg būtų jos gynėjas ir saugotojas. Ji žiūrėjo į vešlias garbanas, kyšančias iš po juodos skrybėlės. Kas būtų galėjęs pagalvoti, kad tie plaukai yra tokie švelnūs kaip šilkas!

Tai atsitiko nelauktai, tuojau pat, kai jie susitiko. Izabelė nustebo pamačiusi lordą Mortimerį šalia Kento grafo. Šit kaip, maištininkas, bėglys, bedalis – Edvardas, savaime suprantama, atėmė visus jo titulus ir turtus – Prancūzijoje joja petys į petį su Anglijos karaliaus broliu ir iš pažiūros atrodo viršesnis. Karalienės palyda taip pat susižvalgė apstulbusi.

Tuo tarpu Mortimeris, nušokęs nuo žirgo, puolė prie karalienės pabučiuoti suknios krašto, bet jos eidininkas krustelėjo iš vietos, ir Rodžerio lūpos nuslydo Izabelės keliu. Ji pati nejučiomis uždėjo ranką ant vienplaukės galvos savo senam bičiuliui. Ir dabar, risnodama medžių šešėlių išmargintu keliu, netgi po aptempta aksomine pirštinaite ji vis dar jautė švelnų jo plaukų prisilietimą.

– Tačiau pats rimčiausias pagrindas paskelbti santuoką negaliojančia buvo tai, kad abu jaunieji dar fiziškai nepasirengę vedybiniam gyvenimui, juo labiau kad jūsų brolis Karolis tuo metu dar negalėjo protingai rinktis savo rangui tinkančios žmonos ir reikšti savo valios, nes buvo negabus, naivus ir kvailas, ir todėl vedybų sutartis neturėjo jokios vertės. *Inhabilis, simplex et imbecillus!*.. Ir visi, pradedant jūsų dėde Valua ir baigiant paskutine kambarine, visi kaip vienas paliudijo, jog iš tiesų taip ir buvę, kad velionė karalienė jo motina taip pat laikiusi jį kvailiuku ir todėl pravardžiavusi žąsiuku! Dovanokite, pussesere, už tokias kalbas apie jūsų brolį, bet, šiaip ar taip, tokį karalių mes turime. Šiaip jau malonus bendras ir gražuolis, bet šaunuoliu jo nepavadinsi. Dabar jūs suprantate, jog kas nors turi jį pavaduoti prie valstybės vairo. Per daug iš jo nesitikėkite.

Izabelei iš kairės be paliovos skardeno Artua grafas Roberas, skleisdamas plėšrūno tvaiką. Iš dešinės jausdama įdėmų Rodžerio Mortimerio žvilgsnį, Izabelė jaudinosi. Kartkarčiais ji nukreipdavo žvilgsnį į pilkas kaip titnagas akis, taisyklingų bruožų veidą su gilia duobute smakre, iškilią krūtinę, tiesų stotą. Ji stebėjosi, kad negalinti prisiminti balto rando palei apatinę lūpą.

– Ar jūs vis dar tokia pat dorybinga, mano gražioji pussesere? – ūmiai paklausė grafas Roberas.

Karalienė Izabelė nukaito ir vogčiomis pakėlė akis į Rodžerį Mortimerį, lyg tas klausimas pats savaime jau būtų sakęs ją esant prasikaltus, ir nežinia kodėl prasikaltus ne kam kitam, bet jam.

– Turėjau būti tokia, – atsakė ji.

– Ar prisimenate mūsų susitikimą Londone?

Ji dar labiau nukaito. Ką jis čia jai primena ir ką gali pagalvoti Mortimeris? Akimirkos silpnybė atsisveikinant... jokio bučinio, apginties trokštanti moteris, kakta prisiglaudusi prie vyro krūtinės, ir tiek... Vadinasi, Roberas dar prisimena, nors praslinko vienuolika metų? Tai paglostė jos savimeilę, bet nėmaž nesujaudino. Nejaugi tą akimirkos sumaištį jis palaikė aistros protrūkiu? Gal iš tiesų aistra būtų paėmusi viršų tą dieną, bet tik tą dieną, jeigu ji nebūtų buvusi karalienė ir jeigu jis nebūtų taip skubėjęs į Burgundiją atskleisti tenykščių didikių užmačių...

– Žodžiu, jeigu dingtelės mintis atsisakyti seno įpročio... – valiūkiškai pridūrė Roberas. – Pagalvojus apie jus, man visad atrodo, jog likau skolingas...

Jis staiga nutilo susidūręs su Mortimerio žvilgsniu, žvilgsniu vyriškio, pasirengusio išsitraukti špagą, jeigu tik jis išgirs dar vieną žodį. Karalienė pastebėjo susikryžiuojant jų žvilgsnius ir, dėdamasi, jog nieko nemato, paglostė savo kumelės baltus karčius. Mielas Mortimeris! Koks taurus riteris! Ir kaip gera įkvėpti Prancūzijos oro, ir koks gražus tas kelias, šviesos ir šešėlių išmargintas!

Ironiška šypsena šmėkštelėjo putliu Artua grafo Robero veidu. Nėra ko nė galvoti apie tai, ką jis taip kukliai, jo manymu, pavadino skola. Visiškai aišku, kad lordas Mortimeris myli karalienę Izabelę, o Izabelė myli Mortimerį.

Paprastai kiti anksčiau sužino apie mūsų meilę, nei mes patys tai suvokiame.

„Ką gi, – pagalvojo jis, – tegu mano mieloji pusseserė pasismagina su šiuo tamplierium!“

IV

Karalius Karolis

Beveik ketvirtį valandos teko joti per miestą nuo vartų iki Sitė rūmų. Ašaros ištryško karalienei Izabelei, kai ji nušoko iš balno to didelio dvaro kieme, to didelio dvaro, kurį pastatė tėvas, o laikas įspaudė savo pėdsaką. Kai Izabelė paliko šį dvarą ir išvyko svetur tapti Anglijos karaliene, akmeniniai laštakai dar nebuvo pajuodę.

Atsivėrė durys į didžiuosius laiptus, ir Izabelei nejučiomis dingtelėjo mintis, kad ji pamatys didingą, ledinį, valdingą Pilypo Gražiojo veidą. Kiek kartų iš apačios ji žiūrėdavo į tėvą, stovintį laiptų viršuje, susiruošusį į miestą!

Jaunuolis trumpu palaidiniu, baltomis, gražiai aptemptomis kelnėmis, pasirodęs kamerherų lydimas, iš stoto ir veido bruožų panėšėjo į didįjį anų dienų monarchą, tačiau neturėjo nei tos didybės, nei jėgos. Buvo tik blanki kopija, gipsinis velionio atspaudas. Ir vis dėlto Geležinio Karaliaus šešėlis stovėjo už to bedvasio žmogaus, nes jis įkūnijo Prancūzijos Karalystę, be to, dabar buvo giminės galva. Izabelė buvo tris ar keturis sykius bepriklaupianti, bet brolis kaskart ją sulaikydavo ranka tardamas:

– Sveika atvykusi, mieloji sesute, sveika atvykusi.

Paprašęs atsistoti ir paėmęs už parankės, nusivedė ją per galeriją į erdvų kabinetą, savo mėgstamiausią buveinę, klausinėdamas, kaip karalienei pasisekė kelionė, ar gražiai ją sutikęs Bulonės uosto komendantas.

Jis taip pat pasidomėjo, ar kamerherai prižiūri, kaip iškraunamas bagažas: šiukštu, kad neimtų mėtyti skrynių.

– Drabužiai gali susiglamžyti, – paaiškino jis, – pats mačiau, paskutinį kartą keliaudamas į Langedoką, kaip man sugadino drabužius.

Gal jis norėjo nuslėpti susijaudinimą, varžymąsi, kad rūpinosi tokiais menkniekiais?

Kai jiedu įsitaisė kabinete, Karolis Gražusis paklausė:

– Na, kaip sekasi, mieloji sesute?

– Šiaip sau, brolau, – atsakė ji.

– Koks jūsų kelionės tikslas?

Izabelės veidą iškreipė skausminga nuostaba. Vadinasi, brolis nieko nežino? Roberas, Artua grafas, drauge su palydos didikais įėjęs į rūmus, lyg savo namuose žvangindamas pentinais į akmenines aslos plokštes, išraiškingai pažvelgė į Izabelę, lyg tardamas: „Ar aš nesakiau?“

– Brolau, aš atvykau aptarti su jumis sutarties, kurią mūsų šalys privalo sudaryti, jei nebeketina viena kitai kenkti.

Karolis Gražusis valandėlę mąstė, lyg svarstydamas kokį itin svarbų dalyką, o iš tikrųjų nieko negalvojo. Kaip ir per visas audiencijas, kai kalbėjosi su Mortimeriu, kai apskritai kalbėdavosi su visais, jis klausinėjo, bet atsakymus leido pro ausis.

– Sutartis... – pagaliau tarė jis. – Ką gi, aš sutinku priimti jūsų vyro Edvardo ištikimybės priesaiką. Aptarkite tą dalyką su dėde Karoliu, aš įpareigojau jį spręsti derybų klausimą. Ar jūroje gerai jautėtės? Žinote, aš niekad nesu plaukęs jūra. Kaip jaučiasi žmogus, atsidūręs tų vandenų platybėje?

Teko palaukti, kol karalius pasakys dar kelias banalybes, ir tik tada pristatyti Noridžo vyskupą, kuris turėjo vesti derybas, ir lordą Kromvelį, anglų palydos vadą. Karolis Gražusis labai maloniai pasisveikino su abiem, bet buvo aišku, jog jo nesudomino nei vienas, nei kitas.

Karolis IV, be abejo, nebuvo kvailesnis už daugelį jo bendraamžių, už artojus, jo karalystėje nemokšiškai akėjančius laukus, už audėjus, laužančius staklių šaudykles, arba nevykusiai apsiskaičiuojančius deguto ar lajaus pirklius; visa bėda, kad jis buvo karalius, nors tam turėjo tiek mažai duomenų.

– Be to, aš atvykau, brolau, prašyti jūsų pagalbos ir užtarimo, – tarė Izabelė, – nes iš manęs atėmė visus turtus, o visai neseniai – ir Kornvalio Grafystę, kurią man buvo garantavusi Anglija jungtuvių sutartimi.

– Išdėstykite visas savo nuoskaudas dėdei Karoliui, jis visada duoda gerų patarimų, ir aš pritarsiu, sesute, viskam, ką jis nuspręs jūsų labui. Palydėsiu jus į jūsų kambarius.

Karolis IV paliko susirinkusiuosius ir nuvedė seserį aprodyti kambarius, kuriuos buvo jai numatęs: penkis pereinamuosius kambarius su atskirais laiptais.

– Laiptai gali praversti jūsų tarnams, – laikė savo pareiga paaiškinti jis.

Karolis Gražusis taip pat atkreipė sesers dėmesį į tai, jog kambariai apstatyti naujais baldais, jog jis liepęs atnešti kai kuriuos daiktus, priklausiusius jų tėvams, relikvijorių, kurį jų motina, karalienė Žana Navarietė, paprastai laikydavo prie lovos, – jame buvo mažytė paauksuoto sidabro katedra su Liudviko Šventojo dantimi... Nauji buvo raštuoti kilimai, kabantys ant sienų, ir Karolis išliaupsino puikius jų raštus. Jis rūpinosi kaip stropi šeimininkė, čiupinėjo dygsniuotą antklodę, patardamas seseriai nesivaržyti ir reikalauti tiek žarijų, kiek jų reikės lovai įšildyti. Vargu ar kas nors galėtų būti atidesnis ir meilesnis.

– Na, o dėl kambarių jūsų palydai mesiras Mortimeris susitars su mano kamerherais. Aš noriu, kad visais būtų pasirūpinta.

Jis ištarė Mortimerio pavardę be kokio ypatingo kėslo, stačiai ta pavardė dažnai būdavo minima, kai išeidavo kalba apie

Anglijos reikalus. Jam atrodė savaime suprantama, kad lordas Mortimeris rūpinsis Anglijos karalienės palyda. Tikriausiai jau buvo užmiršęs, jog karalius Edvardas reikalavo jo galvos.

Jis vis dar vaikščiojo po kambarį: čia pataiso užuolaidos klostę, čia patikrina, kaip uždarytos vidinės langinės. Staiga jis sustojo susidėjęs rankas už nugaros ir kiek pakreipęs galvą ir tarė:

– Mudviem abiem jungtuvės neatnešė laimės, sesute. Maniau, kad Dievas duos ir aš būsiu laimingesnis su mano brangiąja Marija Liuksemburgiete negu su Blanše...

Jis dirstelėjo į Izabelę, ir iš to staigaus žvilgsnio ji suprato: jis tebepyksta ant jos už tai, kad ji iškėlė aikštėn palaidą jo pirmosios žmonos elgesį.

– ...tačiau mirtis nusinešė Mariją drauge su sosto įpėdiniu, kuriuo buvo nėščia. O štai dabar mane apvesdino su mūsų pussesere Evrė grafaite, netrukus ją pamatysite; tai puiki moteris, ir, man regis, ji mane labai myli. Mudu susituokėme pernai liepos mėnesį, o štai jau kovas, ir nė žymės, kad ji būtų pastojusi. Norėčiau pasišnekėti su jumis apie tuos dalykus, kuriuos galima aptarti tiktai su seserimi... Jūs turite netikusį vyrą, nemėgstantį moterų, ir vis dėlto susilaukėte keturių vaikų, o aš, turėdamas jau trečią žmoną... Šiaip ar taip, savo vedybines pareigas atlieku gana kruopščiai, patikėkite manimi, ir netgi mėgaudamasis. Tai kodėl taip yra, sesute? Gal čia kaltas prakeikimas, kuris, kaip žmonės sako, slegia mūsų giminę ir mūsų namus, kaip jūs manote?

Izabelė liūdnai žiūrėjo į jį. Ji nejučia susigraudino, kai jis prašneko apie savo abejones, ko gera, dieną naktį draskančias jam širdį. Pats nuolankiausias jo valdinys, ir tas būtų panašiai skundęsis savo bėdomis ar žmonos nevaisingumu. Ko gi reikia tam vargšui karaliui? Sosto įpėdinio ar kūdikio šeimoje?

Ir kuo priminė karalienę toji Žana, Evrė grafo duktė, neilgai trukus atėjusi pasisveikinti su Izabele? Neišraiškingo veido, nuolanki, ji romiai ėjo trečiosios žmonos priedermes, atrinkta iš pačių artimiausių karaliaus giminių, nes Prancūzijai reikėjo karalienės, o Europos karalių dvarai, rodos, jau nebeįstengė parūpinti nuotakų. Ji atrodė liūdna. Tolydžio žvilgčiojo į jo veidą, skaitydama jame tą gerai žinomą mintį, kuri graužė jį nuolatos ir buvo jų naktinių pokalbių vienintelė tema.

Tikrąjį karalių Izabelė pamatė išvydusi Karolį Valua. Vos sužinojęs apie dukterėčios atvykimą, jis tučtuojau atskubėjo į rūmus, stipriai ją apkabino ir pabučiavo į abu skruostus. Izabelė kaipmat suprato, kad valdžia yra tose rankose, ir niekieno kito.

Vakarienė buvo trumpa. Be karaliaus ir karalienės, prie stalo sėdėjo Valua ir Artua grafai su žmonomis, Kento grafas, Noridžo vyskupas, lordas Mortimeris. Karalius Karolis Gražusis mėgo anksti eiti gulti.

Paskiau visi anglai susirinko karalienės Izabelės kambariuose pasitarti. Kai jie jau skirstėsi, Mortimeris truputį atsiliko. Izabelė jį sulaikė prie slenksčio – labai trumpam, norinti jam perduoti žinią.

V

Kraujo priesaika

Jiedu nepastebėjo, kaip bėga laikas. Likerio, kvepiančio rozmarinu, rožių žiedlapiais ir granatais, buvo daugiau nei perpus sumažėję krištoliniame ąsotyje, žarijos blėso židinyje.

Jie negirdėjo netgi sargybinių riksmų, tolimų, kas valandą aidinčių naktyje. Jie kalbėjo neįstengdami sustoti, ypač karalienė, kuri pirmą kartą po daugelio metų galėjo nesibaiminti, kad koks šnipas slepiasi už gobelenų ir nusiklausęs perduos kam nors menkiausius jos žodžius. Ji nebūtų galėjusi pasakyti, ar kada taip laisvai buvo išliejusi širdį, ji buvo užmiršusi netgi tai, jog apskritai kadaise buvo laisva. Niekada ji nebuvo susitikusi su tokiu vyru, kuris būtų jos klausęsis taip atidžiai, atsakinėjęs jai taip nuoširdžiai ir domėjęsis taip kilniadvasiškai! Jie turėjo prieš akis dienų dienas, begalę laiko šnekėtis nevaržomi ir vis dėlto negalėjo ryžtis nutraukti pokalbio ir išsiskirti iki rytojaus. Tai buvo lyg ir jų paslapčių orgija. Jie išsikalbėjo apie viską: apie karalysčių padėtį, apie taikos sutartį, apie popiežiaus laiškus, apie bendrus priešus, Mortimeris pasakojo apie kalėjimą, apie pabėgimą, apie tremtį, o karalienė išpažino savo kančias ir užgaules, kurias patyrė nuo Dispenserių.

Izabelė ketino viešėti Prancūzijoje, kol Edvardas pats atvyks duoti ištikimybės priesaikos; beje, taip jai patarė Orletonas, su kuriuo ji slapta susitiko kelyje iš Londono į Duvrą.

– Ponia, nieku gyvu negrįžkite į Angliją, kol iš jos nebus išvyti Dispenseriai, – tarė Mortimeris. – Nieku gyvu negrįžkite.

– Aišku savaime, kodėl jie taip žiauriai mane kankino pastaraisiais mėnesiais. Jie tikėjosi, kad aš neištvėrusi sumaištausiu ir iškrėsiu kokią nors kvailystę, kad galėtų mane apkaltinti valstybės išdavimu ir uždaryti į vienuolyną ar atkampią pilį, kaip uždarė jūsų žmoną.

– Vargšė Žana, – tarė Mortimeris. – Ji tiek prisikentėjo dėl manęs.

Jis atsistojo ir įmetė pliauską į židinį.

– Ji man buvo tokia didelė paspirtis! – prabilo vėl Izabelė. – Kaip tik iš jos sužinojau, koks jūs esate. Dažną naktį prašydavau ją gulti šalia bijodama, kad manęs nenužudytų. Ir ji pasakodavo apie jus, visada tik apie jus... Aš jus pažįstu geriau, nei jūs manote, lorde Mortimeri.

Staiga jiedu nutilo, lyg ko nors tikėdamiesi vienas iš kito, lyg varžydamiesi. Mortimeris stovėjo palinkęs prie židinio, ugnis nušvietė jo giliai skeltą smakrą, vešlius antakius.

– Jei ne Akvitanės karas, – kalbėjo toliau karalienė, – jei ne popiežiaus laiškai, jei ne ši kelionė pas brolį, esu tikra, jog mane būtų ištikusi didelė nelaimė.

– Aš žinojau, ponia, kad nėra kitos išeities... Patikėkite manimi, aš anaiptol nenorėjau to karo prieš savo šalį. Ir jeigu sutikau jame dalyvauti ir tapti išdaviku... Matote, maištauti ginant savo teises, yra vienas dalykas, o pereiti į priešo pusę – visai kas kita...

Akvitanės kampanija slėgė jo sąžinę, ir jis norėjo pasiteisinti.

– ...aš buvau įsitikinęs, kad jus išlaisvinti įmanoma tik susilpninus karaliaus Edvardo galią. Ir jūsų kelionę į Prancūziją, ponia, aš pats sumaniau ir dėjau visas pastangas, kad pagaliau susiklostytų palankios aplinkybės ir jūs atvyktumėte į Paryžių.

Mortimeris kalbėjo virpančiu nuo susijaudinimo balsu. Izabelė prisimerkė. Nejučia pasitaisė šviesią kasą, panašią į graikiškos amforos ąselę.

– Iš kur tas randas ant jūsų lūpos? – paklausė ji. – Niekada nebuvau jo pastebėjusi.

– Jūsų vyro dovana, ponia, žymė, kurią jis man paliko, kad visada jį prisiminčiau. Tai įvyko tada, kai jo vyrai parvertė mane su šarvais Šruzberyje, kur mane ištiko skaudi nelaimė. Ir skaudžiausia, ponia, buvo ne tai, kad pralaimėjau mūšį, vos nepradadau gyvybės ir pakliuvau į kalėjimą, – skaudžiausia buvo tai, jog palaidojau ilgai puoselėtą svajonę atnešti jums Dispenserių galvas ir laimėti kovą, į kurią stojau dėl jūsų.

Iš dalies jis sakė teisybę: ryžtis karo žygiui Markų baroną paskatino troškimas ne tik pasitarnauti karalienei, bet ir apginti savo valdas ir galią. Tačiau dabar jis nuoširdžiai tikėjo, kad veikė tik jos labui. Ir Izabelė taip pat tuo tikėjo, nes norėjo tuo tikėti: juk ji visada puoselėjo tą svajonę! Vylėsi, jog vieną gražią dieną taurus riteris stos dėl jos į kovą! Ir štai tas riteris čia, priešais ją: ji matė jį tvirta prakaulia ranka laikant kardą mūšio lauke, randą ant veido – nedidelį, bet neišdildomą, – randą, kuriuo jis buvo paženklintas kautynėse. Jis atrodė jai it karžygys juodais drabužiais, lyg nusileidęs iš riterių romano.

– Ar prisimenate, mielasis Mortimeri...

Ji nebesakė „lorde“, ir Mortimerį apėmė toks džiaugsmas, lyg jis būtų laimėjęs Šruzberio mūšį.

– Ar prisimenate lė apie riterį Graelaną?

Jis suraukė vešlius antakius. Graelanas?.. Vardas girdėtas, bet jis neprisiminė kur.

– Tai aprašyta Marijos Prancūzės knygoje, kurią iš manęs pavogė, kaip ir visa kita, – kalbėjo toliau Izabelė. – Graelanas buvo toks galingas riteris, toks įstabiai ištikimas ir šlovingas, jog anų laikų karalienė pamilo jį, nors niekada nebuvo jo mačiusi; o kai jis atvyko, jos pakviestas, pirmaisiais savo žodžiais ji tarė: „Mielasai Graelanai, savo vyro nemylėjau, bet jus myliu taip, kaip tik įmanoma mylėti; aš priklausau jums.“

Ją nustebino jos pačios drąsa ir atmintis, pačiu laiku pakišusi tuos žodžius, labai tiksliai išreiškiančius jos jausmus. Jai atrodė, kad ji tebegirdi savo balsą. Sumišusi ir susijaudinusi, ji su nerimu laukė, ką atsakys tas naujasis Graelanas.

„Ar galiu dabar prisipažinti, kad ją myliu?“ – pagalvojo Rodžeris Mortimeris, nors jam buvo aišku, jog privalo kalbėti tik apie savo meilę. Bet kartais susiklosto tokios aplinkybės, jog vyrai, drąsa neturintys sau lygių mūšyje, sutrinka ir nebežino ką daryti.

– Ar jūs kada nors mylėjote karalių Edvardą? – užuot atsakęs, paklausė jis.

Ir abu pasijuto vienodai nusivylę, tarsi būtų praleidę nepakartojamą progą. Ar tokią akimirką būtina kalbėti apie Edvardą? Karalienė truputį atsitiesė savo krėsle.

– Vienu tarpu man atrodė, kad myliu, – tarė ji. – Stengiausi mylėti, kaip myli diduma mergelių, kurios teka, vedamos netikrų jausmų, bet neilgai trukus pamačiau, ko vertas žmogus, su kuriuo mane sujungė santuokos ryšiai! Dabar aš jo neapkenčiu, ir taip stipriai, kad neapykanta gali užgesti tik drauge su manimi... arba su juo. Ar žinote, kad ilgus metus maniau, jog mano kūnas kelia tik pasibjaurėjimą ir Edvardas bodisi manimi dėl kokios nors mano įgimtos ydos? Netgi dabar man kartais taip atrodo. Žinote, mielas Mortimeri, noriu jums pasakyti viską, nieko neslėpdama... beje, jūsų žmona žino viską... per pastaruosius penkiolika metų Edvardas buvo mano lovoje ne daugiau kaip dvidešimt kartų, ir tik jo astrologo ir mano asmeninio gydytojo nurodytomis dienomis. Kelis paskutinius kartus, kai mudu pradėjome jaunėlę dukrelę, jis atsiguldavo į mano lovą drauge su Hju Jaunesniuoju, iš pradžių glamonėdavosi su juo, bučiuodavosi ir tik tuomet sugebėdavo atlikti vyro priedermę sakydamas, kad privalau mylėti Hju kaip ir jį patį, nes jiedu taip susiję vienas su kitu, jog esą kaip ir viename asmenyje. Tuomet aš pagrasinau, kad parašysiu popiežiui...

Mortimerio veidas nukaito iš pykčio kaip ugnis. Buvo įžeista ne tik jo garbė, bet ir meilė. Ne, Edvardas tikrai nevertas karaliaus sosto. Kada gi pagaliau išauš ta diena, kai jis galės surikti visiems karaliaus vasalams: „Tai va, kas yra jūsų siuzerenas, matote, kam jūs lankstotės ir kam prisiekėte ištikimybę! Atsižadėkite savo priesaikos!“ Ir kaipgi taip atsitiko, jog, kai pasaulyje tiek neištikimų žmonų, tas žmogus gavo tokią dorybingą žmoną, kuri, nieko nepaisydama, išsaugojo jo gerą vardą! Argi jis nenusipelno to, kad ji atsiduotų pirmam pasitaikiusiam ir padarytų jam gėdą?.. Tačiau ar tikrai ji liko ištikima žmonos pareigai? Nebūtų nieko nuostabaus, jeigu, gyvendama tokioje beviltiškoje vienatvėje, ji būtų slapta ką nors įsimylėjusi.

– Jūs niekada nebuvote atsidūrusi kito glėbyje? – paklausė jis tuo niūriu, pavydo kupinu balsu, kuris taip patinka, taip jaudina moterį, įsiliepsnojus meilei, ir taip siutina, kai santykiai ima vėsti.

– Niekada, – atsakė ji.

– Netgi nesusižavėjote savo pusbroliu Artua grafu, kuris šįryt atvirai rodė jums savo jausmus?

Ji gūžtelėjo pečiais.

– Jūs pažįstate mano pusbrolį Roberą, jis nesibodi jokio grobio. Karalienė ar pavargėlė – jam vis viena. Kartą, labai seniai, Vestmaustirse aš jam pasiskundžiau, kad jaučiuosi vieniša, ir jis pasisiūlė mane paguosti, kai stovėjome lango nišoje. Ir tiek. Beje, nejau jūs negirdėjote, kaip jis klausė: „Ar jūs vis dar tokia pat dorybinga, mano gražioji pussesere?..“ Ne, mielas Mortimeri, mano širdis nepaguodžiamai tuščia... ir nebepajėgia to ištverti.

– Ak ponia, o aš taip seniai troškau pasakyti, jog jūs esate vienintelė mano širdies dama, ir vis nedrįsau! – sušuko Mortimeris.

– Ar tai tiesa, mielasis bičiuli? Ar išties taip seniai?

– Aš manau, ponia, kad nuo tos dienos, kai pirmą kartą jus išvydau. Bet man akys atsivėrė tik tąsyk Vindzore, kai pastebėjau, kaip negalite sutramdyti ašarų, kai karalius Edvardas jus įžeidė. Bet jūs buvote tokia nepasiekiama, ir ne tik todėl, kad jūs – karalienė: mane baugino ne tiek karūna, kiek amžinai šalta jūsų laikysena. Be to, šalia jūsų visada būdavo ledi Žana, ji man nuolat pasakodavo apie jus ir podraug užtverdavo kelią prie jūsų. Ar reikia sakyti, kad, būdamas kalėjime, rytą vakarą svajodavau apie jus ir, vos išsilaisvinęs iš Tauerio, pirmiausia paklausiau...

– Žinau, mielasis Rodžeri, žinau; vyskupas Orletonas man sakė. Ir aš tada džiaugiausi, jog atidaviau dalį savo santaupų jūsų laisvei išpirkti: džiaugiausi ne todėl, kad daviau aukso, nes aukso nevertinu, džiaugiausi todėl, kad nepabūgau pavojaus, o man grėsė didelis pavojus. Kai jūs pabėgote, jie dar įnirtingiau įniko mane kankinti...

Mortimeris žemai nusilenkė, bemaž atsiklaupė, reikšdamas dėkingumą.

– Ar žinote, ponia, kad, atsidūręs Prancūzijoje, daviau įžadą tol vilkėti juodais drabužiais, kol negrįšiu Anglijon... – tarė jis dar oresniu balsu, – ...ir neliesti jokios moters, kol neišvaduosiu ir nepamatysiu jūsų?

Jis truputį pagražino duotą įžadą, trokšdamas parodyti, kokie stiprūs jo jausmai, ir karalienę sutapatino su karalyste. Bet, Izabelės akimis žiūrint, jis atrodė dar panašesnis į Graelaną, Persevalį, Lanselotą...

– Ar jūs laikotės to įžado? – paklausė ji.

– Bene jūs abejojate?

Ji atsakė dėkinga šypsena, padrėkusių didelių melsvų akių žvilgsniu ir ištiesė ranką, gležną ranką, nelyginant paukštelis įsprūdusią į prakilnaus didiko delną. Jie išskėtė pirštus, sunėrė ir sukryžiavo...

– Suspauskite mano ranką, – sumurmėjo Izabelė. – Suspauskite stipriau, mielasis. Ir aš jau seniai...

Valandėlę patylėjusi, ji vėl prabilo:

– Kaip jūs manote, ar mes turime teisę? Aš prisiekiau būti ištikima vyrui, kad ir koks jis blogas būtų. O jūs taip pat turite žmoną, kuriai nieko negalima prikišti. Mes davėme žodį Dievo akivaizdoje. Be to, aš visada buvau tokia nepakanti kitų nuodėmėms...

Ar ji stengėsi apsiginti pati nuo savęs, ar norėjo, kad jis prisiimtų nuodėmę? Sulig tais žodžiais jis atsistojo.

– Ir jūs, ir aš, karaliene, susituokėme ne savo valia. Taip, mes prisiekėme ištikimybę, bet prisiekėme tiems, kuriuos ne patys pasirinkome. Mes paklusome savo giminės valios, bet ne širdies balsui. Mūsų širdys sukurtos viena kitai...

Jis nutilo sudvejojęs. Kai bijoma pavadinti meilę tikruoju jos vardu, kartais ji pasireiškia kuo keisčiausiu pavidalu: geismas siekia savo tikslo aplinkiniais keliais. Mortimeris stovėjo priešais Izabelę, ir jiedu vis dar laikėsi už rankų.

– Ar norite, karaliene, kad mes susibroliautume? Ar sutinkate krauju sutvirtinti mūsų širdžių sąjungą vardan to, kad aš visad būčiau jūsų atrama, o jūs – mano dama?

Sulig tais žodžiais jo balsas sudrebėjo, ir karalienę pagavo virpulys. Tuose žodžiuose buvo ir raganystė, ir aistra, ir tikėjimas, kažkas dieviška ir šėtoniška, ir tauri riterio meilė, ir kūniškasis geismas. Jis turėjo galvoje ginklo brolių ir legendinių įsimylėjėlių kraujo ryšį, tamplierių atneštą iš Rytų per kryžiaus karus, taip pat ir meilės ryšį, santuokoje meilės nepatyrusios moters su mylimuoju, kurį kartais pripažindavo netgi tos damos vyras, reikalaudamas nebent, kad meilė būtų tyra... arba kad bent jau taip būtų manoma! Tai buvo kūniškoji priesaika, tvirtesnė už žodinę, priesaika, kurios nevalia nutraukti, atsiimti ar panaikinti. Du žmonės, priėmę ją, susisaistydavo tvirčiau nei dvyniai:

jie priklausydavo vienas kitam; jie privalėdavo ginti vienas kitą, ir, vienam katram mirus, kitas neturėdavo teisės gyventi. „Jiedu, matyt, susibroliavę..." – taip pakuždomis kalbėdavo žmonės apie kai kurias poreles, virpėdami iš baimės ir pavydo.

– Ar galėsiu reikalauti iš jūsų visko, ko tik pageidausiu? – vos girdimu balsu paklausė Izabelė.

Užuot atsakęs, jis primerkė pilkas kaip titnagas akis.

– Aš jūsų valioje, – tarė jis. – Galite reikalauti iš manęs, ko tik pageidaujate. Mainais galėsite apdovanoti mane tuo, kuo pageidausite. Mano meilė bus tokia, kokios norėsite. Galėsiu gulėti nuogas šalia jūsų, nuogos, ir prie jūsų neprisiliesti, jei to nenorėsite.

Tiesą pasakius, jiedu geidė visai ko kita, tačiau, laikydamiesi riterių tradicijų, turėjo atlikti iškilmingą ceremoniją. Mylimasis privalėjo įrodyti savo dvasios tvirtybę ir begalinę pagarbą. Jis sutikdavo išlaikyti kurtuazinį išbandymą, kurio trukmę nustatydavo mylimoji: tik nuo jos priklausydavo, ar ilgai jis tęsis, ar jo bus iškart atsisakyta. Prieš įšventinimą riteris paprastai ištisą naktį melsdavosi, sudėjęs ginklus, prisiekdavo ginti našles ir našlaičius, tačiau, prisisegęs pentinus ir išjojęs į karą, plėšikaudavo, žagindavo ir degindavo namus, savo kalaviju šimtus moterų paversdamas našlėmis, o jų vaikus – našlaičiais!

– Ar jūs sutinkate, mano karaliene? – paklausė jis.

Ji taip pat, užuot atsakiusi, nuleido akis. Nei jis, nei ji niekada nebuvo atlikę nei matę broliavimosi apeigų, todėl dabar turėjo patys jas išsigalvoti.

– Į pirštą? Į kaktą? Į širdį? – paklausė Mortimeris.

Jie galėjo įdurti pirštą, įlašinti kraujo į taurę, sumaišyti jį ir drauge išgerti. Galėjo pasidaryti pjūvį kaktoje prie pat plaukų ir, suglaudę galvas, keistis mintimis...

– Į širdį, – atitarė Izabelė.

Tokio atsakymo jis geidė.

Kažkur netoliese užgiedojo gaidys, sudrumsdamas nakties tylą. Izabelė tarė sau, jog aušta pirmoji pavasario diena.

Rodžeris Mortimeris atsisagstė palaidinį, numetė jį ant aslos, nusiplėšė marškinius. Ir atsistojo priešais Izabelę, atstatęs iškilią nuogą krūtinę.

Karalienė atsivarstė korsažą, lengvai truktelėjusi pečius, išnėrė iš rankovių dailias baltas rankas, ryžtingai, drąsiai ir išdidžiai atidengdama krūtis rausvais speniukais, tokias pat gražias netgi po keturių motinysčių.

Mortimeris nusisegė nuo juostos durklą. Izabelė išsitraukė ilgą smeigtuką su perlo galvute, kuriuo buvo prismeigtos kasos, nelyginant senovės graikų amforos ąselės, ir jos gražiai nukrito ant pečių. Žiūrėdamas karalienei į akis, Mortimeris ryžtingai persidūrė odą, ir švelniais kaštoniniais plaukais apžėlusia krūtine it siauras raudonas upeliukas nusroveno kraujas. Izabelė įsidūrė smeigtuku po kairiąja krūtimi, ir kraujas trykštelėjo it vaisiaus sultys. Iš baimės patirti skausmą, labiau nei iš paties skausmo, akimirką virptelėjo jos lūpų kampučiai. Tada jis žengė tą žingsnį, kuris jiedu skyrė. Ji prisiglaudė krūtimis prie krauju užlietos plačios vyro krūtinės, pasistiebusi ant pirštų galų, kad abi žaizdos susiliestų. Jiedu pajuto vienas kito nepažinto kūno artumą, pajuto, kaip salva šiltas jųdviejų kraujas.

– Mielasis, – tarė ji, – atiduodu savo širdį ir imu tavąją, kuri vienintelė man teikia gyvybę.

– Mieloji, – atsakė jis, – imu ją ir pažadu sergėti.

Jie negalėjo atsiplėšti vienas nuo kito, išlaikydami be galo tą neregėtą bučinį, nes bučiavosi ne lūpomis, bet žaizdomis, pačių valia atvertomis krūtinėse. Jų širdys plakė tuo pačiu ritmu, greitais, pašėlusiais dūžiais, atsiliepiančiais vienas kito krūtinėje. Jis trejus metus gyveno skaistybėje, ji penkiolika metų laukė meilės – ir kambarys ėmė suktis prieš akis.

– Dar stipriau apkabink mane, mielasis, – sukuždėjo ji.

Ji lūpomis siektelėjo balto rando ant Mortimerio lūpos ir prasižiojusi, rodėsi, taikėsi įkąsti smulkiais plėšrūno dantukais.

* * *

Maištininkas, bėglys iš Tauerio, Velso Markų didikas, buvęs Airijos aukščiausiasis teisėjas, lordas Mortimeris Vigmorietis, prieš dvi valandas tapęs karalienės Izabelės mylimuoju, nulipo žemyn atskirais laiptais išdidus, laimingas, svajonių pilna galva.

Karalienė negalėjo užmigti. Gal vėliau ją įveiks nuovargis, tačiau dabar ji stovėjo susižavėjusi, apstulbusi, tarsi kokia kometa tebeskrietų viduje. Dėkingumo pilna širdimi, netikėdama savo akimis, ji žiūrėjo į sujauktą plačią lovą. Ji mėgavosi netikėta, ligi šiol nepatirta laime. Niekada nebūtų patikėjusi, jog, norėdama nuslopinti palaimos riksmą, galėtų įsisiurbti lūpomis į vyro petį. Ji stovėjo prie lango, pravėrusi tapytas langines. Virš Paryžiaus aušo rytas, ūkanotas ir pasakiškas. Nejau tikrai Izabelė atvyko tik vakar vakare? Ar apskritai ji gyveno iki šiol? Ar čia tas pats miestas, kur ji praleido vaikystę? Jos akims vėrėsi naujas pasaulis.

Rūmų papėdėje tekėjo pilka Sena, o ten, kitame krante, dunksojo senasis Nelio bokštas. Ūmiai Izabelė prisiminė savo svainę Margaritą Burgundę. Ją pagavo siaubas. „Ką aš padariau tada? – pagalvojo ji. – Ką aš padariau?.. Jei būčiau žinojusi!..“

Visos įsimylėjusios moterys, nuo pat amžių pradžios kada nors gyvenusios pasaulyje, jai atrodė seserys, išrinktosios. Velionė Margarita po teismo Mobiuisone jai suriko: „Aš patyriau palaimą, vertesnę už visas karūnas pasaulyje, ir nė kiek nesigailiu!..“ Kiek sykių Izabelė kartojo pati sau viena tuos žodžius, neįstengdama jų suprasti! O šį rytą, auštant naujam pavasariui, pagaliau suprato – suprato tik patyrusi vyro meilės galią, džiaugsmą imti ir atsiduoti! „Šiandien tikrai jos neišduočiau!“ Staiga ją pagavo graužti sąžinė, apėmė gėda dėl ano poelgio, kurį anksčiau laikė karališkuoju teisingumu, lyg tai būtų buvusi vienintelė nuodėmė jos gyvenime.

VI

Tie palaimingieji tūkstantis trys šimtai dvidešimt penktieji metai

Tūkstantis trys šimtai dvidešimt penktųjų metų pavasaris karalienei Izabelei buvo tikras stebuklas. Ji žavėjosi saulėtais rytmečiais, kai nušvisdavo miesto stogai, soduose čirendavo tūkstančiai paukštelių, visų bažnyčių, visų vienuolynų varpai, netgi didysis Dievo Motinos katedros varpas, rodos, mušdavo laimės valandas. Naktys po žvaigždėtu dangumi kvepėjo alyvomis.

Kiekviena diena atnešdavo glėbį malonumų: ietininkų rungtynes, šventes, turnyrus, medžiokles, išvykas į užmiestį. Sostinė klestėjo ir buvo godi pramogų. Negailėta pinigų viešoms linksmybėms, nors iždo deficitas pastaraisiais metais siekė trylika tūkstančių šešis šimtus livrų, visų nuomone, dėl Akvitanės karo. Tačiau iždą papildė baudos, skirtos Ruano, Langrų ir Lizjė vyskupams – vienam dvylika, kitam penkiolika, trečiam penkiasdešimt tūkstančių livrų – už smurtą, nukreiptą prieš kapitulų narius ir karaliaus pareigūnus; tad šitie pernelyg valdingi prelatai su kaupu išlygino nuostolingą karo žygį. Be to, iš lombardų buvo pareikalauta dar kartą išsipirkti miestelėnų teises.

Karaliaus dvaras nesiskundė nepritekliais; ir visi skubėjo ieškoti pramogų, ypač norėdami pasipuikuoti vieni prieš kitus. Nuo didikų nesiliko miestelėnai ir netgi prastuomenė – švaistė pinigus, nežiūrėdami savo išteklių, ypač pramogos dalykams. Pasitaiko kartais tokių metų, kai laimė, rodos, šypsosi visiems: kai galima pailsėti, atsikvėpti po sunkių laikų... Parduodama ir perkama tai, kas vadinama pertekliu̇m, tarsi tik pertekus galima puoštis, žavėti, pavergti širdis, mylėti, gėrėtis retais dalykais – žmogaus išradingumo vaisiais, naudotis visa kuo, ką Apvaizda ar gamta padovanojo žmogui, kad jis galėtų į valias mėgautis savo ypatinga padėtimi pasaulyje!

Žinoma, būta ir nusiskundimų, bet ne todėl, kad žmonės išties būtų vargę vargą, stačiai neišgalėjo patenkinti visų savo norų. Skundėsi nesą tokie turtingi kaip turtuoliai, neturį visa ko tiek, kiek anie, kurie turi visko. Metas buvo nepaprastai palankus, prekyba klestėte klestėjo. Kryžiaus žygio buvo atsisakyta; nesigirdėjo kalbų nei apie vyrų šaukimą į kariuomenę, nei apie livro vertės kritimą, palyginti su anjeliu*. Mažoji taryba rūpinosi upių gyvūnijos apsauga, o meškeriotojai, virtinėmis įsitaisę Senos pakrantėse, šildėsi gegužės saulutėje.

Tą pavasarį netgi oras dvelkte dvelkė meile. Padaugėjo vestuvių ir daugiau gimė neteisėtų vaikų. Merginos buvo kvatoklės ir vėjavaikės, vaikinai ryžtingi ir pagyrūnai. Kad ir kaip stengdavosi keliauninkai, nesugebėdavo aprėpti akimis visų miesto stebuklų nei išragauti visų vynų, siūlomų smuklėse, nei pasimėgauti peršamais naktiniais malonumais.

---

* Anjelis – auksinė moneta, išleista apyvarton Liudviko Šventojo laikais.

Ak, kokį prisiminimą paliks tas pavasaris! Aišku savaime, būta ligų, mirčių, motinų, nešusių į kapus savo kūdikius, paralitikų, apgautų vyrų, smerkusių pašlijusią dorovę, apvogtų krautuvininkų, rėkusių, kaltinusių sargybą blogai einant pareigas, būta bankrotų, ištikusių pernelyg didelius gobšuolius ar lengvabūdžius, gaisrų, palikusių šeimas be pastogės, nusikaltimų, bet visa tai – neišvengiamos gyvenimo nelaimės, o karalius ir jo Taryba čia buvo niekuo dėti.

Tiesą pasakius, ta palaima buvo įmanoma tik palankiai susiklosčius aplinkybėms, ir ja pasinaudojo visi, kam teko gyventi tūkstantis trys šimtai dvidešimt penktaisiais metais, kas buvo jaunas arba pačiame jėgų žydėjime, arba stačiai sveikas. Ir tik paskutinis kvailys galėjo neįvertinti jos kaip reikiant ir nepadėkoti Dievui už tokią dovaną. Išties paryžiečiai būtų dar labiau mėgavęsi tūkstantis trys šimtai dvidešimt penktųjų metų pavasariu, jei tik būtų galėję nuspėti, kaip jiems teks praleisti paskutines gyvenimo dienas! Tikra fėjų pasaka, kuria vargu ar kas nors patikėtų, klausydamasis tų pasakojimų, netgi vaikai, pradėti tais puikiais mėnesiais ant levandomis kvepiančių paklodžių. Tūkstantis trys šimtai dvidešimt penktieji! Nuostabūs metai! Ir kiek nedaug turės praeiti laiko, kol tie metai taps prisiminimais apie „gerus senuosius laikus“.

O karalienė Izabelė? Anglijos karalienė, rodos, įkūnijo visą Paryžiaus žavesį ir džiaugsmą. Žmonės lydėdavo ją žvilgsniu ne tik todėl, kad ji buvo Anglijos valdovė, ne tik todėl, kad ji atsiėjo duktė didžiam karaliui, kurio finansinius ediktus, laužus ir siaubingus teismo procesus visi jau buvo pamiršę, prisimindami nebent jo išmintingus įsakus, grąžinusius karalystei ramybę ir galybę, bet lydėdavo žvilgsniu ir todėl, kad ji buvo graži ir atrodė laiminga.

Sklido kalbos, jog karūna jai tiktų labiau negu jos broliui Karoliui Gražučiui, labai maloniam, bet žioplam valdovui, ir daugelis svarstė, ar gerą įstatymą priėmė Pilypas Ilgasis, atimdamas moterims teisę paveldėti sostą. Tie anglai, matyt, tikri mulkiai, jei pridaro tiek nemalonumų tokiai mielai karalienei!

Trisdešimt trejų metų Izabelė žydėte žydėjo, ir netgi pati skaisčiausia mergelė nebūtų galėjusi su ja varžytis. Įžymiausios Prancūzijos gražuolės nublankdavo, palyginti su karaliene Izabele. Ir visos damos, svajodamos į ją panėšėti, sekė jos pavyzdžiu, siūdinosi tokias pat sukneles, mėgdžiojo jos judesius, žvilgsnį ir šypseną ir lygiai taip pat pynėsi kasas.

Įsimylėjusi moteris skiriasi nuo kitų savo eisena netgi iš nugaros; Izabelės pečiai, klubai, eigastis liudijo ją esant laimingą. Bemaž visada ją lydėdavo lordas Mortimeris, atvykus karalienei, iškart užkariavęs paryžiečių širdis. Žmonės, dar pernai laikę jį niūriu, pasipūtusiu, pernelyg išdidžiu, nei derėtų tremtiniui, tie patys žmonės, kuriems netgi jo dorybė atrodė lyg ir koks nebylus priekaištas, ūmiai įsitikino, kad Mortimeris kilnaus būdo vyras, labai patrauklus ir vertas susižavėjimo. Juodi jo drabužiai, papuošti tik keliomis sidabrinėmis sagtimis, atrodė nebe kraupūs kaip anksčiau, o elegantiški, pabrėžiantys prarastos tėvynės ilgesį.

Nors Mortimeris ir neturėjo oficialių įgaliojimų karalienės misijoje – tai būtų buvęs atviras iššūkis karaliui Edvardui, – iš tikrųjų jis vadovavo deryboms. Noridžo vyskupas gerbė jo nuomonę, Džonas Kromvelis nepraleisdavo progos pareikšti, kad Vigmoro baronui padaryta skriauda, kad valdovas neprotingai pasielgė atstumdamas tokį garbingą didiką; Kento grafas artimai susidraugavo su Mortimeriu ir nieko nespręsdavo, su juo nepasitaręs. Netgi iš Anglijos Mortimeris gaudavo žinių, jog ten jis laikomas opozicijos prieš Dispenserius tikruoju vadu.

Visi žinojo ir laikė savaime suprantamu dalyku, kad lordas Mortimeris po vakarienės lieka su karaliene, kuri, jos žodžiais tariant, norinti su juo „pasitarti“. Kas naktį, išėjęs iš Izabelės apartamentų, jis purtydavo už peties Oglą, buvusį Tauerio barzdaskutį, pakeltą kamerheru, kuris laukdavo savo pono, snūduriuodamas ant skrynios. Jiedu žirgliodavo per tarnus, kurie miegodavo koridoriuose, suvirtę ant plokštėmis grįstos aslos, ir net nekrustelėdavo įsikniaubę į apsiaustų apykakles, – taip buvo pratę prie tų žingsnių.

Mortimeris grįždavo namo į savo būstą Sen Žermen de Prė gatvėje, kur jį pasitikdavo paslaugusis šviesiaplaukis rausvažandis Olspėjus, jo manymu – kokie naivūs tie įsimylėjėliai! – vienintelis žmogus, žinantis apie jo santykius su karaliene. Kiekvienąsyk jis eidavo namo kaip nugalėtojas, visa krūtine įkvėpdamas gaivų auštančio ryto orą.

Jiedu nutarė, jog karalienė grįš į Angliją tik tada, kai ir jis galės grįžti. Jų ryšys, sutvirtintas priesaika, diena dienon, naktis naktin darėsi glaudesnis, tvirtesnis, ir baltas mažytis randas ant Izabelės krūtinės, prie kurio jis, tarsi atlikdamas ritualą, išeidamas priglausdavo lūpas, aiškiai bylojo, kad jiedu patikėjo vienas kitam savo likimą.

Meilužis visada esti moters valdovas, nors ji būtų ir karalienė. Anglijos karalienė Izabelė, sugebanti vienui viena, be jokio užtarėjo, ištverti šeimyninius nesutarimus, karaliaus išdavystes, dvariškių neapykantą, imdavo virpėti, kai Mortimeris uždėdavo jai ranką ant peties, pajusdavo, kaip jai nutirpsta širdis, kai jis eidavo iš miegamojo, ir degdavo bažnyčiose žvakes, dėkodama Dievui už tokią nuostabią nuodėmę. Jei Mortimeris išeidavo bent valandai, ji mintyse sodindavo jį į pačią gražiausią kėdę ir imdavo pašnibždomis su juo šnekėtis. Kas rytą pabudusi ji nekviesdavo kambarinių – visų pirma pasislinkdavo lovoje į tą vietą, kur neseniai gulėjo mylimasis. Viena matrona ją išmokė slaptų dalykų, labai pravarčių damoms, ieškančioms malonumų nevedybiniame guolyje. Dvaro didikai susibūrę kuždėdavosi nė neketindami smerkti karalienės Izabelės, nes tai, kad ji jaučiasi devintame danguje, visiems atrodė teisingas likimo atpildas.

Derybos užsitęsė, ir pagaliau gegužės trisdešimt pirmąją Izabelė ir jos brolis pasirašė sutartį. Edvardas atkala širdimi sutiko su jos sąlygomis: Anglija atgavo Akvitanės valdas, tačiau be Aženė ir Bazadė, tai yra be tų sričių, kurias prancūzų kariuomenė buvo užėmusi praeitais metais, ir, be to, turėjo sumokėti šešiasdešimt tūkstančių livrų... Dėl paskutinio straipsnio Valua grafas buvo nepermaldaujamas. Galiausiai turėjo įsikišti popiežius, nes sutartyje buvo įrašyta būtina sąlyga, kad Edvardas privalo atvykti į Prancūziją duoti ištikimybės priesaikos, o jis nieku gyvu nenorėjo su tuo sutikti, ir ne vien saugodamas savo vardą, bet ir saugumo sumetimais. Tuomet buvo sutarta griebtis gudrybės, kuri, regis, visus patenkino: ištikimybės priesaikai būsianti paskirta tam tikra diena, bet vėliau, paskutinę akimirką, Edvardas apsimesiąs sergąs, ir tai vargu ar būsianti netiesa, nes kiekvieną kartą, kai tik išeidavo kalba apie kelionę į Prancūziją, jis išsyk sunegaluodavo: perbaldavo išsigandęs, imdavo dusti, griebdavosi už širdies ir kokią valandą gulėdavo sunkiai kvėpuodamas. Taigi, negalėdamas vykti pats, jis perduosiąs vyriausiajam sūnui, jaunajam Edvardui, Akvitanės kunigaikščio titulą ir valdas ir nusiųsiąs vietoj savęs duoti priesaikos.

Toji gudrybė visiems patiko: Edvardas džiaugsis atsikratęs pareigos leistis į pragaištingą kelionę, Dispenseriai galės nebebijoti, kad neteks savo įtakos karaliui, karalienės lauks susitikimas su mylimu sūnumi, kurio ji taip ilgisi. Mortimeris džiūgavo suvokdamas, kaip pravers jo ateities planams sosto įpėdinis, atsidūręs karalienės šalininkų stovykloje.

O šalininkų tolydžio gausėjo, ir netgi Prancūzijoje. Edvardas nustebo, jog daugelis jo baronų žūtbūt užsimanė į pavasario pabaigą aplankyti savo valdas Prancūzijoje, ir dar labiau sunerimo, kai nė vienas jų nebegrįžo. Kita vertus, Dispenseriai Paryžiuje turėjo šnipų, teikiančių Edvardui žinių apie Kento grafo elgesį, apie Meltrevezo draugystę su Mortimeriu, apie visą tą opoziciją, kuri telkėsi aplink karalienę Prancūzijos karaliaus dvare. Oficialiai abiejų sutuoktinių susirašinėjimas buvo galantiškas, ir Izabelė, ilguose laiškuose aiškindama, kodėl taip užsitęsė derybos, vadino Edvardą „meilučiu“. Tačiau Edvardas įsakė admirolams ir uostų šerifams suimti visus pasiuntinius ir žygūnus, nors ir kas jie būtų, Anglijon gabenančius karalienės, Noridžo vyskupo ar bet kokio jiems artimo žmogaus laiškus. Tie pasiuntiniai, stiprios palydos saugomi, turėjo būti pristatyti karaliui. Bet argi įmanoma sugaudyti visus lombardus, vežiojančius vekselius iš vienos šalies į kitą?

Kartą, kai, Olspėjaus ir Oglo lydimas, Rodžeris Mortimeris vaikščiojo po Tamplio kvartalą Paryžiuje, jį kliudė akmens luitas, nukritęs nuo statomo namo. Jei nebūtų sudundėjusi pastolių lenta, į kurią atsitrenkė luitas, jis būtų žuvęs vietoje. Paprasčiausias įvykis, kokių dažnai pasitaiko gatvėse, pagalvojo Mortimeris, bet po trijų dienų, jam bejojant iš Artua grafo Robero rūmų, priešais arklį nuvirto sunkios kopėčios. Jis nuėjo pasitarti su Tolomėjumi, kuris kaip niekas kitas žinojo visas Paryžiaus paslaptis. Sjenietis pasikvietė vieną meistrą – vieną tų Tamplio mūrininkų, kurie, išsklaidžius Ordino riterius, dar buvo išsaugoję savo privilegijas. Ir pasikėsinimai prieš Mortimerį liovėsi. Maža to, mūrininkai, vos išvydę juodais drabužiais vilkintį anglų didiką, nusitraukdavo nuo galvų kepures ir pagarbiai sveikindavosi stovėdami ant pastolių. Vis dėlto nuo tos dienos Mortimeris išeidavo iš namų, sustiprintos palydos saugomas, ir, sergėdamasis nuodų, liepdavo tikrinti vyną narvalo ragu. Valkatos, gyvenę iš Artua grafo Robero kišenės, buvo priprašyti stebėti, kas vyksta ir apie ką kalbama gatvėse. Grėsmė, pakibusi virš Mortimerio galvos, tik dar labiau sustiprino karalienės Izabelės meilę baronui.

Ir staiga rugpjūčio pradžioje, likus vos kelioms dienoms iki numatytos anglų ištikimybės priesaikos ceremonijos, monsenjoras Valua, taip įsitvirtinęs valdžioje, jog paprastai net vadinamas „antruoju karaliumi“, staiga griuvo pakirstas eidamas penkiasdešimt penktuosius metus.

Jau kelios savaitės, kai jis nesitvėrė pykčiu, jaudinosi dėl kiekvieno mažmožio ir ypač įtūžo įvarydamas baimės aplinkiniams, nelauktai gavęs karaliaus Edvardo pasiūlymą sutuokti jųdviejų jauniausius vaikus – septynmečius Liudviką Valua ir Anglijos Džeinę. Gal Edvardas susiprato, tiesa, truputį per vėlai, padaręs klaidą, atsisakydamas prieš dvejus metus apvesdinti vyresnįjį sūnų, ir tikėjosi šitaip atplėšti Valua nuo karalienės ir patraukti jį savo pusėn? Monsenjoras Karolis nežinia kodėl palaikė tą pasiūlymą dar vienu įžeidimu ir taip įsiuto, kad sudaužė visus daiktus ant stalo, o taip jis niekada nedarydavo. Šitaip įsiaudrinęs, jis tvarkė ir valstybės reikalus: jam nepatiko, kad Parlamentas per ilgai nepriima reikalingų nutarčių, jis ginčijosi su Miliu de Nuajė dėl Atskaitomybės rūmų ataskaitų, be to, skundėsi esąs be galo išvargęs nuo visų tų darbų.

Vieną rytą, kai, posėdžiaudamas Taryboje, jis ruošėsi pasirašyti įsaką, staiga žąsies plunksna išsprūdo jam iš rankos ir nukrito, rašalu aptaškydama jo mėlyną palaidinį. Jis pasilenkė, lyg ir ketindamas pakelti plunksną, bet nebeįstengė atsitiesti: ranka pabalusiais ir sustingusiais pirštais nukaro palei koją. Jis nustebo, aplink ūmiai stojus tylai, ir nesusivokė, kad virsta iš krėslo.

Kai jį pakėlė, jis buvo be sąmonės, akys stovėjo stulpu, žvilgsnis nukrypęs į kairę, burna persikreipusi. Veidas buvo tamsiai raudonas, beveik violetinis, ir dvariškiai skubiai iškvietė gydytoją nuleisti kraujo. Kaip ir jo broliui Pilypui Gražiajam prieš vienuolika metų, taip ir jam pažeidė smegenis, tą paslaptingąją dalį, valdančią valią. Nuspręsta, kad jis miršta, ir jo rūmuose, kur jis buvo pargabentas, gausus namiškių būrys ašarodamas ėmė ruoštis šermenims.

Vis dėlto po kelių dienų, per kurias tik silpnas kvėpavimas liudijo jo gyvastį, jo būklė ėmė gerėti. Jis vėl prašneko, tačiau kalbėjo netvirtai, neaiškiai, kartais užsikirsdavo tardamas kai kuriuos žodžius. Kur dingo ankstesnė gražbylystė ir įkarštis? Jis nevaldė nei dešinės kojos, nei rankos, iš kurios iškrito žąsies plunksna.

Dusdamas, šusdamas po antklodėmis, kuriomis, linkėdami jam gera, kažkodėl apklostė jį artimieji, lyg prikaltas prie krėslo, buvęs Aragono karalius, buvęs Konstantinopolio imperatorius, Romanijos grafas, Prancūzijos peras ir amžinas kandidatas į Šventosios Romos Imperijos sostą, Florencijos nugalėtojas, Akvitanės nukariautojas, kryžiaus žygio įkvėpėjas staiga suprato, jog visi garbės titulai, kuriuos žmogus sugeba įgyti, nebetenka prasmės, kai į kūną įsimeta negalia. Jis, iš mažens troškęs visų žemiškųjų gėrybių, staiga panūdo ko kita. Pareikalavo, kad jį nuvežtų į Perė pilį ties Rambujė, į tą jo pilį, kuri staiga pasirodė tokia brangi jo širdžiai, nors į ją jis retai teužsukdavo, – ligoniams kartais pabunda keistos viltys pasveikti nuvykus į pamėgtas vietas. Bet ir pilyje jam nepasidarė geriau.

Mintis, kad jį ištiko ta pati negalia, nuvariusi į kapus vyresnįjį brolį, nedavė ramybės tam vyrui, kurio protas, nors ir nebe toks guvus, išliko toks pat aiškus kaip anksčiau. Jis svarstė, ką bloga yra padaręs, kad jį taip baudžiąs Viešpats. Netekęs jėgų, jis pasidarė dievobaimingas. Galvojo apie Paskutinį teismą. Išpuikėliams lengva įsiteigti mintį, kad jų sąžinė švari: Valua neprisiminė nieko, dėl ko reikėtų gailėtis. Jo įsitikinimu, jis visada teisingai naudojosi vado ir valdovo galiomis visuose karo žygiuose, įsakydamas plėšti ir žudyti, reikalaudamas nepakeliamos duoklės iš nugalėtų ir išvaduotų provincijų. Mintyse atlikdamas sąžinės sąskaitą, jis aptiko vienintelę nuodėmę, jo manymu, nulėmusią Dievo siųstą bausmę: jam nedavė ramybės vienintelis vardas – Marinji. Tiesą pasakius, jis niekada niekam nejautė neapykantos, išskyrus Marinji. Visus kitus jis skriaudė, kankino, baudė, žudė savo ir kitų rankomis, būdamas tikras, jog dirba visų labui, nors to labo nelabai skyrė nuo savo asmeninių siekių. Marinji jis nekentė visomis išgalėmis, kaip tik žmogus sugeba nekęsti žmogaus. Jis sąmoningai melavo kaltindamas Marinji, melagingai liudijo prieš jį ir privertė kitus melagingai liudyti; jis nepasidygėjo jokia niekšybe, kad buvęs karalystės pagrindinis ministras, koadjutorius ir valdytojas, tuomet kur kas jaunesnis nei jis dabar, būtų nusiųstas į Monfokono kartuves. Tokiems veiksmams jį skatino noras keršyti, pyktis, graužiantis diena dienon regint, jog kitas žmogus Prancūzijoje turi didesnę galią nei jis.

Ir štai dabar, sėdėdamas Perė pilies kieme, stebėdamas skraidančius paukščius, žiūrėdamas, kaip arklininkai vedžioja eiklius žirgus, kuriais jis daugiau nejodinės, Valua pajuto *meilę* – tas žodis jį patį stebino, bet kitokio negalėjo sugalvoti! – taigi meilę Marinji, jo atminimui. Kaip jis norėjo, kad jo priešas tebebūtų gyvas ir jiedu galėtų susitaikyti ir pasišnekėti apie visa tai, ką žinojo, drauge patyrė ir kiekvienas savaip suprato. Vyresniojo brolio Pilypo Gražiojo, brolio Liudviko, Evrė grafo, netgi abiejų pirmųjų žmonų jis gedėjo mažiau nei savo buvusio varžovo ir kartais, manydamas, kad jo niekas nemato, kažką murmėdavo šnekučiuodamas su mirusiuoju.

Kas dieną jis siųsdavo kamerherą į kurį nors Paryžiaus kvartalą su maišu monetų dalyti išmaldos vargšams; ir taip, parapija po parapijos apeidami visas bažnyčias, kamerherai, jo nurodymu, sakydavo, dėdami pinigą į purviną delną: „Melskitės, gerieji žmonės, melskitės Dievui už monsenjorą Angeraną de Marinji ir už monsenjorą Karolį Valua.“ Jis tarėsi pelnysiąs dangaus malonę, jeigu varguoliai melsdamiesi jo vardą tars drauge su jo aukos vardu. Ir paryžiečiai stebėjosi, kad galingasis ir puikusis Valua senjoras prašosi minimas po to, kurį kadaise buvo apskelbęs visų karalystės negandų kaltininku ir įsakęs pakarti.

Visa valdžia Taryboje atiteko Artua grafui Roberui, kuris, susirgus uošviui, netikėtai iškilo į pirmą vietą. Smagiai įspyręs kojas į balnakilpes, milžinas, Pilypo Valua lydimas, dažnai šuoliuodavo į Perė atsiklausti ligonio patarimo kuriuo nors klausimu. Visiems staiga paaiškėjo, ir juo labiau – Artua grafui, kad niekam neberūpi valstybės reikalai. Savaime suprantamą, monsenjoras Valua, visų nuomone, nebuvo nuovokus, dažnai spręsdavo viską ilgai nesvarstydamas ir valdė vadovaudamasis greičiau nuotaika negu protu; bet, išmaišęs daugelį dvarų, iš Paryžiaus nuklydęs į Ispaniją, vėliau iš Ispanijos į Neapolį, apgynęs Šventojo Tėvo interesus Toskanoje, dalyvavęs visuose Flandrijos žygiuose, rezgęs pinkles dėl Šventosios Imperijos sosto ir daugiau kaip trisdešimt metų posėdžiavęs keturių Prancūzijos karalių Tarybose, ilgainiui įprato kiekvieną karalystės rūpestį susieti su bendrais Europos reikalais. Tai įvykdavo savaime, be jokių ypatingų pastangų.

Artua grafas Roberas, paprotinės teisės ir teismų žinovas, anaiptol nebuvo tokio plataus akiračio. Tad apie Valua grafą sakyta, jog jis esąs „paskutinis“, tačiau tiksliau paaiškinti to žodžio prasmę galėta nebent tiek, kad grafas būsiąs paskutinis iš tos didžių valdovų plejados, kuriai lemta drauge su juo išnykti iš pasaulio.

Abejingas viskam, karalius Karolis Gražusis ramiai sau važinėjo iš Orleano į Sen Meksaną ir Šatonefą prie Luaros vildamasis, jog vieną gražią dieną jo trečioji žmona pagaliau paskelbs gerąją naujieną, kad ji laukiasi.

Karalienė Izabelė, galima sakyti, tapo Paryžiaus rūmų – lyg ir antrojo Anglijos karaliaus dvaro – valdove.

Ištikimybės priesaika buvo numatyta rugpjūčio trisdešimtą dieną. Tad Edvardas, sulaukęs paskutinės mėnesio savaitės, iškeliavo, bet Sendauno abatijoje, netoli Duvro, apsimetė susirgęs. Vinčesterio vyskupas išvyko į Paryžių patvirtinti, o prireikus netgi prisiekti (beje, niekas to nepareikalavo), kad karalius tikrai susirgo, ir pasiūlyti, jog vietoj tėvo atvyksiąs sūnus, savaime suprantama, sosto įpėdinis Edvardas, tapęs Akvitanės kunigaikščiu ir Pontjė grafu, atgabensiąs žadėtuosius šešiasdešimt tūkstančių livrų.

Rugsėjo šešioliktąją atvyko jaunasis sosto įpėdinis, tačiau drauge su juo atvažiavo Oksfordo vyskupas ir, keisčiausia, Volteris Steipldonas, Ekseterio vyskupas ir lordas iždo saugotojas. Pasirinkdamas tą žmogų, vieną veikliausių ir nuožmiausių Dispenserių šalininkų, be to, apsukriausią, klastingiausią ir labiausiai visų nekenčiamą iš savo aplinkos žmonių, karalius parodė, jog neketina keisti savo politikos, taip pat nepasitiki tuo, kas ketinama daryti Paryžiuje. Tad Ekseterio vyskupui buvo patikėtas kur kas svarbesnis uždavinys, nei vien lydėti sosto įpėdinį.

Tą pačią dieną, kai jie atvyko, ir beveik tuo pačiu metu, kai karalienė Izabelė džiaugėsi apkabinusi sūnų, atėjo žinia, jog monsenjoras Valua atkritęs ir neilgai trukus galįs iškeliauti pas Viešpatį Dievą. Tučtuojau visa giminė, kilmingieji dignitoriai, baronai, buvę Paryžiuje, Anglijos pasiuntiniai visi kaip vienas išskubėjo į Perė, liko tik Karolis Gražusis, kuris, viskam abejingas, stebėjo, kaip architektas Penfeti pertvarko kai kurias Vensenų rūmų menes.

O Prancūzijai dar reikėjo užbaigti palaiminguosius tūkstantis trys šimtai dvidešimt penktuosius metus.

VII

Kiekvienas mirštantis valdovas...

Koks persimainęs atrodė monsenjoras Valua tiems, kurie nebuvo jo matę pastarąsias savaites! Visi buvo įpratę, kad iškilmių proga jis pasirodo su didele, brangakmeniais tviskančia karūna ant galvos arba išsiuvinėtu aksominiu gobtuvu su skiautere, nukarusia ant peties, arba viena tų kepuraičių su aukso lankeliu, paprastai dėvima namie. Dabar pirmą kartą jis pasirodė vienplaukis, – jo šviesūs, žilstelėję plaukai atrodė tarsi išblukę, garbanos išsileidusios ir sruogomis nutįsusios palei skruostus ant pagalvių. To kadaise augaloto ir sveikata trykštančio žmogaus staiga sulysęs kūnas darė slogų įspūdį, bet vis dėlto dar baisiau atrodė suparalyžiuotoji veido pusė, perkreipta burna tįstančiomis seilėmis, kurias tarnas tolydžio šluostė, ir sustingęs gęstantis žvilgsnis. Auksu ataustos, lelijomis siuvinėtos mėlynos užuolaidos, suklostytos nelyginant baldakimas, dar labiau pabrėžė mirštančiojo bejėgiškumą.

Prieš priimdamas visus tuos svečius, susibūrusius miegamajame, Karolis Valua paprašė veidrodžio ir valandėlę žiūrėjo į savo veidą, veidą žmogaus, prieš du mėnesius valdžiusio tautas ir karalius. Bene dabar jam svarbu šlovė ir galybė? Kurgi dingo garbėtroška, jo gyvenimo varomoji jėga? Bevertis dabar būtų džiaugsmas žygiuoti pakelta galva pro žmones nulenktomis galvomis, jei tavo mintys pakriko ir aptemo? O ranka, kurios puldavo bučiuoti tarnai, dvariškiai ir vasalai, dabar tyso kaip medinė. O kita, sveikoji, kuria jis netrukus pasirašys savo padiktuotą testamentą... – žinoma, jei kairiąja pavyks išraityti raides! Kas jam labiau priklausė: toji ranka ar žiedas su graviruotu antspaudu, kuriuo jis tvirtindavo savo įsakus ir kuris, jam numirus, bus numautas nuo piršto? Vadinasi, jam niekas nepriklausė?

Jo dešinė koja, visiškai nejudri, tarytum jos suvis nebeturėtų. Krūtinėje kartais pajusdavo visišką tuštumą.

Žmogus – mąstanti būtybė, veikianti su kitais žmonėmis ir pertvarkanti pasaulį. Ir staiga kūno ir minties vienis pažeidžiamas, suyra, nutrūksta ryšiai – ką tuomet žmogui reiškia pasaulis ir kiti žmonės? Tą valandą monsenjorui Valua nebereiškė nieko nei titulai, nei valdos, nei karūnos, nei karalystės, nei valstybės reikalai ar jo paties valdžia gyviesiems. Giminės herbai, turtai, netgi artimieji, kuriuos jis matė susibūrusius aplink, – niekas nebeturėjo vertės, jo blausiomis akimis žiūrint. Šį tą reiškė nebent rugsėjo oras, dar žali, bet jau gelstantys lapai, kuriuos jis matė pro atvirus langus, bet ypač oras, oras, kurį jis vargais negalais įkvėpdavo, o bedugnė, atsivėrusi krūtinėje, bemat prarydavo. Kol jis jaus, kad plaučiai kvėpuoja, pasaulis gyvuos ir jis bus to pasaulio centras, bet tas centras toks trapus, nelyginant blėstančios žvakės liepsnelė. Paskui viskas išnyks arba, tiesą pasakius, viskas gyvuos, kaip gyvavę, tiktai nugrims į visišką tamsą ir kraupią tylą, kaip katedra, užgesus paskutinei žvakei.

Valua prisiminė, kaip merdėjo didūs jo giminės vyrai. Jo ausyse skambėjo Pilypo Gražiojo žodžiai: „Štai ko vertas pasaulis. Štai jis, Prancūzijos karalius!“ Jis prisiminė sūnėno Pilypo Ilgojo žodžius: „Štai matote Prancūzijos karalių, jūsų viešpatį, didžiausią karalystės vargdienį, nes nėra nė vieno tarp jūsų, su kuriuo nenorėčiau pasikeisti savo likimu.“ Tada, klausydamasis tų žodžių, jis nesuprato jų prasmės: štai ką jautė jo giminės valdovai, žengdami į kapus! Kokiais žodžiais dar galima išreikšti tuos jausmus, tačiau tie, kurie turėjo gražaus laiko gyventi, nesugebėjo jų suvokti. Kiekvienas mirštantysis – didžiausias vargdienis pasaulyje.

O kai viskas užges, sudūlės, išnyks, kai katedrą užtvindys tamsa, ką ras tasai didis vargdienis anapus gyvenimo slenksčio? Ar ten ras tai, ko jį mokė Šventasis Raštas? Betgi visi tie mokymai buvo begalinės skausmingos abejonės. Ar stos jis prieš teismą? Kaip atrodys jo teisėjas? Ir kaip bus pasverti visi jo gyvenimo darbai? Kokią bausmę įmanoma skirti tam, kurio nebėra? Bausmė... Kokia bausmė? Gal bausmė yra tai, jog žmogus, žengdamas į amžinąją tamsą, išsaugo aiškią sąmonę?

Angeranas de Marinji – Karolis Valua nesugebėjo nusikratyti tos minties – taip pat mirė turėdamas aiškią sąmonę, nes buvo sveikas ir pilnas jėgų, ir atsisveikino su gyvenimu ne todėl, kad sutriko paslaptingas gyvybės mechanizmas, o todėl, kad tokia buvo kito žmogaus valia. Jis užgeso ne kaip silpna blėstančios žvakės liepsnelė, bet kaip visos žvakės, užpūstos sykiu.

Maršalai, dignitoriai, aukšti pareigūnai, lydėję Marinji į kartuves, dabar visi būriavosi čia, aplink jį, netilpo miegamajame, grūdosi gretimame kambaryje kitapus durų, ir visi įprasta veido išraiška stebėjo, kaip miršta vienas saviškių, abejingi svetimai mirčiai ir visomis mintimis nukilę į netolimą ateitį, kur pasmerktajam nebebus vietos.

Ak, atiduotų jis visas Bizantijos karūnas, visus Vokietijos sostus, visus skeptrus ir visą išveržtą auksą už vieną vienintelį žvilgsnį, kuris nesakytų, kad jis pasmerktas! Liūdesys, užuojauta, gailestis, baimė ir prisiminimų sužadinti jausmai – visa tai atsispindėjo akyse, iš visų pusių žvelgiančiose į mirštantį valdovą. Bet kiekvienas žvilgsnis bylojo, kad jis pasmerktas.

Valua grafas žiūrėjo į vyresnįjį sūnų Pilypą, augalotą vyrą didele nosimi, stovintį šalimais po baldakimu, savo sūnų, kuris netrukus, rytoj ar kurią artimiausią dieną, ar, ko gera, po minutės, bus vienintelis tikrasis Valua grafas, gyvas Valua grafas; jis buvo liūdnas, kaip ir dera, tasai augyla Pilypas, laikė suspaudęs ranką savo žmonai Žanai Burgundei Raišajai, tačiau, jau galvodamas apie ateitį, kuri jo laukė, rodos, sakė susirinkusiesiems: „Matote, miršta mano tėvas!“ Iš tas žvilgsnis, jo vaiko žvilgsnis, taip pat bylojo, kad Valua grafas pasmerktas.

O kiti sūnūs... Alansono grafas Karolis taip pat vengė mirštančiojo akių, iš lėto nukreipdavo žvilgsnį pastebėjęs, kad Valua grafas žiūri jo pusėn; ir mažasis Liudvikas stovėjo toks išsigandęs, lyg apsirgęs iš baimės, nes pirmąsyk matė mirtį... O dukterys... Kelios jų buvo čia: Eno grafienė, kartkarčiais ženklu liepianti tarnui nušluostyti mirštančiajam tįstančias seiles, ir jauniausioji, Blua grafienė, ir Bomono grafienė, kiek atokiau stovinti su galiūnu vyru Artua grafu Roberu šalia Anglijos karalienės Izabelės ir jaunojo Akvitanės kunigaikščio, to berniuko ilgomis blakstienomis, susikaupusio kaip bažnyčioje, – apie savo senelio brolį Valua grafą jis išsaugos tik tą vienintelį prisiminimą.

Valua grafui atrodė, kad tame kampe rezgamas sąmokslas, kuriama ateitis, kur pasmerktajam nebebus vietos.

Pakreipęs galvą į kitą pusę, Karolis matė savo trečiąją žmoną Mao de Šatijon Sen Pol, nė kiek nepalūžusią, išmanančią tokius dalykus, palydėjusią į aną pasaulį ne vieną artimą žmogų, taip pat savo pirmąjį vyrą. Senasis konetablis Gošė de Šatijonas užsaid dribusiais lyg vėžlio vokais tarytum džiaugėsi dar viena pergale sulaukęs septyniasdešimt septynerių metų: jis žiūrėjo į dvidešimčia metų jaunesnį vyrą, mirštantį anksčiau už jį.

Etjenas de Mornė ir Žanas de Šeršmonas, Karolio Valua kancleriai, anksčiau vienas po kito ėję Prancūzijos kanclerio pareigas, Milis de Nuajė, legistas ir Atskaitomybės rūmų magistras, Roberas Bertranas, Žaliojo Liūto riteris ir naujasis maršalas, nuodėmklausys brolis Tomas Buržietis, gydytojas Žanas de Torpo, – visi čia susirinko padėti jam numirti, kiek leidžia jų pareigos. Bet argi galima padėti žmogui numirti? Hiugas Buvilis braukė ašaras. O ko gi verkia tas storulis Buvilis, jei ne savo prabėgusios jaunystės, artėjančios senatvės ir besibaigiančio gyvenimo?

Žinia, mirštantis valdovas – didesnis vargdienis nei vargingiausias karalystės baudžiauninkas. Vargšas baudžiauninkas nemiršta visų akyse; jo žmona ir vaikai gali nuo jo nuslėpti, kad jam netrukus teks iškeliauti anapus; jis nemerdi iškilmingoje aplinkoje, bylojančioje, kad jo laukia neišvengiama mirtis; niekas nereikalauja, kad jis pats *in extremis** pripažintų savo mirtį. Kaip tik to ir laukė visi tie didikai, susirinkę į jo pilį. Juk testamentas – tai savo mirties pripažinimas. Dokumentas, užtikrinantis kitų ateitį... Sekretorius laukė, pasidėjęs plonytėlį pergamentą, plunksną ir rašalinę ant rašomosios lentos. Na, laikas pradėti... ar, teisingiau pasakius, baigti. Sunkiausia sukaupti ne tiek dvasios tvirtybę, kiek prisiversti išsižadėti visa ko, kas žemiška... Testamentas prasidėjo kaip malda...

---

* Paskutinę valandą *(lot.)*.

– Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios...

Karolis Valua prabilo. Visi pagalvojo, kad jis meldžiasi.

– Nagi, rašykite, bičiuli, – tarė jis sekretoriui. – Ar negirdite, kad aš diktuoju!.. Aš, Karolis...

Jis nutilo, nes buvo skaudu, baugu girdėti savo balsą, tariantį savo vardą paskutinį kartą... Juk vardas – tai paties žmogaus ir jo gyvenimo vienio simbolis! Valua grafas norėjo tuo ir baigti, nes visa kita jo nebedomino. Bet visi tie žvilgsniai! Reikėjo sukaupti jėgas, paskutinį kartą sukaupti jėgas kitų labui, nors jie buvo kitoje bedugnės pusėje.

– Aš, Karolis, Prancūzijos karaliaus sūnus, Valua, Alansono, Šartro ir Anžu grafas, pareiškiu visiems, kad, būdamas sveiko proto, nors ir paliegęs...

Jis kalbėjo nelabai sklandžiai, liežuvis pynėsi tariant kai kuriuos žodžius, dažnai pačius paprasčiausius, tačiau protas, įpratęs visada reikšti savo valią žodžiais, pažiūrėti buvo sveikas. Vis dėlto mirštančiajam atrodė, kad jis girdi savo balsą lyg iš šalies. Jam atrodė, kad jis – ūkanotos upės vidury, kad kreipiasi į anuos, stovinčius ant kranto, nuo kurio jis tolsta, ir drebėjo iš baimės galvodamas, kas atsitiks, kai pasieks kitą krantą.

– ...ir melsdamas Dievą atleisti man nuodėmes, idant Jis netikėtai manęs nenubaustų per Paskutinį teismą, surašau savo testamentą ir reiškiu paskutinę valią, kaip toliau bus išdėstyta. Visų pirma, pavedu savo sielą mūsų Viešpačiui Jėzui Kristui ir jo maloningajai Motinai ir visiems šventiesiems...

Eno grafienei davus ženklą, tarnas nušluostė seiles, susikaupusias burnos kamputyje. Kalbos nutilo, nebuvo girdėti nė drabužių šnarėjimo. Susirinkusieji atrodė pritrenkti, kad tas suparalyžiuotas, sumenkęs ir ligos suluošintas žmogus išsaugojo ne tik aiškų protą, bet ir sugeba taip subtiliai ir taisyklingai reikšti savo mintis.

Gošė de Šatijonas sumurmėjo kreipdamasis į kaimynus:

– Šiandien jis neužges.

Žanas de Torpo, vienas gydytojų, papurtė galvą. Jo manymu, monsenjoras Karolis nesulauksiąs ryto. Bet Gošė neatlyžo:

– Visko esu matęs, visko... Jeigu aš sakau, jog šiame kūne dar rusena gyvybė...

Eno grafienė, pridėjusi pirštą prie lūpų, paprašė konetablį nutilti; Gošė buvo apykurtis ir nesuvokė, jog jo balsas taip garsiai skamba.

Valua grafas kalbėjo toliau:

– Aš noriu būti palaidotas Pranciškonų bažnyčioje, Paryžiuje, tarp savo dviejų pirmųjų žmonų...

Jo žvilgsnis nukrypo į trečią, gyvąją, žmoną, būsimąją našlę Mao de Šatijon. Trys žmonos, ir visas gyvenimas jau praeity... Labiausiai jis mylėjo Kotryną, antrąją žmoną... turbūt dėl karūnos, viliojančios Konstantinopolio imperatoriaus karūnos. Gražioji Kotryna, tikrai ji buvo verta to pasakiško titulo! Valua grafas nustebo, kad jo varganame, pusiau paralyžiuotame, mirties beveik įveiktame kūne slapčia suruseno kažkas panašaus į buvusį geismą, teikiantį gyvastį. Vadinasi, jis gulės šalia jos, šalia imperatorienės, o iš kitos pusės bus pirmoji žmona Margarita, Neapolio karaliaus duktė, – abi jau seniai sudūlėjusios. Kaip keista, kad geismas tebėra gyvas žmoguje, kai kūnas seniai pusgyvis! Na, o prisikėlimas iš numirusiųjų... Tačiau jis turi trečią žmoną, tą, į kurią dabar žiūri, ji taip pat buvo gera gyvenimo draugė. Reikia ir jai palikti ką nors apčiuopiama.

– *Item*[*] aš noriu, kad mano širdis būtų palaidota tame mieste, kurį mano žmona Mao de Sen Pol pasirinks kaip amžino poilsio vietą, o mano viduriai – Šali abatijoje, nes teisę laidoti kūną dalimis man suteikė mūsų Švenčiausiojo Tėvo popiežiaus bulė...

Akimirką pagalvojęs, bandė prisiminti datą, paskiau pridūrė:

– ...dar anksčiau.

Kaip jis didžiavosi tuo leidimu, duodamu vien karaliams, laidoti savo kūną dalimis, kaip dalimis laidojami šventųjų palaikai, vėliau tampantys relikvijomis! Jis reikalavo, kad su juo būtų elgiamasi kaip su karaliumi net po mirties. Bet dabar jis pagalvojo apie didįjį prisikėlimą, vienintelę viltį, suteiktą atsidūrusiems prie mirties slenksčio. Jei tikėjimo žodis teisingas, kaip jis sugebės prisikelti? Viduriai Šali abatijoje, širdis ten, kur jai parinks vietą Mao de Sen Pol, o kūnas Paryžiaus bažnyčioje... Nejau jis stosis prieš Kotryną ir Margaritą tuščia krūtine ir šiaudų prikimštu pilvu, susiūtu kanapiniais siūlais? Tas prisikėlimas, matyt, visai kas kita, ir žmogaus protas neįstengia to suvokti. Nejaugi bus taip pat sunku nuo aplinkinių žmonių ir jų žvilgsnių kaip dabar, kai tiek jų susibūrę apie lovą? Kokia baisi bus sumaištis, jei drauge prisikels visi protėviai, visi palikuonys, žudikai kartu su savo aukomis, meilužiai su meilužėmis ir išeis aikštėn visos išdavystės... Ar Marinji stosis prieš jį?

– ...*Item* Šali abatijai palieku šešiasdešimt Turo livrų mano metinėms minėti...

---

[*] Taip pat *(lot.).*

Tarnas vėl nušluostė jam smakrą. Beveik penkiolika minučių jis vardijo visas bažnyčias, abatijas, dvasines fundacijas, įsteigtas jo feoduose, palikdamas čia šimtą livrų, čia penkiasdešimt, čia šimtą dvidešimt, čia tik leliją relikvijoriui papuošti. Tas vardijimas atrodė nuobodus, bet tik ne jam, nes sulig kiekvienu pavadinimu prieš jo akis iškildavo varpinė, miestas, bažnytkaimis, kuriems dar kelias valandas ar dienas jis bus viešpats, tik jam vienam jie žadino širdžiai mielus prisiminimus. Susirinkusieji negalėjo susikaupti, mintimis tolydžio nukildami kitur, tarsi per prailgusias mišias. Tik Žana Raišoji, kuriai buvo sunku taip ilgai remtis šluba koja, įdėmiai klausėsi. Ji skaičiavo. Sulig kiekvienu skaičiumi atgręždavo į savo vyrą Pilypą Valua veidą, iš pažiūros ne tokį jau negražų, tačiau iškreiptą godumo ir pavydo. Juk mokėti reikės iš palikimo! Pilypas, ir tas paniuro.

Stovėdama lango nišoje, Izabelė kuždėjosi su Artua grafu Roberu. Karalienė nerimavo, ir, iš šalies žiūrint, galėjo atrodyti, kad dėl to kaltos aplinkybės. Iš tikrųjų jai kėlė nerimą visai kas kita. Ir labiausiai dėl to, jog šalia nebuvo Mortimerio, o be jo ji jausdavosi ne tokia saugi, ne tokia guvi kaip paprastai. Be kita ko, jai susidarė įspūdis, kad ją tolydžio seka Steipldonas, Ekseterio vyskupas, kuris įsisiūlė važiuoti į Perė, turėdamas įsakymą visur lydėti jaunąjį Akvitanės kunigaikštį. Iš to žmogaus, visa širdimi atsidavusio Edvardui, buvo galima tikėtis vien nelaimių ar bent jau didelių nemalonumų. Izabelė timptelėjo Artua grafui Roberui už rankovės, kad jis prisilenktų.

– Saugokitės Ekseterio vyskupo, – sušnibždėjo ji, – to džiūsnos, ana ten graužiančio nagus... Man baisu, pusbroli. Paskutinis laiškas iš Orletono atėjo atplėštas, o antspaudas nuplėštas ir vėl priklijuotas.

Buvo girdėti, kaip Valua grafas sako:

– *Item* užrašau savo žmonai, grafienei, rubiną, kurį man padovanojo mano duktė Blua grafienė. *Item* palieku jai išsiuvinėtą staltiesę, paveldėtą iš mano motinos karalienės Marijos...

Valua grafui vardijant aukas Bažnyčiai ir vienuolynams, visi mintimis klaidžiojo kažkur kitur, tačiau dabar, kai kalba išėjo apie brangenybes, visų akys sužibo. Blua grafienė, kiek sutrikusi, kilstelėjo antakius. Jos tėvas būtų galėjęs kaip niekur nieko grąžinti jai tą rubiną, kurį jinai buvo jam padovanojusi, užuot palikęs jį žmonai.

– *Item* relikvijorių, šventojo Edvardo relikviją...

Išgirdęs šventojo Edvardo vardą, jaunasis Anglijos sosto įpėdinis Edvardas kilstelėjo ilgas blakstienas ir nukreipė žvilgsnį į motiną, betgi ne, relikvijorius taip pat atiteko grafienei Mao de Šatijon. Ir Izabelė pagalvojo, kad dėdė Karolis būtų galėjęs padovanoti relikvijorių čia pat esančiam dukterėčios sūnui.

– *Item* savo vyriausiajam sūnui Pilypui palieku rubiną ir visus savo ginklus, šarvus ir pakinktus, tačiau Akros meistrų grandinius marškinius ir kalaviją, su kuriuo kovėsi Arkūro senjoras, palieku Karoliui, savo antrajam sūnui. *Item* savo dukrai Burgundijos grafienei, mano sūnaus Pilypo žmonai, – gražiausią savo smaragdą.

Raišosios skruostai truputį nuraudo, ir ji, visų nuomone, padarė netaktą – padėkojo linktelėdama galvą. Be jokių abejonių, ji pasikvies patyrusį juvelyrą atrinkti jai visų gražiausią smaragdą!

– *Item* Karoliui, savo antrajam sūnui, palieku visus savo ristūnus ir paradinius žirgus, auksinę taurę, sidabrinį dubenį ir maldaknygę.

Alansono grafas Karolis pravirko ir gana kvailai atrodė, tarsi tik tą valandėlę, kai mirštantysis paminėjo jo vardą, būtų suvokęs, jog tėvas merdi kęsdamas baisius skausmus.

– *Item* Liudvikui, savo trečiajam sūnui, palieku visus sidabrinius indus...

Vaikas stovėjo įsikibęs į motinos Mao de Šatijon sijoną, o ji švelniai glostė jam galvą.

– *Item* aš noriu ir įsakau, kad visi mano koplyčios daiktai būtų parduoti, o pinigai skirti maldoms už mano sielą... *Item*, kad visi mano drabužiai būtų išdalyti kamerdineriams...

Už atvirų langų pasigirdo šurmulys, ir visi pasisuko į tą pusę. Pilies kieme, nuklotame šiaudais, kad per garsiai nekaukšėtų arklių kanopos, stovėjo trys palankinai. Iš didžiojo palankino, papuošto paauksuotais medžio raižiniais, praskleidusi užuolaidas su išsiuvinėtomis Artua pilimis, išlipo grafienė Mao, augalota, tikra galiūnė, žilą galvą apsisiautusi šydu, ir jos duktė, karalienė našlė Žana Burgundė, velionio Pilypo Ilgojo žmona. Grafienę lydėjo asmeninis jos kancleris kanauninkas Tjeri d'Irsonas ir rūmų dama Beatrisė, kanauninko dukterėčia. Grafienė atvyko iš Konflanų pilies, nuo Vensenų, iš kur beveik nekeldavo kojos tais sunkiais jai laikais.

Antras palankinas, perdėm baltas, buvo našlaujančios karalienės Vengrijos Klemansos, velionio Liudviko X žmonos.

Iš trečio palankino, pažiūrėti gana kuklaus, su paprastomis juodos odos užuolaidomis, dviejų tarnų padedamas, vargais negalais išsiropštė meseras Spinelas Tolomėjus, lombardų kompanijų Paryžiuje vyriausiasis direktorius.

Pilies koridoriais ėjo dvi buvusios Prancūzijos karalienės, dvi jaunos bendraamžės – trisdešimt dvejų metų, – vilkinčios pagal našlaujančių karalienių paprotį baltais drabužiais, abi šviesbruvės ir gražios, tartum dvynės seserys, ypač karalienė Klemansa. O joms iš paskos, visa galva aukštesnė, sekė grėsmingoji grafienė Mao, kuri – kaip visi tai puikiai žinojo, bet niekas nedrįso liudyti, – nužudė vienos moters vyrą, kad galėtų viešpatauti kita. O joms įkandin, vilkdamas koją, atkišęs pilvuką, klibikščiavo senasis Tolomėjus, žilais, išretėjusiais, ant apykaklės užkritusiais plaukais ir laiko išvagotais skruostais, – žmogus, visų ir visokių intrigų liudytojas. Kadangi amžius viską sutaurina, o pinigai – tikroji pasaulio galybė, kadangi monsenjoras Valua nebūtų galėjęs be Tolomėjaus pagalbos kitados vesti Konstantinopolio imperatorės, o Prancūzijos dvaras – siųsti Buvilio į Neapolį piršti karalienės Klemansos nei Artua grafas Roberas bylinėtis ir vesti Valua grafo dukters, o Anglijos karalienė – atsidurti čia su savo sūnumi, senajam lombardui, tiek visko mačiusiam, tiek daug skolinusiam ir mokėjusiam tylėti, buvo suteikta garbė, derama tik karališkojo kraujo asmenims.

Vieni spaudėsi prie sienos, kiti traukėsi į šalį, kad tarpduryje būtų daugiau vietos. Buvilis net sudrebėjo, kai grafienė Mao savo sijonais užkliudė jo pilvą.

Izabelė ir Artua grafas Roberas tylomis susižvalgė. Tolomėjus atvažiavo drauge su Mao, vadinasi, senasis Toskanos lapinas veikia ir priešo naudai? Tačiau Tolomėjus, nepastebimai nusišypsojęs, nuramino savo klientus: tai nieko ypatinga, jie tiesiog atsitiktinai susitikę kelyje.

Mao įėjus į vidų, menėje visiems pasidarė ankšta. Lubų sijos, rodos, dar žemiau nusileido virš galvų. Valua grafas nutilo išvydęs savo seną priešininkę galiūnę, stumiančią priekin dvi baltai apsirengusias našles, tarsi dvi aveles, genamas į ganyklą. Paskiau jis pastebėjo Tolomėjų. Kilstelėjęs prie veido sveikąją ranką su rubino žiedu, kuris turėjo atitekti vyriausiajam sūnui, Valua grafas tarė:

– Marinji, Marinji...

Visi pagalvojo, kad jis praranda nuovoką. Betgi ne, išvydęs Tolomėjų, jis prisiminė jųdviejų bendrą priešą. Jei nebūtų padėję lombardai, Valua grafas niekad nebūtų įveikęs koadjutoriaus.

Tada galiūnė Artua grafienė Mao tarė:

– Dievas jums atleis, Karoli, nes jūsų atgaila nuoširdi.

– Šunsnukė, – tarė Artua grafas Roberas gana garsiai, kad girdėtų kaimynai, – ir ji dar drįsta kalbėti apie sąžinę!

Nekreipdamas dėmesio į Artua grafienę, Karolis Valua ženklu pakvietė lombardą prisiartinti. Senasis sjenietis priėjo prie lovos, pakėlė paralyžiuotąją ranką, pabučiavo, tačiau Valua grafas nepajuto šito bučinio.

– Mes meldžiamės, kad jūs išgytumėte, monsenjore, – tarė Tolomėjus.

Išgyti! Vienintelis paguodos žodis, kurį Valua išgirdo tarp visų tų žmonių, kuriems jo mirtis atrodė gryniausias formalumas! Išgyti! Ar bankininkas jam pataikavo, ar iš tiesų tuo tikėjo? Jiedu susižvalgė, ir vienintelėje atviroje Tolomėjaus akyje, tame mįslingame ir gudriame žvilgsnyje, mirštantysis išvydo lyg ir bendrininką. Štai galų gale kažkieno akyse jis ne pasmerktasis!

– *Item, item*, – vėl prabilo Valua, durdamas smilium į sekretorių, – aš noriu ir įsakau, kad visas mano skolas apmokėtų vaikai.

Ak, kokį gražų palikimą jis padovanojo Tolomėjui, daug svaresnį nei visi rubinai ir visi relikvijoriai! Ir Pilypas Valua, ir Alansono grafas Karolis, ir Žana Raišoji, ir Blua grafienė – visi kaip vienas surūgo. Reikėjo mat čia pasirodyti tam lombardui!

– *Item* Oberui de Vilpjonui, savo kamerherui, skiriu du šimtus Turo livrų, Žanui de Šeršmonui, kuris buvo mano kancleris prieš tapdamas Prancūzijos kancleriu, – tiek pat, Pjerui de Mongijonui, savo štalmeisteriui...

Ir štai monsenjorą Valua vėl pagavo dosnumas, taip brangiai jam kainavęs visą gyvenimą. Jis troško dosniai atsilyginti tiems, kurie jam tarnavo, ligi paskutinės dienos būdamas jų valdovas. Du šimtai, trys šimtai livrų – palikimai nedideli, bet kai jie skiriami keturiasdešimčiai, penkiasdešimčiai asmenų, visai virtinei, neskaitant tų, kurie skirti Bažnyčiai... Bet juk viso iš popiežiaus gauto aukso, jau gerokai praimto, neužteks, nei visų Valua feodų metinių pajamų! Vadinasi, net ir po mirties Karolis liks švaistūnas?

Grafienė Mao priėjo prie anglų būrelio. Pasisveikino su Izabele žvilgsniu, spindinčiu sena neapykanta, nusišypsojo mažajam sosto įpėdiniui Edvardui, tarsi kėsindamasi jam įkąsti, ir galiausiai pažvelgė į Roberą.

– Mielasis mano sūnėne, aš suprantu, kaip tau skaudu; juk jis tau buvo kaip tikras tėvas... – tarė ji tyliai.

– Ir jums, mieloji mano teta, tai baisus smūgis, – atsakė jis tuo pačiu balsu. – Juk jūs beveik tokio pat amžiaus kaip Karolis. Ir jums nebe daug liko...

Pro menės duris tolydžio vaikščiojo žmonės. Izabelė ūmiai pastebėjo, kad Ekseterio vyskupas dingęs, ar, teisingiau pasakius, dingsta, pamatė, kaip jis, kanauninko d'Irsono, Mao kanclerio, lydimas, eina pro duris sparčiais žingsniais, lyg sliuogdamas, kaip dvasininkai paprastai kad smelkiasi per minią. Galiūnė taip pat nulydėjo juos akimis, ir abi moterys pagavo viena kitą žiūrint į tą pusę.

Izabelė sunerimo. Apie ką galėjo kalbėtis Steipldonas, jos priešų pasiuntinys, ir grafienės kancleris? Ir kaipgi jiedu susipažino, jei Steipldonas atvyko tik vakar? Buvo aišku kaip dieną, jog grafienės Mao pašonėje veikia Anglijos šnipai. Kitaip ir būti negali! „Ji turi pagrindą man keršyti ir kenkti, – galvojo Izabelė. – Juk kitados aš įdaviau jos dukteris... Ak! Kaip norėčiau, kad čia būtų Rodžeris! Kodėl nepareikalavau, kad jis atvažiuotų!“

Abu dvasininkai susitiko be niekur nieko. Kanauninkas d’Irsonas paprašė, kad jam parodytų Edvardo pasiuntinį.

– *Reverendissimus sanctissimusque Exeteris episcopus?* – paklausė jis. – *Ego canonicus et comitissœ Artesiensis cancellarius sum.**

Jiems buvo įsakyta susitikti pirmai progai pasitaikius. Toji proga ką tik atsirado. Dabar, susėdę šalia vienas kito lango nišoje, nuošaliame koridoriaus kampelyje, šnekėjosi lotyniškai su rožiniais rankose, lyg melsdamiesi už mirštantįjį.

Kanauninkas d’Irsonas turėjo nuorašą labai įdomaus laiško, kurį vienas anglų vyskupas buvo pasirašęs raide „O“; tasai laiškas, adresuotas karalienei Izabelei, buvo pavogtas iš vieno italų pirklio, kai tas miegojo Artua Grafystės užeigoje. Tas vyskupas „O“ patarė karalienei tuo tarpu negrįžti Anglijon, bet suburti kuo daugiau šalininkų Prancūzijoje, sutelkti tūkstantį riterių ir, išsilaipinus Anglijos pakrantėje, išvyti Dispenserius ir blogąjį vyskupą Steipldoną. Tjeri d’Irsonas turėjo su savimi tą nuorašą. Gal monsenjoras Steipldonas pageidautų su juo susipažinti? Popieriaus lakštas perėjo iš kanauninko sutanos vyskupui į rankas, ir šis, vos užmetęs į jį akį, pažino šmaikštų, aiškų Adamo Orletono stilių. Jei lordas Mortimeris, buvo rašoma tame laiške, apsiimsiąs vadovauti tam žygiui, visa Anglijos bajorija prisidėsianti per kelias dienas.

Vyskupas Steipldonas kramtė nykščio nagą.

– *Ille baro de Mortuo Mari concubinus Isabellæ reginæ aperte est***, – pridūrė Tjeri d’Irsonas.

---

* Didžiai gerbiamas šventasis Ekseterio vyskupas? Aš esu kanauninkas ir Artua grafienės kancleris. *(Lot.)*

** Baronas Mortimeris čia atvirai sanguliauja su karaliene Izabele. *(Lot.)*

Vyskupas pageidaująs įrodymų? Kanauninkas pateiksiąs, kada tik vyskupas pageidausiąs. Tereikią apklausti tarnus, pastatyti sargybą prie visų Sitė rūmų durų arba paprasčiausiai pasiteirauti dvariškių nuomonės.

Steipldonas įsikišo laiško nuorašą į sutaną po kryžiumi, kabančiu ant krūtinės.

Didikai pamažėle skirstėsi. Monsenjoras Valua išvardijo savo testamento vykdytojus. Jo didelis antspaudas – lelijų žiedai su užrašu apskritime: *„Caroli regis Franciae filii, comitis Valesi et Andegaviae“** – įsispaudė į smalką, užlietą ant raištelių, kabančių po dokumentu.

– Monsenjore, leiskite pristatyti jūsų aukštam ir šventam asmeniui savo dukterėčią Beatrisę, grafienės rūmų damą, – tarė Tjeri d'Irsonas Steipldonui, rodydamas į gražią juodbruvę merginą ilgesingu žvilgsniu, kuri ėjo jųdviejų link vinksėdama klubais.

Beatrisė pabučiavo vyskupo žiedą, paskui dėdė tyliai tarė jai kelis žodžius. Tada ji grįžo prie grafienės Mao ir jai sukuždėjo:

– Viskas padaryta, ponia.

Ir Mao, tebestovinti šalia Izabelės, atkišo savo didelę ranką ir paglostė kaktą jaunajam sosto įpėdiniui Edvardui.

Paskui visi išvyko į Paryžių. Artua grafas Roberas ir kancleris – tvarkyti valstybės reikalų. Tolomėjus – rūpintis neatidėliotinais sandėriais, o Mao, padariusi viską, kad išsipildytų jos kerštingi kėslai, tiesiog nebeturėjo ko veikti Perė pilyje. Izabelė troško kuo greičiau susitikti su Mortimeriu, o našlaujančios karalienės negavo pilyje pastogės. Pilypas Valua, ir tas turėjo keliauti į Paryžių valdyti savo didelės grafystės, tapęs teisėtu jos šeimininku.

---

* Karolio, Prancūzijos karaliaus sūnaus, Valua ir Anžu grafo *(lot.)*.

Prie mirštančiojo liko trečioji jo žmona, vyriausioji duktė, Eno grafienė, jauniausieji vaikai ir artimi tarnai. Nė kiek ne daugiau žmonių nei prie kokio menko provincijos riterio, o juk jo vardas ir darbai drebino pasaulį nuo vandenyno krantų iki pat Konstantinopolio!

Ir rytojaus dieną, ir kitą dieną monsenjoras Karolis dar buvo gyvas. Konetablis Gošė teisybę sakė, širdis nesiliovė plakusi tame palaužtame kūne.

Tomis dienomis visas dvaras buvo persikėlęs į Vensenų pilį, kur jaunasis Anglijos sosto įpėdinis Edvardas, Akvitanės kunigaikštis, turėjo prisiekti ištikimybę savo dėdei Karoliui Gražiajam.

Vėliau Paryžiuje nuo pastolių krintanti plyta pralėkė pro pat vyskupo Steipldono galvą; sugriuvo tiltelis, kai užjojo įdurmu sekantis klierikas, raitas ant mulo. O vieną rytą, išėjęs iš savo būsto ankstyvosioms mišioms, siauroje gatvikėje vyskupas susidūrė nosis nosin su Džerardu Olspėjumi, buvusio Tauerio viršininko padėjėju, ir barzdaskučiu Oglu. Abu vyrai, rodės, vaikštinėjo sau lyg niekur nieko. Bet kas gi eina tokią valandą šiaip sau, vien pasiklausyti paukščių giesmių? Netoliese, už kampo, tyliai stovėjo būrelis vyrų, tarp kurių Steipldonas dingojosi atpažinęs pailgą arklišką barono Meltrevezo veidą. Viena laimė, kad gatvę užtvindė daržovių pardavėjų gurguolė, ir vyskupui pavyko skubomis įsmukti pro duris. Tą patį vakarą nė su niekuo neatsisveikinęs jis iškeliavo į Bulonę, kur tikėjosi slapčiomis sėsti į laivą.

Tarp kita ko, be Orletono laiško nuorašo, jis vežėsi ganėtinai įrodymų prieš karalienę Izabelę, prieš Mortimerį, prieš Kento grafą, prieš visus jų aplinkos didikus.

O vienoje Il de Franso pilyje, per mylią nuo Rambujė, vis dar buvo gyvas Karolis Valua, bemaž visų apleistas, tarsi palaidotas savo kūne nelyginant karste. Tam, kuris buvo vadinamas antruoju Prancūzijos karaliumi, rūpėjo tik oras, įkvepiamas į plaučius nelygiai, kartais su baugiomis pertraukomis. Ir jis kvėps tą orą, palaikantį gyvastį, dar ilgas savaites, iki pat gruodžio.

Trečia dalis

PAVOGTAS KARALIUS

I

Sutuoktiniai priešai

Jau aštuoni mėnesiai, kai karalienė Izabelė gyveno Prancūzijoje; čia ji pažino laisvę ir sutiko meilę. Ir pamiršo savo vyrą karalių Edvardą. Nustumtas į atminties kapinyną, jis egzistavo jos mintyse labai abstrakčiai, kaip blogas anų dienų Izabelės palikimas. Netgi norėdama atgaivinti savo pagiežą, ji nebūtų galėjusi aiškiai prisiminti savo pasišlykštėjimo vyro kūno kvapu nei tikrosios jo akių spalvos. Matė lyg pro miglą nebent pernelyg atsikišusį smakrą, slepiamą po šviesia barzdele, ir pasibjaurėtinai lanksčią nugarą. Prisiminimas apie jį vis labiau blėso, o štai neapykanta, priešingai, liko tokia pat stipri.

Skubotas vyskupo Steipldono grįžimas į Londoną patvirtino visus Edvardo nuogąstavimus ir paskatino kuo greičiau susigrąžinti žmoną namo. Tačiau veikti reikėjo apdairiai ir, Hju Senojo žodžiais tariant, kad vilkė grįžtų irštvon, būtina nuslopinti jos budrumą. Todėl kelias savaites Edvardas rašė laiškus kaip mylintis, žmonos išsiilgęs vyras. Dispenseriai taip pat prisidėjo prie to melo, įrodinėdami karalienei savo atsidavimą ir drauge su karaliumi maldaudami ją kuo greičiausiai parvykti ir juos pradžiuginti. Edvardas įpareigojo ir Vinčesterio vyskupą panaudoti savo įtaką karalienei.

Tačiau gruodžio pirmąją viskas pasikeitė. Edvardą tą dieną pagavo ūmus beprotiškas pyktis, vienas tų karaliams anaiptol nederančių įtūžių, teikiančių galios iliuziją. Vinčesterio vyskupas atvežė jam karalienės atsakymą: ji atsisakanti grįžti į Angliją, nes bijanti Hju Jaunesniojo ir, be to, pasipasakojusi apie savo baimę broliui, Prancūzijos karaliui. To ir tetrūko. Laiškai, kuriuos Edvardas diktavo Vestminsterio rūmuose ištisas penkias valandas, apstulbino Europos karalių dvarus.

Iš pradžių jis parašė karalienei. Dabar nė kalbos nebuvo apie „širdelę“.

Ponia,– rašė Edvardas, – *ne kartą, kaip prieš ištikimybės priesaiką, taip ir po jos, didžiai trokšdami, kad jūs būtumėte šalia mūsų, ir nesmagiai jausdamiesi dėlei jūsų užsitęsusio viešėjimo svetur, kvietėme jus parvažiuoti kuo skubiausiai ir be tolesnių pasiteisinimų.*

Prieš ištikimybės priesaiką jūs teisinotės prasimesdama reikalų tvarkymu; bet paskui per dvasios tėvą Vinčesterio vyskupą davėte mums žinią, jog negrįšite, nes bijote Hju Dispenserio ir juo nepasitikite, ir tuo mus didžiai nustebinote, nes mano akivaizdoje jūs visada liaupsinote vienas kitą, jūs jį, o jisai jus, tiek prieš kelionę tam tyčia duodamais pasižadėjimais ir kitokiais nuoširdžios bičiulystės patikinimais, tiek asmeniniais laiškais, kuriuos jis man parodė.

Mes gerai žinome ir jūs taip pat žinote, ponia, jog minimas Hju visada mus gerbė kaip galėdamas; ir jūs taip pat žinote, jog niekados nuo tos dienos, kai tapote mano žmona, su jumis nebuvo blogai pasielgta, nebent tik vieną sykį, ir tai atsitiktinai, ir, kaip jūs tikriausiai prisimenate, jūs pati buvote dėl to kalta.

Būtų labai apmaudu, jei dabar, kai ištikimybės priesaika mūsų didžiai gerbiamam broliui Prancūzijos karaliui duota ir kai mes *su juo užmezgėme tokius gerus bičiulystės saitus, jūs, mūsų taikos pasiuntinė, būtumėte kokio nors mūsų priešiškumo priežastis, ir be jokio pagrindo.*

Todėl mes jus kviečiame ir įpareigojame, ir jums įsakome, kad be tolesnių pasiteisinimų ir apgaulingų dingsčių nedelsdama grįžtumėte pas mus.

O dėl jūsų išlaidų, kai jūs parvyksite, kaip žmonai dera parvykti pas savo viešpatį, mes pasirūpinsime, kad jums nieko nestigtų ir kad jūsų garbė nenukentėtų.

Taip pat mes norime ir reikalaujame, kad jūs kuo skubiau grąžintumėte namo mūsų didžiai brangų sūnų Edvardą, nes mes be galo geidžiame jį pamatyti ir su juo pasikalbėti.

Dvasios tėvas iš Dievo malonės Votjė, Ekseterio vyskupas, andai mums davė žinią, jog kai kurie mūsų priešai ir tremtiniai, jūsų globojami, jį sekė ir kėsinosi į jo gyvybę, ir jis, būdamas mums ištikimas ir atsidavęs, ir norėdamas išvengti pavojų, suskubo grįžti pas mus. Mes tatai jums pranešame, idant jūs suprastumėte, jog vyskupas kaip tik dėl to taip netikėtai jus paliko.

Surašyta Vestminsteryje tūkstantis trys šimtai dvidešimt penktųjų metų gruodžio pirmąją dieną.

Edvardas.

Pyktį išliejęs laiško pradžioje ir gerokai apsimelavęs, pabaigoje išmaningai įgėlė kaip gyvatė.

Kitas laiškas, kiek trumpesnis, buvo skirtas jaunajam Akvitanės kunigaikščiui:

Didžiai brangus sūnau, kad ir koks jaunas ir nepatyręs būdamas, gerai prisiminkite, ką mes įpareigojome ir įsakėme jums daryti, kai rengėtės palikti Duvrą, ir kokį tada mums davėte atsakymą, *už kurį mes be galo esame jums dėkingi, ir nieku gyvu neviršykite savo įgaliojimų.*

Ir kadangi jūs jau prisiekėte ištikimybę, aplankykite didžiai gerbiamą mūsų brolį Prancūzijos karalių, jūsų dėdę, ir atsisveikinkite su juo, ir grįžkite namo drauge su mūsų brangiausiąja žmona karaliene, jūsų motina, jeigu tik ji malonės vykti tuo pačiu metu.

O jeigu ji nepanorės grįžti, ilgiau nebegaiškite ir keliaukite namo, nes mes geidžiame be galo jus pamatyti ir su jumis pasikalbėti; ir nesileiskite perkalbamas nei motinos, nei kieno nors kito. Laiminame jus.

Nereikalingi pasikartojimai ir piktas tonas aiškiai liudijo, jog laiškus rašė ne kancleris ir ne sekretorius, o pats karalius. Skaitant laišką rodėsi, kad skamba raštininkui diktuojančio Edvardo balsas. Edvardas nepamiršo nė Karolio IV Gražiojo. Jam adresuotame laiške jis beveik žodis žodin kartojo visa tai, ką rašė karalienei:

Iš patikimų žmonių jūs esate girdėję, kad mūsų žmona Anglijos karalienė nedrįsta grįžti pas mus, bijodama Hju Dispenserio ir juo nepasitikėdama. Suprantama, didžiai mylimas broli, jai nederėtų nepasitikėti nei juo, nei kokiu kitu žmogumi iš mūsų karalystės; nes, ačiū Dievui, nei Hju, nei kuris kitas mūsų valdinys, gyvenantis mūsų žemėse, nelinki jai bloga, o jeigu taip būtų ir mes žinotume, kaltininką taip nubaustume, jog tai būtų pamoka kitiems, ir, ačiū Dievui, tam mes turime ganėtinai galios.

Štai todėl, didžiai gerbiamas ir didžiai mylimas broli, dar sykį jus prašome dėlei jūsų ir dėlei mūsų garbės, ir dėlei mūsų žmonos garbės malonėti padaryti visa, kas įmanoma, kad ji kuo greičiau grįžtų pas mus; nes mums be galo liūdna be jos, ir mes į jus nesikreiptume, jei nepasitikėtume jumis ir jūsų gera valia.

Edvardas taip pat reikalavo, kad grįžtų jo sūnus, ir kaltino „esančius ten priešus ir tremtinius“ pasikėsinimu į Ekseterio vyskupą.

Žinia, tos gruodžio pirmosios pyktis, matyt, buvo baisus, ir po Vestminsterio skliautais ilgai dar skardėjo riksmai. Ta pačia proga ir tokiu pat tonu Edvardas parašė dar Reimso ir Ruano vyskupams, Bovė vyskupui Žanui de Marinji, Langrų ir Lano vyskupams, Prancūzijos perams dvasininkams, Burgundijos ir Bretanės kunigaikščiams, Valua ir Flandrijos grafams, Prancūzijos perams pasauliečiams, taip pat Sen Deni abatui, Klermon Burbono senjorui karaliaus vyriausiajam iždininkui Liudvikui, Artua grafui Roberui, Atskaitomybės rūmų magistrui Miliui de Nuajė, konetabliui Gošė de Šatijonui.

Tai, jog grafienė Mao vienintelė iš visų Prancūzijos perų negavo tokio laiško, sakyte sakė, kad ji palaiko glaudžius ryšius su Anglijos karaliumi ir ganėtinai gerai viską žino.

Atplėšęs gautą laišką, Roberas didžiai apsidžiaugė ir, kvatodamas bei plodamas rankomis sau per šlaunis, nuėjo pas pusseserę Anglijos karalienę. Smagumėlis, galima sočiai prisijuokti! Vadinasi, tas vargeta Edvardas siunčia žygūnus į visus karalystės kampelius, pasiryžęs visiems pranešti apie savo šeimyninius nesklandumus, apginti savo numylėtinį ir apsiskelbti, kad nesugeba susigrąžinti žmonos namo. Vargas Anglijos didikams, koks menkysta tas jūsų karalius ir kokiam nevykėliui atiteko Vilhelmo Nukariautojo skeptras! Po Liudviko Pamaldžiojo ir Akvitanės kunigaikštienės Alienoros rietenų nieko smagesnio nebuvo girdėta!

– Prisekite jam šakotus ragus, pussesere, – sušuko Roberas, – tokius šakotus, kad jūsų Edvardas turėtų susiriesti dvilinkas, eidamas pro savo pilių vartus. Ar ne, pusbroli Rodžeri, juk to jis tikrai vertas!

Ir linksmai paplojo Mortimeriui per petį.

Edvardas, pykčio pagautas, taip pat griebėsi kraštutinių priemonių – nusavino netikro savo brolio Kento grafo ir lordo Kromvelio, Izabelės palydos vado, turtą. Negana to, jis žengė dar pražūtingesnį žingsnį: išleido įsaką, pasiskelbdamas savo sūnaus, Akvitanės kunigaikščio, feodų „globėju ir valdytoju“, ir jo vardu pareikalavo prarastų žemių. Kitaip sakant, pavertė niekine ir sutartį, žmonos suderėtą, ir ištikimybės priesaiką, sūnaus duotą.

– Jo valia, jo valia, – kartojo Artua grafas Roberas. – Ką gi, vadinasi, teks dar kartą atsiimti jo kunigaikštystę, bent jau tiek, kiek jos liko, nes dabar galima sakyti, jog didesnioji jos dalis pasirodo tik per atoslūgius. Jeigu jau po dviejų mūsų žygių tas menkysta nepasimokė, mes surengsime trečią, kad jis galų gale atsipeikėtų. Juo labiau kad rūdija arbaletai, supirkti kryžiaus žygiui!

Nebuvo reikalo šaukti prie ginklo visos karaliaus kariaunos nei siųsti konetablio nuo senatvės sustingusiais sąnariais; visiškai pakako reguliariosios kariuomenės, dviejų maršalų vadovaujamos, kad truputį aplamdytų šonus Bordelė krašte Gaskonės senjorams, per savo bailumą ar kvailumą ištikimai tarnaujantiems Anglijos karaliui. Tokie žygiai tapo stačiai įpročiu. Ir kiekvieną kartą vis menkesnės pajėgos stodavo į mūšį prieš Prancūzijos kariuomenę.

Edvardo laiškas buvo paskutinis laiškas, perskaitytas Karoliui Valua, paskutinis didžių pasaulio įvykių atgarsis.

Monsenjoras Karolis mirė gruodžio viduryje; jo laidotuvės buvo tokios pat prabangios kaip ir jo gyvenimas. Visa Valua giminė – tik dabar, žvelgiant į laidotuvių eiseną, paaiškėjo, kokia ji gausi ir įtakinga, – visa Prancūzijos diduomenė, visi dignitoriai, diduma perų, našlaujančios karalienės, Parlamentas, Atskaitomybės rūmiai, konetablis, universiteto mokslo vyrai, Paryžiaus korporacijos, apanažo feodų vasalai, testamente paminėtų bažnyčių ir abatijų dvasininkai bei vienuoliai nulydėjo velionį į Pranciškonų bažnyčią, kur tarp dviejų pirmųjų žmonų buvo paguldytas didžiausio tų laikų nenuoramos kūnas, nepaprastai lengvas po ilgos ligos ir balzamavimo.

Jei likimas jam būtų padovanojęs dar trejus metus, jis būtų tapęs Prancūzijos karaliumi, nes Karoliui IV, jo sūnėnui, nepalikusiam įpėdinio, nebuvo lemta ilgiau gyventi!

Didžiojo Karolio Valua viduriai buvo nugabenti į Šali abatiją, o širdis, įdėta į urną, atiduota jo trečiajai žmonai, kuri turėjo ją saugoti iki savo mirties.

Iškart po laidotuvių Prancūziją užgriuvo dideli šalčiai, tarytum, pakasus princo kaulus, būtų ūmiai atšalusi karalystės žemė. Ilgaamžiai galės lengvai prisiminti jo mirties metus; reikės tik pasakyti: „Jis mirė per didžiuosius šalčius“.

Seną sukaustė ledas; žmonės vaikščiojo per nedidelius užšalusius jos intakus, tokius kaip Granž Bateljerės upelė; šuliniai užšalo, tad vandeniui parsinešti reikėjo ne kibiro, bet kirvio. Soduose ir parkuose plaišiojo medžių žievė, kai kurios guobos sueižėjo iki pat šerdies. Nukentėjo ir Paryžiaus vartai – per šalčius sproginėjo net akmenys. Gatvėse ant grindinio maisto ieškojo paukščiai, anksčiau niekada neatskrisdavę į miestą kėkštai, šarkos. Durpės kainavo dvigubai brangiau, o krautuvėse nebeliko jokių kailių – nei švilpikų kailiukų, nei voverenų, net paprasčiausių avikailių. Varginguose būstuose mirė daugybė senių ir vaikų. Keliauninkai, netgi batais apsiavę, šalo kojas; žygūnai nešiojo paštą pamėlynavusiais nuo šalčio pirštais. Upių laivyba apmirė. Į Gijeną nusiųstiems kareiviams, per neatsargumą nusimovus pirštines, prie geležinių ginklų prilipdavo rankų oda;

vaikėzai smagindavosi siūlydami kaimo liurbiams palaižyti kirvį. Bet ypač visiems įsiminė šalyje stojusi šiurpi tyla, nes atrodė, jog ir gyvenimas apmirė.

Į karaliaus dvarą Naujieji metai atėjo gana kukliai – dėl gedulo ir dėl šalčių. Šiaip ar taip, visi įteikė vieni kitiems po laumės šluotą ir įprastas dovanas. Apskaičiavus praėjusių metų biudžetą, iždе buvo rasta, kad pajamos viršijo išlaidas septyniasdešimt trimis tūkstančiais livrų, iš kurių šešiasdešimt tūkstančių davė Akvitanės sutartis. Ta dingstimi Artua grafas Roberas išsireikalavo, kad iš tos sumos karalius jam skirtų aštuonis tūkstančius livrų. Tai buvo teisinga, nes jau pusė metų, kai Roberas valdė karalystę pavaduodamas savo pusbrolį. Jis surengė žygį Gijenon, kur prancūzų kariuomenė, beveik nesusidūrusi su anglų pajėgomis, beregint laimėjo pergalę. Vietiniai senjorai, dar kartą patyrę Paryžiaus siuzereno pyktį, nukreiptą prieš londoniškį vasalą, gailėjosi gimę gaskonais. Kodėl gi Dievas jų nepasigailėjo ir nedovanojo jiems žemių kitoje kunigaikštystėje?

Edvardas, sužlugęs, prasiskolinęs, jau nebegaudamas kreditų, nebeišgalėjo išsiųsti kariuomenės savo feodui ginti, tačiau išsiuntė laivus savo žmonai parvežti. Karalienė parašė laišką Vinčesterio vyskupui, prašydama jį pagarsinti visai Anglijos dvasininkijai:

Meldžiu jus ir visus sveiko proto žmones netikėti, kad mes apleidžiame mūsų viešpatį be jokios svarios ir pagrįstos priežasties, ir mes niekada nesiryžtume tokiam žingsniui, jeigu mūsų gyvybei negrėstų pavojus ir mes nebijotume minėtojo Hju, kuris laiko savo rankose mūsų viešpatį, valdo mūsų karalystę ir laukia progos nuplėšti mums garbę, o tuo mes esame tikri, nes buvome tai patyrę. Kol Hju bus toks, koks yra, pajungęs savo valdžiai mūsų vyrą, mes *negalėsime sugrįžti į Anglijos Karalystę, nesibaimindami mūsų ir mūsų brangiausiojo sūnaus gyvybei gresiančio mirtino pavojaus.*

Laiškas atėjo kaip tik tuo metu, kai Edvardas vasario pradžioje davė naujus įsakymus pakrančių grafysčių šerifams. Jis paskelbė, jog karalienė ir jo sūnus, Akvitanės kunigaikštis, išvykę į Prancūziją sudaryti taikos sutarties, patekę išdaviko ir maištininko Mortimerio įtakon ir surezgę sąmokslą su karaliaus ir karalystės priešais; tad karalienę ir Akvitanės kunigaikštį derėtų pasitikti maloniai tik tuo atveju, jeigu jie atplauksią laivais, kuriuos jis, karalius, išsiuntęs į Prancūziją, ir jeigu parvyksią su gerais ketinimais; bet jeigu jie atplauksią svetimais laivais ir nedraugiškais ketinimais, įsakyta pasigailėti vien karalienės ir sosto įpėdinio Edvardo, o su kitais, išsilaipinsiančiais į krantą, elgtis kaip su maištininkais.

Norėdama laimėti laiko, Izabelė per sūnų perspėjo karalių, kad serga ir negalinti plaukti laivu.

Kovo mėnesį sužinojęs, kad jo žmona smagiai leidžia laiką Paryžiuje, karalius Edvardas vėl susirgo laiškų karštlige. Regis, negalia pasidarė chroniška, atsikartodama kas trys mėnesiai.

Jaunajam Akvitanės kunigaikščiui Edvardas II rašė:

Mūsų žmona ir jūsų motina šalinasi mūsų, prasimesdama apgaulinga dingstimi, kad bijo mūsų brangiausiojo ir ištikimojo Hju Dispenserio, visados mums ištikimai ir atsidavusiai tarnavusio; tačiau jūs matote – ir kiekvienam tai aišku, – kad ji atvirai, viešai, nepaisydama savo priedermės ir mūsų karūnos, prisiviliojo Mortimerį, išdaviką ir mūsų mirtiną priešą, atskleistą, įrodytą ir nuteistą Parlamente, ir, jo lydima, pasirodo rūmuose ir mieste, nepaisydama mūsų ir mūsų karūnos garbės, ir mūsų karalystės *garbės. Ir negana to, ji laiko jus mūsų minėto priešo draugėje, užtraukdama mums didžią nešlovę ir gėdą, nusižengdama Anglijos Karalystės įstatymams ir papročiams, kuriuos ginti ir sergėti jums pavedu ir įsakau jums savo aukščiausiąja valdovo valia.*

Jis kreipėsi laišku taip pat į karalių Karolį IV:

Jeigu jūsų sesuo mus mylėtų ir geistų būti mūsų draugėje, kaip ji jums pasakojo ir melavo – atleiskite už šitą žodį,– ji nebūtų palikusi mūsų, prasimetusi dingstimi atgaivinti taiką ir draugystę tarp mūsų ir jūsų, ir aš tuo nuoširdžiai tikėjau, siųsdamas ją pas jus. Bet išties, brangiausiasis broli, mes įsitikinome, kad ji nemyli mūsų nė trupučio ir nurodo melagingą priežastį, minėdama mūsų brangiausiąjį giminaitį Hju Dispenserį. Mūsų manymu, ji nebesugeba valdyti savo jausmų, taip atvirai ir viešai laikydama savo taryboje mūsų išdaviką ir mirtiną priešą Mortimerį ir rodydamasi su tuo piktadariu rūmuose bei mieste. Todėl jūs, brangiausiasis broli, privalėtumėte pareikšti savo valią, kad ji atgailautų ir elgtųsi, kaip dera, gerbdama visus tuos, kas brangus jos širdžiai. Teikitės mums duoti žinią, kokia bus jūsų valia ir kaip jūs malonėsite pasielgti, remdamasis Dievo valia, savo protu ir sąžine, neteikdamas reikšmės kaprizingų moterų užgaidams ir norams.

Tokio pat turinio laiškus jis vėl išsiuntinėjo į visas šalis – perams, dignitoriams, prelatams, net ir pačiam popiežiui. Anglijos valdovai skundė vienas kito meilės intrigas, kėlė jas viešumon, ir toji sanguliavimo istorija apie dvi poras – tris vyrus ir vieną moterį – kėlė smagų juoką Europos karalių dvaruose.

Paryžiaus įsimylėjėliams jau nebereikėjo saugotis. Nė nebesistengdami slėpti savo santykių, Izabelė ir Mortimeris elgėsi šaltakraujiškai ir tyčia rodėsi drauge bet kokia proga. Tam tikra garantija buvo tai, kad Kento grafas ir jo žmona, atvykusi iš Anglijos, neatsiribojo nuo neteisėtos poros. Tad ko rūpintis Anglijos karaliaus garbe, jeigu ji nė kiek nerūpi jo netikram broliui? Apskritai Edvardas savo laiškais laimėjo tik tiek, kad iškėlė viešumon tą ryšį, kurį visi laikė įvykusiu ir neatšaukiamu faktu. O visos neištikimos žmonos įsiteigė mintį, jog karalienėms suteikta ypatinga malonė ir jog Izabelei išties pasisekė, jei jos vyras pasirodė besąs toks nenaudėlis!

Tačiau jiems trūko pinigų. Išeivių turtai buvo nusavinti, ir jie nebeturėjo jokių pajamų. Ir mažasis Anglijos dvaras Paryžiuje gyveno vien iš lombardų paskolų.

Kovo pabaigoje teko dar kartą šauktis senojo Tolomėjaus. Jis atvyko pas karalienę Izabelę, lydimas sinjoro Bokačo, atstovaujančio Bardžiams. Karalienė ir Mortimeris be galo pagarbiai išdėstė jam savo prašymą. Lygiai taip pat mandagiai, pabrėždamas savo apgailestavimą, meseras Tolomėjus nesutiko duoti skolon. Tam jis turėjo svarių argumentų: atskleidė didžiąją juodą knygą ir parodė sąskaitas. Mesiras Olspėjus, lordas Kromvelis, karalienė Izabelė... Štai šiame puslapyje, ir Tolomėjus žemai nulenkė galvą... Kento grafas ir grafienė... Vėl nulenkė... Lordas Meltrevezas, lordas Mortimeris... O paskiau dar keturi lapai paties karaliaus Edvardo skolų...

Rodžeris Mortimeris užprotestavo: karaliaus Edvardo sąskaitos jam nerūpi!

– Tačiau, milorde, – pareiškė Tolomėjus, – mūsų akimis žiūrint, visa tai – Anglijos skolos! Man labai skaudu, kad negaliu suteikti jums paskolos, baisiai skaudu, kad turiu nuliūdinti tokią gražią damą kaip ponia karalienė, bet jūs per daug norite – prašote ir tikitės iš manęs to, ko aš nebeturiu ir ką dabar turite jūs. Nes tas turtas, kuris, kaip sakoma, priklauso mums, išdalytas skoloms! Visas mano lobis, milorde, – tai jūsų skolos. Matote, ponia, – kalbėjo jis toliau, pasigręždamas į karalienę, – matote, ponia, kokie mes esame, vargšai lombardai, mums visad grasinama, kiekvienam naujam karaliui privalome mokėti džiugaus sostan žengimo duoklę... O kiek, deja, mes išmokėjome per pastaruosius dvylika metų!.. Ir kiekvienas karalius atima iš mūsų miestelėno teisę, kad išpirktume ją pakartotinai už nemažą sumą, o kartais netgi du sykius, jei jis ilgai valdo! O jūs pažiūrėkite, kiek gero mes darome karalystėms! Anglija mūsų kompanijoms kainavo šimtą septyniasdešimt tūkstančių livrų – tai karūnavimų, karų, nesutarimų kaina, ponia! Matote, koks aš senas... Jau kadai ilsėčiausi, jei nereiktų be paliovos vaikytis skolininkų ir reikalauti tų skolų, kad išgalėtume padėti kitiems. Mus vadina šykštuoliais, lupikautojais, kai norime atgauti savo pinigus, bet niekas nė nepagalvoja, kaip mes rizikuojame, skolindami ir sudarydami sąlygas šio pasaulio valdovams tvarkyti savo reikalus! Kunigai rūpinasi vargšais žmoneliais – dalija išmaldą elgetoms ir stato ligonines vargdieniams, o mes rūpinamės didžiūnų vargais negandais.

Būdamas garbingo amžiaus, jis galėjo leisti sau taip kalbėti, o jo balsas skambėjo taip ramiai ir nuolankiai, jog buvo neįmanoma įsižeisti. Šnekėdamas jis slapčia žvilgčiojo primerktąja akimi į brangenybę, spindinčią ant karalienės kaklo, jo knygoje įrašytą skolon į Mortimerio sąskaitą.

– Kaip pradėjome savo verslą? Kaip sugebame išsilaikyti? Niekas to nenori prisiminti, – kalbėjo jis toliau. – Mūsų Italijos bankai atsirado per kryžiaus žygius, nes didikai ir keliauninkai anaiptol nebuvo linkę apsikrauti auksu tuose pavojinguose keliuose, kur kiekviename žingsnyje siautėjo plėšikai, netgi stovyklose, kai apsistodavo poilsio, pasitaikydavo nedorėlių. Be to, kartais tekdavo mokėti išpirkas. Tada didikai, daugiausia anglai, mums užstatydavo savo feodų pajamas, kad, rizikuodami savo turtu, auksu apmokėtume jų sąskaitas. Tačiau kai atvykdavome į jų feodus su įgaliojimais manydami, kad kilmingų baronų antspaudas yra ganėtinas laidas, skolos neatgaudavome. Tada mes kreipėmės pagalbos į karalius – pastarieji sutiko laiduoti vasalų įgaliojimus, bet savo ruožtu pareikalavo, kad ir jiems skolintume; ir štai mūsų turtai guli palaidoti karalystėse. Ne, ponia, man labai gaila ir nesmagu, bet šįsyk niekuo negaliu jums padėti.

Kento grafas, klausęsis pokalbio, tarė:

– Tiek to, mesire Tolomėjau. Vadinasi, būsime priversti kreiptis į kitas kompanijas.

Tolomėjus šyptelėjo. Ką jis sau mano, tas šviesbruvis jaunikaitis, kuris sėdi čia, užsikėlęs koją ant kojos, ir atsainiai glosto savo skalikui galvą? Tikisi susirasti kitą kreditorių? Per ilgus savo verslo metus Tolomėjus daugiau nei tūkstantį kartų girdėjo šiuos žodžius. Rado kuo grasinti!

– Milorde, kai išeina kalba apie tokius kilmingus skolininkus kaip jūsų karališkosios didenybės, patikėkite, visos kompanijos susisiekia viena su kita, ir to kredito, kurio aš, deja, negaliu suteikti, jokia kita kompanija jums neduos; štai meseras Bokačas, kaip tik atėjęs su manimi, atstovauja Bardžių kompanijai. Paklauskite jį!.. Matote, ponia (Tolomėjus visą laiką kreipėsi tik į karalienę), visos tos skolos mums kelia didelį nerimą, nes nėra jokios garantijos, kad jas atgausime. Jūsų santykiai su jo didenybe Anglijos karaliumi pasidarė tokie, kad jis tikrai nelaiduos jūsų skolų! Nei jūs – jo skolų, man regis. Nebent jei malonėsite perimti jas savo sąskaiton? Aha, tokiu atveju tikriausiai mes galėtume jums pagelbėti.

Ir jis visai užmerkė kairę akį, susinėręs rankas ant pilvo, ir ėmė laukti atsakymo.

Izabelė menkai išmanė finansinius klausimus. Ji kilstelėjo akis į Rodžerį Mortimerį. Kaip reikėjo suprasti paskutinius bankininko žodžius? Ką reiškė tas staigus pasiūlymas po tokios ilgos įžangos?

– Man nelabai aišku, mesere Tolomėjau, – tarė ji.

– Ponia, – vėl prabilo bankininkas, – jūsų popieriai geri, o jūsų vyro – labai prasti. Krikščioniškajam pasauliui žinoma, kaip blogai karalius elgėsi su jumis, kokią gėdą jis užsitraukė savo nedoru gyvenimu ir kaip netikusiai elgiasi su savo valdiniais, visą valdžią patikėdamas niekingiems patarėjams. Jūs, ponia, priešingai, visiems būdama maloni, esate mylima, ir aš laiduoju, kad Prancūzijoje ir kitur netrūks šaunių riterių, pasiryžusių dėl jūsų suburti savo pulkus ir grąžinti jums teisėtą vietą jūsų karalystėje... kad ir ištrenkdami iš sosto Anglijos karalių, jūsų vyrą.

– Mesere Tolomėjau, – sušuko Kento grafas, – gal jūs pamiršote, jog mano brolis, nors ir kaip nemėgstamas, vis dėlto buvo vainikuotas?

– Milorde, milorde, – atsakė Tolomėjus, – karaliai esti išties karaliai tik tada, kai juos remia valdiniai. Jūs turite kitą karalių, kurį galite padovanoti Anglijai kad ir šiandien, Akvitanės kunigaikštį, jauną, bet gana išmintingą. Per savo gyvenimą prisižiūrėjau žmogiškųjų aistrų, ir man nesunku atpažinti tas, kurios niekada neblėsta ir pražudo galingiausius valdovus. Karalius Edvardas niekada nesugebės nusikratyti Dispenserio, bet Anglija, priešingai, pasiryžusi sveikinti tokį valdovą, kuris bus pasiūlytas vietoj blogojo ir jį supančių piktadarių... Žinoma, ponia, jūs man atsakysite, kad brangiai atsieis riteriai, pasisiūlę kovoti dėl jūsų, teks parūpinti jiems pakinktų, maisto atsargų ir malonumų. Bet mes, lombardai, nebeišgalėdami ilgai išlaikyti jūsų tremtyje, vis dėlto dar išgalėsime išlaikyti jūsų kariuomenę, jeigu lordas Mortimeris, kurio narsa visiems žinoma, apsiims jai vadovauti... ir jeigu, aišku, mes turėsime garantiją, kad jūs perimsite savo sąskaiton mesiro Edvardo skolas ir atsiskaitysite su mumis savo pergalės dieną.

Aiškesnio pasiūlymo nė būti negalėjo. Lombardų kompanijos siūlė savo paslaugas kurstydamos žmoną prieš vyrą, sūnų prieš tėvą, meilužį prieš teisėtą vyrą. Mortimeris nė kiek nenustebo, kaip galima buvo tikėtis, net neapsimetė nustebęs, kai atsakė:

– Sunkiausia, mesere Tolomėjau, sutelkti tuos pulkus. Po žeme kariuomenės nepaslėpsi. Kur mes galėtume suburti tūkstantį riterių, kuriuos pasisamdysime? Kokioje šalyje? Surinkti juos Prancūzijoje? Mes negalime telkti kariuomenės Prancūzijoje, nors ir kaip palankiai karalius Karolis būtų nusiteikęs savo sesers ponios Anglijos karalienės atžvilgiu.

Senasis sjenietis ir buvęs Edvardo kalinys iš karto suprato vienas kitą.

– Argi jaunasis Akvitanės kunigaikštis, – atsiliepė Tolomėjus, – negavo savo nuosavybėn Pontjė Grafystės, priklausančios poniai karalienei, argi Pontjė nėra priešais Angliją ir greta Artua Grafystės, kurioje monsenjoras Roberas, nors jos ir nevaldo, turi gausybę šalininkų, o tai jūs pats puikiai žinote, milorde, nes, pabėgęs iš Tauerio, radote ten prieglobstį?

– Pontjė... – susimąsčiusi pakartojo karalienė. – Ką jūs patartumėte, mielasis Mortimeri?

Sandėris, kad ir žodinis, vis dėlto yra tvirta sutartis. Tolomėjus sutiko suteikti nedidelį kreditą karalienei ir jos mylimajam, kad jiems pakaktų būtiniausioms išlaidoms ir kelionei į Pontjė rengtis žygiui. Ir pažadėjo vėliau, gegužės mėnesį, išmokėti visus pinigus. Kodėl gegužės mėnesį? Ar jis negalįs atkelti datos?

Tolomėjus skaičiavo. Mintyse apmetė, jog drauge su Bardžiais turėtų atsiimti skolą iš popiežiaus. Paprašysiąs Gučą, esantį Sjenoje, nuvažiuoti į Avinjoną. Be kita ko, per vieną Bardžių tarnautoją popiežius davė jam žinią, kad pageidauja susitikti su jaunuoliu. Reikėjo pasinaudoti Šventojo Tėvo palankumu. O Tolomėjui tai būtų gera proga – ir tikriausiai paskutinė – pasimatyti su išsiilgtu sūnėnu.

Be to, pagalvojęs apie popiežių, bankininkas truputį pralinksmėjo. Kaip Valua grafas, išėjus kalbai apie kryžiaus žygį, kaip Artua grafas Roberas, išėjus kalbai apie Akvitanę, taip lombardas, išėjus kalbai apie Angliją, pagalvojo: „Apmokės popiežius“. Vadinasi, vykdamas Italijon, Bokačas turi užsukti į Sjeną, o Gučas, iš Sjenos nukakęs į Avinjoną, – sutvarkyti ten visus reikalus ir sugrįžti į Paryžių...

– Gegužės mėnesį, ponia, gegužės... Telaimina jus Dievas.

Taip imta rengtis karui, kuriame susidūrė dviejų mylinčių porų interesai, karui, pakeitusiam valstybių likimą.

II

Grįžimas į Noflį

Nejaugi iš tiesų Noflio banko pastatas buvo toks mažas, o bažnyčia, stovinti kitapus nedidelės mugės aikštės, tokia žema ir toks siauras įkalnus kelias, sukantis į Kresė, Tuari, Setejį? O gal paprasčiausiai taip tik atrodė todėl, kad Gučas paaugo, aišku, ne fiziškai, nes žmogus, sulaukęs dvidešimties metų, nustoja augti, bet paaugo dvasiškai, pasidarė kitoks? Jo akys priprato prie plačių horizontų, ir jam atrodė, kad dabar jis užima daugiau vietos žemėje.

Prabėgo devyneri metai! Žvelgdamas į banko fasadą, medžius, varpinę, Gučas staiga pajaunėjo devyneriais metais! Arba veikiau ne, priešingai – paseno.

Instinktyviai, kaip ir anksčiau, jis palenkė galvą, eidamas pro duris iš vieno pirmojo aukšto kambario į kitą, kur buvo atliekamos visos piniginės operacijos ir vyko prekyba. Ranka pati savaime apčiuopė virvę, ištemptą palei ąžuolinį stulpą – sraigtinių laiptų ašį, ir jis pakilo į savo buvusį miegamąjį. Čia jis patyrė meilę, kokios niekada – nei prieš tai, nei po to – nedovanojo jam likimas.

Ankštas kambarėlis, įspraustas po stogo sijomis, atsidavė kaimu ir praeitimi. Kaip tokiame mažame kambarėlyje galėjo išsitekti tokia didelė meilė? Pro langą, veikiau stoglangį, jis matė nė kiek nepakitusį vaizdą. Dabar, gegužės pradžioje, kaip ir prieš devynerius metus, jam išvykstant, žydėjo vaismedžiai. Kodėl žiedais apsipylę vaismedžiai taip stipriai mus jaudina ir kodėl balta it sniegas žiedlapių dulksna, byranti nuo medžių ir klojanti rausvą patalą po vyšniomis ir obelimis, rodos, byra mums iš širdies? Pro storas lyg rankos šakas buvo matyti arklidės stogas, tos pačios arklidės, iš kurios Gučas išdūmė šuoliais, nelaukdamas, kol įsiverš broliai de Kresė. Ak, kiek baimės jis patyrė aną naktį!

Jis pasigręžė į alavinį veidrodį, stovintį ten pat ant ąžuolinės skrynios. Prisiminęs savo silpnybes, žmogus, žiūrėdamas į veidrodį, paprastai atgauna pasitikėjimą savimi ir užmiršta, kad valingas veidas, atsispindintis veidrodyje, tik jam vienam toks atrodo, ir kad kiti, priešingai, veikiau įžiūrėtų jo silpnybes! Lygiame pilkšvų atspalvių metalo paviršiuje atsispindėjo juodbruvas trisdešimtmetis vyriškis su viršunosėje giliai įsirėžusia raukšle ir tamsiomis akimis, kuriomis jis didžiavosi, nes tos akys jau buvo regėjusios nemaža kraštų, snieguotų kalnų, dviejų jūrų bangas, ne kartą įžiebusios geismą moterų širdyse ir drąsiai atrėmusios kunigaikščių ir karalių žvilgsnį.

...Gučai Baljoni, drauguži, kodėl tu nėjai taip gražiai pradėto gyvenimo keliu? Tu važinėjai iš Sjenos į Paryžių, iš Paryžiaus į Londoną, iš Londono į Neapolį, į Lioną, į Avinjoną; gabenai korespondenciją karalienei Izabelei, lobius kardinolams, vykai prašyti būsimosios karalienės Klemansos rankos! Ištisus dvejus metus keliavai nuo vieno šios žemės viešpačio pas kitą, rūpindamasis jų reikalais ir saugodamas jų paslaptis. Ir buvai viso labo dvidešimties metų! Ir viskas tau sekėsi. Tik pažiūrėk, kaip tu godojamas dabar, kai grįžai po devynerių metų, ir suprasi, kokį atminimą tuomet palikai ir kokius draugiškus jausmus visiems įkvėpei. Visiems, pradedant Šventuoju Tėvu. Vos išgirdęs, jog atvykai išreikalauti kažkokios menkos skolos, jis, Dievo vietininkas, užsivertęs reikalais, iš šventojo Petro sosto aukštybių domisi tavo likimu, tavo gyvenimu, teikiasi prisiminti, jog tu kadaise turėjai kūdikį, susirūpina sužinojęs, kad esi nuo jo atskirtas, aukoja tau kėlias tokias brangias savo minutes, duoda patarimų. „...Sūnų privalo auklėti tėvas“, – sakė jis tau ir įteikė pačią patikimiausią saugumo garantiją – popiežiaus pasiuntinio apsauginį raštą.

...O Buvilis! Buvilis, kuriam tu atvežei popiežiaus Jono palaiminimą, pasitinka tave kaip seniai laukiamą bičiulį, apsiašaroja tave išvydęs ir savo asmens sargybiniui įsako tave lydėti kelionėje, įteikia tau savo antspaudu užantspauduotą laišką broliams de Kresė, kad jie leistų tau pamatyti sūnų!..

Taigi aukščiausio rango žmonės rūpinosi Guču, be kita ko, jo manymu, be jokio išskaičiavimo, stačiai vedami draugiškų jausmų, kuriuos jis įkvėpė jiems, gerbdami jo guvų protą ir, be abejo, Dievo dovaną – gebėjimą bendrauti su šios žemės viešpačiais.

Ak, kodėl jis nuleido sparnus! Juk būtų galėjęs tapti vienu tų didžiųjų lombardų, galybe prilygstančių kunigaikščiams, tokiu kaip Mačis deji Mačis, dabartinis Prancūzijos karaliaus iždo saugotojas, arba kaip Freskobaldis, kuris nepranešęs, be niekur nieko, užeina pas Anglijos lordą kanclerį.

O gal dar nevėlu? Širdies gilumoje Gučas jautėsi pranašesnis už savo dėdę, tikras, kad gali dar aukščiau iškopti. Tiesą pasakius, mielasis dėdė Spinelas manėsi gana paprastu verslu. Paryžiaus lombardų kompanijos galva jis pasidarė tik sulaukęs garbaus amžiaus, be to, juo pasitikėjo dalininkai. Savaime suprantama, jis buvo blaivaus proto ir nuovokus, tačiau neturėjo nei didelių siekių, nei talento jiems įgyvendinti. Dabar, kai svajonių metai liko praeityje, Gučas, jausdamasis subrendęs, žiūrėjo į viską nešališkai. Taip, jis suklydo. Ir viską nulėmė skaudi neganda, ištikusi Mari de Kresė gimus kūdikiui. Ir, deja, nėra ko slėpti, tada jį buvo apėmusi baimė, kad jį mirtinai užkapos Mari broliai!

Vėliau ilgus mėnesius jam nedavė ramybės mintis apie tą nelemtą įvykį. Apviltos meilės kartėlis, neviltis, nusiminimas, gėda susitikti su bičiuliais ir globėjais po tokios nelabai garbingos atomazgos, keršto svajonės... Jis tuščiai leido laiką, pradėdamas naują gyvenimą Sjenoje, kur apie jo meilės nuotykius Prancūzijoje žmonės žinojo tik tiek, kiek jis pats pasipasakojo. Ak, ji nenumanė, toji nedėkingoji Mari, ji nenumanė, kokią gražią ateitį ji pražudė, tuomet atsisakiusi bėgti drauge su juo! Kiek kartų Italijoje jis karčiai apie tai godojo. Bet dabar jis atsikeršys...

O jeigu Mari ims ir prisipažins, kad visados jį mylėjo, kad jo laukė ir kad vienintelė jų išsiskyrimo priežastis buvęs siaubingas nesusipratimas? Taigi, jei taip atsitiktų? Gučas žinojo, jog tada neatsispirtų, jog pamirštų visas nuoskaudas ir išsivežtų Mari Kresė į Sjeną, į giminės dvarą, Tolomėjų tvirtovę, kad galėtų pasididžiuoti savo gražiąja žmona prieš bendrapiliečius. Aprodytų Mari tą naują miestą, žinoma, ne tokį didelį kaip Paryžius ar Londonas, tačiau prilygstantį jiems savo grožiu, ką tik pastatytais Municipaliteto rūmais, kuriuose didysis Simonas Martinis nutapė vidaus freskas, juoda ir balta katedra, kuri, užbaigus fasadą, bus pati gražiausia Toskanoje. Ak, kaip gera su mylima moterimi dalytis tuo, ką pats myli! Ir ko gi jis tuščiai svajoja įsistebeilijęs į alavinį veidrodį, verčiau skubėtų į Kresė pilį ir pasinaudotų netikėta proga!

Paskui Gučas susimąstė. Neįmanoma pamiršti kartėlio, graužusio devynerius metus, nei juo labiau baimės, vieną gražų rytą išvijusios jį iš to paties sodo. Svarbiausia – sūnus. Gal pasiųsti seržantą su grafo Buvilio laišku – taip atrodytų kur kas įspūdingiau. Ir, be to... ar po devynerių metų Mari tebėra tokia pat graži? Ar jis kaip ir anksčiau galės didžiuotis, vesdamasis ją už parankės?

Gučas tarėsi subrendęs, suaugęs į metus, kai žmogus vadovaujasi blaiviu protu. Vis dėlto, nors tarp antakių įsirėžė gili raukšlė, jis liko toks pats: klastingas ir drauge naivus, išdidus ir drauge svajingas. Gryna teisybė: metams bėgant, menkai keičiasi mūsų prigimtis, ir mes pridarome klaidų tiek jauni, tiek seni būdami. Plaukai pražyla greičiau, nei mes spėjame nusikratyti savo silpnybių.

* * *

Žmogus devynerius metus svajoja apie kokį nors dalyką, laukia jo ir bijosi, kas dieną meldžia Dievą jį priartinti ir meldžia Švenčiausiąją Mergelę jį atitolinti; rytą vakarą, dieną naktį kartoja žodžius, kuriuos ištars, jeigu ateis ilgai lauktoji valanda, kužda atsakymus į visus įsivaizduojamus klausimus; numato šimtus, tūkstančius atvejų, kaip tas dalykas galėtų įvykti... Ir štai atsitinka tai, ko jis laukė ir bijojo. Ir neišmano, ką daryti.

Mari de Kresė sutriko tą rytą, kai tarnaitė, jos anų dienų laimės ir tragedijos patikėtinė, atėjusi pašnibždėjo į ausį, jog sugrįžo Gučas Baljonis. Žmonės matę jį įjojant į Noflio miestelį. Atrodęs kaip tikras senjoras. Jį lydėję keli karaliaus palydos seržantai. Matyt, esąs popiežiaus pasiuntinys... Tokie sklindą gandai, o gandai dažniausiai pasitvirtina. Vaikigaliai aikštėje net išsižioję žiopsoję į geltonos odos pakinktus su išsiuvinėtais šventojo Petro raktais, popiežiaus dovaną savo bankininko sūnėnui. Visi žmonės miestelyje paleidę liežuvius.

Ir tarnaitė stovi šalia uždususi, iš susijaudinimo blizgančiomis akimis, išraudusiais skruostais, ir Mari de Kresė neišmano, kaip elgtis, ką reikėtų sakyti.

Pagaliau ji tarė:

– Suknelę!

Tas žodis išsprūdo savaime, nė negalvojant, ir tarnaitė iškart viską suprato, nes, visų pirma, Mari turi tik kelias sukneles ir, kita vertus, gali prašyti tik suknelės, pasiūdintos iš Gučo padovanoto gražaus šilko, – kas savaitę išima ją iš skrynios, kruopščiai valo šepečiu, lygina, vėdina, kartais apsiverkia, bet niekad jos nesivelka.

Gučas gali pasirodyti bet kurią akimirką. Gal tarnaitė jį mačiusi? Ne. Ji papasakojusi tik gandus, einančius iš lūpų į lūpas... O gal jis jau netoli! Jei Mari turėtų bent vieną dieną ir galėtų pasiruošti jį pasitikti! Ji laukė devynerius metus, o tai tik trumpa akimirka.

Ji net nepastebi, kad vanduo šaltas, šoka plautis krūtinę, pilvą, rankas, nekreipdama dėmesio į tarnaitę, ir toji nusisuka, netikėto šeimininkės nepadorumo nustebinta, paskui vogčiomis nužiūri tą gražų kūną ir atsidususi pagalvoja: išties gaila, kad taip ilgai jo neglamonėjo vyras; jai truputį pavydu regint, koks jis tebėra lygus ir standus, nelyginant nuostabus, saulės nutviekstas vaisius. Vis dėlto krūtys sunkesnės nei kitados ir truputėlį nusvirusios, šlaunys taip pat nebe tokios glotnios, ant pilvo maži dryželiai – motinystės pėdsakai. Ką gi! Ir kilmingų merginų kūnai vysta, kas be ko, gal tik lėčiau nei tarnaičių, bet vis dėlto vysta, Dievas teisingas, kad visus sukūrė vienodus.

Mari vargais negalais velkasi suknelę. Ar šilkas susitraukė, taip ilgai gulėjęs, ar pati Mari įkūnėjo? Ne, atrodo, kad jos kūno forma šiek tiek pasikeitė, linijos pasidarė kitokios, apvalumai atsirado ten, kur jų anksčiau nebuvo. Ji apskritai pasikeitė. Puikiai žino, kad virš lūpos sodriau prižėlė baltų pūkelių, kad, begyvenant gryname ore, veidą nubėrė strazdanos. Jos plaukai, vešlūs, aukso spalvos, skubiai supinti į kasas, nebeblizga kaip kadaise, nebe tokie švelnūs.

Ir štai Mari stovi apsirengusi šventine suknele, šiek tiek per ankšta, paraudusiomis nuo namų ruošos rankomis, kyšančiomis iš žalio šilko rankovių, tuščiomis rankomis, nešusiomis devynerių pražudyto gyvenimo metų naštą.

Ką ji veikė visus tuos metus, kurie dabar atrodo kaip paprasčiausias atokvėpis?

Gyveno prisiminimais. Kas dieną buvo soti tais keliais patirtos meilės ir laimės mėnesiais, pernelyg anksti sukrautais į atminties aruodus. Permalė kiekvieną tų mėnesių akimirką atminties girnomis. Tūkstančius kartų vaizdavosi, kaip jaunasis lombardas atvyksta reikalauti paskolos ir išveja bjaurųjį prevo.

Tūkstančius kartų prisiminė jo pirmąjį žvilgsnį, išvaikščiojo pirmojo pasimatymo vietas. Tūkstančius kartų kartojo savo įžadą, duotą nepažįstamam vienuoliui koplyčios tyloje ir nakties tamsoje. Tūkstančius kartų pergyveno tą baisiąją dieną, kada pastebėjo esanti nėščia. Tūkstančius kartų smurtu išplėšta iš moterų vienuolyno Sen Marselio priemiestyje, uždarame palankine, glausdama prie krūtinės savo kūdikį, keliavo į Vensenus, į karalių pilį. Tūkstančius kartų matė, kaip kūdikis vystomas į karališkuosius vystyklus ir atnešamas negyvas, o jos širdis iki šiol tebekraujuoja. Ir ji vis dar neapkenčia grafienės Buvil, nors toji jau seniai palaidota ir, Mari manymu, kamuojasi pragare. Tūkstančius kartų ji prisiekė Evangelija auginsianti mažąjį Prancūzijos karalių ir neatskleisianti kraupių karaliaus dvaro paslapčių, netgi per išpažintį, ir niekad nebesusitiksianti su Guču, ir tūkstančius kartų save klausinėjo: „Kodėl visa tai atsitiko man?“

Ji klausinėjo beribį rugpjūčio dangų, žydrą ir nebylų, klausinėjo žiemos naktis, drebėdama iš šalčio vienatvėje tarp standžių paklodžių, klausinėjo vilties nežadančias aušras, klausinėjo vakaro sutemas po bevaisės dienos. Kodėl?

Ji klausdavo kodėl, rinkdama baltinius skalbimui, maišydama padažus virtuvėje ant ugnies, sūdydama mėsą, klausdavo pilies papėdėje tekantį upeliūkštį, kurio pakrantėse sodiečiai procesijų dienomis rytais skina vilkdalgius ir nendres.

Kartais ji neapkęsdavo Gučo, neapkęsdavo jau vien todėl, kad jis yra, kad pralėkė per jos gyvenimą, kaip vėtra kad pralekia per namus atlapomis durimis; ir tuoj pat imdavo sau priekaištauti dėl tokių minčių, lyg būtų piktžodžiavusi.

Ji tardavosi esanti tai baisi nusidėjėlė, kuriai Visagalis skyręs amžiną atgailą, tai kankinė, tai šventoji, Dievo Apvaizdos išrinkta išgelbėti Prancūzijos karūną, Liudviko Šventojo palikuonį, visą karalystę to mažo, jai patikėto kūdikio asmeny... Šitaip galima pamažu išprotėti, kad nė artimieji nepastebės.

Apie tą vienintelį žmogų, kurį ji mylėjo, apie tą savo vyrą, kurio niekas nepripažino jos vyru, ji sužinodavo tik retkarčiais, banko tarnautojui keliais žodžiais persitarus su tarnaite. Gučas gyvas. Tik tiek ji žinojo. Kaip ji kankindavosi, stengdamasi jį įsivaizduoti ar, veikiau, neįstengdama jo įsivaizduoti tolimoje šalyje, svetimame mieste, ir galvodama, kad jis, ko gera, ten vedęs antrą kartą... Lombardai nelabai paiso įžadų! O štai dabar Gučas per ketvirtį mylios nuo čia! Bet ar tikrai dėl jos sugrįžo? O gal atvyko sutvarkyti kokio reikalo? Būtų baisiausia, jeigu jis būtų atvažiavęs ne dėl jos! Bet ar galėtų jam prikišti bent vienu žodžiu, pati atsisakiusi jį priimti prieš devynerius metus, pati negailestingai pareiškusi, kad niekad nesirodytų akyse, negalėdama jam atskleisti, kodėl taip žiauriai pasielgusi! Ir staiga ji surinka:

– Vaikas!

Juk Gučas tikrai norės pamatyti tą berniuką, kurį laiko savo sūnumi! Ar tik ne dėl to jis vėl pasirodė?

Žanō čia pat, lankoje, kuri matyti pro langą, palei Moldrę, tą upelį, kurio pakrantės prižėlusios geltonų vilkdalgių, ir tokį seklų, kad nėra ko baimintis, jog gali paskęsti, žaidžia su arklininko pagranduku, dviem račiaus berniukais ir malūnininko dukrele, apskritute kaip kamuoliukas. Keliai purvini, veidas taip pat, šviesūs pasišiaušę plaukai, ir tie purvini. To vaiko, kurį visi laiko nesantuokiniu, nuodėmės vaiku, skambus balsas ir tvirtos rausvos blauzdos.

Bet kaipgi niekas nepastebi, kaip nepastebi Mari broliai, jų domeno valstiečiai, nofliečiai, kad Žanō plaukai ne auksiniai, ne rusvo atspalvio, kaip motinos, ir ne tamsūs ar beveik juodi kaip tėvo, ir iš veido jis nepanašus į tamsaus gymio Gučą? Kaipgi niekas nepastebi, kad jis tikras mažasis Kapetingas – plataus veido, melsvų, tolokai viena nuo kitos įsodintų akių, geltonų kaip šiaudai plaukų, tvirto ir valingo smakro? Jo senelis buvo karalius Pilypas Gražusis. Stebuklai, ir tiek, kad žmonės neprasikrapšto akių ir visur mato tik tai, ką nori matyti!

Kai Mari paprašė brolius nusiųsti Žanō pas vienuolius į kaimyninį Augustinų vienuolyną, kad jis ten pramoktų rašyti, tie gūžtelėjo pečiais.

– Mes mokame truputį skaityti ir neturime iš to jokios naudos; mes nemokame rašyti, bet, jei ir mokėtume, iš to neturėtume jokios naudos, – atsakė vyresnysis. – Kuriems galams Žanō, tavo manymu, turi būti už mus protingesnis? Mokytis pravartu klierikams, o tu negali jo leisti nė į klierikus, nes jis nesantuokinis!

Vaikas nepatenkintas ėjo namo vilkdalgių lanka paskui tarnaitę, atėjusią jo parsivesti. Mojuodamas lazda, jis vaidino riterį ir kaip tik buvo beįveikiąs įtvirtinimus ir beįsiveržiąs į stoginę, kur piktadariai laikė pagrobę malūnininko dukrelę.

Bet štai kaip tik, apėję laukus, grįžo Mari broliai, Žanō dėdės, netgi nenumanantys, kad jie anaiptol ne dėdės. Abu purvini, juodomis panagėmis, dvokiantys arklių prakaitu. Pjeras, vyresnysis, iš akies trauktas tėvas: pilvas jau uždribęs ant diržo, barzda susivėlusi, dantys išgedę, trūksta abiejų iltinių. Jis laukia nesulaukia karo, trokšdamas parodyti, ką gali; ir kiekvieną kartą, išgirdęs kalbant apie Angliją ar Šventąją Romos Imperiją, pratrūksta šaukti, jog karaliui reikia tik sukelti vyrus ant kojų, ir tada visi pamatys, ką sugeba riteriai. Beje, jis anaiptol ne riteris, tačiau galėtų tapti riteriu per kokį nors žygį. Deja, jis dalyvavo tik viename žygyje, vadinamajame Liudviko X klampiajame žygyje, o kai buvo rengiamasi žygiui į Akvitanę, niekas jo nė neprisiminė. Kurį laiką jis dėjo viltis į kryžiaus žygį, pasak kalbų, rengiamą Valua grafo monsenjoro Karolio, – tačiau monsenjoras Karolis mirė. Ak, kodėl Aukščiausiasis neskyrė mums šito barono už karalių!

Jaunesnysis brolis Žanas de Kresė buvo toks pat liaunas, toks pat išblyškęs, tik rengėsi ne ką rūpestingiau nei brolis. Abu liko nevedę. Mirus motinai poniai Eliabelei, visi namų rūpesčiai užgulė sesers pečius, taigi jiems nereikėjo ieškoti žmogaus, kuris gamintų valgį, adytų ir lopytų jų storus baltinius, o kartais, progai pasitaikius, galėtų ant jo išlieti pyktį – žmona tikrai to nepakęstų. Prakiurus kelnėms, jie visą bėdą versdavo ant Mari: girdi, ji kalta, kad nesusiradę deramos žmonos, nes ji padariusi gėdą jų giminei.

Šiaip jie gyveno gana pasiturimai, iš grafo Buvilio laiku siunčiamos pensijos jaunajai moteriai – kaip buvusiai karaliaus žindyvei, ir bankininko Tolomėjaus dovanų tariamam sūnėno sūneliui. Tad Mari nuodėmė pravertė abiem broliams.

Monfor l'Amori miestelyje gyveno našlė, kurią Žanas kada ne kada lankydavo, ir tomis dienomis čiustydavosi nutaisęs kaltą miną. Pjeras verčiau medžiodavo savo žemėse ir jausdavosi ponas bemaž už dyka: kaimyniniuose sodžiuose jau lakstė ne vienas berniūkštis, kaip du vandens lašai panašus į jį. Vis dėlto tai, kuo didžiuojasi bajoraičiai, daro gėdą bajoraitėms. Tai visiems aišku, ir nieko čia nepadarysi.

Ir štai jiedu abu, Pjeras ir Žanas, nustemba išvydę seserį šilkine suknele ir Žanō, kuris nesileidžia tarnaitės prausiamas. Nejau jie būtų pamiršę, jog šiandien kokia šventė?

– Gučas Noflyje, – tarė Mari.

Ir pasitraukė atatupsta baimindamasi, kad Pjeras neskeltų antausio.

Betgi ne, Pjeras tylėjo žiūrėdamas į Mari. Ir Žanas taip pat. Abu stovėjo nuleidę rankas: buvo aišku, kad jie nesugeba perprasti netikėtos žinios. Grįžo Gučas. Naujiena rimta, ir staiga jos nepermanysi. Ką bloga jis galėtų jiems padaryti?.. Noromis nenoromis jie pripažino, kad Gučas jiems patiko, kai drauge su jais jodavo į medžioklę, kai atveždavo sakalų iš Milano, patiko iki tol, kol jie pamatė, jog vaikinas bemaž panosėje mylisi su jų seserimi. Paskui jie nutarė jį nužudyti, kai ponia Eliabelė pastebėjo dukters įsčiose bręstant nuodėmę. Vėliau labai gailėjosi dėl savo smurtingo elgesio, kai aplankė bankininką Tolomėjų Paryžiuje ir pernelyg vėlai suprato, kad sesers vedybos su turtingu lombardu būtų buvusi mažesnė nešlovė nei motinystė be vyro.

Ilgai svarstyti neteko, nes seržantas, vilkintis grafo Buvilio livrėja ir sulig klubais iškarpytu melsvos gelumbės palaidiniu, įjojo raitas ant stambaus juodbėrio į pilies kiemą ir šis kaipmat prisipildė žioplių. Valstiečiai nusitraukė kepures, pro praviras duris kaišiojo galvas vaikai, moterys šluostėsi rankas į prijuostes.

Seržantas įteikė mesirui Pjerui du laiškus: vieną nuo Gučo, kitą nuo paties grafo Buvilio. Pjeras de Kresė nutaisė reikšmingą ir išdidžią miną kaip žmogus, gavęs svarbų laišką: suraukė antakius, atkišo storas lūpas, vos matomas per barzdą, ir labai garsiai įsakė pagirdyti ir pavalgydinti pasiuntinį, tarsi tas būtų sukoręs penkiolika mylių. Paskui priėjo prie brolio skaityti laiško. Dviese, ir tai nelengva, tad pasišaukė Mari, geriau kremtančią raštą.

Ir Mari ėmė krėsti drebulys, nesutramdomas, nesiliaujantis.

* * *

– Protas neneša, mesire. Mūsų sesuo staiga ėmė drebėti, lyg pats šėtonas būtų jai apsireiškęs, ir ji kaip kirviu nukirto – nenorinti jūsų matyti, ir tiek. O paskui puolė į ašaras.

Labai nesmagiai jautėsi broliai Kresė. Avėjo išblizgintais batais, o Žanas vilkėjo palaidiniu, kurį paprastai apsivilkdavo tik jodamas į Monforą pas našlę. Sumišę, prieštaringų jausmų draskomi, jie stovėjo antrajame Noflio kontoros kambaryje priešais Gučą, kuris žiūrėjo paniuręs į neprašytus svečius ir net nepasiūlė jiems sėstis.

Prieš dvi valandas, gavę laiškus, jie svarstė, kaip galėtų geriau pasipelnyti leisdami seserį išvykti ir pripažindami santuoką. Tūkstančio livrų grynais – štai kiek jie užprašysią. Lombardui vieni juokai tiek pakloti. Tačiau Mari sugriovė jų viltis savo keistu elgesiu: užsispyrusi pareiškė, kad nieku gyvu nenorinti matyti Gučo.

– Mes bandėme ją įtikinti, nors mums ir nenaudinga, nes, jeigu ji išvažiuotų, mums labai jos trūktų: ji prižiūri visą ūkį. Bet, šiaip ar taip, mes puikiai suprantame, kad, jeigu jūs po tiek laiko grįžtate, – vadinasi, ji teisėta jūsų žmona, nors jungtuvės buvo slaptos. Jau tiek daug laiko prabėgo...

Kalbėjo barzdyla Pjeras, truputį pindamasis. Jaunesnysis brolis tik pritariamai linkčiojo galvą.

– Nuoširdžiai jums sakome, – vėl prabilo Pjeras de Kresė, – mes padarėme klaidą, neleisdami seseriai už jūsų tekėti. Bet čia ne tiek mes kalti, kiek mūsų motina – amžiną jai atilsį, – ji buvo baisiai užsispyrusi. Bajoras privalo prisipažinti klydęs, ir, jei Mari mūsų nepaisė, mes taip pat iš dalies kalti. Metas pamiršti senus nesutarimus. Visi mes pavaldūs laikui. O dabar ji pati nenori jūsų matyti, ir vis dėlto, kaip Dievą myliu, kito vyro ji neturi galvoje, nieku gyvu! Tad aš pats nieko nesuprantu. Mūsų sesutė šiek tiek keistoka, ar ne, Žanai?

Žanas de Kresė linktelėjo galvą.

Gučas džiaugėsi gražiu kerštu matydamas, kaip tiedu vyrai, kitados vidury nakties atbėgę su mietais rankose jo nudėti ir išviję jį iš Prancūzijos, atgailauja vos liežuvį apversdami. Dabar jie nenori nieko kita, kaip atiduoti jam seserį; kad kiek, būtų meldę jį paspartinti įvykius, pačiam nujoti į Kresė, primesti savo valią ir pareikšti savo teisę į žmoną.

Tokios mintys galėjo kilti nebent tam, kas menkai pažinojo Gučą ir jo liguistą savimeilę. Tiedu mulkiai jam buvo nė motais. Jam rūpėjo Mari, o Mari jo nenorėjo, kai jis buvo čia pat, šalia, pasiryžęs užmiršti visas praeities užgaules. Nejau tie žmonės tokiais apsigimę, kad žemintų jį per kiekvieną susitikimą?

– Monsenjoras Buvilis, matyt, tikėjosi, kad ji gali šitaip pasielgti, – tarė barzdyla, – nes savo laiške man jis rašo: „Jeigu ponia Mari nenorės matyti senjoro Gučo, o tai visiškai įmanoma...“ Ar jūs žinote, kodėl jis taip rašo?

– Ne, tikrai nežinau, – atsakė Gučas, – bet reikia manyti, jog ji prikalbėjo mesirui Buviliui dievaižin ką apie mane, jeigu jis taip įžvalgiai viską numatė!

– Ir vis dėlto apie kitą vyrą ji nė negalvoja, – pakartojo barzdyla.

Gučo širdyje kaupėsi pyktis. Juodi antakiai pamažu slinko artyn prie statmenos raukšlės, įsirėžusios viršunosėje. Šį kartą jis turi teisę be jokių ceremonijų atsiskaityti su Mari. Už savo žiaurumą ji dar skaudžiau nukentės.

– Kur mano sūnus? – paklausė jis.

– Štai ten. Mes jį atsivedėme.

Gretimame kambaryje vaikas, įrašytas į karalių dinastijos sąrašą ir visos Prancūzijos laikomas mirusiu prieš devynerius metus, žiūrėjo, kaip tarnautojai tvarko sąskaitas, ir žaidė glostydamas žąsies plunksną. Žanas de Kresė pravėrė duris.

– Žanō, eikš, – tarė jis.

Gučas stengėsi įsiklausyti, kas dedasi jo širdyje, ir bent truputį susijaudinti. „Sūnus, tuoj pamatysiu savo sūnų“, – kartojo jis sau. Iš tikrųjų jis nieko nejautė. O juk šimtus kartų svajojo apie tą akimirką. Bet jis nesitikėjo išgirsti to tripenimo, tokių skubrių ir drauge kaimietiškai sunkių žingsnių.

Vaikas įėjo. Jis dėvėjo trumpas kelnaites ir drobinę palaidinukę; neklusnūs šviesūs plaukai styrojo ant kaktos. Tikras kaimo vaikas!

Valandėlę visi trys vyrai stovėjo sumišę, ir vaikas labai gerai tai pastebėjo. Pjeras stumtelėjo berniuką prie Gučo.

– Žanõ, štai...

Reikėjo kažką pasakyti, paaiškinti Žanõ, kas yra Gučas, pasakyti gryną teisybę, daugiau nieko.

– ...štai tavo tėvas.

Kad ir kaip kvaila, Gučas tikėjosi, jog vaikas, išskėtęs rankas, puls jam į glėbį, apsiverks. Mažasis Žanõ kilstelėjo į jį nustebusias melsvas akis.

– Betgi man sakė, kad jis miręs? – tarė jis.

Sukrėstas Gučas pajuto, kaip širdyje auga baisus aklas pyktis.

– Betgi ne, betgi ne, – paskubomis įsikišo Žanas de Kresė. – Jis buvo išvažiavęs ir negalėjo duoti žinios. Ar ne tiesa, mielasis Gučai?

„Ir kokiu tik melu jį penėjo! – dingtelėjo Gučui. – Kantrybės, kantrybės... Tie niekšai pasakė vaikui, kad jo tėvas miręs!“ Reikėjo pagaliau nutraukti slogią tylą, ir jis tarė:

– Koks jis šviesiaplaukis!

– Taip, iš akies trauktas dėdė Pjeras, amžinatilsį tėvo brolis, kurio vardu ir aš pakrikštytas, – atsakė barzdyla.

– Žanõ, eikš pas mane, eikš, – tarė Gučas.

Vaikas pakluso, bet jo mažytė šiurkšti ranka kaip svetima gulėjo Gučo delne, ir pabučiuotas jis tuojau pat nusišluostė skruostą.

– Norėčiau pabūti su juo keletą dienų, – vėl prabilo Gučas, – nuvežti pas dėdę Tolomėjų, kuris trokšta jį pamatyti.

Sulig tais žodžiais Gučas instinktyviai kaip ir Tolomėjus primerkė kairę akį.

Žanō išsižiojęs žiūrėjo į Gučą. Kiek dėdžių! Tik ir girdi aplink: dėdės ir dėdės.

– O aš Paryžiuje turiu dėdę, kuris siunčia man dovanų, – tarė jis skambiu balsiuku.

– Kaip tik tą mes ir aplankysime... Jei tavo dėdės neturi nieko prieš. Ar neturite nieko prieš? – paklausė Gučas.

– Žinia, ne, – atsakė Pjeras de Kresė. – Monsenjoras Buvilis užsimena apie tai savo laiške ir pataria patenkinti tą prašymą.

Išties broliai Kresė bijo pirštą pakrutinti be Buvilio leidimo!

Barzdyla jau svajojo apie dovanas, kuriomis bankininkas, be abejonės, apipils vaikaitį. Reikėjo tikėtis ir kapšo aukso, kuris būtų visai ne pro šalį, nes šįmet kaip tyčia galvijus užpuolė ligos. Ką gali žinoti? Bankininkas senas, ko gera, reikšdamas paskutinę valią, panorės užrašyti vaikui turto?

Gučas jau mėgavosi savo kerštu. Bet argi kerštas kada nors suteikė paguodos meilės sužeistai širdžiai?

* * *

Labiausiai vaiką sužavėjo Gučo žirgas ir popiežiaus dovanoti pakinktai. Kaip gyvas jis nebuvo matęs tokio gražaus ristūno. Taip pat smalsiai grožėjosi lyg iš dangaus jam nukritusio tėvo drabužiais. Žiopsojo į aptemptas kelnes, nėmaž nesiraukšlėjančias ant kelių, minkštus tamsios odos batus ir keistą trumpą lamstuotą rudens lapų spalvos kelionės apsiaustą, susagstomą priekyje iki pat pasmakrės, su daugybe sagučių, su nuvožiamu gobtuvu.

Kas be ko, grafo Buvilio seržanto drabužiai buvo kur kas ryškesni, kur kas labiau traukė akį savo mėliu, spindinčiu saulėje: rankovių atvartai ir palaidinio apačia apsiūti karpytais apvadais, ant krūtinės išsiuvinėtas grafo herbas. Bet vaikas bemat susivokė, kad seržantas klauso Gučo, ir ėmė didžiai gerbti tėvą, įsakmiai kalbantį su žmogumi, vilkinčiu tokiais prašmatniais drabužiais.

Jie buvo jau nujoję daugmaž keturias mylias. Sen Nom la Bretešės smuklėje, kur jie užsuko pailsėti, Gučas, nekeldamas balso, įsakmiu tonu užsakė omletą su prieskoniais, koplūną, keptą ant iešmo, sūrio. Ir vyno. Išvydus, kaip paslaugiai bėgioja tarnaitės, Žanō pagarba Gučui dar labiau išaugo.

– Kodėl jūs kalbate kitaip negu mes, mesire? – paklausė jis. – Jūs kitaip tariate žodžius.

Gučą užgavo užuomina – juo labiau sūnaus – apie Toskanos tartį.

– Todėl, kad esu iš Sjenos, iš Italijos, ten mano tėvynė, – išdidžiai atsakė jis. – Ir tu būsi sjeniškis, laisvas pilietis, gyvensi mieste, kur mes visagaliai. Be to, vadink mane ne mesiru, o *padre**.

– *Padre*, – klusniai pakartojo vaikas.

Jie susėdo prie stalo – Gučas, seržantas ir vaikas. Belaukdamas omleto, Gučas ėmė mokyti Žanō savo kalba vadinti aplinkos daiktus.

– *Tavola***, – sakė jis, griebdamas už stalo krašto, – *bottiglia****, – keldamas butelį, – *vino*****...

---

* Tėvu *(it.)*.

** Stalas *(it.)*.

*** Butelis *(it.)*.

**** Vynas *(it.)*.

Jis varžėsi vaiko ir elgėsi nei šiaip, nei taip; bijojo, kad sūnus gali jo nepamilti, ir bijojo, kad jis pats nesugebės jo pamilti. „Čia mano sūnus“, – veltui kartojo sau ir nejautė nieko, tik begalinį priešiškumą jį išauginusiems žmonėms.

Žanō dar niekad nebuvo gėręs vyno. Kresė pilėnai tenkindavosi sidru arba netgi klevų gira, kaip valstiečiai. Jis nurijo kelis gurkšnius. Omletas ir sūris jam buvo ne naujiena, bet keptas koplūnas – šventinis valgis; be to, jam labai patiko pietūs pakelės smuklėje. Jis nieko nebijojo ir, iškilęs į tokią malonią išvyką, visiškai pamiršo motiną. Tėvas pažadėjo, kad jie grįš po kelių dienų... Paryžius, Sjena – visi tie vardai ne kažin ką jam sakė, ir jis net nesuvokė, ar tie miestai toli nuo Kresė. Grįžęs šeštadienį, jis nueis prie Moldrės upelio ir pasigirs malūnininko dukrelei ir račiaus berniukams: „O aš sjenietis“, ir nieko nereikės aiškinti, nes jie dar mažiau apie tai išmano nei jis.

Nurijęs paskutinį kąsnį, nusivalęs durklus į duonos minkštimą ir užsikišę juos už diržo, jie vėl sėdo ant žirgų. Gučas pakėlė vaiką ir pasisodino priešais save skersai balno.

Nuo sočių pietų ir ypač vyno, kurio ragavo pirmą kartą, vaikas apsnūdo. Dar nenujojęs nė pusės mylios, jis užmigo, nors ir kaip kratomas, žirgui bėgant smagia risčia.

Niekas taip nejaudina kaip miegantis vaikas, ypač įmigęs dienos aky, kai suaugusieji apie miegą nė negalvoja ir ką nors veikia. Gučas ranka prilaikė mažylį: suglebęs, jis kratėsi balne, knapsėdamas nosimi, linguodamas į šalis. Gučas instinktyviai palietė smakru šviesius plaukus, dar tvirčiau apkabino kietai įmigusį vaiką, stipriau glausdamas prie krūtinės apskritą galvytę. Nuo mažo kūnelio svaigiai dvelkė vaikyste. Ir staiga Gučas pasijuto esąs tėvas, pasijuto toks išdidus, jog akis aptemdė ašaros.

– Žanõ, mano Žanõ, mano Džaninai, – sukuždėjo jis, lūpomis liesdamas švelnius šiltus plaukus.

Jis paleido žirgą žingine ir davė ženklą seržantui taip pat lėčiau joti bijodamas, kad nepabustų vaikas, ir norėdamas pratęsti laimę. Didelio čia daikto, kada jie parjos! Rytoj Džaninas atsibus Lombardų gatvėje, dėdės namuose, kurie jam pasirodys kaip rūmai; tarnaitės jį apipuls, nupraus, aprengs kaip mažą senjorą, ir jam prasidės pasakiškas gyvenimas.

* * *

Tarnaitė tylėdama apmaudžiai žiūrėjo, kaip Mari de Kresė sulanksto nereikalingą suknelę. Ji irgi svajojo apie kitą gyvenimą, tikėdamasi išvažiuoti drauge su ponia, ir truputėlį ją smerkė.

Mari nustojo drebėti, ir ašaros jau spėjo išdžiūti: ji apsisprendė. Palauks dar kelias dienas, daugių daugiausia savaitę. Šį rytą naujiena ją užklupo staiga: per tuos devynerius metus benarstydama tas pačias mintis, ji įsivarė baimę, todėl dabar taip kvailai, neprotingai atsisakė pasimatyti su Guču!

Kita vertus, staiga ji prisiminė aną priesaiką, kurią ponia Buvil – toji bjaurybė – kadaise privertė duoti... Ir, be to, grasinimus. „Jei dar kartą susitiksite su tuo jaunuoju lombardu, dievaži, tai jam kainuos gyvybę...“

Bet po tiekos metų! Du karaliai pasikeitė soste, ir niekas nepasakė nė žodžio! Ir ponia Buvil jau seniai kapuose. Beje, ar ta siaubinga priesaika derinasi su Dievo įsakymais? Argi ne nuodėmė uždrausti žmogui išpažinti savo dvasios kančias nuodėmklausiui? Vienuolės, ir tos gali atsiimti savo įžadus. Be to, niekas neturi teisės atskirti žmoną nuo vyro! Tai juo labiau nekrikščioniška. Ir grafas Buvilis ne koks nors vyskupas, beje, jis ir ne toks grėsmingas kaip jo velionė žmona.

Visa tai Mari derėjo apgalvoti rytą ir sąžiningai prisipažinti, kad ji nebegalės gyventi be Gučo, kad jos vieta šalia jo, kad dabar, kai Gučas atvažiavo jos pasiimti, niekas, o niekas, jokia galybė pasaulyje – nei senos priesaikos, nei karūnos paslaptys, nei Dievo bausmė – nesutrukdys jai eiti su juo.

Ji nemeluos Gučui. Vyras, kuris po devynerių metų tave dar myli, nevedė kitos moters ir atvažiuoja tavęs pasiimti, yra atviros, ištikimos širdies, nelyginant tas riteris, kuris nugalėjo visas kliūtis. Tokiam vyrui galima patikėti paslaptį, nes jis ją išsaugos. Ir juo labiau jam nevalia meluoti, kad jis galvotų, jog jo sūnus gyvas, jog jis glaudžia jį prie krūtinės, nors tai netiesa.

Mari mokės paaiškinti Gučui, kad kūdikį, jų pirmagimį... nes tas miręs kūdikis, jos įsitikinimu, yra jų pirmagimis... lemtingai susiklosčius aplinkybėms, reikėjo atiduoti, apkeisti Prancūzijos tikrojo karaliaus gyvybei išgelbėti. Ir ji paprašys Gučą prisiimti jos priesaiką ir drauge saugoti paslaptį, ir jiedu kartu užaugins mažąjį Joną Pomirtinį, kuris valdė penkias pirmąsias savo gyvenimo dienas, augins, kol baronai ateis pamatyti savo valdovo ir grąžinti jam karūnos! Ir kiti jų vaikai, kurių jiedu susilauks, vieną gražią dieną bus lyg ir tikri Prancūzijos karaliaus broliai. Juk likimo keliai nežinomi, jei gali ištikti nelaimė, tai kodėl negalėtų ištikti laimė?

Štai ką paaiškins Mari Gučui po kelių dienų, kitą savaitę, kai jis grįš su Žanõ, kaip buvo sutaręs su broliais.

Pagaliau ateitų ilgai laukta laimė; ir jeigu už džiaugsmą žemėje reikia mokėti tokia pat dalimi kančių, jie jau iš anksto užsimokėjo – ir vienas, ir kitas – už visus būsimus džiaugsmus! Ar Gučas norės įsikurti Kresė? Žinoma, nenorės. Paryžiuje? Ten būtų pernelyg pavojinga mažajam Žanõ, be to, neverta per daug lįsti į akis grafui Buviliui! Jie keliaus Italijon. Gučas nusiveš Mari į tą šalį, kurią ji pažįsta nebent iš gražių audinių ir nagingų auksakalių darbo. Kaip ji myli Italiją, juk iš ten atvyko paties Dievo jai skirtas vyras! Mari įsivaizdavo jau keliaujanti šalia atrasto vyro. Po savaitės, ji palauks dar vieną savaitę...

Deja, mylint negana turėti tų pačių norų; juos reikia ir išsakyti tuo pačiu metu!

III

Tamplio karalienė

Devynerių metų vaikui, kurio visas akiratis, kiek siekia jo atmintis, ribojasi vien upeliūkščiu, mėšlo duobėmis ir kaimo stogais, Paryžius atrodė tikras stebuklas. Juo labiau kad po jį vaikščiojo su tėvu, besididžiuojančiu savo sūnumi, tėvu, kuris aprengė jį gražiausiais drabužiais, apkirpo, išmaudė, iškvėpino, vedžiojo po puikiausias krautuves, vaišino saldumynais, nupirko prie diržo segamą piniginę su keliais tikrais pinigėliais ir išsiuvinėtus batelius! Žanō, arba Džaninas, jautėsi devintame danguje.

O po kokius gražius namus jį vedžiojo tėvas! Prasimetęs kokia dingstimi, o dažnai ir be jokios dingsties, Gučas ėjo per senus pažįstamus, stačiai trokšdamas pasididžiuoti: „Štai mano sūnus!“ ir parodyti tą stebuklą, tą vienintelį pasaulio lobį – berniuką, su ryškiu Il de Franso akcentu jam sakantį: *Padre mio.*

Jei kas imdavo stebėtis, kad Džaninas toks šviesbruvis, Gučas užsimindavo apie motiną, kilmingą damą; tuomet prabildavo mįslingu tonu, kokiu paprastai kalbama apie nekuklius dalykus, ir nutaisydavo truputį pagyrūniškai paslaptingą miną, kokią paprastai nutaiso italai, dėdamiesi nutylį savo pergales. Tad visi Paryžiaus lombardai – Perudziai, Bokanegros, Mačiai, Albidziai, Freskobaldžiai, Skamodziai ir netgi sinjoras Bokačas – viską žinojo.

Dėdė Tolomėjus – viena akimi atmerkta, kita primerkta, atsikišusiu pilvu, nepaslankia koja – neatsiliko nuo sūnėno. Ak, jei Gučas galėtų vėl įsikurti Paryžiuje, jo pastogėje, drauge su mažuoju Džaninu, koks laimingas būtų senasis lombardas likusias savo gyvenimo dienas!

Bet tai buvo neįgyvendinama svajonė. Vaiką, kaip sutarta, reikėtų grąžinti kitai jo šeimai ir matytis su juo tik retkarčiais. Betgi kodėl ji nepanoro įteisinti vedybų, kodėl nepanoro gyventi drauge su vyru, toji kvaiša, toji užsispyrėlė Mari de Kresė, kai dabar niekas nebesipriešino? Tolomėjus, kad ir bijodamas išvykti menkiausion kelionėn, siūlėsi nuvažiuoti į Noflį ir pabandyti paskutinį sykį juos sutaikinti.

– Betgi dabar aš jos nebenoriu, dėde, – pareiškė Gučas. – Aš neleisiu žeminti savo orumo. Ir, be to, koks malonumas gyventi su moterimi, kuri manęs nebemyli?

– Ar tu esi tuo tikras?

Tik vienas dalykas, ko gera, vienintelis, kėlė Gučui abejonę. Ant Džanino kaklo jis aptiko mažytį škaplierių, kurį kitados jam padovanojo karalienė Klemansa, kai jis gulėjo Marselio ligoninėje, o jis savo ruožtu padovanojo jį Mari, kai ji buvo sunkiai apsirgusi.

– Mama nusiėmė nuo kaklo ir užkabino man, kai dėdės vedė mane pas jus aną rytą, – paaiškino vaikas.

Bet ar galima remtis tokiu menku įrodymu, tokiu poelgiu, kurį veikiausiai paskatino dievobaimingumas?

Be to, grafas Buvilis griežtai pareiškė Gučui:

– Jei norite išsaugoti vaiką, važiuokite su juo į Sjeną, ir kuo greičiau.

Jie susitiko buvusio didžiojo kamerhero rūmuose, kitapus Prė o Klere. Buvilis vaikščiojo po sodą, iš visų pusių aptvertą aukšta mūrine siena. Akys jam pritvino ašarų, kai jis išvydo Džaniną. Jis pabučiavo berniukui iš pradžių ranką, paskui į abu skruostus ir, apžiūrėjęs jį nuo galvos iki kojų, sukuždėjo:

– Tikras karalaitis, tikras karalaitis!

Ir nusišluostė ašaras. Gučas nustebo pamatęs, jog tas vyras, kadaise ėjęs tokias atsakingas pareigas, didžiai graudinasi, ir buvo sujaudintas taip atvirai jam reiškiamos pagarbos.

– Jūsų teisybė, mesire, tikras karalaitis, – atsakė laimingas Gučas. – Net nuostabu, kai pagalvoju: juk jis gyveno kaime ir jo motina buvo viso labo valstietė!

Buvilis palingavo galvą. Taip, taip, tikrai labai keista...

– Išsivežkite jį, nieko geresnio nesugalvosite. Beje, argi Švenčiausiasis Tėvas nepareiškė savo aukščiausiojo pritarimo? Aš įsakysiu, jog dabar jus lydėtų du seržantai iki pat karalystės sienų, kad kokia bėda neištiktų nei jūsų, nei... vaiko.

Jam, rodos, buvo per sunku ištarti: „Jūsų sūnaus“.

– Sudieu, mano karalaiti, – tarė jis, vėl bučiuodamas Džaniną. – Ar kada nors dar tave išvysiu?

Ir sparčiai nužingsniavo šalin, nes didelės jo akys vėl pritvino ašarų. Išties tas vaikas toks panašus į didįjį karalių Pilypą, karalių Pilypą Gražųjį, kad net širdį gniaužia!

* * *

– Ar grįžtame į Kresė? – paklausė Džaninas gegužės vienuoliktąją, pamatęs namuose kraunamus balnakrepšius ir didelį sambrūzdį, paprastai kylantį prieš kelionę.

Jis, rodos, nelabai norėjo grįžti namo.

– Ne, sūnau, – atsakė Gučas, – iš pradžių vyksime į Sjeną.

– Ar ir mama keliaus su mumis?

– Ne, ne dabar: ji atvažiuos vėliau.

Vaikas nusiramino. Gučui dingtelėjo mintis, jog Džaninas, devynerius metus klausęsis melo apie tėvą, dabar ilgus metus klausysis melo apie motiną. O ką darysi? Vieną gražią dieną galbūt reikės berniukui pasakyti, jog motina mirė...

Prieš kelionę reikėjo padaryti dar vieną vizitą, patį maloniausią, jei ne patį svarbiausią, – nusilenkti karalienei Vengrijos Klemansai.

– O kurgi toji Vengrija? – paklausė vaikas.

– Labai toli. Rytuose. Savaičių savaites reikia joti, kol prijoji. Nedaug kas ten buvo nuvykęs.

– Tai kodėl ji gyvena Paryžiuje, toji ponia Klemansa, jeigu ji Vengrijos karalienė?

– Ji niekad ir nebuvo Vengrijos karalienė, Džaninai; jos tėvas buvo Vengrijos karalius, o ji – Prancūzijos karalienė.

– Vadinasi, ji – Karolio Gražučio žmona?

Ne, karaliaus žmona – ponia d'Evrė, kaip sykis šiandien vainikuojama karaliene; beje, jie tuoj pat eisią į karaliaus rūmus pažiūrėti tos ceremonijos Šventojoje koplyčioje, kad Džaninas išsivežtų paskutinį, patį įspūdingiausią prisiminimą. Gučui, tam nekantriajam Gučui, nebuvo nei nuobodu, nei sunku aiškinti tam žiopliukui dalykus, kurie atrodo savaime suprantami, bet iš tikrųjų visiškai nesuprantami vaikui, nieko nežinančiam apie juos nuo mažens. Taip vyksta pasaulio pažinimas.

Tai kas gi tokia toji karalienė Klemansa, kurią jie ketina aplankyti? Ir kaip Gučas su ja susipažino?

Einant Stiklių gatve, nuo Lombardų gatvės iki Tamplio ne taip jau toli. Žingsniuodamas Gučas pasakojo vaikui, kaip jis keliavęs į Neapolį su grafu Buviliu... tuo storu ponu, na, pameni, tuo, pas kurį anądien buvom ir kuris tave pabučiavo... taigi jiedu keliavę prašyti princesės rankos amžinatilsį karaliui Liudvikui X. Gučas pasakojo, kaip drauge su ponia Klemansa plaukęs laivu į Prancūziją ir vos nežuvęs, netoli Marselio kilus audrai.

– O šitą škaplierių, kurį tu nešioji ant kaklo, ji man padovanojo atsidėkodama už tai, kad ją išgelbėjau, nes būtų nuskendusi.

Ir paskui, kai karalienė Klemansa susilaukė vaikelio, Džanino mama buvusi paskirta jo žindyve.

– Mama man niekad to nepasakojo! – sušuko vaikas nustebęs. – Vadinasi, mama taip pat pažįstama su karaliene Klemansa?

Viskas atrodė labai painu. Džaninas norėjo sužinoti, ar Neapolis yra Vengrijoje. Be to, stumdėsi praeiviai; vaikas nespėdavo paklausti, o atsakymą nustelbdavo vandennešys, piršdamas savo prekę. Vaikui buvo nelengva viską suvokti. O po dvidešimties ar trisdešimties metų jis galbūt pasakys: „Man tėvas pasakojo Paryžiuje vieną dieną, kai mudu ėjome Tamplio gatve, bet aš tada buvau labai mažas; jis tvirtino, jog aš esu karaliaus Jono Pomirtinio pieno brolis..."

Džaninui buvo aišku, ką reiškia pieno brolis. Kresė pilyje jis dažnai girdėdavo tokias kalbas: kaime pieno brolių – devynios galybės. Na o karaliaus pieno brolis – tai jau visai kas kita. Čia tau ne juokai. Juk karalius – tai stiprus ir didelis žmogus su karūna ant galvos... Jam niekad neateidavo į galvą, jog karaliai galėtų turėti pieno brolių ar būti maži, o juo labiau numirti išgyvenę vos penkias dienas.

– Mama man niekad to nepasakojo, – pakartojo jis.

Ir širdelėje pajuto skriaudą, kad motina nuslėpė nuo jo tiek įdomybių.

– O kodėl tas namas, kur mes einame, vadinamas Tampliu?

– Jame gyveno tamplieriai.

– Ak taip! Žinau, jie spjaudė ant kryžiaus, garbino katės galvą ir nuodijo vandenį šuliniuose, trokšdami pasiglemžti visus karalystės pinigus.

Jis buvo prisiklausęs tokių dalykų iš račiaus sūnaus, kuris kartojo tai, ką paistė tėvas, prisigaudęs tų žinių dievaižin iš kur. Nelengva buvo Gučui tokioje spūstyje ir taip sparčiai einant gatve paaiškinti sūnui, kad iš teisybės viskas buvo kitaip. Ir vaikas niekaip negalėjo suprasti, kodėl karalienė, kurią jie pamatysią, gyvena pas tokius niekingus žmones.

– Jų ten nebėra, *figlio mio**. Jų apskritai nebėra; ten tik buvusi didžiojo magistro būstinė.

– Magistro Žako de Molė? Vadinasi, jis buvo didysis magistras?

– Persižegnok, persižegnok, vaikeli, tardamas šitą vardą!.. Taigi karalius panaikino Tamplierių ordiną, juos pačius sudegino arba išvaikė, o Tamplį, jų pilį, pasisavino...

– Koks karalius?

Tų karalių tokia gausybė, jog vargšui Džaninui visi jie susimaišė galvoje!

– Pilypas Gražusis.

– O tu ar matei karalių Gražųjį?

Vaikas buvo šį tą girdėjęs apie tą nuožmųjį karalių, dabar po mirties taip didžiai šlovinamą; tačiau Pilypas Gražusis buvo vienas tų šešėlių, gyvenusių prieš jam gimstant. Ir Gučas susigraudino.

„Tikrai, – pagalvojo jis, – juk jis dar nebuvo gimęs; jam vis viena, ar karalius Pilypas Gražusis, ar Liudvikas Šventasis!“

Spūstyje šiek tiek sulėtinęs žingsnius, jis atsakė:

---

* Sūneli *(it.)*.

– Taip, mačiau. Kartą vos jo neparverčiau gatvėje, čia netoliese, vedžiodamas ant pasaitų du skalikus tą dieną, kai – lygiai prieš dvylika metų – atvažiavau į Paryžių.

Ir laikas užgriuvo jo pečius nelyginant aukšta banga, netikėtai užliejanti nuo galvos iki kojų. Įtraukė į prisiminimų sūkurį. Vadinasi, jis jau subrendęs, turi ką prisiminti ir papasakoti!

– Taigi, – toliau kalbėjo jis, – tamplierių būstinę pasisavino karalius Pilypas Gražusis, o paskui karalius Liudvikas, o paskui karalius Pilypas Ilgasis, valdęs prieš dabartinį karalių. O karalius Pilypas Ilgasis padovanojo Tamplį karalienei Klemansai mainais už Vensenų pilį, kurią ji paveldėjo iš savo vyro karaliaus Liudviko.

– *Padre mio*, norėčiau vafliuko.

Užuodęs gardų vaflių kvapą, sklindantį iš krautuvėlės, vaikas ūmiai nustojo domėtis visais tais karaliais, kurie pernelyg greitai mirė vienas po kito ir keitė savo pilis. Be kita ko, jis žinojo, kad, pradėjęs kalbą *padre mio*, tikrai gaus, ko tik širdis geidžia; bet šįsyk ta gudrybė nepadėjo.

– Ne, nupirksiu, kai eisime atgal, nes dabar išsitepsi. Prisimink, ko tave mokiau. Kalbėk su karaliene tik tada, kai ji tave ko nors klaus, paskui atsiklaupk ir pabučiuok jai ranką.

– Kaip bažnyčioje?

– Ne, ne kaip bažnyčioje. Eikš, aš tau parodysiu, ne, geriau paaiškinsiu, nes man sunku klauptis – koją skauda.

Praeiviai susidomėję spoksojo į žemaūgį juodbruvą svetimšalį, pavartėje mokantį šviesiaplaukį berniuką priklaupti.

– ...O paskui greitai atsistok, tik būk atsargus, nestumtelėk karalienės!

* * *

Tamplio rūmai buvo gerokai pasikeitę nuo mesiro de Molė laikų ir, svarbiausia, paskirstyti dalimis. Karalienei Klemansai priklausė tik didelis ketvirtainis bokštas su keturiais sargybos kuorais, keli pagalbiniai pastatai ir arklidės aplink grįstą kiemą, sodas ir daržas. Kita rūmų dalis – riterių būstai, ginklų dirbtuvės, ginklanešių kambariai, atitverti vienas nuo kito aukštais mūrais, turėjo kitą paskirtį. Ir tas milžiniškas kiemas, kuriame anksčiau išsirikiuodavo keli šimtai vyrų, dabar atrodė tuščias, lyg išmiręs. Iškilmių palankinas baltomis užuolaidomis, kuriuo karalienė Klemansa turėjo vykti į karūnavimo ceremoniją, atrodė kaip laivas, pabėgęs nuo audrų į seniai visų užmirštą uostą. Ir, nors aplink palankiną stoviniavo keli štalmeisteriai ir tarnai, rūmai atrodė tylūs ir apleisti.

Gučas ir Džaninas įėjo į Tamplio bokštą pro tuos pačius vartus, pro kuriuos prieš dvylika metų Žakas de Molė, išvilktas iš belangės, žengė į bausmės vykdymo vietą. Menės buvo atnaujintos, tačiau, nepaisant gobelenų, dailių dramblio kaulo, sidabro ir aukso dirbinių, sunkūs skliautai, siauri langai, sienos, slopinančios visus garsus, netgi pačios riterių būstinės proporcijos netiko moters būstui, juo labiau trisdešimt dvejų metų moters būstui. Viskas čia priminė karingus vyrus su abitais ir kalaviju prie šalies, kadaise užtikrinusius krikščionybei viešpatavimą buvusioje Romos Imperijoje. Jaunai našlei Tamplis buvo tikras kalėjimas.

Svečiams neteko ilgai laukti ponios Klemansos. Ji pasirodė jau apsirengusi ceremonijai: balta suknele, trumpu šydu, siekiančiu krūtinę, karališka mantija ant pečių ir auksine karūna ant galvos. Tikra karalienė, kokia paprastai vaizduojama bažnyčių vitražuose. Džaninas pagalvojo, jog karalienės kasdien vaikščioja taip apsirengusios. Graži, šviesiaplaukė, didinga, nepasiekiama, abejingu žvilgsniu, Vengrijos Klemansa šypsojosi ta dirbtine šypsena, kokia šypsosi lankytojams ir gerbėjams be valdžios, be karalystės likusi karalienė.

Ta gyva mirusi moteris stūmė pernelyg ilgas dienas beprasmiškais užsiėmimais – kolekcionavo auksakalių dirbinius: ir tai buvo viskas, kas ją domino šiame pasaulyje, ar bent ji apsimetė, kad domina.

Susitikimas veikiau nuvylė Gučą, kuris tikėjosi iš karalienės daugiau jausmo, o tuo tarpu vaikas priešingai – džiūgavo išvydęs šventąją, nužengusią iš dangaus su žvaigždėta mantija.

Ponia Klemansa klausinėjo mandagiai, kaip valdovai paprastai kad klausinėja, neturėdami ką pasakyti. Veltui Gučas stengėsi nukreipti kalbą į bendrus atsiminimus, į Neapolį, į audrą, – karalienė aiškiai vengė tos temos. Tiesą pasakius, bet koks prisiminimas ją slėgė, ji ginė šalin juos nuo savęs. Ir kai Gučas, trokšdamas pasigirti Džaninu, paaiškino, jog tai – „jūsų amžinatilsį sūnaus pieno brolis, ponia“, akimirką gražus jos veidas pasidarė bemaž atšiaurus. Karalienės neverkia visų akivaizdoje. Tačiau buvo pernelyg žiauru rodyti jai šviesiaplaukį gyvą ir sveiką vaiką, tokio pat amžiaus, kokio būtų buvęs jos sūnelis, išmaitintas tuo pačiu pienu.

Kraujo balsą nustelbė skausmas. Be to, gal pasitaikė netikusi diena, nes Klemansa rengėsi dalyvauti jau trečios Prancūzijos karalienės vainikavimo ceremonijoje. Ji prisivertė mandagiai paklausti:

– Ką gi jis veiks užaugęs, tas nuostabus vaikas?

– Valdys banką, ponia, bent aš to tikiuosi, kaip ir jo tėvas, kaip ir visi jo protėviai.

Kaip ir visi jo protėviai! Priešais karalienę Klemansą stovėjo jos sūnus, bet ji jo nematė ir jai bus lemta niekada to nesužinoti.

Ji manė, kad Gučas bus atėjęs pareikalauti apmokėti kokią nors skolą ar sąskaitą už kokią nors auksinę taurę ar šiaip kokį brangakmenį, kada nors užsisakytą pas jo dėdę. Ji seniai priprato prie tiekėjų reikalavimų! Ir nustebo supratusi, jog tas jaunuolis norėjo ją pamatyti, ir tiek. Vadinasi, dar esama žmonių, kurie ateina tiesiog jai nusilenkti ir ničnieko neprašo – nei grąžinti skolos, nei kokios nors paslaugos?

Gučas liepė vaikui parodyti karalienei škaplierių, kurį turėjo ant kaklo. Karalienė jo jau nebeprisiminė, ir Gučas turėjo jai priminti Marselio ligoninę, kur ji padovanojo jam tą škaplierių. „Tas jaunuolis buvo mane įsimylėjęs“, – dingtelėjo jai mintis.

Tokia iliuzine paguoda džiaugiasi moterys, per anksti netekusios laimės mylėti ir gyvenančios tik tais jausmais, kuriuos kadaise galėjo kam nors sukelti, netgi jei tie jausmai tokie silpni, kad jų nesuvokia netgi tie, kurių širdis jie buvo palietę!

Ji pasilenkė vaiko pabučiuoti. Džaninas kaipmat priklaupė ir vėl pabučiavo jai ranką.

Nejučiomis ji pasidairė dovanos vaikui, pastebėjo paauksuoto sidabro dėžutę ir padavė ją tardama:

– Tikriausiai mėgsti dražė? Imk saldaininę ir tesaugo tave Dievas!

Atėjo laikas vykti į ceremoniją. Karalienė įsėdo į palankiną, įsakė užtraukti baltas užuolaidas ir tada skausmingai suvokė, kad gyvena veltui: skausmas persmelkė visą kūną – krūtinę, kojas, pilvą – visą tą niekam nebereikalingą grožį, ir pagaliau ji pravirko graudžiomis ašaromis.

Tamplio gatve plaukė minia, plaukė viena kryptimi, link Senos, link Sitė, bent akies krašteliu paspoksoti į vainikavimą, nors visi puikiai suvokė, jog sugebės pamatyti nebent priešaky stovinčio kaimyno pakaušį.

Gučas paėmė Džaniną už rankos ir nuskubėjo paskui baltąjį palankiną, lyg ir jis priklausytų karalienės palydai. Taip jiems pavyko pereiti Mainų tiltą, įsmukti į rūmų kiemą, ten jie sustojo pažiopsoti į kilmingus didikus, kurie, apsirengę iškilmių drabužiais, traukė į Šventąją koplyčią. Gučas didumą jų pažinojo ir vardijo juos vaikui: Artua grafienė Mao, kuri su karūna ant galvos atrodė dar aukštesnė, ir grafas Roberas, jos sūnėnas, dar aukštesnis už savo tetą, monsenjoras Pilypas Valua, nūnai Prancūzijos peras, su šluba žmona, paskiau ponia Žana Burgundė, dar viena našlaujanti karalienė. O kas gi ta jauna pora – jis aštuoniolikos, o ji penkiolikos metų, – einanti iš paskos? Gučas pasiteiravo kaimynų. Jam atsakė, jog tai ponia Žana Navarietė ir jos vyras Pilypas, Evrė grafas. Tai bent! Metas pratintis prie gyvenimo staigmenų. Margaritos Burgundės duktė, sulaukusi penkiolikos metų, galų gale išteka po visų dinastinių dramų, kilusių dėl tariamai neteisėtos jos kilmės.

Spūstis buvo tokia didelė, kad Gučas gavo užsikelti Džaniną ant pečių, o jis pasirodė besąs sunkus, velniūkštis!

Ak, štai eina Anglijos karalienė Izabelė, tam tyčia grįžusi iš Pontjė. Gučas nustebo išvydęs, kaip menkai ji pasikeitė nuo to laiko, kai susitiko su ja Vestminsteryje, kur užtruko tik tiek, kiek prireikė laiko grafo Robero laiškui įteikti. Šiaip ar taip, tuomet ji atrodė daug aukštesnė... Šalia ėjo jos sūnus, jaunasis Akvitanės kunigaikštis Edvardas. Ir staiga visų veidai ištįso, nes kunigaikščio mantijos šleifą nešė lordas Mortimeris, nelyginant koks sosto įpėdinio vyriausiasis kamerheras ar globėjas. Neregėtas įžūlumas! Tik ponia Izabelė galėjo sviesti tokį iššūkį perams, vyskupams, visiems, gavusiems jos apgauto vyro laiškus. Lordo Mortimerio veidas švietė kaip nugalėtojo, bet vis dėlto nebuvo toks švytintis kaip karaliaus Karolio Gražiojo, nes, pasak gandų, minioje einančių iš lūpų į lūpas, galų gale jau du mėnesiai, kai Prancūzijos karalienė nėščia. Pagaliau! Ir tas oficialus jos vainikavimas, taip ilgai atidėliotas, buvo kaip ir karaliaus padėka.

Džaninas staiga palinko prie Gučo ausies:

– *Padre, padre mio*, – tarė jis, – va ten tas storas ponas, kuris anądien mane bučiavo sode, kai buvome pas jį apsilankę, jis į mane žiūri!

Kokios gi miglotos ir skaudžios mintys sukosi šauniojo Buvilio galvoje, kai jis stovėjo suspaustas dignitorių minioje, regėdamas tikrąjį Prancūzijos karalių, visų manymu, palaidotą Sen Deni rūsyje, o iš tikrųjų sėdintį ant lombardo pirklio pečių, kai tuo tarpu vainikuojama antrojo sosto paveldėtojo žmona!

Tą pačią popietę du grafo Buvilio seržantai lydėjo Sjenos banko tarnautoją ir šviesbruvį berniuką Dižono keliu, pačiu ramiausiu ir saugiausiu keliu į Italiją. Gučas Baljonis tarėsi pagrobęs savo sūnų, bet iš tiesų pavogė tikrąjį ir teisėtąjį sosto įpėdinį. Ir tą paslaptį žinojo tik prakilnusis senis Avinjono rūmuose, skambančiuose nuo paukščių giesmių, buvęs kamerheras, vaikščiojantis Prė o Klere po savo sodą, ir jauna moteris, galutinai puolusi į neviltį, Il de Franso lygumoje. Našlaujanti karalienė, gyvenanti Tamplyje, ir toliau užpirks mišias už savo mirusį kūdikį.

VI

Posėdis Šali abatijoje

Audra išgiedrino birželio pabaigos dangų. Šali abatijoje, tame Kapetingų įsteigtame cistersų vienuolyne, kuriame prieš kelis mėnesius buvo palaidoti Karolio Valua viduriai, karaliaus apartamentuose smilko žvakės, ir vaško aromatas maišėsi su lietaus permerktos žemės kvapais ir smilkalais, kuriais paprastai būna pakvipusios visos bažnyčios ir abatijos. Virš degančių žvakių sukosi mašalai, priskridę pro gotiškus langus, slėpdamiesi nuo audros.

Niūrus buvo vakaras. Veidai mąslūs, liūdni, nuobodžiaujantys, skliautuota menė, plikos akmeninės sienos nukabinėtos senais, lelijomis išmargintais gobelenais, pagal užsakymą išaustais karaliaus rezidencijoms. Aplink karalių Karolį IV sėdėjo kokia dešimtis žmonių: Artua grafas Roberas, grafas Pilypas Valua, Bovė vyskupas Žanas de Marinji, Prancūzijos peras kancleris Žanas de Šeršmonas, pirmasis kamerheras raišasis grafas Liudvikas de Burbonas ir konetablis Gošė de Šatijonas. Pernai konetablis neteko sūnaus ir, kaip sakoma, staiga suseno. Dabar jis atrodė maždaug septyniasdešimt šešerių metų, be to, vis prasčiau girdėjo ir kaltino dėl to anuos paraku užtaisomus pabūklus, kurie jam užtrenkę ausis per Reolės apsiaustį.

Posėdyje leista dalyvauti ir kelioms moterims, nes tą vakarą buvo numatyta svarstyti bylą, susijusią su visa karaliaus gimine. Tad čia sėdėjo trys Žanos, karalystės pirmosios damos: ponia Žana d'Evrė, karalienė, ponia Žana Valua, Robero žmona, vadinama Bomono grafiene pagal oficialų savo vyro titulą, nors jis iš įpratimo vadinamas monsenjoru Artua grafu, ir dar pikčiurna Žana Burgundė, šykščioji Liudviko Šventojo vaikaitė, raiša kaip ir pusbrolis Burbonas, Pilypo Valua žmona.

Dalyvavo čia ir Mao, žilaplaukė Mao, vilkinti juodais ir violetiniais drabužiais, iškilia krūtine, plačiu užpakaliu, plačiais pečiais, storomis rankomis, tikra galiūnė! Į senatvę žmogus paprastai sudžiūva, bet Mao ši taisyklė netinka. Pastaraisiais mėnesiais ji gerokai suseno, tačiau senstelėjusi tapo tikra galiūne ir atrodė kur kas grėsmingesnė negu jaunystėje. Pirmą kartą po ilgos pertraukos Artua grafienė pasirodė karaliaus dvare be karūnos, nors paprastai ją dėvėdavo per oficialias ceremonijas, kuriose privaloma dalyvauti pagal karalystės perės rangą; tiesą pasakius, po savo žento Pilypo Ilgojo mirties į Tarybos posėdį ji atėjo pirmą kartą.

Ji atvyko į Šali gedulo apdaru, nelyginant gyvas katafalkas, panaši į bažnyčią, išpuoštą per Didžiąją savaitę. Prieš keletą dienų mirė jos duktė Blanšė, mirė Mobiuisono abatijoje, kur galų gale pateko mainais į sutikimą nutraukti santuoką: Mao pastangomis ji buvo perkelta iš Šato Gajaro į ne tokį atšiaurų kalėjimą ties Kutansais. Tačiau Blanšė neilgai naudojosi ta malone. Įšventinta į vienuoles, kelis mėnesius praleido vienuolyne ir mirė išsekusi nuo ilgo kalinimo, siaubingų žiemos naktų Andeli tvirtovėje, mirtinai sulysusi, kosulio draskoma, nelaiminga ir beveik išprotėjusi, mirė trisdešimties metų. Ir visa tai dėl vienerių metų meilės, jei galima pavadinti meile tą jos nuotykį su Gotjė d'Onė; ir visa tai dėl to, kad aštuoniolikos metų, tokio amžiaus, kai jaunas žmogus dar nesuvokia savo veiksmų, neatsispyrė pagundai ir panoro pamėgdžioti savo svainę Margaritą Burgundę, trokšdama nuo jos neatsilikti ir taip pat pasismaginti!

Toji, kuri dabar būtų galėjusi būti Prancūzijos karalienė, vienintelė moteris, kurią Karolis Gražusis tikrai mylėjo, užgeso vos atgavusi šiokią tokią ramybę. Ir karalius Karolis Gražusis, kurio širdyje ta mirtis sužadino skaudžius prisiminimus, liūdnas sėdėjo priešais savo trečiąją žmoną, kuri puikiai suprato, apie ką jis galvoja, bet apsimetė to nepastebinti.

Mao pasinaudojo tuo gedulu kaip puikia proga. Ji, niekieno nekviečiama ir iš anksto nepranešusi, jog ketina atvykti, tarsi vien širdies balso vedama, kaip kenčianti motina atvyko pareikšti užuojautos nelaimingajam buvusiam Blanšės vyrui, ir jiedu puolė vienas kitam į glėbį. Ūsuotoji Mao išbučiavo skruostus savo buvusiam žentui, o Karolis nelyginant vaikas priglaudė galvą prie galiūnės peties ir nuvarvino kelias ašaras ant katafalko drapiruotę primenančio jos apdaro. Taip keičiasi dviejų žmonių santykiai, kai mirtis suartina, nušluodama nesutarimų priežastis.

Ponia Mao puikiai žinojo, ką daro, skubėdama į Šali, ir jos sūnėnas Roberas sunkiai slėpė apmaudą. Jis šypsojosi jai, jiedu šypsojosi vienas kitam, vadino vienas kitą „mieloji tetule", „mielasis sūnėne" ir rodė vienas kitam giminišką prieraišumą, kurio paisyti buvo pasižadėję tūkstantis trys šimtai aštuonioliktųjų metų sutartimi. Jiedu nekentė vienas kito. Nužudytų vienas kitą, jei tik liktų vieni du. Iš tikrųjų Mao atvyko – to ji nesakė, bet Roberas puikiai numanė! – tik todėl, kad gavo laišką. Beje, visi susirinkusieji gavo tokius pat laiškus, tik šiek tiek skirtingus, – ir Pilypas Valua, ir Žanas de Marinji, ir konetablis, ir karalius... Svarbiausia, karalius.

Pro langus buvo matyti skaistus žvaigždėtas dangus. Jų dešimt, vienuolika, patys įtakingiausi karalystėje žmonės, sėdėjo ratu po skliautais, tarp kolonų su raižytais kapiteliais, jų nedaug, labai nedaug. Net jie patys niekada nesusimąstė, kokie iš tikrųjų yra galingi.

Karalius, silpnabūdis ir riboto proto žmogus, be kita ko, neturėjo nei tikros šeimos, nei ištikimų pareigūnų. Kas gi jie, tie didikai ir dignitoriai, susibūrę aplink jį šį vakarą? Pusbroliai arba patarėjai, paveldėti iš tėvo ar dėdės. Nė vieno, kuris būtų jo paties išugdytas, jam atsidavęs. Jo tėvo Taryboje posėdžiaudavo trys sūnūs ir du broliai, ir, netgi kilus ginčams, ir netgi tada, kai velionis monsenjoras Valua keldavo audrą, tai būdavo tik šeimyninė audra. Liudvikas X turėjo du brolius ir du dėdes, Pilypas Ilgasis – tuos pačius dėdes, kurių kiekvienas savaip jį rėmė, ir brolį, Karolį, tai yra jį patį. Ir jis, pergyvenęs visus, nebeturėjo beveik nė vieno artimo žmogaus. Jo Taryba norom nenorom piršo mintį apie dinastijos pabaigą; vienintelė viltis tiesiogiai pratęsti giminės liniją glūdėjo įsčiose tos tylios, nei gražios, nei negražios moters, kuri sėdėjo šalia Karolio susidėjusi rankas, suvokdama, jog tapo karaliene tik todėl, kad geresnės nepavyko surasti.

Tas laiškas, tas garsusis laiškas, kurį dabar jie ruošėsi svarstyti, buvo parašytas birželio devynioliktąją Vestminsteryje; kancleris laikė jį rankoje, prie pergamento dar kabojo prilipę perlaužto žalios smalkos antspaudo krislai.

– Tokį baisų pyktį karaliaus Edvardo širdyje, regis, bus sukurstęs monsenjoras Mortimeris, laikydamas Akvitanės kunigaikščio mantijos kraštą per jos didenybės karalienės vainikavimą. Ir, savaime suprantama, jo didenybė Edvardas pasijuto asmeniškai įžeistas, kad jo mirtinam priešui buvo suteikta garbė stovėti šalia jo sūnaus.

Taigi prašneko monsenjoras Žanas de Marinji jam būdingu skambiu, melodingu balsu, retkarčiais pabrėždamas savo žodžius dailių pirštų judesiais, ir tada ant vieno piršto sutviskėdavo vyskupo ametisto žiedas. Jo trijų sluoksnių drabužiai buvo pasiūdinti iš plonos medžiagos, kaip dera metų laikui; trumpesnė viršutinė sutana krito gražiomis klostėmis. Nuo drabužio dvelkė aromatiniais aliejais, kuriais monsenjoras de Marinji mėgdavo įsitrinti nusiprausęs ar išsimaudęs; nuo reto vyskupo taip maloniai dvelkdavo. Jo veidas buvo labai taisyklingų bruožų: tiesi nosis, lygūs antakiai, dailiai nubrėžti link tarpuakio. Jei skulptorius sugebėtų perteikti monsenjoro de Marinji bruožus, išeitų be galo gražus antkapis... bet, žinoma, nėra ko skubėti, monsenjoras de Marinji dar jaunas. Jis sumaniai pasinaudojo brolio padėtimi, kai tas buvo Geležinio Karaliaus koadjutorius, ir reikiamą akimirką jį išdavė; jam nė kiek nerūpėjo permainos, vykstančios taip dažnai keičiantis valdovams, kol galiausiai, sulaukęs keturiasdešimties metų, jis tapo peru karaliaus Taryboje.

– Šeršmonai, – kreipėsi karalius Karolis į savo kanclerį, – perskaitykite dar kartą tą vietą, kur mūsų brolis Edvardas skundžiasi mesiru Mortimeriu.

Žanas de Šeršmonas atskleidė pergamentą, prikišo prie žvakės, perbėgo akimis murmėdamas panosėje, kol surado reikiamas eilutes, ir perskaitė:

– „*...Mūsų žmonos ir mūsų sūnaus ryšiai su mūsų mirtinais priešais ir išdavikais tapo plačiai žinomi tada, kai anksčiau paminėtas tasai išdavikas Mortimeris nešė Paryžiuje mūsų sūnaus šleifą viešai per iškilmingą mūsų didžiai gerbiamos sesers ir jūsų žmonos Prancūzijos karalienės vainikavimą, per praeitas Sekmines, užtraukdamas mums didžią gėdą ir nešlovę.*“

Palinkęs prie konetablio Gošė, vyskupas Marinji sukuždėjo jam į ausį:

– Kaip netikusiai surašytas laiškas, o lotynų kalba suvis netikusi.

Konetablis blogai nugirdo ir tik bumbtelėjo:

– Išsigimėlis, sodomitas!

– Šeršmonai, – vėl prabilo karalius, – kuo remdamiesi galėtume nepatenkinti mūsų brolio Anglijos karaliaus reikalavimo nutraukti jo žmonos viešnagę mūsų šalyje?

Tai, kad Karolis Gražusis kreipėsi į savo kanclerį, užuot atsigręžęs kaip paprastai į Artua grafą Roberą, savo pirmąjį patarėją ir dėdę iš žmonos pusės, liudijo, jog pirmą kartą jo galvoje subrendo savarankiškas sprendimas.

Žanas de Šeršmonas neatsakė, nes dar nevisiškai suvokė karaliaus ketinimus ir, kita vertus, bijojo įžeisti Artua grafą monsenjorą Roberą; tad, prieš tardamas savo žodį, jis perskaitė laiško pabaigą, lyg jam reikėtų apmąstyti paskutines eilutes.

– „...*Štai kodėl, didžiai gerbiamas broli,* – garsiai skaitė kancleris, – *mes jus prašome pakartotinai, kaip galima meiliau ir nuoširdžiau, išklausyti ir patenkinti, ir kaip galima greičiau ir palankiau, idant niekas nepakenktų mūsų santykiams ir idant būtų išsaugota mūsų garbė...*“

Žanas de Marinji dūsaudamas palingavo galvą. Jam tikra kančia buvo klausyti tokios šiurkščios, tokios negrabios ir nesklandžios kalbos! Bet, šiaip ar taip, kad ir prasčiausiai tas laiškas surašytas, jo turinys buvo aiškus.

Artua grafienė Mao tylėjo ir nenorėjo per anksti triumfuoti, ir jos pilkos akys blizgėjo žvakių šviesoje. Pernai rudenį suregztas skundas ir machinacijos su Ekseterio vyskupu štai dar vasaros pradžioje davė vaisių, dabar beliko juos nuskinti.

– Aišku savaime, jūsų didenybe, – galų gale ryžosi prabilti kancleris, nes niekas neatėjo jam į pagalbą, visi tylėjo, – aišku savaime, jūsų didenybe, reikėtų nuraminti karalių Edvardą, remiantis Bažnyčios ir visų karalysčių įstatymais. Jis reikalauja savo žmonos...

Žanas de Šeršmonas, dvasininkas, kaip ir dera jo pareigoms, pasisuko į vyskupą de Marinji, akimis melsdamas pagalbos.

– Mūsų Šventasis Tėvas popiežius mums perdavė panašaus turinio laišką per vyskupą Tibo de Šatijoną, – tarė Karolis Gražusis.

Mat Edvardas kreipėsi netgi į popiežių Joną XXII, persiųsdamas jam visos korespondencijos nuorašus, kuriuose aiškiai išdėstyti jo šeimos nesklandumai. Ką galėjo daryti popiežius Jonas? Jis patvirtino, jog žmona privalo gyventi su savo vyru, ir tiek.

– Vadinasi, poniai mano seseriai reikia grįžti į savo sutuoktinio šalį, – pridūrė Karolis Gražusis.

Jis kalbėjo į nieką nežiūrėdamas, įbedęs akis į savo išsiuvinėtus batus. Žvakidė virš krėslo apšvietė jo veidą, kuris ūmiai persimanė, kaip tai dažnai atsitikdavo jo priešgynai broliui velioniui Liudvikui Vaidingajam.

– Jūsų didenybe Karoli, – tarė Artua grafas Roberas, – priversdami ponią Izabelę grįžti į Angliją, mes atiduotume ją Dispenseriams surištomis rankomis! Argi ne todėl ji atvyko pas mus prašyti prieglobsčio, kad baiminosi dėl savo gyvybės? Nežinia, kas gali jai ten nutikti!

– Žinoma, jūsų didenybe pusbroli, jūs negalite... – pritarė Pilypas Valua, visad pasišovęs paremti Robero nuomonę.

Tačiau Pilypo žmona Žana Burgundė timptelėjo vyrui už rankovės, ir jis čia pat nutilo; jei ne prietema, visi būtų pastebėję, kaip nukaito jo veidas.

Artua grafas Roberas pastebėjo tą judesį, pastebėjo, kaip staiga nutilo Pilypas ir kaip Mao susižvalgė su jaunąja Valua grafiene. Jeigu jis galėtų, tikrai nusuktų sprandą tai šlubei!

– Mano sesuo galbūt perdeda pavojų, – atsiliepė karalius. – Tie Dispenseriai – ne tokie jau niekšai, kaip ji nušneka. Esu gavęs kelis itin malonius jų laiškus, kurie byloja, kad jie labai vertina mano draugystę...

– ...Be to, jūs gavote ir dovanų, dailių auksakalių dirbinių, – sušuko Roberas stodamasis, ir žvakių liepsnos supleveno, visų veidais perbėgo šešėliai. – Jūsų didenybe Karoli, mano mielas broli, nejau dėl trijų auksuoto sidabro padažinių, kurių trūko jūsų indaujoje, jūs pakeitėte nuomonę apie tuos žmones, kurie prieš jus kariavo ir kaip ožiai aplink ožką šokinėja aplink jūsų svainį? Visi mes gavome iš jų dovanų, ar ne, monsenjore Bovė grafe, ir jūs, Šeršmonai, ir tu, Pilypai? Aną mėnesį vienas palūkininkas – galiu netgi jo vardą pasakyti, tai metras Arnoldas, – gavo penkias statinaites sidabro penkių tūkstančių svarų sterlingų vertės, kad nupirktų draugų Glosterio grafui Prancūzijos karaliaus Taryboje. Dovanos Dispenseriams nė kiek nekainuoja, nes jos apmokėtos iš Kornvalio Grafystės pajamų, o grafystė nusavinta iš jūsų sesers. Štai, jūsų didenybe, ką turėtumėte žinoti ir atsiminti. Kokios ištikimybės tikitės iš tų žmonių, kurie rengiasi moteriškais drabužiais, kad patenkintų iškrypėliškas savo pono aistras? Nepamirškite, kas jie tokie ir kurioj vietoj slypi jų galia.

Roberas neatsispiria pagundai nepadoriai pajuokauti ir pakartoja:

– ...Kurioj vietoj!.. Va būtent, teisingai pasakyta!

Tačiau jo juokas nesulaukė atbalsio, tik konetablis nusišaipė. Kitados konetablis nemėgo Artua grafo Robero ir tai įrodė, padėdamas Pilypui Ilgajam, tuometiniam regentui, susidoroti su galiūnu ir įkišti jį į kalėjimą. Bet jau kuris laikas senajam Gošė Roberas patinka vien dėl to, kad jis vienintelis kalba taip garsiai ir kad gali be vargo jį išgirsti...

Karalienės Izabelės šalininkus šį vakarą galima suskaičiuoti ant pirštų. Kancleris beveik nesikišo, veikiau jam rūpėjo išsaugoti savo pareigas, kurios priklausė nuo karaliaus malonės: jis palaikys stipresniųjų pusę. Nesikišo ir karalienė Žana; ji nenorėjo nieko galvoti ir jaudintis, saugodama savo vaisių įsčiose. Ji – Artua grafo Robero dukterėčia, žavėjosi jo valdingumu, ūgiu, savimeile, tačiau, kita vertus, stengėsi parodyti, kad yra gera žmona ir apskritai smerkia neištikimas žmonas.

Konetablis veikiau palaikė Izabelę. Visų pirma, dėl to, kad jis nekentė Anglijos karaliaus Edvardo – paleistuvio, netikusiai valdančio karalystę, nuolat atsisakančio duoti ištikimybės priesaiką. Apskritai jis nemėgo visa ko, kas angliška, tačiau pripažino, kad Rodžeris Mortimeris nemažai pasitarnavo Prancūzijos karūnai: nedora būtų dabar palikti jį likimo valiai. Ir senis Gošė nesivaržydamas išdėstė savo nuomonę ir galų gale pareiškė, kad Izabelės nėra kuo kaltinti!

– Juk ji moteris, velniai griebtų, o jos vyras tik vyru vadinamas! Jis, jis kaltas dėl visko!

Truputį pakėlęs balsą, monsenjoras de Marinji atsakė, jog karalienei Izabelei galima atleisti, netgi jis pasiryžęs duoti jai išrišimą, bet ponia Izabelė padariusi klaidą, labai didelę klaidą, iškeldama viešumon savo nuodėmę: karalienei nevalia sanguliauti ir rodyti blogo pavyzdžio.

– Ak teisybė, gryna teisybė! – tarė Gošė. – Jiems nereikėjo vaikščioti į visas ceremonijas susikibus už rankų ir, kaip šnekama, gulėti vienoje lovoje.

Šiuo atžvilgiu jis pritarė vyskupui. Taigi konetablis ir prelatas palaikė karalienę Izabelę, bet su labai didelėmis išlygomis. Pareiškęs savo nuomonę, konetablis nutilo. Jis galvojo apie romanų kalbos koležą, kurį įsteigė savo pilyje Šatijone prie Senos, seniai jau ten būtų, jei ne šis posėdis. Nieko baisaus, jis atgaus širdį, nuėjęs išklausyti vakarinių mišių ir vienuolių giesmių – gana keistas malonumas žmogui, kuris vis labiau kursta, bet keisčiausia, kad Gošė geriau girdi per triukšmą. Ir, be to, tas senas karys mėgsta meną: pasitaiko ir tokių dalykų.

Bomono grafienė, jauna graži moteris, visada šypsanti tik lūpomis ir niekad akimis, sėdėjo labai patenkinta. Kaipgi tas galiūnas, atitekęs jai už vyrą, kuriam gyvenimas – tai amžinas teatras, išsisuks iš keblios padėties? Jis laimės, ji žino, kad jis laimės, – Roberas visada laimi. Ir ji jam padės, jei tik sugebės, tačiau, visiems girdint, netars nė žodžio.

Pilypas Valua, jos netikras brolis, visa širdimi palaikė ponią Anglijos karalienę, bet, be abejo, ją išduos, nes jo žmona, nekenčianti Izabelės, kaip reikiant jį pamokė prieš Tarybos posėdį ir šiąnakt, iškoneveikusi ir aprėkusi, neabejotinai jį atstums, jeigu jis išdrįs nepaklusti jos valiai. Ir ilganosis žaliūkas kažką lemeno sutrikęs, painiojosi.

Liudvikas de Burbonas nepasižymėjo drąsa. Jo niekas jau nebesiuntė į kautynes, nes jis visad pabėgdavo. Karalienė Izabelė jo visiškai nedomino.

Karalius buvo silpnavalis, tačiau kartais nežmoniškai užsispirdavo, kaip aną sykį, kai Karolio Valua ištisą mėnesį nenorėjo paskirti karaliaus vietininku Akvitanėje. Jis buvo nusiteikęs prieš savo seserį, nes galų gale jį paveikė juokingi Edvardo laiškai, einantys vienas po kito, o be to, mirė Blanšė, ir jis vėl prisiminė, kaip negailestingai pasielgė Izabelė, prieš dvylika metų atskleisdama Blanšės neištikimybę. Jeigu ne Izabelė, jis nieko nebūtų žinojęs, o jeigu ir būtų sužinojęs, būtų atleidęs, nenorėdamas jos prarasti. Argi reikėjo tiek siaubo, nešlovės ir kančių, galų gale nuvariusių ją į kapus? Silpnavaliai vyrai paprastai pakenčia neištikimybę, kol kas nors to nesužino.

Izabelės priešų stovykloje buvo tik dvi moterys – Žana Raišoji ir Artua grafienė Mao, bet jas abi tvirtai siejo bendra neapykanta.

Žodžiu, Artua grafas Roberas, po karaliaus pats galingiausias žmogus karalystėje, tam tikrais klausimais netgi svarbesnis už valdovą, visada tariąs paskutinį žodį, sprendžiąs visus valstybės reikalus, šokdinąs karaliaus vietininkus, teisėjus, senešalus, – Roberas staiga pasijuto esąs vienintelis Izabelės gynėjas.

Toks likimas laukia visų įtakingų žmonių karaliaus dvare, kur viską lemia keistos ir nepastovios juos supančių asmenų dvasinės būsenos, tolydžio besikeičiančios pagal įvykių eigą ir privačius interesus. Ir malonė nejučia brandina nemalonės sėklą. Roberui dar negrėsė nemalonė, bet Izabelei jau grėsė pavojus. Tik prieš kelis mėnesius visi ją užjautė, globojo, teisino, žavėjosi ja, sveikino jos meilę kaip gražų kerštą karaliui, o štai dabar karaliaus Taryboje liko vienas vienintelis jos šalininkas. Priversti ją grįžti Anglijon – vadinasi, pakišti jos galvą po budelio kirviu Tauerio kieme, ir tai suprato visi. Bet staiga ji pasidarė nebemiela – pernelyg šventė savo pergalę. Niekas nebenorėjo dėl jos kompromituotis, niekas, išskyrus Roberą, bet ir jis ją rėmė tik todėl, jog taip jam buvo patogiau kovoti su Mao.

Ir štai ji išsijuosė savo ruožtu ir pradėjo ilgai rengtą išpuolį.

– Jūsų didenybe, mano brangusis sūnau, žinau, kaip jūs mylite seserį, ir tai daro jums garbę, – tarė ji. – Bet reikia žiūrėti teisybei į akis: Izabelė negera moteris, per ją mes visi esame nukentėję ir dabar kenčiame. Matote, kokį pavyzdį ji rodo karaliaus dvarui, čia viešėdama, ir prisiminkite, jog ta pati moteris kadaise purvais apdrabstė mano dukras ir štai čia esančios Žanos seserį. Kai tada sakiau jūsų tėvui – amžiną jam atilsį! – kad duktė jį klaidina, argi ne mano buvo teisybė? Ji visus mus apšmeižė be jokio pagrindo, primesdama kitiems nedoras mintis, kurias iš tikrųjų pati puoselėjo, ir dabar aiškiai tai įrodė! Blanšė, tyroji Blanšė, kuri, kaip žinote, iki paskutinio atodūsio jus mylėjo, mirė šią savaitę! Ji buvo nekalta, mano dukterys buvo nekaltos!

Storas ir tiesus kaip lazda Mao pirštas šaukėsi dangaus keršto. Ir, trokšdama paglostyti širdį savo laikinajai sąjungininkei, kreipėsi į Žaną Raišąją:

– Tavo sesuo tikrai buvo nekalta, vargše mano Žana, ir visi mes nukentėjome nuo Izabelės šmeižtų, ir mano – motinos – širdis ligi šiol tebekraujuoja.

Jeigu ji ir toliau taip kalbės, tai pravirkdys visus susirinkusiuosius; bet Roberas nutraukė ją:

– Jūsų Blanšė nekalta? Labai norėčiau tuo patikėti, tetule, bet, šiaip ar taip, juk ne nuo Šventosios Dvasios ji pastojo kalėjime!

Karalius Karolis Gražusis susinervino ir susiraukė. Roberas išties be reikalo visa tai priminė.

– Betgi mano dukrelę pastūmėjo neviltis! – stojo piestu Mao. – Kas gi jai beliko daryti, mano mielai balandėlei, apšmeižtai, įkalintai tvirtovėje ir bemaž išprotėjusiai? Norėčiau pamatyti, kas įstengtų ištverti tokiomis sąlygomis?

– Aš taip pat sėdėjau kalėjime, tetule, kur, jums pataikaudamas, jūsų žentas Pilypas Ilgasis mane buvo įkišęs. Ir vis dėlto nuo manęs nepastojo kalėjimo sargo dukterys, ir, nevilties apimtas, neįsiverčiau į lovą to paties sargo, nors tokie dalykai, regis, nieko nestebina mūsų giminėje!

Aha, konetablis vėl susidomėjo kilusiu ginču!

– Beje, sūnėne, jeigu jau taip jums malonu dergti velionės atminimą, ar esate tikras, kad manoji Blanšė nepatyrė prievartos? Jos pusseserė buvo pasmaugta tame pačiame kalėjime, – tarė Mao, žiūrėdama Roberui į akis, – visai galimas daiktas, kad ji buvo išžaginta! Ne, jūsų didenybe mano sūnau, – kalbėjo ji toliau, kreipdamasi vėl į karalių, – jeigu jūs pakvietėte mane į Tarybos posėdį...

– Niekas jūsų nekvietė, – tarė Roberas, – jūs pati atėjote.

Bet senosios galiūnės taip greit nenutrauksi.

– ...taigi aš patariu kaip tikra motina, nes širdyje visada puoselėjau jums tokį jausmą, nieko nepaisydama. Sakau jums, jūsų didenybe Karoli, vykite lauk savo seserį iš Prancūzijos – kiekvieną kartą, kai ji atvyksta, karalystę ištinka nelaimė! Tais metais, kai jūs buvote įšventintas į riterius drauge su jūsų broliais ir mano sūnėnu Roberu – jis turbūt to nepamiršo, – Mobuisone kilo gaisras, ir mes vos neiškepėme! Kitais metais sukėlė tą skandalą ir apdrabstė mus visus purvais, nors, kaip gera karaliaus duktė ir gera brolių sesuo, privalėjo tylėti, nors ir būtų ten kruopelytė teisybės, užuot nešiojusi gandus, pasitelkusi vieną žmogų, kurio nenoriu dabar minėti! Prisiminkite, kas atsitiko jūsų brolio Pilypo valdymo laikais, kai Edvardas drauge su ja atvyko į Amjeną prisiekti ištikimybės? Piemenėliai nusiaubė karalystę! Ir dabar, kai tik ji atvažiavo, mane krečia šiurpas! Aš bijau dėl kūdikio, kurio jūs laukiate, ir, mes tikimės, berniuko, nes Prancūzijai turite užauginti karalių; taigi sakau jums, jūsų didenybe mano sūnau, laikykite tą nelaimės nešėją kuo toliau nuo savo žmonos!

Ak ir taiklų šūvį ji paleido! Bet Roberas jai atsikirto:

– O kai mirė mūsų pusbrolis Liudvikas, kur buvo Izabelė, mieloji tetule? Man regis, ne Prancūzijoje. O kai kūdikis, jo sūnus Jonas Pomirtinis, staiga užgeso jūsų rankose, kur buvo Izabelė, mieloji tetule? Kiek pamenu, jos nebuvo nei Liudviko kambaryje, nei tarp susirinkusių baronų. Gal mano atmintis trumpa, ir aš nebeprisimenu? Nebent, nebent, jūsų manymu, tos dviejų karalių mirtys neįeina į karalystės nelaimių skaičių.

Niekšė kliudė dar didesnį niekšą. Dar pora žodžių, ir jiedu atvirai apkaltins vienas kitą žmogžudyste!

Konetablis puikiai pažinojo karaliaus giminę jau bemaž šešiasdešimt metų. Jis primerkė akis užkritusiais kaip vėžlio vokais.

– Nenuklyskime į šalį, – tarė, – ir kalbėkime apie reikalą, kurį turime spręsti, monsenjorai.

Jo balsas kažkodėl priminė Geležinio Karaliaus Tarybos posėdžius.

Karolis Gražusis perbraukė ranka sau per plyną kaktą ir tarė:

– O jeigu mes patenkintume Edvardo norą ir paprašytume mesirą Mortimerį išvykti iš mūsų karalystės?

Staiga prabilo Žana Raišoji. Jos balsas skambėjo raiškiai, nelabai garsiai, bet po to baisaus dviejų Artua jaučių bliovimo visi mielai jos klausėsi.

– Tai būtų tik nereikalingas vargas ir gaištas, – pareiškė ji. – Nejau manote, kad mūsų pusseserė atsiskirs nuo to žmogaus, tapusio jos ponu ir valdovu? Ji atsidavusi jam kūnu ir širdimi, juo vienu ir gyvena. Arba ji nenorės, kad jis išvyktų, arba išvyks drauge su juo.

Žana Raišoji neapkentė Anglijos karalienės, ir ne tiek dėl savo sesers Margaritos, kiek dėl tos pernelyg gražios meilės pavyzdžio, kurį Izabelė parodė visai Prancūzijai. Ir vis dėlto Žanai Burgundei nebuvo ko skųstis – jos ilgšis Pilypas tikrai mylėjo ją visa širdimi, nepaisydamas to, kad ji raiša viena koja. Tačiau Liudviko Šventojo vaikaitė norėjo būti vienintelė mylima moteris pasaulyje. Ji nekentė visų kitų mylimų ir mylinčių moterų.

– Reikia pagaliau nuspręsti, – pakartojo konetablis.

Jis taip tarė todėl, kad jau buvo vėlus laikas ir kad šiame posėdyje moterys išties pernelyg daug kalbėjo.

Karalius Karolis pritardamas linktelėjo galvą ir pareiškė:

– Rytoj rytą mano sesuo bus nuvežta į Bulonės uostą, įsodinta į laivą ir su palyda pargabenta pas teisėtą vyrą. Tokia mano valia.

Jis pasakė: „Tokia mano valia“, ir visi susižvalgė, nes tokie žodžiai retai išeidavo iš Karolio Silpnavalio burnos.

– Šeršmonai, – pridūrė jis, – paruoškite raštą dėl palydos, ir aš jį patvirtinsiu mažuoju antspaudu.

Niekas nedrįso prieštarauti. Karolis Gražusis užsispyrė, nes jis – karalius ir retkarčiais tai prisimindavo; keisčiausia, jog tai atsitikdavo tada, kai jis prisimindavo pirmąją savo žmoną, kurią pats buvo išsirinkęs ir labai mylėjo, nors ji taip blogai su juo pasielgė.

Tik grafienė Mao išdrįso įsiterpti:

– Protingai nuspręsta, jūsų didenybe mano sūnau.

Ir tada visi išsiskirstė net nepalinkėję vienas kitam labos nakties, aiškiai suvokdami, jog prisidėjo prie piktadarystės. Atstūmę krėslus, visi atsistojo, tylomis nusilenkė karaliui ir karalienei, kurie išėjo pirmieji.

Bomono grafienė buvo nusivylusi. Ji tikėjosi, kad Roberas, jos vyras, paims viršų. Ji pažvelgė į jį, jis davė jai ženklą eiti į miegamąjį. Jis turįs dar persitarti vienu kitu žodžiu su monsenjoru de Marinji.

Visi išėjo iš menės: konetablis vilkdamas koją, Žana Burgundė šlubuodama, Klermono grafas Liudvikas šlubčiodamas – kokie šleivakojai tie Liudviko Šventojo palikuonys! Ilgšis Pilypas sekė paskui žmoną kaip medžioklinis šuo, paleidęs laimikį.

Artua grafas Roberas kažką pašnibždėjo į ausį Bovė vyskupui, o šis klausydamasis iš lėto trynė savo ilgus pirštus.

Netrukus vienuolyno koridoriais Roberas nuėjo į savo kambarius. Tarp dviejų kolonų jis pastebėjo šešėlį – tai buvo moteris, žvelgianti į naktį.

– Saldžių sapnų, monsenjore Roberai.

Tas pašaipus ir podraug lėtas balsas buvo grafienės Mao dvaro damos Beatrisės d'Irson, kuri sėdėjo čia susimąsčiusi ir, regis, kažko laukė. Žinoma, Robero, jis tai puikiai suprato. Ji atsistojo, pasirąžė, aiškiai matoma po skliautais, žengė žingsnį, kitą, grakščiai siūbuodama klubais, ir jos suknelė nuslinko ant akmeninės aslos.

– Ką jūs čia veikiate, malonioji kekšiuke? – paklausė Roberas.

Ji atsakė ne iš karto. Žiūrėdama į žvaigždes tarė:

– Tokią nuostabią naktį nemiela miegoti vienai. Karšta, miegas neima...

Artua grafas Roberas priėjo artyn, visai prie pat jos, ir pažvelgė jai į akis, žvilgančias ir pliskinančias jį tamsoje, uždėjo savo galingą ranką rūmų damai ant liemens... ir staiga atitraukė, kratydamas ją, tarsi nudegęs pirštus.

– Ei gražioji Beatrise, – sušuko jis juokdamasis, – greičiau nerkite į tvenkinį, atsivėsinkite savo lobį, nes užsidegsite!

Beatrisė krūptelėjo nuo to grubaus prisilietimo ir nuo šiurkščių jo žodžių. Jau seniai ji laukė progos užkariauti galiūną; tuomet monsenjoras Roberas pakliūtų į grafienės Mao rankas, o ji, Beatrisė, galų gale numalšintų savo geismą. Deja, ir šį vakarą nepasisekė.

Roberas turėjo svarbesnių reikalų. Jis grįžo į savo apartamentus, įėjo į grafienės savo žmonos miegamąjį, ir ji atsisėdo lovoje. Ji buvo visiškai nuoga – taip ji miegodavo visą vasarą. Ta pačia ranka, kurią ką tik buvo uždėjęs Beatrisei ant liemens, Roberas atsainiai paglostė krūtį, teisėtai jam priklausančią pagal vedybų sutartį, kitaip tariant, palinkėjo labos nakties. Bomono grafienės ta glamonė nė kiek nesujaudino, bet jai buvo smagu; jai visad būdavo smagu žiūrėti į savo galiūną vyrą ir spėlioti, kokios mintys sukasi jo galvoje. Artua grafas Roberas išsidrėbė krėsle, atkišo į priekį savo dideliausias kojas ir, suglaudęs kulnus, piktai dunkstelėjo į grindis.

– Ar neisite gulti, Roberai?

– Ne, mieloji, ne. Netgi paliksiu jus ir tuojau pat josiu į Paryžių, kai tik vienuoliai nustos giedoti savo bažnyčioje.

Grafienė nusišypsojo.

– Mielasis mano, ar jūs nemanote, kad mano sesuo Eno grafienė galėtų kurį laiką priglausti Izabelę, kol ji sutelks savo pajėgas?

– Kaip tik apie tai galvojau, mano gražioji grafiene, kaip tik apie tai galvojau.

Ką gi! Bomono grafienė rami: jos vyras laimės.

* * *

Tą naktį Artua grafas Roberas sėdo į balną, trokšdamas ne tiek pasitarnauti Izabelei, kiek išlieti neapykantą Mao. Ta gyvatė užsimanė stoti prieš jį, kenkti tiems, kuriuos jis globoja, atgauti savo įtaką karaliui? Žiūrėsime, kas tars paskutinį žodį.

Jis nuėjo pažadinti savo tarno Lormė.

– Pasakyk, kad pabalnotų tris žirgus. Prikelk ginklanešį ir seržantą...

– O aš? – paklausė Lormė.

– Ne, tu nejosi, eisi miegoti.

Roberas geras. Pagailėjo senstančio piktadarysčių bendrininko, ėjusio ir asmens sargybinio, ir smaugiko, ir auklės pareigas. Lormė sirgo dusuliu, jį smaugte smaugdavo paryčiais kylantis rūkas. Senis suniurzgė. Jei grafas gali apsieiti be jo, tai kuriems galams reikėjo jį žadinti? Bet jis būtų dar labiau narnėjęs, jeigu būtų reikėję joti.

Žirgai buvo greit pabalnoti; ginklanešys žiovavo, seržantas paskubomis sagstėsi šarvus.

– Ant žirgų, – įsakė Roberas, – pasijodinėsim.

Patogiai įsisėdęs į balną, jis patyliukais išjojo iš abatijos pro ūkinius pastatus ir dirbtuves. Paskui, vos tik nusigavęs į Smiltynę, kuri driekėsi tarp baltų beržų tokia neįprastai šviesi kaip perlamutras naktyje – nuostabus kampelis fėjų sambūriams, – paleido žirgą šuoliais. Damartenas, Mitri, Onė, Sent Uanas – keturios valandos žygio šuoliuojant, o protarpiais ristele, kad pailsėtų žirgai, ir nedidelis postovis smuklėje, kur paprastai naktį užsukdavo išmesti burnelę vežikai, gabenantys daržoves į turgų.

Dar prieš auštant jie prijojo Sitė rūmus. Sargyba praleido pirmąjį karaliaus patarėją. Roberas nudrožė tiesiai į karalienės apartamentus, žirgliodamas per koridoriuose ant grindų miegančius tarnus, perėjo rūmų damų miegamąjį – tos subruzdėjo kaip pabaidytos vištos: „Ponia, ponia“, – bet galiūnas buvo jau už durų.

Rodžeris Mortimeris miegojo karalienės lovoje. Kambario kampe degė naktinė lempelė.

„Vadinasi, aš turėjau šuoliuoti visą naktį atmušdamas sau užpakalį, kad jiedu galėtų sau miegoti susikabinę!“ – pagalvojo Roberas.

Kai, atsipeikėję iš nuostabos, Mortimeris su karaliene uždegė žvakes, niekam nė į galvą neatėjo varžytis – tam nebuvo laiko.

Roberas paskubomis papasakojo meilužiams, kas buvo nuspręsta Šali abatijoje ir kas rengiama prieš juos. Įdėmiai klausydamas ir klausinėdamas Mortimeris ėmė rengtis, nė kiek nesivaržydamas Artua grafo Robero, kaip karo stovykloje būdavo įprasta. Savo mylimosios, regis, taipgi nėmaž nesivaržė: jiedu išties gyveno kaip sutuoktiniai.

– Tuojau pat dinkite iš Paryžiaus, mieli bičiuliai, štai ką galiu jums patarti, – tarė Roberas, – ir dumkite ieškoti prieglobsčio imperijos žemėse. Drauge su jaunuoju Edvardu. Galite pasiimti Kromvelį, Olspėjų ir Meltrevezą, kuo mažiau žmonių, kad nesitrukdytumėte. Skuoskite tiesiai į Eno Grafystę, o aš pirma jūsų nusiųsiu žygūną su laišku. Grafas Gijomas Gerasis ir jo brolis Žanas – kilmingi didikai, ištikimi bičiuliai, be galo dori, blaivaus proto žmonės, priešai jų privengia, o draugai myli. Grafienė mano žmona taip pat paprašys savo seserį jus paremti. Šiuo metu tai pats patikimiausias prieglobstis, kokį tik galite rasti. Aš įspėsiu mūsų bičiulį Kento grafą, ir jis prisidės prie jūsų, bet iš pradžių užsuks į Pontjė ir sutelks jums ištikimus riterius. O paskui... kaip Dievas duos!.. Aš pasistengsiu, kad Tolomėjus jums parūpintų lėšų, beje, kitaip elgtis jis nė negalėtų. Telkite kariuomenę, stenkitės iš paskutiniųjų, kaukitės. Ak, jei Prancūzijos Karalystė nebūtų toks gardus kąsnis ir jei nebijočiau duoti valios savo gyvatei tetulei, mielai keliaučiau drauge su jumis.

– Nusigręžkite, pusbroli, man reikia apsirengti, – tarė Izabelė.

– Ką tai reiškia, pussesere, man nepriklauso jokio atlyginimo? Tas sukčius Rodžeris nori viską pasilaikyti sau? – tarė Roberas nusisukdamas. – Jis nenuobodžiauja, šelmis!

Šįsyk jo blevyzgos nieko nepapiktino; priešingai, tas jo sugebėjimas šmaikštauti tragiškiausią akimirką netgi kažkaip ramino. Niekšu ir nevidonu laikomas žmogus buvo linkęs daryti gera ir nepadoriais žodžiais kartais stengdavosi dangstyti savo tikruosius jausmus.

– Jūs išgelbėjote man gyvybę, Roberai, – tarė Izabelė.

– Ir jūs galėsite atsimokėti tuo pačiu, pussesere, ir jūs galėsite atsimokėti tuo pačiu! Ką gali žinoti, – sušuko jis per petį.

Ant stalo jis pamatė vaisių dubenį, įsimylėjėliams padėtą nakčiai; stvėrė vieną persiką, suleido dantis, ir auksinės sultys trykštelėjo ant smakro.

Koridoriuose kilo šurmulys, ginklanešiai bėgo į arklides, pasiuntiniai – pas anglų didikus, gyvenančius mieste, moterys paskubomis krovė mantą į lengvas skrynias, – didžiausias bruzdesys kilo toje rūmų dalyje.

– Nevažiuokit per Sanli, – tarė Roberas, susikimšęs į burną dar vieną persiką. – Pernelyg arti mūsų gerasis karalius Karolis, ko gera, pasiųs būrį jums įkandin. Traukite per Bovė ir Amjeną.

Atsisveikino paskubomis; aušra dar tik balino Šventosios koplyčios smailę, o kieme jau laukė pasirengusi palyda. Izabelė priėjo prie lango; susijaudinusi ji valandėlę žiūrėjo į parką, į upę, į sujauktą lovą, kurioje patyrė didžiausią laimę savo gyvenime. Penkiolika mėnesių prabėgo nuo to pirmojo ryto, kai ji, stovėdama toje pat vietoje, mėgavosi tais nuostabiais kvapais, kuriuos skleidė pavasaris įsimylėjėliams. Rodžerio Mortimerio ranka palietė jos petį, ir karalienė prigludo prie jos lūpomis...

Netrukus arklių pasagos nukaukšėjo Sitė gatvėmis, paskui Mainų tiltu šiaurės link.

Monsenjoras Roberas grįžo į savo rūmus. Kai karalius sužinos, jog sesuo pabėgusi, ji jau seniai bus toli ir nebepasiekiama; ir Mao turės nuleisti sau kraujo ir pasidaryti klizmą, kad neištiktų apopleksijos smūgis... „Ak gyvatė!..“ Roberas galėjo ramiai miegoti, miegoti kietai kaip bulius, kol varpai ims skambinti vidurdienį.

Ketvirta dalis

ŽIAURUS ŽYGIS

I

Heridžas

Tykodamos jūron išmetamų atliekų, žuvėdros krykdamos skraidė aplink laivų stiebus. Laivynas artėjo prie Heridžo uosto, nuo denio buvo matyti įlanka, į kurią įteka Orvelo ir Sturo upės, medinė prieplauka ir virtinė žemų trobesių.

Du lengvi laivai jau stovėjo prie kranto, ir iš jų lipo lankininkų kuopa, įpareigota užtikrinti saugumą: pakrantėje nebuvo matyti ginkluotų vyrų. Iš pradžių krantinėje kilo sąmyšis: žmonės, subėgę pažiūrėti daugybės atplaukiančių laivų, išsilakstė pamatę išsilaipinančius karius, bet neilgai trukus vėl užtvindė prieplauką.

Prie kranto priplaukė karalienės laivas su aukštai iškelta ilga vėliava su išsiuvinėtomis Prancūzijos lelijomis ir Anglijos liūtais. Jam įkandin plaukė aštuoniolika Olandijos laivų. Įgulos, patyrusių jūreivių vadovaujamos, nuleido bures; iš abiejų laivo pusių ūmiai išniro ilgi irklai – tarytum paukštis būtų išskleidęs sparnus.

Ant užpakalinio tiltelio stovėjo Anglijos karalienė drauge su sūnumi sosto įpėdiniu Edvardu, Kento grafu, lordu Mortimeriu, mesiru Žanu de Eno ir kitais anglų bei olandų didikais stebėdama, kaip manevruoja laivai ir pamažu artėja jos karalystės krantas.

Pirmą kartą po pabėgimo Rodžeris Mortimeris vilkėjo nebe juodais drabužiais. Jis dėvėjo ne kirasą su uždaru šalmu, o paprastą mūšio aprangą: šalmą be antveidžio, su pritvirtinta žvyninių šarvų pelerina ir šarvinius marškinius, virš kurių plaikstėsi raudono ir mėlyno brokato apsiaustas, papuoštas heraldiniais giminės ženklais.

Lygiai taip pat buvo apsirengusi karalienė. Iš po šalmo bolavo skaistus smulkutis veidas, ji vilkėjo ilga, ligi pat žemės suknele, kojas, kaip ir vyrų, saugojo grandiniai antblauzdžiai.

Jaunasis sosto įpėdinis Edvardas irgi vilkėjo riterio šarvais. Per tuos mėnesius jis gerokai paaugo ir suvyriškėjo. Jis žiūrėjo į žuvėdras, jo manymu, tokias pačias, taip pat kimiai krykiančias, tokiais pat godžiai pražiotais snapais, kokios buvo anos, lydėjusios laivyną, išplaukiantį iš Mezos žiočių.

Tie paukščiai jam priminė Olandiją. Beje, viskas – ir pilka jūra, ir pilkas dangus, rausvų debesėlių išmargintas, ir krantinė, nustatyta žemais plytiniais trobesiais, kur jie netrukus išsilaipins, ir lagūnos, ir žalios kalvos, nusidriekusios toli už Heridžo, – viskas gaivino prisiminimus apie tolimąją Olandiją. Ir jeigu jam pasitaikys proga išvysti kaitrios saulės išdegintą akmeningą, smėlėtą dykumą, mintimis jis aplankys Brabanto, Ostrevento, Eno žemes, kurias neseniai paliko. Jo didenybė Edvardas, Akvitanės kunigaikštis ir Anglijos sosto įpėdinis, įsimylėjo Olandijoje, būdamas keturiolikos metų ir devynių mėnesių.

Ir štai kaip viskas dėjosi ir kokie nepamirštami įvykiai liko jaunojo sosto įpėdinio Edvardo atmintyje.

Ankstyvą rytą išplėšė visus iš miego monsenjoras Artua grafas savo griausmingu balsu, jie slapčiomis pabėgo iš Paryžiaus, skubėdami kuo greičiau nusigauti į Šventosios Imperijos žemes. Vakare jie pasiekė mesiro Estašo d'Obersikuro pilį, kur tas didikas su savo žmona vaišingai ir džiugiai pasitiko Anglijos karalienę ir jos palydą. Įkūręs kuo geriau nelauktus svečius, mesiras d'Obersikuras šoko į balną ir nujojo į Valansienų miestą, grafystės sostinę, įspėti grafo Gijomo Gerojo, kurio žmona buvo tikra karalienės Izabelės pusseserė. Rytojaus dieną atšuoliavo jaunesnysis grafo brolis mesiras Žanas de Eno.

Tai buvo įdomus vyras ne tiek savo išvaizda, nes neatrodė kažkuo ypatingas – augalotas, apskrito veido, didelėmis akimis, kumpa nosimi, kyšančia virš trumpų šviesių ūsų, – kiek neįprastu elgesiu. Jis atpuolė pas karalienę nušokęs nuo žirgo ir nė batų nenusiavęs, priklaupė ant akmeninės aslos ir, prisidėjęs ranką prie širdies, sušuko:

– Ponia, jūs matote prie savo kojų riterį, pasiryžusį mirti dėl jūsų, jei net visi jūsų atsižadėtų. Ir aš panaudosiu visą savo galią ir, jūsų bičiulių padedamas, lydėsiu jus ir jo didenybę jūsų sūnų kitapus jūros į jūsų valstybę – Angliją. Ir visi tie, kuriuos aš sugebėsiu sukviesti, paaukos dėl jūsų gyvybę, ir, jei tokia bus Dievo valia, sutelksime didelę kariauną.

Trokšdama atsidėkoti už tokią netikėtą pagalbą, karalienė buvo pati prieš jį besiklaupianti, bet mesiras Žanas de Eno neleido – apkabino ją per liemenį ir, nepaleisdamas jos ir kvėpuodamas jai į veidą, pridūrė:

– Dievas nepakęs, kad Anglijos karalienė turėtų kam nors lankstytis. Jūs, ponia, ir jūsų mielas sūnus galite būti ramūs, nes aš tesėsiu savo pažadą.

Lordui Mortimeriui nejučia ištįso veidas, nes, jo manymu, mesiras Žanas de Eno pernelyg karštai siūlė damoms savo paramą. Matyt, tas riteris išties laikė save pačiu Lanselotu, nes ūmiai pareiškė negalėsiąs miegoti tą vakarą su karaliene po tuo pačiu stogu – nenorįs jos sukompromituoti, – tarsi nebūtų matęs šalia jos bent šešių kilmingų didikų! Kaip koks nekaltas jaunuolis jis nuėjo į kaimyninę abatiją pernakvoti, o sugrįžo rytojaus rytą po ankstyvųjų mišių ir pusryčių lydėti karalienės ir visos jos draugijos į Valansienus.

Ak, kokie puikūs žmonės buvo grafas Gijomas Gerasis, jo žmona ir keturios jų dukterys, gyvenantys baltojoje pilyje! Grafas ir grafienė džiaugėsi savo laime; tai buvo matyti iš jų veidų ir kalbų. Jaunasis sosto įpėdinis Edvardas, iš mažumės kentęs dėl tėvų nesutarimų, žavėjosi ta darnia ir nuoširdžia sutuoktinių pora. Kokios laimingos tos keturios princesės de Eno, kad gimė tokioje šeimoje!

Grafas Gijomas Gerasis pasisiūlė tarnauti karalienei Izabelei, tačiau ne taip iškalbingai, kaip brolis, kai ko atsiklausęs, nes nenorėjo užsitraukti nei Prancūzijos karaliaus, nei popiežiaus rūstybės.

O mesiras Žanas de Eno stengėsi iš paskutiniųjų. Rašė laiškus visiems pažįstamiems riteriams prašydamas, kad tie garbės ir draugystės vardan prisidėtų prie jo žygio, nes jis prisiekęs padėti karalienei. Jis sukėlė ant kojų Eno, Brabantą, Zelandiją ir Olandiją, net grafas Gijomas Gerasis sunerimo. Mesiras Žanas šaukė prie ginklo visos grafystės karius, visus riterius. Tad grafas paprašė brolį tvardytis, tačiau jis nenorėjo nieko klausyti.

– Mesire broli, – sakė jis, – Viešpaties valia kiekvienas mirštame tik vieną kartą, ir esu pažadėjęs tai mielai damai lydėti ją į jos karalystę. Taip aš ir pasielgsiu, mirties nepaisydamas, nes prireikus kiekvienas riteris visomis išgalėmis privalo padėti nelaimingoms ir skriaudžiamoms damoms ir mergelėms!

Gijomas Gerasis nuogąstavo ir dėl savo iždo, nes visiems tiems riteriams, kurie dabar šveitė savo šarvus, tikrai reikėsią mokėti algą; tačiau jį nuramino lordas Mortimeris, regis, gavęs iš lombardų bankų ganėtinai pinigų tūkstančio iečių kariaunai pasamdyti.

Tad karalienė su palyda puikiai praleido Valansienuose tris mėnesius, o Žanas de Eno kas dieną skelbė prisidėjus kokį naują prakilnų sąjungininką: čia Linės senjorą Mišelį, čia Saro senjorą, čia riterį Ulfarą de Gistelį, čia Persevalį de Semeri, čia Sansą de Busua.

Visi kaip viena šeima nuvyko į Seburo bažnyčią, kur buvo saugomi šventojo Driuono palaikai, didžiai garbinami nuo to laiko, kai stebuklingai pasveiko grafo Gijomo senelis, Avenų grafas Žanas, sirgęs nepagydoma akmenlige. Regint visam dvarui ir miestelėnams, Avenų ir Eno grafas Žanas atsiklaupęs prie kapo ir garsiai meldęsis, nuolankiai prašydamas šventojo pagalbos, paskui, kai jis baigęs maldą, šventasis pašalinęs iš jo kūno tris akmenis, didumo sulig riešutu, ir skausmas kaipmat praėjęs ir daugiau jo nekamavęs...

Iš keturių grafo Gijomo dukterų jaunajam sosto įpėdiniui Edvardui iškart patiko antroji, Pilypa. Ji buvo rusvaplaukė, putli, plataus strazdanoto veido ir apvaliu pilvuku – mažytė Valua, bet beveik tikra brabantietė. Abu jaunuoliai tiko vienas kitam amžiumi; ir visi stebėjosi matydami, jog sosto įpėdinis Edvardas, paprastai nekalbus, neatstoja nuo storuliukės Pilypos ir kalba su ja, kalba ir kalba valandų valandas... Tas prieraišumas krito visiems į akis – tyleniai negali nekalbėti, kai tik atsirišа liežuvis.

Todėl karalienė Izabelė ir Eno grafas greit sutarė ir sužadėjo vaikus, kuriuos taip traukė vienas prie kito. Taip Izabelė sutvirtino sąjungą, vienintelę sąjungą, kuri suteikė jai galimybę atgauti Anglijos sostą, o Eno grafas mielai skolino savo riterius, nes jo duktė, susižadėjusi su sosto įpėdiniu, vieną gražią dieną turėtų tapti karaliene.

Nors karalius Edvardas II kategoriškai uždraudė sūnui susižieduoti sava ar svetima valia be jo sutikimo, tačiau Šventojo Tėvo jau buvo paprašyta leidimo jųdviejų santuokai. Atrodė, jog likimo knygoje būtų įrašyta, kad sosto įpėdinis Edvardas ves Valua giminės merginą! Jo tėvas prieš trejus metus atsisakė sužadėti sūnų su jauniausiąja monsenjoro Karolio dukterimi ir gerai padarė, nes dabar jaunuolis galės susituokti su to paties monsenjoro Karolio vaikaite, juo labiau kad ji jam labai patiko.

Nuo tos dienos žygis iškart įgavo naują prasmę sosto įpėdiniui Edvardui. Jei pasisektų išsilaipinimas, jei dėdė, Kento grafas, ir lordas Mortimeris, giminaičio, Eno grafo, padedami, įstengtų išvyti piktadarius Dispenserius ir užimti jų vietą, karalius norom nenorom turėtų pritarti vedyboms.

Beje, niekas nebesivaržė kalbėdamas apie jo tėvo įpročius jaunuoliui girdint, ir jį apėmė siaubas ir pasišlykštėjimas. Kaipgi vyras, riteris, karalius gali šitaip elgtis su savo valdiniu? Sosto įpėdinis nutarė, jog, atėjus jo laikui karaliauti, nepakęsiąs tų šlykštybių tarp baronų: gyvendamas su Pilypa, parodysiąs tikros, gražios ir ištikimos vyro ir moters, karaliaus ir karalienės meilės pavyzdį. Ta apvalaina rusvaplaukė storuliukė, pažiūrėti jau beveik subrendusi mergina, Akvitanės kunigaikščiui atrodė visų gražiausia pasaulyje ir turėjo jam nepaprastą galią.

Jaunuolis troško apginti savo teisę mylėti, todėl ir karas su tėvu atrodė nebe toks atgrasus.

Taip laimingai prabėgo trys mėnesiai, be abejo, patys gražiausi sosto įpėdinio Edvardo gyvenime.

Eno riteriai telkėsi Dordrechte, prie Mezos, gražiame mieste, pilname kanalų ir tvenkinių, kur palei kiekvieną gatvę driekėsi kanalas, kur visų jūrų laivai ir plokščiadugniai upių luotai be burių galėjo priplaukti beveik prie pat bažnyčių. Tame turtingame prekybiniame mieste, kur senjorai vaikštinėjo prieplaukose tarp vilnų ryšulių ir prieskonių dėžių, kur prekyvietėse kvepėjo šviežia ir sūdyta žuvimi, kur jūreiviai ir krovikai gatvėse valgė ką tik keptą gardžią baltą žuvį, vadinamą jūrų liežuviu, žmonės, išėję po mišių iš didelės plytinės katedros, žiopsojo į karių pulkus, lyg per stebuklą atsiradusius po jų namų langais. O virš namų stogų siūbavo laivų stiebai.

Kaip ilgai teko vargti ir rėkauti, kol į laivus, apvalius kaip Olandijoje avimos klumpės, persikėlė raitija su visa savo padaryne: ginklų dėžėmis, skryniomis su kirasomis, maisto atsargomis, virtuvėmis, su šimtine kalvių su savo kalvėmis, žaizdrais, priekalais, dumplėmis ir kūjais! Paskui reikėjo suvesti į laivus stambius flandrų žirgus, tuos patvarius sarčius, kurie, saulės nutvieksti, atrodo bemaž raudono plauko, truputį šviesesniais, lyg nublukusiais plevėsuojančiais karčiais, apžėlusiomis kojomis ir plačiais mėsingais sturpliais, žvilgančiais kaip šilkas, tikrus riterių žirgus: uždėk balną aukšta guga, apdaryk geležiniais šarvais, įsodink šarvuotą vyrą, ir lėks šuoliais, kaip niekur nieko nešdami keturis šimtus svarų!

Žirgų buvo daugiau kaip tūkstantis, nes mesiras Žanas de Eno, laikydamasis žodžio, subūrė tūkstantį riterių, lydimų ginklanešių, parankinių, tarnų – viso labo du tūkstančius septynis šimtus penkiasdešimt septynis samdinius, kaip liudijo Džerardo Olspėjaus sąrašas.

Laivų jutuose buvo įrengti apartamentai žygyje dalyvaujantiems kilmingiesiems senjorams.

Rugsėjo dvidešimt antrosios rytą per lygiadienį laivai iškėlė bures, visą dieną plaukė Mezos upe ir vakare nuleido inkarus prie Olandijos dambų. Žuvėdros krykdamos sukiojosi virš laivų. Rytojaus dieną išplaukė į atvirą jūrą. Oras atrodė gražus, tačiau vakarop papūtė šoninis vėjas, kurį laivams buvo sunku įveikti; bangos įsišėlo, ir visus žygio dalyvius pakirto liga ir didelė baimė. Riteriai vėmė persisvėrę per turėklus, jei tik pakakdavo jėgų prie jų prieiti. Netgi jūreiviai sunegalavo, o iš triumų, kur stovėjo žirgai, sklido bjauri smarvė. Nakčia audra įsisiautėjo dar labiau negu dieną. Kapelionai ėmė melstis visu balsu.

Mesiras Žanas de Eno rodė drąsos stebuklus, guodė karalienę Izabelę, netgi persistengdamas, nes kartais vyrų paslaugumas damoms gali įkyrėti. Karalienė lengviau atsiduso, kai mesiras de Eno taip pat apsirgo jūros liga.

Tik lordo Mortimerio negalėjo įveikti darganos: pavyduolių jūros liga negriebia, bent taip sakoma. Džonas Meltrevezas, priešingai, praaušus atrodė apgailėtinai: veidas dar labiau ištįsęs, dar labiau išgeltęs, plaukai nukarę ant ausų, šarviniai marškiniai dėmėti, – sėdėjo plačiai išsižergęs ant lynų ritinio ir tarytum laukė mirties skausmingai vaitodamas sulig kiekviena atsiritančia banga.

Galiausiai šventasis Jurgis pasigailėjo keliauninkų, ir, nuščiuvus jūrai, visi galėjo bent kiek apsitvarkyti. Ilgai netrukus stebėtojai, įsikorę į stiebus, pamatė Anglijos krantus tik per kelias mylias į pietus nuo tos vietos, kur buvo numatyta plaukti. Jūreiviai nukreipė laivus į Heridžo uostą, kur vyko išsilaipinimas ir kur dabar karalienės laivas iškeltais irklais šonu trynėsi į medinę prieplauką.

Jaunasis Akvitanės kunigaikštis Edvardas svajingai stebėjo viską aplink pro ilgas šviesias blakstienas, nes visa tai, ką regėjo akys, atrodė apvalu, rusva arba rausva – ir rugsėjo vėjo nešami debesys, ir nuleistos išsipūtusios paskutinių laivų burės, ir Flandrijos sarčių sturpliai, ir mesiro Žano de Eno skruostai – viskas jam priminė jo mylimąją Olandiją.

* * *

Dėdamas koją ant Heridžo krantinės, Rodžeris Mortimeris pasijuto esąs visiškai panašus į savo protėvį, prieš du šimtus šešiasdešimt metų drauge su Vilhelmu Nukariautoju pasiekusį Anglijos krantus. Tai buvo matyti iš jo veido išraiškos, balso ir noro viską suimti į savo rankas.

Jis vadovavo žygiui drauge su Žanu de Eno lygiomis teisėmis, ir tai buvo savaime suprantama, nes Mortimeris, išskyrus kilnų tikslą, savo žinioje turėjo kelis anglų senjorus ir lombardų pinigus, o Žanas de Eno vedėsi kautis pasiryžusius du tūkstančius septynis šimtus penkiasdešimt septynis vyrus. Vis dėlto Mortimeris buvo įsitikinęs, jog Žanas de Eno privalo visą dėmesį skirti kariuomenės aprūpinimui, o jis pats atsako už kovos veiksmus. Kento grafas, rodės, nelabai troško vadovauti, nes, priešingai gautiems duomenims, dalis bajorijos buvo ištikima karaliui Edvardui ir jo kariuomenei vadovavo Anglijos maršalas, Norfolko grafas, kitaip tariant, tikras Kento grafo brolis. Taigi, maištauti prieš netikrą brolį, blogą karalių ir dar dvidešimčia metų vyresnį – viena, o apnuoginti kardą prieš mylimą brolį, vos vieneriais metais vyresnį, – visai kas kita.

Norėdamas gauti žinių, Mortimeris nusiuntė žygūną pakviesti Heridžo lordą merą. Ar jis žinąs, kur esanti karaliaus kariuomenė? Kurioje artimiausioje pilyje galėtų prisiglausti karalienė, kol išsilaipins vyrai ir bus iškrauti laivai?

– Mes atvykome čionai padėti karaliui Edvardui atsikratyti blogų patarėjų, kurie žlugdo karalystę, o karalienei – atgauti jai deramą padėtį, – pareiškė Mortimeris lordui merui. – Tad mūsų ketinimai atitinka baronų ir visos Anglijos tautos valią.

Štai šitaip trumpai ir aiškiai Rodžeris Mortimeris per kiekvieną postovį ir aiškins žmonėms, kad niekas nesistebėtų pamatęs svetimšalių kariauną.

Lordas meras, žilaplaukis garbanotas senukas, drebėjo, bet ne tiek nuo šalčio, kiek bijodamas atsakomybės, ir, regis, ne kažin ką žinojo. Karalius, karalius?.. Sklinda gandai, kad jis lyg Londone, lyg Portsmute... Greičiausiai Portsmute, ten ketinama sutelkti didelį laivyną, nes praeitą mėnesį gautas įsakymas visiems laivams ten plaukti prancūzų antpuoliui atremti: todėl uoste ir buvo taip mažai laivų.

Lordas Mortimeris tą valandėlę išdidžiai atsitiesė ir iš aukšto pažvelgė į mesirą Žaną de Eno. Per savo žvalgus jis apsukriai paskleidė gandus, jog ketina išsilaipinti pietiniame pakraštyje, ir gudrybė pavyko. Bet Žanas de Eno taip pat galėjo didžiuotis: nepaisydami audros, olandų jūreiviai sėkmingai atplaukė į numatytą uostą.

Grafystė nebuvo saugoma; lordas meras apylinkėse nepastebėjęs kariuomenės, tik gavęs įprastinį potvarkį sergėti pakrantę. Kur būtų geriausia įsikurti? Lordas meras pasiūlė apsistoti Voltono abatijoje, esančioje už trijų mylių į pietus. Širdies gilumoje jis troško visą atsakomybę užkrauti vienuoliams.

Reikėjo sudaryti apsaugos būrį karalienei.

– Aš vadovausiu būriui! – sušuko Žanas de Eno.

– O Eno riterių išsilaipinimas, mesire? – tarė Mortimeris. – Kas juo pasirūpins? Ir kiek laiko jis užtruks?

– Tris dienas, anksčiau jie nebus pasirengę išžygiuoti. Aš įgaliosiu Pilypą de Šato, savo vyriausiąjį štalmeisterį.

Mortimeris ypač nerimavo dėl slaptų pasiuntinių, kuriuos buvo išsiuntęs iš Olandijos pas vyskupą Orletoną ir Lankasterio grafą. Ar jiems pasisekė įteikti laiškus ir laiku įspėti? Kur dabar jie galėtų būti? Per vienuolius, be abejo, būtų įmanoma sužinoti ir nusiųsti žygūnus, kurie, jodami iš vieno vienuolyno į kitą, susisiektų su maištininkų vadais.

Valdingas, pažiūrėti ramus Mortimeris vaikščiojo didžiąja Heridžo gatve, apstatyta žemais namukais: tai nekantraudamas grįžta pažiūrėti, kaip sudaromas apsaugos būrys, tai eina į uostą paraginti, kad arklininkai paskubėtų kuo greičiau išvesti žirgus į krantą, tai vėl skuba į „Trijų kaušų" smuklę, kur karalienė ir sosto įpėdinis Edvardas laukia savo žirgų. Tą gatvę, kurią jis nekantriai matavo ilgais žingsniais, kelis šimtmečius minės Anglijos istorija*.

Pagaliau apsaugos būrys pasiruošė: riteriai išsirikiavo gretomis po keturis visu Aukštutinės gatvės pločiu. Šalimais bėgo ginklanešiai, segdami paskutinę gūnios sagtį; ietys siūbavo prieš siaurus langus, kardai žvangėjo, daužydamiesi į geležinius antkelius.

Karalienė užsėdo ant savo eidininko, ir būrys nujojo per kalvotus laukus, pro medžių guotus, per jūros potvynių užliejamus smiltynus, pro išsimėčiusias trobas šiaudiniais stogais. Už žemų aptvarų palei sūraus vandens klanus rupšnojo žolę tankiavilnės avys. Apskritai kraštas atrodė gana nykus, tolumoje, upės žiočių kitame krante, kilo jūros rūkas. Tačiau Kento grafas, Kromvelis, Olspėjus, saujelė anglų ir netgi Meltrevezas, dar neatsigavęs nuo jūros ligos, žiūrėjo į tą kraštovaizdį ir vienas į kitą ašarų sklidinomis akimis. Juk tai jų Anglija!

Ir staiga, kai vienoje sodyboje, pro arklidės duris iškišęs galvą, sužvengė arklys, pajutęs raitelių būrį, Rodžerio Mortimerio širdį užplūdo atgautos gimtinės meilė. Tą šitaip ilgai lauktą džiaugsmą, kurio nepajuto anksčiau, turėdamas tiek reikalų ir rūpesčių, jis patyrė vidury laukų, mažame kaimelyje, sužvengus anglų arkliui, užuodusiam flandrų žirgus.

---

* Per Šimtametį karą iš jo plauks Prancūzijon Anglijos karo laivai. XVI a. jame susitiks tyrinėtojas seras Martinas Frobišeris ir seras Frensis Dreikas, sutriuškinęs Ispanijos karaliaus Pilypo V „Nenugalimąją Armadą". Jame taip pat lankysis admirolas Nelsonas.

Treji metai gyvenimo svetur, treji metai tremties, laukimo, vilčių! Mortimeris staiga prisiminė tą naktį, kai, pabėgęs iš Tauerio, kiaurai peršlapęs, jis plaukė valtimi per Temzę, o kitame krante jo laukė žirgas. Ir štai dabar jis grįžta su išsiuvinėtu herbu ant krūtinės, vedinas tūkstančiu riterių, pasiryžusių dėl jo stoti į kovą. Grįžta drauge su mylimąja karaliene, apie kurią aistringai svajojo kalėjime. Gyvenimas kartais atrodo panašus į sapną, ir tik tada, kai jis išsipildo, žmogus gali laikyti save iš tikrųjų laimingu.

Dėkingumo ir meilės kupina širdimi jis nukreipė žvilgsnį į karalienę Izabelę, jos gražų profilį, nelyginant safyrai spindinčias akis. Staiga jis pamatė, kad ir mesiras Žanas de Eno, jojantis iš kitos pusės, nenuleidžia nuo jos akių, ir jo didis džiaugsmas iškart išblėso. Jam dingtelėjo mintis, jog kadaise jis jau patyrė kažką panašaus, pergyveno tokią pat akimirką, ir jis sutriko, nes, tiesą pasakius, toks keistas jausmas sudrumsčia mums ramybę, kai, pirmą kartą keliaudami nepažįstama vietove, staiga suvokiame, jog viskas aplink mums pažįstama. Ir Mortimeris prisiminė kelią į Paryžių, prisiminė tą dieną, kai jojo pasitikti atvykstančios Izabelės, prisiminė Artua grafą Roberą, kuris risnojo šalia karalienės, kaip dabar kad risnojo Žanas de Eno. Kadaise patirtas nemalonus jausmas vėl pabudo Mortimerio širdyje.

Jis išgirdo karalienę sakant:

– Mesire Žanai, aš jums dėkinga už viską, o labiausiai už tai, kad esu čia.

Izabelė taip pat jaudinosi, jodama savo karalystės žeme. Mortimeris paniuro, apniuko ir visą kelią, kol prijojo Voltono abatiją, kur visi įsikūrė – kas celėse, kas svečių kambariuose, o diduma karių daržinėse, – buvo rūstus ir pasipūtęs. Karalienė

Izabelė pastebėjo netikėtai pasikeitusią jo nuotaiką ir vakare, likusi viena su mylimuoju, paklausė:

– Kas gi jums atsitiko į dienos pabaigą, mielasis Mortimeri?

– Ponia, aš tikėjausi, kad ištikimai tarnavau savo karalienei ir bičiulei.

– O kas jums sakė, kad ne, jūsų šviesybe?

– Aš maniau, ponia, kad man turėtumėte būti dėkinga už tai, jog grįžote į savo karalystę.

– O kas gi sako, jog nesu dėkinga?

– Jūs pati, ponia, jūs pati, kai, man girdint, pareiškėte mesirui de Eno, jog esate jam dėkinga už viską.

– Ak Mortimeri, mano mielasis bičiuli, jums kelia įtarimą kiekvienas žodis! – sušuko karalienė. – Kas gi čia bloga, jei padėkojau žmogui, kuris iš tikrųjų daro gerus darbus?

– Man kelia įtarimą tai, ką aš matau, – atkirto Mortimeris. – Man kelia įtarimą ir žodžiai, ir žvilgsniai, kuriuos, mano supratimu, turėtumėte skirti vien tik man. Jūs koketė, ponia, o to aš nesitikėjau. Jūs koketuojate!

Karalienė jautėsi nuvargusi. Trys paros audringoje jūroje, nerimas dėl pavojingo išsilaipinimo ir galiausiai keturių mylių žygis raitomis ją visai nugalavo. Ar daug tokių moterų, kurios tiek ištvertų nesiskųsdamos nei teikdamos kam nors rūpesčių? Ji labiau tikėjosi pagyrimų dėl savo ištvermės negu pavydulingų priekaištų.

– Koketė, mielasis bičiuli? Ką jūs sakote? – tarė ji suirzusi. – Nekalta mesiro de Eno draugystė gali tik juoką sukelti, bet ji nuoširdi, ir, be kita ko, nepamirškite, kad tik jos dėka mes turime kariuomenę. Tad pakęskite bent tai, kad aš, jo neskatindama, jam šiek tiek atsilyginu draugiškumu, ir paskaičiuokite, kiek mūsų kariuomenėje anglų ir kiek Eno riterių. Tik dėl jūsų aš šypsausi tam žmogui, kuris taip jus suerzino!

– Blogą elgesį visada galima labai gražiai pateisinti. Suprantama, mesiras de Eno tarnauja jums, didelės meilės vedamas, bet neatsisako aukso, kurį jam už tai mokame. Tad nėra reikalo taip švelniai jam šypsotis. Jaučiuosi įžeistas, kad jūs smukote mano akyse iš tų tyrumo aukštybių, į kurias buvau jus iškėlęs.

– Jūs nė kiek neįsižeidėte, mielasis Mortimeri, kai aš nusmukau iš tų tyrumo aukštybių tą dieną tiesiai jums į glėbį?

Tai buvo pirmas ginčas. Nejau jis turėjo kilti kaip tik tą dieną, kurios jiedu taip laukė ir bendromis pastangomis siekė keliolika mėnesių?

– Mielasis, – švelniau pridūrė karalienė, – galbūt jūs taip siaubingai pykstate todėl, kad aš dabar būsiu arčiau vyro ir mylėtis mudviem bus ne taip lengva?

Mortimeris nuleido galvą, suraukęs vešlius antakius.

– Išties manau, ponia, jog dabar, kai esate savo karalystės žemėje, mums derėtų miegoti skyrium.

– Kaip tik to ir aš norėjau jus prašyti, mano mielasis bičiuli, – atsakė Izabelė.

Jis išėjo pro duris. Nebematys, kaip verkia mylimoji. Kurgi pradingo palaimingosios Prancūzijos naktys?

Abatijos koridoriuje Mortimeris susidūrė kaktomuša su jaunuoju sosto įpėdiniu Edvardu; žvakė rankoje apšvietė smulkų išblyškusį jo veidą. Nejau jis juos sekė?

– Jūs nemiegate, milorde? – paklausė Mortimeris.

– Ne, aš ieškojau jūsų, milorde, kad man kuo skubiausiai atsiųstumėte savo sekretorių... Norėčiau šį vakarą, grįžęs į karalystę, parašyti laišką poniai Pilypai...

II

Šviesiausia gyvenimo valanda

„Tauriajam ir galingajam senjorui Gijomui, Eno, Olandijos ir Zelandijos grafui.

Sveikas, brangusis ir mylimasis broli, tesaugo tave Dievas.

Taigi tuo metu, kai mes dar rikiavome savo pulkus prie Heridžo jūros uosto, įkurdinę karalienę Voltono abatijoje, atėjo gera žinia, jog monsenjoras Henrikas, Lankasterio grafas, karaliaus Edvardo pusbrolis, visų čia vadinamas lordu Kreivakakliu, nes jo galva pakreipta į šoną, skuba mūsų pasitikti su visa kariauna baronų ir riterių, ir vyrų, pašauktų prie ginklo jų žemėse, ir taip pat Heriferdo, Noridžo ir Linkolno vyskupai, trokšdami tarnauti karalienei, mano valdovei Izabelei. Ir monsenjoras Norfolko grafas, Anglijos maršalas, pareiškė savo ruožtu, jog, tų pačių ketinimų vedamas, atžygiuoja su savo narsia kariauna.

Mūsų ir lordų Lankasterio ir Norfolko pulkai susijungė aikštėje, vadinamoje Bari Sent Edmondsu, kur tą dieną kaip tik vyko mugė, tokia didelė, jog pirkliai išsidėstė gretimose gatvėse.

Susitikimas buvo toks džiugus, jog neįstengiu to aprašyti. Atpažinę vieni kitus, riteriai nušoko nuo kovos žirgų, glėbesčiavosi ir bučiavosi, monsenjoras Kento grafas ir monsenjoras Norfolko grafas puolė vienas kitam į glėbį su ašaromis akyse, kaip tikri ilgai nesimatę broliai, ir mesiras Mortimeris apsikabino su senjoru Heriferdo vyskupu, ir monsenjoras Kreivakaklis išbučiavo skruostus sosto įpėdiniui Edvardui, ir visi veržėsi prie raitos karalienės jos pasveikinti ir paliesti lūpomis suknios krašto. Nenusivyliau atvykęs į Anglijos Karalystę, nes, pamatęs jau vien tai, kaip džiaugsmingai pasitinkama ir mylima mano valdovė Izabelė, supratau, jog esu atlygintas už visus savo vargus. Juo labiau kad Sent Edmondso gyventojai, palikę paukščius ir daržoves ant prekystalių, džiaugėsi kartu, ir iš visų aplinkinių kaimų be perstojo plaukė žmonės.

Karalienė labai maloniai pristatė mane visiems anglų senjorams, apiberdama liaupsėmis, juo labiau jog už mano pečių buvo tūkstantis mūsų olandų iečių, ir aš didžiavausi, mano mylimasis broli, kad mūsų riteriai tokie taurūs atrodo tiems užjūrio senjorams.

Karalienė nedovanojo nepareiškusi savo giminaičiams ir šalininkams, jog tiktai lordo Mortimerio dėka ji sugrįžusi, ir dar remiama tokios galybės; ji didžiai įvertino mesiro Mortimerio nuopelnus ir įsakė visame kame klausyti jo patarimų. Beje, mano valdovė Izabelė nieko nesprendžia pati viena, iš anksto su juo nepasitarusi. Ji myli jį ir to neslepia, bet toji meilė tyra, kad ir kiek kalbų priaustų pikti žmonių liežuviai, o jei būtų kitaip, ji stengtųsi slėpti savo meilę; tai puikiausiai matau iš jos akių, žvelgiančių į mane, juk negalėtų šitaip žiūrėti, jei jos sąžinė nebūtų gryna. Voltone buvau truputį benuogąstaująs, kad jų draugystė, ko gera, kiek atvėsusi nežinia dėl kokios priežasties; tačiau dabar iš visa ko matyti, jog viskas gerai, jog juodu sieja tvirti saitai, ir aš tuo džiaugiuosi, nes mano valdovę Izabelę savaime dera mylėti dėl visų jos didžių ir neprilygstamų dorybių, ir aš norėčiau, kad kiekvienas ją taip mylėtų, kaip aš myliu.

Senjorai vyskupai atsigabeno ganėtinai pinigų ir žadėjo dar surinkti aukų savo vyskupijose, ir aš dabar ramus dėl atlyginimo mūsų riteriams, nes jau buvau bepradedąs būgštauti, kad mesiro Mortimerio lėšos, gautos iš lombardų, ko gera, pernelyg greit išsibaigs. Tai, apie ką dabar rašau, įvyko rugsėjo dvidešimt aštuntą dieną.

Paskui, patraukę toliau, pergalingai žygiavome per Njumarketo miestą, kuriame labai gausu smuklių ir užeigų, ir per taurųjį Kembridžo miestą, kur visi šneka lotyniškai – stačiai stebuklas, – ir viename koledže ten daugiau mokslo vyrų nei visoje mūsų Eno Grafystėje. Visur paprasti žmonės ir senjorai, sutikdami mus, džiūgauja, o tai aiškiai rodo, jog karalius ten nemylimas, jog dėl savo blogų patarėjų jis nekenčiamas ir niekinamas; tad mūsų pulkai sveikinami šauksmais: „Išsivadavimas!“

Mūsiškiai Eno riteriai „nenuobodžiauja“, kaip sako mesiras Henrikas Kreivakaklis, kuris, kaip matote, puikiai kalba prancūziškai, ir, tą jo žodį išgirdęs, juokiausi kokį pusvalandį ir dabar kartais nusijuokiu, jį prisiminęs! Anglijos merginos myli mūsų riterius, ir tai labai svarbu, nes pakyla ūpas kariauti. Aš negaliu smagintis, nes parodyčiau blogą pavyzdį ir prarasčiau garbę, kuri vadui būtina, kai reikia sudrausminti savo kariauną. Ir, be to, neleidžia įžadas, kurį esu davęs savo valdovei Izabelei, tad, jeigu jį sulaužyčiau, nuo mūsų veikiausiai nusigręžtų sėkmė. Žodžiu, kartais naktimis geismai man neduoda ramybės, tačiau, kadangi daug jodinėju, kelionės nuvargina, ir nemiga manęs manęs nekankina. Tikiuosi grįžęs iš šio žygio vesti.

Dėl vedybų turiu jums pasakyti, brangusis broli ir brangioji sese grafiene, kad monsenjoras jaunasis sosto įpėdinis Edvardas tebepuoselėja tuos pačius jausmus jūsų dukteriai Pilypai ir kas mielą dieną klausinėja mane naujienų, o visos jo širdies godos tik jai vienai skirtos: geras ir naudingas dalykas buvo jų sutartuvės, ir jūsų duktė, esu tikras, džiaugsis ištekėjusi. Aš suėjau į didelę draugystę su jaunuoju sosto įpėdiniu Edvardu, kuris, regis, manim labai žavisi, nors yra nekalbus; jis dažniausiai tyli kaip, pasak jūsų pasakojimų, galingasis karalius Pilypas Gražusis, jo senelis. Visai galimas daiktas, jog vieną gražią dieną jis bus toks pat didis valdovas, koks buvo karalius Pilypas Gražusis, ir, ko gera, tai įvyks anksčiau, nei Dievo lemta jam įžengti į sostą, jei tikėsime tuo, kas kalbama anglų baronų Taryboje.

Nes, sprendžiant iš paskutinių įvykių, karalius Edvardas pasirodė besąs tikras menkysta. Mums išsilaipinus, jis bemat pabėgo iš Vestminsterio ir pasislėpė Taueryje, o visiems šerifams, valdantiems jo karalystės grafystes, įsakė paskelbti visose viešose vietose – aikštėse, prekyvietėse ir mugėse – potvarkį, kurio nuorašą jums siunčiu:

Turint galvoje, kad Rodžeris Mortimeris ir kiti karaliaus ir jo karalystės priešai bei išdavikai smurtingai išsilaipino Anglijos Karalystėje ir svetimšalių kariuomenės priešaky žygiuoja nuversti karaliaus valdžios, karalius įsako visiems savo valdiniams kovoti su priešais visomis išgalėmis ir juos sunaikinti. Gyvus palikti vien karalienę, jos sūnų ir Kento grafą. Visi, kas imsis ginklo prieš grobikus, gaus didelį atlyginimą, o tam, kas atneš karaliui Mortimerio lavoną ar bent jo galvą, pažadėtas tūkstančio svarų sterlingų atlygis.

Karaliaus Edvardo įsakymų niekas neklausė, bet užtat jų dėka dar labiau išaugo mesiro Mortimerio šlovė, nes visi pamatė, kaip brangiai įvertinta jo gyvybė, ir įsitikino, jog karalius laiko jį mūsų vadu, nors taip nėra iš tikrųjų. Karalienė davė atkirtį, žadėdama du tūkstančius svarų sterlingų tam, kas atneš Hju Dispenserio Jaunesniojo galvą, šitaip įkainodama žalą, kurią tasai senjoras padarė, paverždamas jos vyro meilę.

Londoniečiai liko abejingi ir nesirengia gelbėti karaliaus, kuris nė neketina atsižadėti savo klaidų. Protingiausia būtų išvyti Dispenserį, kuriam taip tinka jo pavardė*; bet karalius Edvardas laikosi jo įsikibęs sakydamas, kad praeityje buvęs gana gerai pamokytas, turėdamas galvoje riterį Gavestoną, kurį jis sutikęs nušalinti, ir vis dėlto tas riteris vėliau buvęs nužudytas, o jam, karaliui, buvusi primesta chartija ir Priežiūros taryba, pastarosios jis tik vargais negalais atsikratęs. Dispenseris jį skatina nenusileisti, ir jiedu, pasak kalbų, verkę apsikabinę; Dispenseris netgi šaukęs, jog jam daug mieliau mirti ant karaliaus krūtinės, nei išsiskirti su juo. Ir, savaime aišku, jis turėjo pagrindą taip sakyti, nes karaliaus krūtinė – jo vienintelė atrama.

Taigi, dabar likę vieni, nes visi nuo jų nusigręžė, jiedu ir toliau mėgaujasi savo gėdinga aistra, nesitraukia nuo jų tik Dispenseris Senasis, Erendlio grafas, Dispenserio giminaitis, Voreno grafas, Erendlio grafo svainis, ir kancleris Baldokas, kuriam nieko kita nebelieka, kaip ištikimai tarnauti karaliui, nes žmonės taip jo nekenčia, jog sudraskytų į gabalus, kad ir kur jis pasirodytų.

Taueryje karalius pasijuto nesaugus ir pabėgo su negausia svita į Velsą, kur ketina telkti kariuomenę, rugsėjo trisdešimtąją pagarsino mūsų Šventojo Tėvo bulę, kuria remiantis visi karaliaus ir karalystės priešai atskiriami nuo Bažnyčios. Neimkite į galvą to pagarsinimo, mielas broli, gavęs šią žinią, nes ta bulė skirta ne mums, karalius Edvardas ją išprašė, kariaudamas prieš škotus, tačiau nieko neapgavo taip apgaulingai ją panaudojęs, ir kaip ir anksčiau visur ir visiems kunigai ir vyskupai duoda Komuniją.

Taip niekingai sprukdamas iš Londono, karalius paliko valdžią arkivyskupui Reinoldsui, vyskupui Džonui Stretfordui ir Steipldonui, Ekseterio vyskupui ir karalystės iždininkui. Tačiau, sparčiai artėjant mūsų kariuomenei, vyskupas Stretfordas atvyko nusilenkti karalienei Izabelei, o arkivyskupas Reinoldsas, pabėgęs į Kento Grafystę, išsiuntė prašymą jam atleisti. Tad Londone liko vienas vyskupas Steipldonas, įsitikinęs, kad jį apgins jo bendrininkai, su kuriais jis išvogė karalystės iždą. Sukilus miestiečių rūstybei, jis pagaliau ryžosi sprukti, o minia puolė jį vytis, sučiupo Čipsaido priemiestyje ir nukankino. Jo kūnas buvo sudarkytas neatpažįstamai.

---

* Veltkleidys *(sen. pranc. k.)*.

Tatai įvyko spalio penkioliktąją, kai karalienė buvo Volingferde, pylimais iš visų pusių apsuptame mieste, kur mes išvadavome mesirą Tomą Berklį, mesiro Mortimerio žentą. Sužinojusi apie Steipldono mirtį, karalienė pasakė, jog nesą ko gailėtis žmogaus, kenkusio jai visomis išgalėmis, o mesiras Mortimeris pareiškė, kad tokio galo sulauksią visi, kurie norėjo juos pražudyti.

Užvakar Oksfordo mieste, kuriame mokslo vyrų dar daugiau nei Kembridžo mieste, mesiras Orletonas, Heriferdo vyskupas, kreipėsi iš sakyklos į mano valdovę Izabelę, Akvitanės kunigaikštį, Kento grafą ir visus senjorus ir pasakė ilgą pamokslą, pradėdamas žodžiais: „*Caput meum doleo*“*, paimtais iš šventos Karalių knygos, – atseit, kad kiekvienas suvoktų, jog Anglijos Karalystė pūvanti nuo galvos ir nuo jos reikią pradėti gydyti.

Tas pamokslas padarė didelį įspūdį susirinkusiesiems, nes buvo apsakytos ir išvardytos visos karalystės opos ir negandos. Ir, nors mesiras Orletonas, kalbėdamas ištisą valandą, nė sykio neištarė karaliaus vardo, visi be žodžių suprato esant jį tų negerovių kaltininką, ir baigdamas vyskupas sušuko, jog dangaus rykštė ir žmogaus kalavijas nubaus tuos išpuikusius ramybės drumstėjus ir karaliaus suvedžiotojus. Didžiai dvasingas vyras yra tasai monsenjoras Heriferdo vyskupas, ir aš turiu garbės dažnai su juo kalbėtis, nors jis, regis, nelabai turi laiko šnekėti su manimi; tačiau aš visad išgirstu kokį išmintingą posakį iš jo lūpų. Štai anądien jis man sako: „Kiekvienam iš mūsų šimtmečio įvykiuose skirta šviesiausia mūsų gyvenimo valanda. Tai monsenjorui Kento grafui, tai monsenjorui Lankasterio grafui, vienam anksčiau, kitam vėliau tenka garbė būti kokio įvykio dalyviu ir didvyriu. Taip kuriama šio pasaulio istorija. Taigi, mesire de Eno, galbūt atėjo ir jūsų šviesiausia valanda.“

---

* „Ai, mano galva, mano galva!“ (2 Karalių knyga, 4 skyrius, 19 eil.)

Sukrėsta, kaip ir visi, to pamokslo, po dviejų dienų karalienė paskelbė iš Volingferdo atsišaukimą, kaltindama Dispenserius, kad jie apiplėšę Bažnyčią ir karalystę, nekaltai nuteisę mirti daugybę ištikimų valdinių, įkalinę ir ištrėmę kilmingus karalystės senjorus ir pasiglemžę jų turtus, skriaudę našles ir našlaičius, alinę tautą mokesčiais ir duoklėmis.

Tuo pat metu atėjo žinia, jog karalius, iš pradžių susiradęs prieglobstį Glosterio mieste, pavaldžiame Dispenseriui Jaunesniajam, persikėlęs į Vestberį ir ten jo palyda persiskyrusi. Dispenseris Senasis įsitvirtinęs jam pavaldžiame Bristolio mieste, savojoje pilyje, kur ketina užtverti mums kelią, o Vorino ir Erendlio grafai išvykę į savo valdas Šropšyre. Tad Velso Markos ginamos iš šiaurės ir iš pietų, o karalius su Dispenseriu Jaunesniuoju ir kancleriu Baldoku telkiąs kariuomenę Velse. Tiesą pasakius, niekas nežino, kur jis yra. Sklinda gandai, jog tikriausiai bus išplaukęs į Airiją.

Tuo tarpu, kai keli anglų pulkai, Čarltono grafo vadovaujami, išžygiavo link Šropšyro susiremti su Erendlio grafu, vakar, spalio dvidešimt ketvirtąją, lygiai po mėnesio mums išvykus iš Dordrechto, laisvai įžengėme į Glosterio miestą, džiugiai sveikinami jo gyventojų. Šiandieną mes patrauksime į Bristolį, kur įsitvirtinęs Dispenseris Senasis. Aš vadovausiu tvirtovės šturmui ir galų gale turėsiu progą stoti mūšin dėl savo valdovės Izabelės ir parodyti jai savo drąsą, nes iki šiol sutikdavome labai mažai priešų savo kelyje. Aš pabučiuosiu Eno vėliavą, plazdančią ant mano ieties, ir pulsiu į mūšį.

Prieš išvykdamas pranešiau jums, brangusis ir mylimasis broli, savo paskutinę valią, pareikštą testamente, ir nieko nenoriu keisti nei pridurti. Jei man bus lemta mirti, žinokite, jog miriau nesielvartaudamas ir nesigailėdamas, kaip ir dera riteriui, tauriai ginančiam damas ir vargšus skriaudžiamuosius, ir jūsų garbę, mano brangiosios sesers, jūsų žmonos, ir mano dukterėčių – jūsų mylimų dukterų garbę, ir tesaugo jus Dievas.

Surašyta Glosteryje tūkstantis trys šimtai dvidešimt penktaisiais metais spalio dvidešimt penktąją.

Žanas.

* * *

Mesirui Žanui de Eno neteko rodyti savo drąsos rytojaus dieną, ir jo gražus dvasios polėkis nuėjo perniek.

Tą rytą, kai jo vadovaujami pulkai pasirodė prie Bristolio su plazdančiomis vėliavomis ir žibančiais šalmais, miestas jau buvo priėmęs sprendimą pasiduoti ir buvo paimtas, taip sakant, plikomis rankomis. Notabliai paskubėjo išsiųsti parlamentarus, kuriems nebent rūpėjo, kur riteriai pageidautų apsistoti, per vienas kitą rodė savo atsidavimą karalienei ir siūlėsi tučtuojau išduoti Hju Dispenserį Senąjį, savo senjorą, nes, jų žodžiais tariant, tik dėl jo kaltės anksčiau negalėjo pareikšti karalienei savo ištikimybės.

Miesto vartai kaipmat atsidarė, ir riteriai įsikūrė gražiausiuose Bristolio rūmuose. Dispenseris Senasis buvo suimtas savo pilyje ir keturių riterių saugomas, o karalienė, sosto įpėdinis ir kilmingiausi baronai įsikūrė jo rūmuose. Karalienė susirado ten savo kitus tris vaikus, kuriuos Edvardas II bėgdamas buvo palikęs Dispenserio priežiūrai. Ji stebėjosi, kad jie taip paaugo per tuos dvidešimt mėnesių, žiūrėjo į juos negalėdama atsižiūrėti ir bučiavo. Staiga ji žvilgtelėjo į Mortimerį, tarsi prasikaltusi dėl savo begalinio džiaugsmo, ir sumurmėjo:

– Ak, kaip aš norėčiau, mielasis, kad iš Dievo malonės jie būtų gimę nuo jūsų.

Lankasterio grafui pasiūlius, pas karalienę tuojau pat buvo sušauktas Tarybos posėdis, kuriame dalyvavo Heriferdo, Noridžo, Linkolno, Ilio ir Vinčesterio vyskupai, Dublino arkivyskupas, Norfolko ir Kento grafai, baronas Rodžeris Mortimeris Vigmorietis, seras Tomas Veikas, seras Viljamas Zušas Ašlietis, Robertas Monteltas, Robertas Merlis, Robertas Votvilis ir senjoras Henrikas de Bomonas.

Remdamasis įstatymu, posėdis nutarė paskelbti jaunąjį sosto įpėdinį Edvardą karalystės valdovu ir gynėju tam laikotarpiui, kol šalyje nėra tikrojo valdovo karaliaus Edvardo II, ir nesvarbu, ar jis Velse, ar Airijoje. Tuojau pat buvo paskirstytos svarbiausios administracinės pareigos, ir Adamas Orletonas, maišto vadovas ir įkvėpėjas, didumą jų paėmė į savo rankas, pradedant Lordo iždo saugotojo pareigomis.

Tiesą pasakius, jau seniai buvo laikas pertvarkyti valstybės valdymą. Stačiai stebuklas, kad visą tą mėnesį, kol karalius slapstėsi, ministrai išsilakstę, o per Angliją kariaunos priešaky žygiavo karalienė su baronais, muitinės veikė kaip veikusios, mokesčių rinkėjai rinko mokesčius, kariai miestuose ėjo sargybą, ir apskritai visuomenės gyvenimas tekėjo savo vaga.

Karalystės gynėjui, laikinajam valdovui, po mėnesio turėjo sueiti penkiolika metų. Savo įsakus jis tvirtino asmeniniu antspaudu, nes valstybės antspaudus išsivežė karalius ir kancleris Baldokas. Jaunasis sosto įpėdinis pradėjo valdyti tą pačią dieną – pirmininkavo Hju Dispenserio Senojo teismo procesui.

Kaltintojas buvo seras Tomas Veikas, rūstus pagyvenęs riteris, karaliaus kariuomenės maršalas. Jis pripažino Dispenserį, Vinčesterio grafą, kaltą dėl Tomo Lankasterio nužudymo, kaltą dėl Rodžerio Mortimerio Vyresniojo mirties Taueryje (senasis Čirko lordas nepamatė savo sūnėno pergalingo sugrįžimo – užgeso prieš kelias savaites savo kameroje). Dispenseris Senasis taip pat buvo kaltinamas tuo, kad jo patarimu daug kitų senjorų buvo įkalinta, ištremta arba nubausta mirtimi, karalienės ir Kento grafo turtai nusavinti, pražūtingai tvarkomi valstybės reikalai, pralaimėti karai Škotijoje ir Akvitanėje. Tokius pat kaltinimus buvo numatyta pareikšti ir kitiems karaliaus Edvardo patarėjams.

Raukšlėtas, susikūprinęs, jau beveik praradęs balsą, Hju Senasis, tiek metų dėjęsis nužemintai nuolankus karaliui, tvirtai ir griežtai atmetė visus kaltinimus. Jis neturėjo ko prarasti, tad gynėsi iš paskutiniųjų.

Pralaimėti karai? Pralaimėti dėl baronų bailumo. Mirties bausmės, įkalinimai? Tokių priemonių imtasi prieš išdavikus ir maištininkus, kurie, sukilę prieš karaliaus valdžią, griovė valstybės pamatus. Feodai ir pajamos nusavintos todėl, kad karūnos priešai neturėtų lėšų kariuomenei telkti. Jis kaltinamas grobstymu ir plėšikavimu, na o kaip reikėtų žiūrėti į tai, jog tūkstantis trys šimtai dvidešimt pirmaisiais metais čia pat esantys Mortimeris, Lankasteris, Meltrevezas ir Berklis apiplėšė ir sudegino jam ir jo sūnui priklausančias dvidešimt tris pilis gerokai prieš tai, kai mūšiuose ties Šruzberiu ir Boraubridžu patyrė triuškinamą pralaimėjimą? Jis tik išlyginęs nuostolius, kurie, jo apskaičiavimu, sudarę keturiasdešimt tūkstančių livrų, o ką kalbėti apie smurtą ir prievartą, kurią patyrė jo žmonės.

Jis baigė tokiais žodžiais, kreipdamasis į karalienę:

– Ak ponia! Dievas mus nuteis. Jei nėra teisybės šioje žemėje, tikrai ją rasime aname pasaulyje!

Jaunasis sosto įpėdinis įdėmiai klausėsi, pro ilgas blakstienas žvelgdamas į kaltinamąjį. Teismas nutarė Hju Dispenserį Senąjį vilkti gatvėmis, virve pririštą prie arklio, paskiau nukirsti galvą ir pakarti. Išklausęs nuosprendį, jis su panieka tarė:

– Aš matau, milordai, kad, jūsų akimis žiūrint, nukirsti galvą ir pakarti yra du skirtingi dalykai, na, o mano nuomone, – tai viena mirtis!

Tie, kurie anksčiau jį pažinojo kitokiomis aplinkybėmis, iš jo elgesio staiga suprato, kodėl jis turėjo tokią didelę įtaką karaliui. Tas padlaižys kurtizanas nebuvo bailys, tas visų nekenčiamas ministras buvo nekvailas.

Sosto įpėdinis Edvardas pritarė nuosprendžiui, tačiau pats jau pradėjo mąstyti, stebėti, susidaryti nuomonę, kaip ir dera elgtis žmonėms, užimantiems aukštas pareigas. Prieš tariant savo žodį – išklausyti, prieš ką nors sprendžiant – viską išsiaiškinti, prieš ką nors nutariant – įsigilinti ir suprasti, ir visada turėti galvoje, kad žmogus linkęs tiek į gera, tiek į bloga. Štai valdovo išminties pagrindas.

Vargu ar kam nors, nė penkiolikos neturint, būtų pasitaikę nuteisti žmogų myriop. Edvardas, Akvitanės kunigaikštis, pirmąją savo valdymo dieną gavo puikią pamoką.

Pririštas už kojų prie arklio pakinktų, Dispenseris Senasis buvo velkamas Bristolio gatvėmis. Paskiau sutrūkinėjusiomis sausgyslėmis, sulaužytais kaulais atvežtas į aikštę priešais pilį ir paklupdytas prie trinkos. Budelis su raudonu gobtuvu užvertė aukštyn žilus plaukus, kad apsinuogintų sprandas, ir, užsimojęs plačiu kardu, nukirto jam galvą. Paskiau krauju plūstantį kūną pakabino už pažastų kartuvėse. Raukšlėtą kruviną galvą pamovė šalimais ant ieties.

Ir visi riteriai, šventajam Jurgiui prisiekę ginti damas, mergeles, skriaudžiamuosius ir našlaičius, džiūgavo žiūrėdami į sudarkytą senio lavoną ir, smagiai juokdamiesi, laidė sąmojus.

III

Heriferdas

Naujasis Anglijos karaliaus dvaras Visų Šventųjų dieną įsikūrė Heriferde.

Jei, pasak Adamo Orletono, to miesto vyskupo, kiekvienam iš mūsų šimtmečio įvykiuose skirta šviesiausia mūsų gyvenimo valanda, tai dabar jam išmušė ta valanda. Po tiekos neregėtų išbandymų – padėjęs pabėgti vienam kilmingiausių karalystės senjorų, stojęs prieš Parlamento teismą ir buvęs Bažnyčios perų koalicijos išteisintas, sukurstęs maištą – grįžo kaip nugalėtojas į savo vyskupiją, kur tūkstantis trys šimtai septynioliktais metais buvo paskirtas prieš karaliaus Edvardo valią ir kurią valdė kaip visagalis valdovas.

Kaip džiaugėsi tas neaukštas, bet tvirtas kūnu ir dvasia vyras, vėl vilkintis vyskupo drabužiais, su mitra ant galvos ir pastoralu rankoje, eidamas per miestą, kurio labui padėjo nemažai pastangų!

Kai tiktai karališkoji palyda užėmė pilį, stovinčią miesto centre, Vajo upės kilpoje, Orletonas panoro valdovei parodyti savo veiklos vaisius, svarbiausia – didžiausią katedros puošmeną, didelį trijų aukštų ketvirtainį bokštą su didelėmis strėlinėmis arkomis. Kiekviename bokšto kampe buvo dar trys bokšteliai – du mažesni iš kraštų ir trečias aukštesnis vidury, – tad dangų rėmė dvylika špilių. Lapkričio šviesa krito ant rausvų plytų, kurios, būdamos amžinai drėgnos, išsaugojo pirmykštę spalvą. Aplink bokštą plytėjo tamsiai žalia, dailiai nupjauta veja.

– Gražiausias bokštas jūsų karalystėje, ponia, ar ne? – tarė Adamas Orletonas, naivaus statytojo išdidumo pilna širdimi, žiūrėdamas į tą didingą griežtų linijų statinį, kuriuo niekada nesiliovė žavėjęsis. – Žiūrėdamas į šią katedrą suvokiu, jog ne veltui nugyvenau savo amžių.

Orletonas nebuvo iš kilmingųjų, bajoro titulą jis gavo baigęs Oksfordą. Jis turėjo tai galvoje ir norėjo pateisinti tą aukštą padėtį, kurią, būdamas garbėtroška, pasiekė anaiptol ne per intrigas, bet proto ir išmanymo dėka. Orletonas puikiai suprato esąs pranašesnis už visus jį supančius žmones.

Jis pertvarkė katedros biblioteką, kurioje stori foliantai, išrikiuoti lentynose nugarėlėmis į vidų, buvo prikaustyti grandinėmis, kad niekas jų nepavogtų. Joje buvo beveik tūkstantis nuostabiomis miniatiūromis papuoštų, iliustruotų rankraščių: čia buvo surinkta viskas, ką sukūrė žmogaus protas per paskutinius penkis šimtmečius filosofijos, religijos ir amatų srityje, nuo pirmojo Evangelijos vertimo į saksų kalbą, kurio pirmieji puslapiai buvo išgražinti runų rašmenimis, iki naujausių lotynų kalbos žodynų, buvo ir *Dangiškoji hierarchija*, ir šventojo Jeronimo raštai, ir šventojo Jono Auksaburnio kūriniai, ir Dvylika Mažųjų pranašų...

Karalienė grožėjosi dar nebaigta kapitulos sale ir garsiuoju pasaulio žemėlapiu, kurį Ričardas Belas, be abejo, nupiešė Dievo įkvėptas, nes jis, pasak žmonių, jau darė stebuklus.

Taigi Heriferdas beveik ištisą mėnesį buvo laikinoji Anglijos sostinė. Mortimeris jautėsi ne mažiau laimingas negu Orletonas, nes atgavo Vigmoro pilį, esančią per kelias mylias, ir gyveno beveik savo valdose.

O tuo metu visur ieškota karaliaus.

Velso riteris Risas ap Ovelas vieną dieną atvykęs pranešė, jog Edvardas II slapstosi vienoje abatijoje, Glemorgeno Grafystėje, jūros pakrantėje, kur audra nubloškė jo laivą, kuriuo jis tikėjosi pasiekti Airiją.

Tučtuojau, priklaupęs prieš ponią Izabelę, Žanas de Eno pasisiūlė sučiupti neištikimą vyrą, pasislėpusį Velse, savo lindynėje. Tik vargais negalais pavyko jį įtikinti, jog nedera svetimšaliui imti nelaisvėn karaliaus ir jog tokiam nedėkingam darbui geriau tinka kuris nors karaliaus giminės narys. Tad Henrikui Kreivakakliui teko nenoromis sėstis į balną ir, lydimam Zušo grafo ir Rišo ap Ovelo, iššniukštinėti vakarų pakrantę.

Beveik tuo pat metu iš Šropšyro atvyko Čarltono grafas, paėmęs nelaisvėn Erendlio grafą – jį atsivedė sukaustytą grandinėmis. Rodžeriui Mortimeriui tai buvo džiugi diena, nes kaip tik Edmondui Ficelenui, Erendlio grafui, karalius atidavė didžiąją dalį nusavintų jo turtų ir Velso krašto Didžiojo teisėjo titulą, anksčiau priklausiusį senajam Mortimeriui Čirkiečiui.

Rodžeris Mortimeris ištisą ketvirtį valandos žiūrėjo į priešais stovintį priešą, tačiau nesakė jam nė žodžio, tik varstė akimis nuo galvos iki kojų: taip gera buvo matyti gyvą priešą, kuris netrukus bus nebegyvas priešas.

Teismas apkaltino Erendlio grafą kaip karalystės priešą ir labai greitai nuteisė remdamasis tais pačiais kaltinimais, kurie buvo pareikšti Dispenseriui Senajam. Visi Heriferdo gyventojai ir mieste apsistoję kariai džiugiai stebėjo, kaip budelis nukerta jam galvą.

Visi pastebėjo, kad, vykdant mirties nuosprendį, karalienė ir Rodžeris Mortimeris laikėsi susiėmę už rankų.

Prieš tris dienas jaunajam sosto įpėdiniui Edvardui pagaliau sukako penkiolika metų.

Galiausiai lapkričio dvidešimtąją atėjo ilgai lauktoji žinia: Lankasterio grafas suėmė karalių Edvardą Nito cistersų abatijoje, Tau slėnyje.

Karalius gyveno ten su savo numylėtiniu ir kancleriu kelias savaites, persirengę vienuolių abitais. Laukdamas geresnių laikų ir trokšdamas nuginti šalin įkyrias mintis, Edvardas darbavosi abatijos kalvėje.

Nuogas iki juosmens, žaizdro nušviesta krūtine ir barzda, ant klubų nuslinkusiu abitu, karalius triūsė stovėdamas kibirkščių debesyse, kancleris dūmė dumples, o Hju Jaunesnysis sielvartingu veidu padavinėjo jam į rankas įrankius. Tuo metu tarpduryje išdygo Henrikas Kreivakaklis su šalmu, beveik siekiančiu petį, ir tarė:

– Jūsų didenybe, mano pusbroli, atėjo laikas atsiteisti už savo piktus darbus.

Karalius paleido iš rankų kūjį; ant priekalo gulėjo raudonai įkaitintas geležies gabalas. Ir Anglijos valdovas, visas drebėdamas, perbalęs paklausė:

– Pusbroli, pusbroli, kas man bus?

– Ką nuspręs jūsų karalystės didikai, – atsakė Kreivakaklis.

Suimtas karalius – vis dar su savo numylėtiniu ir kancleriu – laukė Tarybos sprendimo įtvirtintoje Manmauto pilaitėje, už kelių mylių nuo Heriferdo, kur juos nuvežęs uždarė Lankasterio grafas.

Arkidiakono Tomo Čendo ir vyriausiojo kamerhero Viljamo Blanto lydimas Adamas Orletonas nedelsdamas išvyko į

Manmautą išreikalauti karalystės antspaudų, kuriuos tebelaikė Baldokas.

Orletonui išdėsčius savo prašymą, Edvardas nuplėšė nuo Baldoko diržo odinį maišelį, kuriame buvo antspaudai, apsivyniojo apie riešą jo raištelius, lyg pasiryžęs su juo gintis, ir sušuko:

– Mesire išdavike, netikęs vyskupe, jei norite mano antspaudo, atimkite jį jėga, tegu visi pamato, kad Bažnyčios tarnas pakėlė ranką prieš savo karalių!

Iš tikrųjų likimas lėmė monsenjorui Adamui Orletonui didžius darbus. Ne kiekvienam pasitaiko atimti iš karaliaus jo valdžios atributą. Orletonas stovėjo prieš tą įsiutusį raumeningą vyrą silpnas ir bejėgis, neturėdamas kito ginklo, tik savo pastoralą trapia dramblio kaulo rankena.

– Jūs privalote atiduoti antspaudus savo valia, liudytojams matant, – atsakė Adamas Orletonas. – O gal pageidaujate, jūsų didenybe Edvardai, kad jūsų sūnus, nūnai jau valdantis karalystę, užsisakytų karaliaus antspaudą anksčiau, nei ketino. Šiaip ar taip, aš galiu įsakyti suimti lordą kanclerį ir lordą Dispenserį, nes turiu įsakymą pristatyti juos karalienei.

Sulig tais žodžiais Edvardas nustojo domėtis antspaudu, ir jo mintys nukrypo į numylėtinį. Jis nusirišo nuo riešo odinį maišelį, sviedė jį kaip niekam nereikalingą daiktą kamerherui Viljamui Blantui po kojomis, ir, išskėtęs rankas, puolė prie Hju šaukdamas:

– O ne! Jūs neatimsite jo iš manęs!

Hju Jaunesnysis, visas drebėdamas, persimainęs, puolė karaliui ant krūtinės. Jis kaleno dantimis ir kone alpdamas gailiai aimanavo:

– Tu matai, tavo žmona to nori! Ji viskuo kalta, toji Prancūzijos vilkė! Ak Edvardai, Edvardai, kodėl tu ją vedei?

Henrikas Kreivakaklis, Orletonas, arkidiakonas Čendas ir Viljamas Blantas žiūrėjo į tuos du apsikabinusius vyrus, niekaip negalėdami suvokti juodu siejančios aistros, kuri, kad ir pasibjaurėtina, atrodė kraupiai didinga.

Galų gale Kreivakaklis priėjęs paėmė Dispenserį už rankos ir tarė:

– Na, metas skirtis.

Ir nusitempė jį.

– Sudiev, Hju, sudiev! – šaukė Edvardas. – Daugiau tavęs nematysiu, mano gyvenime, širdie mano! Jie viską iš manęs atėmė, viską!

Per jo šviesią barzdelę ritosi ašaros.

Palydos riteriai paėmė Hju Dispenserį savo žinion, ir užmaukšlino jam ant galvos grubų sodietišką vilnonį gobtuvą, tyčiodamiesi išpaišė ant jo karaliaus padovanotų grafysčių herbus ir emblemas. Paskui užkėlė surištomis už nugaros rankomis ant perkarusio kuino, paties mažiausio ir narčiausio, kokį tik galėjo aptikti kaime. Hju kojos buvo labai ilgos, tad jis turėjo jas pariesti arba vilkti per purvą. Taip jie keliavo iš miesto į miestą per visą Manmautšyrą ir Heriferdšyrą, sustodami aikštėse, kad žmonės galėtų pasismaginti, kiek širdis geidžia. Trimitininkai ėjo priešaky belaisvio, pūsdami trimitus, o šauklys skelbė:

– Žiūrėkite, gerieji žmonės, žiūrėkite į Glosterio grafą, lordą kamerherą, žiūrėkite į piktadarį, pridariusį šitiek žalos karalystei!

Kancleris Robertas Baldokas buvo slapta nugabentas į Londono vyskupiją ir ten įkalintas, nes arkidiakono titulas saugojo jį nuo mirties nuosprendžio.

Tad visa neapykanta nukrypo į Hju Dispenserį, tebevadinamą Jaunesniuoju, nors jau lenkė trisdešimt šeštus ir nebeturėjo tėvo. Jo byla buvo paskubomis išklausyta Heriferde, ir teisėjų paskelbtas nuosprendis niekam nekėlė abejonių. Visi jį laikė kalčiausiu dėl visų klaidų ir negandų, ištikusių Angliją, todėl jam skyrė įmantriausią bausmę.

Lapkričio dvidešimt ketvirtąją pilies aikštėje buvo sukaltos tribūnos ir gana aukšta ešafoto pakyla, kad gausi žiūrovų minia galėtų matyti menkiausią egzekucijos smulkmeną. Karalienė Izabelė sėdėjo didžiosios tribūnos pirmojoje eilėje tarp Rodžerio Mortimerio ir sosto įpėdinio Edvardo. Lynojo.

Sugaudė trimitai ir ragai. Budelio padėjėjai atvedė Hju Jaunesnįjį ir nuvilko drabužius. Kai jis, aukštas, liemeningas, apvaliais klubais ir šiek tiek įdubusia krūtine, pasirodė nuogas tarp budelių raudonais apsiaustais ir virš iečių miško – aplink ešafotą stovėjo tuntas lankininkų, – minioje nuskardėjo nešvankus juokas.

Palinkusi prie Mortimerio, karalienė Izabelė sušnibždėjo:

– Gaila, kad Edvardas nemato.

Prašiepusi smulkius plėšrius dantis ir suvariusi nagus mylimajam į delną, ji žiūrėjo blizgančiomis akimis, gėrėdamasi kiekviena keršto smulkmena.

Sosto įpėdinis Edvardas pagalvojo: „Nejau šitas žmogus patiko mano tėvui?“ Jis jau matė dvi mirties bausmes ir žinojo, kad ištvers iki galo ir nesusivems.

Vėl sugaudė ragai. Budelio parankiniai paguldė Hju ant šventojo Andriaus kryžiaus ir pririšo rankas ir kojas. Budelis neskubėdamas galąstuvu pagalando platų peilį, panašų į mėsininko, ir nykščiu perbraukė per ašmenis. Minia užgniaužė kvapą. Paskiau vienas budelio parankinis priėjęs su replėmis nugnybė nuteistajam varpą. Per minią perbėgo isterijos banga, nuo kojų trepsėjimo sudundėjo tribūnos. Ir, prašokdamas tą triukšmą, nuskardėjo širdį veriantis Hju klyksmas, šiurpus ir trumpas; staiga jis nuščiuvo, iš žaizdos trykštelėjus kraujo čiurkšlei. Tuomet parankinis išplėšė kiaušelius, bet Hju jau gulėjo be sąmonės, o nukirstas kūno dalis sumetė į žarijų pilną gorę, kurią dumplėmis dūmė kitas parankinis. Šauklys, stovintis prieš ragų pūtikus, paskelbė, jog taip buvo pasielgta todėl, kad *„Dispenseris buvo pederastas ir palenkė karalių į pederastiją, ir išgujo karalienę iš sutuoktinio guolio“*.

Paskiau budelis pasirinko patį plačiausią ir sunkiausią peilį, skersai perkirto krūtinę ir išilgai – pilvą, tarsi išdarinėdamas kiaulę, žnyplėmis sugriebė dar plastančią širdį, išplėšė iš ląstos ir nusviedė į gorę ant žarijų. Sugaudė ragai, duodami žodį šaukliui, kuris paskelbė, jog *„Dispenseris buvo klastingos širdies ir išdavikas ir savo išdavikiškais patarimais pažemino karalystės šlovę“*.

Paskui iš pilvo išplėšė vidurius, dar spurdančius, žvilgančius it perlamutras, ir parodė žmonėms, nes *„Dispenseris mito ne tik didikų, bet varguolių labu“*. Ir viduriai taipgi pavirto tirštais gailiais dūmiais, susimaišiusiais su lapkričio dulksna.

Paskiau nurėžė galvą, bet ne vienu kardo kirčiu, nes karojo persisvėrusi tarp kryžiaus atšakų, o peiliu, nes *„Dispenseris įsakė kapoti galvas kilmingiausiems Anglijos baronams ir iš jo galvos išėjo visi blogi patarimai“*. Hju Dispenserio galvos budelis nesudegino – atidėjo į šalį, nes buvo nutarta nugabenti ją į Londoną ir pamauti ant mieto prie tilto, kad visi matytų.

Galiausiai to ilgo blyškaus kūno likučiai buvo sukapoti į keturis gabalus – vienas petys su ranka, kitas petys su ranka ir kaklu, kiekviena koja su puse pilvo, – visa tai buvo nutarta nugabenti į keturis didžiausius karalystės miestus.

Minia nulipo nuo tribūnų pavargusi, išsekusi, pasisotinusi. Šįkart, regis, buvo pasiekta žiaurumo viršūnė.

Mortimeris pastebėjo, kad po kiekvienos mirties bausmės tame krauju užlietame kelyje karalienė Izabelė mylėjosi vis aistringiau. Tačiau tą naktį po Hju Dispenserio mirties ji troško tiek meilės, taip pašėlusiai reiškė savo dėkingumą mylimajam, jog Mortimeris sunerimo. Vadinasi, kadaise, matyt, ji labai mylėjo savo vyrą, jeigu taip neapkentė to žmogaus, paveržusio iš jos Edvardą. Ir pavydžioje Mortimerio širdyje gimė planas: jis pasižadėjo jį įgyvendinti, nors ir kiek reikėtų laukti.

Rytojaus dieną Henrikas Kreivakaklis, įpareigotas saugoti karalių, gavo įsakymą nuvežti jį į Kenilvorto pilį ir ten laikyti uždarytą. Karalienė jo niekada nebepamatė.

IV

Vox populi*

– Ką norėtumėte turėti karaliumi?

Tą lemtingą klausimą, nuo kurio priklausė valstybės ateitis, monsenjoras Adamas Orletonas ištarė didžiojoje Vestminsterio abatijos salėje tūkstantis trys šimtai dvidešimt septintų metų sausio dvyliktąją, ir jo žodžiai aidu atsiliepė po senoviniais skliautais.

– Ką norėtumėte turėti karaliumi?

Anglijos Parlamentas posėdžiauja jau ištisą savaitę, atideda posėdį ir vėl posėdžiauja, ir Adamas Orletonas, eidamas kanclerio pareigas, vadovauja debatams.

---

* Tautos balsas *(lot.)*.

Praeitą savaitę per pirmąjį posėdį buvo pareikalauta, kad karalius stotų prieš Parlamentą. Adamas Orletonas ir Džonas Stretfordas, Vinčesterio vyskupas, nuvyko į Kenilvortą pranešti Edvardui II Parlamento sprendimo. Karalius Edvardas atsisakė.

Jis atsisakė atvykti ir pasiaiškinti dėl savo veiksmų lordams, vyskupams, miestų ir grafysčių atstovams. Orletonas perdavė Parlamentui karaliaus atsakymą, padiktuotą baimės arba paniekos. Tačiau Orletonas buvo tvirtai įsitikinęs – ir tai jis jau pareiškė Parlamentui, – kad jeigu karalienė bus priversta susitaikyti su savo vyru, jos laukia neišvengiama mirtis.

Tad dabar buvo svarstomas svarbiausias klausimas; monsenjoras Orletonas baigė savo kalbą ir patarė Parlamentui išsiskirstyti iki ryto, kad kiekvienas ramiai per naktį, atsiklausęs sąžinės, galėtų apgalvoti savo sprendimą. Rytoj Parlamentas paskelbsiąs, ar pageidauja, kad Edvardas II Plantagenetas išsaugotų karūną ar kad perduotų ją vyriausiajam sūnui Edvardui, Akvitanės kunigaikščiui.

Ne, tą naktį Londone neįmanoma buvo ramiai pasitarti su savo sąžine. Iki pat ankstaus ryto didikų rūmuose, abatijose, turtingų pirklių namuose, smuklėse vyko karšti ginčai. Visi tie baronai, vyskupai, riteriai, skvairai ir šerifų atrinkti miestų atstovai iš tikrųjų buvo Parlamento nariai tik karaliaus potvarkiu paskirti ir dalyvaudavo posėdžiuose su patariamojo balso teise. Bet dabar valdovas nebeturėjo nei valdžios, nei galios: jis buvo viso labo bėglys, sučiuptas už karalystės ribų; ir dabar ne karalius sušaukė Parlamentą, bet Parlamentas nutarė pasišaukti karalių, o jis nesiteikė paklusti. Taigi tą naktį aukščiausioji valdžia priklausė visiems tiems žmonėms, tautos atstovams, susirinkusiems iš įvairių karalystės pašalių, skirtingiems pagal kilmę ir turtinę padėtį.

„Ką norėtumėte turėti karaliumi?“

Visi iš tikrųjų svarstė šį klausimą, ir netgi tie, kurie garsiai linkėjo greito galo Edvardui II, kurie po kiekvieno skandalo, po kiekvieno naujo mokesčio, po kiekvieno pralaimėto karo šaukė: „Kad jis padvėstų, kad Dievas pagaliau mus nuo jo išvaduotų!“

Tačiau Dievui nebereikėjo kištis: dabar viskas priklausė nuo jų pačių, ir staiga jie suvokė, kokia svarbi jų valia. Jų linkėjimai ir prakeiksmai, pamažu kaupdamiesi, pagaliau išsipildė. Argi karalienė būtų sugebėjusi užimti visą karalystę, netgi Eno riterių remiama, jei baronai ir paprasti žmonės būtų palaikę Edvardą?

Tačiau nuvainikuoti karalių ir visam laikui atimti iš jo valdžią – tai be galo drąsus žingsnis. Daugelis Parlamento narių išsigando, vis dėlto vainikavimas – šventa apeiga, o karaliaus valdžia – nuo Dievo. Be to, jaunasis sosto įpėdinis, siūlomas karaliumi, dar labai jaunas! Kas apie jį žinoma, išskyrus tai, kad jį valdo motina, o ją valdo lordas Mortimeris? Savaime suprantama, Vigmoro baronas, Airijos nukariautojas ir buvęs jos Didysis teisėjas kelia pagarbą ir susižavėjimą, jo pabėgimas iš Tauerio, tremtis, grįžimas, netgi meilė padarė jį legendiniu didvyriu, žmonių akimis žiūrint, jis buvo išvaduotojas, bet daugelis bijojo jo kieto būdo – žiaurumo, negailestingumo; jam ir dabar prikaišiojama dėl pastarosiomis savaitėmis beatodairiškai vykdomų bausmių, nors iš teisybės jis tik tenkino tautos norus. Tie, kurie jį gerai pažinojo, ypač bijojo jo valdžiotroškos. Gal jis paslapčia pats geidžia tapti karaliumi? Būdamas karalienės mylimasis, jis pernelyg arti sosto. Kaip tik todėl daugelis nesiryžo nuvainikuoti Edvardo II, žinodami, juo tuo atveju visa valdžia atitektų Mortimeriui. Štai dėl ko ginčijosi žmonės prie aliejinių lempų ir žvakių, prie alavinių puodelių, tolydžio pripildomų alaus; ir žmonės ėjo gulti nuovargio palaužti, bet nieko nenutarę.

Tą naktį visa valdžia priklausė Anglijos tautai, tačiau ji, neišmanydama, kaip pasielgti, nesugebėjo nuspręsti, kam patikėti valdžią.

Istorija staigiai pažengė į priekį. Svarstomi klausimai, ir tai jau savaime reiškė, jog radosi nauji principai. Tauta nepamiršta tokių precedentų, niekada nepamirš nė Parlamentas tų galių, kurias turėjo tomis dienomis. Tauta niekada nepamiršta, jog kartą per Parlamentą ji pati buvo savo likimo šeimininkė.

Tad rytojaus dieną, kai monsenjoras Orletonas, paėmęs jaunąjį sosto įpėdinį Edvardą už rankos, pristatė jį Parlamentui, vėlei susirinkusiam Vestminsteryje, salėje ilgai netilo ovacijos.

– Mes jo norime, mes jo norime!

Londono, Jorko ir dar du vyskupai protestavo, kaip argumentą pateikdami teisinius ištikimybės priesaikos nuostatus ir vainikavimo šventumą. Bet vyskupas Reinoldsas, kuriam Edvardas II pabėgdamas buvo patikėjęs valdžią, norėdamas įrodyti nuoširdžiai perėjęs karalienės pusėn, sušuko:

– *Vox populi, vox Dei!**

Ir beveik pusvalandį lyg iš sakyklos rėžė pamokslą ta tema.

Tuomet Džonas Stretfordas, Vinčesterio vyskupas, surašė ir perskaitė šešis punktus, kuriais remiantis nuvainikuojamas Edvardas II Plantagenetas.

Primo, karalius nesugeba valdyti karalystės; viešpataudamas jis buvo pasidavęs netikusių patarėjų valiai.

Secundo, jis visą laiką skyrė gėdingiems darbams ir užsiėmimams, nederantiems karaliui, ir nesirūpino karalystės reikalais.

Tertio, jis prarado Škotiją, Airiją ir pusę Gijenos.

Quarto, jis nusikalto Bažnyčiai, įkalindamas jos tarnus.

---

* Tautos balsas – Dievo balsas! *(Lot.)*

Quinto, jis įkalino, ištrėmė, nuteisė gėdingai mirčiai daug savo kilmingų vasalų ir nusavino jų turtus.

Sexto, jis sužlugdė karalystę, yra nepataisomas ir nesugeba pasitaisyti.

Tuo metu Londono miestelėnai, sunerimę ir susipriešinę – argi jų vyskupas nestojo prieš nuvainikavimą? – susirinko Gild Hole. Juos daug sunkiau valdyti negu grafysčių atstovus. O jeigu jie pasipriešins Parlamento valiai? Rodžeris Mortimeris, neturėdamas jokių įgaliojimų, bet iš tikrųjų turėdamas neribotą valdžią, nuskubėjo į Gild Holą, padėkojo londoniečiams už jų paramą ir garantavo, jog jiems bus išsaugotos paprotinės miesto laisvės. Kieno vardu, kuo remdamasis davė jis tą garantiją? Paauglio, kuris dargi nėra karalius, kuris tik neseniai visų balsais paskirtas įpėdiniu. Mortimerio vardas, jo valdingumas darė įspūdį Londono miestelėnams. Jis jau buvo vadinamas lordu globėju. Kieno globėju? Sosto įpėdinio, karalienės, karalystės? Jis lordas globėjas, ir tiek. Istorijos iškeltas žmogus, į kurio rankas kiekvienas įduoda dalį savo galių, savo teisę vykdyti teisingumą.

Ir nelauktai įvyko netikėtas dalykas. Jaunasis sosto įpėdinis, jau laikomas karaliumi, išblyškęs jaunikaitis ilgomis blakstienomis, tylomis sekantis įvykių raidą ir, visų manymu, svajojantis tik apie ponią Pilypą de Eno, – Akvitanės kunigaikštis Edvardas staiga pareiškė motinai, lordui globėjui, monsenjorui Orletonui, lordams vyskupams, visiems aplink jį susibūrusiems didikams, kad jis niekad neims karūnos be savo tėvo sutikimo, be raštiško ir oficialaus jo atsisakymo nuo sosto.

Visų veidai sustingo iš nuostabos, nusviro rankos. Ką? Tiek dėta pastangų, ir viskas veltui? Kai kas įtarė karalienę. Ko gera, jinai bus slapčiomis paveikusi sūnų, pagauta netikėtai atgijusios meilės, kaip moterims kartais atsitinka? Gal ji susipyko su lordu globėju tą naktį, kai kiekvienas turėjo įsiklausyti į savo sąžinę?

Deja, ne, tas penkiolikmetis berniukas pats vienas suvokė, kokią svarbą turi jo valdžios teisėtumas. Jis nenorėjo atrodyti uzurpatoriumi nei gauti skeptro Parlamento valia, nes tasai užsimanęs gali bet kada jį atimti taip pat lengvai, kaip ir davė. Jis reikalavo savo pirmtako sutikimo. Ir ne todėl, kad mylėjo tėvą, anaiptol, jis turėjo apie jį savo nuomonę. Tačiau jis turėjo nuomonę ir apie kiekvieną žmogų.

Daugelį metų jis matė tiek niekšybių ir todėl iš mažens išmoko vertinti žmonių poelgius. Jis žinojo, jog žmogus negali būti visiškai kaltas arba visiškai nekaltas. Aišku, tėvas skriaudė motiną, užtraukė jai nešlovę, apiplėšė ją; tačiau kokį pavyzdį rodo motina, dabar mylėdamasi su lordu Mortimeriu? Nejau ir ponia Pilypa ims taip elgtis, jei kada nors jis kuo nors jai nusikals? Argi tie baronai, tie vyskupai, nūnai taip įniršę ant karaliaus Edvardo, nevaldė kartu su karaliumi? Norfolkas, Kentas, jauni jo dėdės, ėjo jiems patikėtas pareigas; Vinčesterio ir Linkolno vyskupai vedė derybas karaliaus Edvardo vardu. Dispenseriai negalėjo visur spėti, ir netgi jeigu jie ir įsakinėjo, tai patys nevykdė savo įsakymų! Ar atsirado tokių drąsuolių, kurie išdrįso nepaklusti? Pusbrolis Lankasteris Kreivakaklis, taip, tas buvo narsus vyras, ir lordas Mortimeris – jis atpirko savo maištą, ilgai kalėdamas Taueryje. Tačiau, be tų dviejų, kiek daug atsirado atsivertėlių, kurie stengiasi pasinaudoti proga ir savo kaltę suversti valdovui!

Bet kuris kitas princas, juo dėtas, būtų apsvaigęs, jeigu, tokio amžiaus būdamas, būtų pamatęs, kad jam siūloma viena garbingiausių karūnų pasaulyje, ir dar nešama jam tiekos rankų. Jis kilstelėjo ilgas blakstienas, įdėmiai apsižvalgė aplink, kiek nukaito dėl savo drąsos, bet atkakliai laikėsi žodžio. Tada monsenjoras Orletonas pasišaukė Vinčesterio ir Linkolno vyskupus, didįjį kamerherą Viljamą Blantą, įsakė paimti iš Tauerio iždinės ten saugomus karūną ir skeptrą, sudėti juos į skrynią, užkelti ant mulo ir pats, susikrovęs tai ceremonijai deramus drabužius, iškeliavo į Kenilvortą išgauti iš karaliaus atsisakymo nuo sosto.

V

Kenilvortas

Išorinės sienos, juosiančios didelę kalvą, supo aptvertus sodus, lankas, arklides ir tvartus, kalvę, kluonus ir kepyklas, malūną, vandens saugyklas, tarnų būstus ir kareivines – ištisą kaimą, beveik didesnį už tą, kurio čerpėmis dengti nameliai glaudėsi prie kits kito. Atrodė, kad ten, už mūrų, tose trobelėse, gyvena visai kita žmonių giminė nei grėsmingoje tvirtovėje, raudonomis sienomis remiančioje žiemos dangų.

Kenilvortas buvo pastatytas iš sukepusio kraujo spalvos akmenų. Tai buvo viena iš tų legendinių pilių, pastatytų netrukus po Nukariavimo, kai saujelė normandų, Vilhelmo bendražygių, turėjo įkvėpti žmonėms baimę tomis didelėmis pilimis, stūksančiomis ant kalvų.

Kenilvorto *keep**, arba donžonas, kaip jį vadina prancūzai, neturėdami geresnio pavadinimo, nes tokių statinių Prancūzijoje išvis nebuvo ar jau nebebuvo, – taigi *keep* buvo ketvirtainis, svaiginamo aukščio bokštas, Rytų keliautojams primenantis Egipto šventovių pilonus.

---

* Bokštas (*angl.*).

To titaniško statinio proporcijos buvo tokios, kad pačiose sienose per visą jų storį buvo įrengti erdvūs kambariai. Tačiau įeiti į tą bokštą galėjai tik siaurais laiptais, kuriuose vargais negalais prasilenkdavo du žmonės; raudonos jų pakopos vedė į antrą aukštą, kur prie durų su nuleidžiamomis geležinėmis grotomis stovėdavo sargyba. Bokšto vidiniame kieme, po atviru dangumi, buvo sodas, tiesą pasakius, kvadratinė šešiasdešimties pėdų ilgio veja.

Nebuvo karinių statinių, geriau pritaikytų ilgai apgulai išlaikyti. Jei priešui pavyktų paimti pirmąjį apvadą, įgula galėtų pasislėpti pačioje pilyje, apsuptoje griovių; o jei priešui pavyktų prasiveržti ir pro antrąjį apvadą, tuomet, palikus gyvenamuosius kambarius, didelę menę, virtuves, didikų miegamuosius, koplyčią, buvo galima įsitvirtinti storose kampinio bokšto sienose ir žaliajame kieme, kur buvo šuliniai.

Kenilvorte gyveno įkalintas karalius. Jis gerai pažinojo tvirtovę, anksčiau priklausiusią Tomui Lankasteriui, maištingųjų baronų vadui. Nukirtus Tomui galvą, Edvardas nusavino pilį ir praleido joje tūkstantis trys šimtai dvidešimt trečių metų žiemą, o kitais metais atidavė ją Henrikui Kreivakakliui drauge su visomis kitomis Lankasterio valdomis.

Henrikas III, Edvardo senelis, kadaise ištisą pusmetį laikė apgulęs Kenilvortą, norėdamas jį atsiimti iš savo svainio sūnaus Simono de Monforo; ir įveikė jį ne kariuomenė, bet badas, maras ir baimė būti atskirtam nuo Bažnyčios.

Edvardo I karaliavimo pradžioje pirmojo Lankasterio grafo vardu tvirtovę valdė Čirko lordas Rodžeris Mortimeris, neseniai miręs Tauerio kalėjime, ir joje rengdavo garsiuosius turnyrus. Edvardas negalėjo susitaikyti su tuo, jog vienas išorinio apvado bokštas buvo pavadintas Mortimerio vardu! Kaip koks pasityčiojimas ir iššūkis rytą vakarą jis dunksojo karaliui Edvardui prieš akis.

Šis kraštas žadino karaliui Edvardui II ir kitokius prisiminimus. Už keturių mylių į pietus, Voriko pilyje, kurios baltas bokštas buvo matomas iš raudono Kenilvorto bokšto, baronai nužudė Gavestoną, jo pirmąjį numylėtinį. Galimas daiktas, netoliese esanti pilis nukreipė karaliaus mintis kita linkme. Edvardas tarytum visiškai pamiršo Hju Dispenserį, bet užtat kaip apsėstas įniko be galo pasakoti Henrikui Lankasteriui, savo sargybiniui, apie Pjerą de Gavestoną.

Edvardas ir jo pusbrolis Kreivakaklis dar niekada negyveno taip ilgai drauge ir tokioje vienatvėje. Niekada Edvardas nebuvo patikėjęs tiek paslapčių savo vyresniajam giminaičiui. Kartais jam ūmiai nušvisdavo protas, jis imdavo negailestingai save smerkti, nepaprastai nustebindamas ir sujaudindamas Lankasterį. Lankasteris pradėjo suprasti kai kuriuos dalykus, kurie anglams atrodė nesuprantami.

Edvardo žodžiais tariant, Gavestonas buvo kaltas, kad jis nuėjo kreivais gyvenimo keliais. Ar bent jau pastūmėjo jį eiti tuo keliu.

– Jis mane karštai mylėjo, – kalbėjo belaisvis karalius, – be to, būdamas toks jaunas, aš tikėjau visais ir nesipriešinau tokiai nuostabiai meilei.

Ir netgi dabar jis negalėjo ištverti nesusigraudinęs, prisimindamas tą žavųjį Gaskonės riterį, atėjusį iš prastuomenės, „naktinį drugelį“, pasak baronų, – nepaisydamas kilmingiausiųjų karalystės didikų prieštaravimo, Edvardas padarė jį Kornvalio grafu.

– Jis labai norėjo to titulo! – sušuko Edvardas.

O koks akiplėša buvo tas Pjeras ir kaip Edvardas žavėjosi jo akiplėšiškumu! Net karalius negalėjo taip elgtis su savo kilmingaisiais baronais, kaip elgėsi jo numylėtinis!

– Ar prisimeni, Kreivakakli, kad Glosterio grafą jis vadino benkartu? Ir kaip jis šaukdavo Voriko grafui: „Dumk iš čia, šunsnuki!“

– O kaip jis įžeidė mano brolį, pavadinęs jį raguotu! Tomas niekad negalėjo jam atleisti, nes tai buvo teisybė.

Pjeras nieko nebijojo, vogė karalienės brangenybes ir niekam nešykštėjo įžeidimų, kaip kiti kad nešykšti išmaldos, nes buvo tikras, kad karalius jį myli! Iš tiesų negirdėtas įžūlumas. Ir, be to, visko prisigalvodavo, pramogos dėlei liepdavo savo pažams nusirengti plikai, apsikarstyti perlų vėriniais, nusidažyti lūpas, duodavo po lapuotą šakelę pilvui prisidengti, ir tuomet surengdavo jų medžioklę miške. Mėgdavo šlaistytis po blogos šlovės namus Londono uoste, kur susiremdavo su krovikais, nes buvo stiprus žaliūkas! Ak, kokią gražią jaunystę jis padovanojo karaliui!

– Tikėjausi, kad toks bus ir Hju, bet, man regis, jis nebuvo toks, veikiau aš pats jį tokį įsivaizdavau. Matai, Kreivakakli, Hju tuo ir skyrėsi nuo Pjero, kad buvo kilęs iš tikros kilmingų baronų giminės ir niekad to nepamiršdavo. Bet jei aš niekada nebūčiau susitikęs Pjero, tikrai būčiau buvęs visiškai kitoks karalius.

Be galo ilgais žiemos vakarais, jiemdviem bežaidžiant šachmatais, Henrikas Kreivakaklis, krestelėdamas ant dešiniojo peties nutįsusius plaukus, klausydavosi, kaip išpažįsta savo nuodėmes karalius, ūmiai pasenęs nuo likimo permainų, savo galybės žlugimo ir kalėjimo, raumeningas jo kūnas atrodė suglebęs, o veidas – paburkęs, ypač paakiai. Ir vis dėlto Edvardas dar buvo toks pat žavus kaip anksčiau. Jis geidė meilės, ir tai buvo jo gyvenimo nelaimė! Kaip gaila, kad taip neprotingai išnaudojo savo meilę, ieškodamas paramos ir paguodos niekingų žmonių širdyse!

Kreivakaklis bergždžiai stengėsi įtikinti Edvardą stoti prieš Parlamentą. Tas silpnavalis karalius sugebėjo parodyti savo tvirtybę tik priešindamasis.

– Aš puikiai žinau, kad jau praradau sostą, Henrikai, – sakė jis, – bet niekada jo neatsižadėsiu.

* * *

Nešami ant pagalvėlės, Anglijos karūna ir skeptras iš lėto, laiptelis po laiptelio, kilo aukštyn siaurais Kenilvorto bokšto laiptais. Už jų prieblandoje siūbavo mitros ir žėrėjo pastoralų brangakmeniai. Pasikėlę virš blauzdų auksu siuvinėtas mantijas, trys vyskupai kopė į bokštą.

Erdvios menės gale, tarp dviejų kolonų, remiančių aukštas strėlines arkas nelyginant katedroje, krėsle, panašiame į sostą, nes kitokio nebuvo, sėdėjo karalius ir laukė rankomis susiėmęs galvą, visas sugniužęs. Viskas aplink buvo neregėtų proporcijų. Blausi sausio šviesa vos vos smelkėsi pro aukštus ir labai siaurus langus, – atrodė, jog leidžiasi vakaras.

Lankasterio grafas, nulenkęs galvą, stovėjo šalia savo pusbrolio drauge su trim tarnais, kurie netgi nepriklausė valdovo dvarui. Raudonos sienos, raudonos kolonos, raudonos arkos atrodė lyg kraupus fonas, kuriame lemta įvykti Anglijos karaliaus atsižadėjimo nuo sosto scenai.

Pamatęs, kaip pro atviras dvivėres duris vyskupai neša karūną ir skeptrą, panašiai kaip atnešė juos prieš dvidešimt metų į skliautuotą Vestminsterio abatijos menę, Edvardas atsitiesė krėsle, ir jo smakras suvirpėjo. Jis nukreipė akis į pusbrolį Lankasterį, tarsi melsdamas pagalbos, tačiau Kreivakaklis nusuko žvilgsnį į šalį – toks nepakeliamas buvo tas bežadis maldavimas.

Paskui prie valdovo priėjo Orletonas, tas pats Orletonas, kuris, per pastarąsias savaites pasirodydamas Edvardui, kiekvienąsyk atima dalį jo valdžios. Karalius pažvelgė į kitus vyskupus ir didįjį kamerherą, tada, sukaupęs jėgas, oriai paklausė:

– Ką pageidaujate man pasakyti, milordai?

Tačiau išblyškusios lūpos po šviesiais ūsais vos krutėjo, tardamos tuos žodžius.

Vinčesterio vyskupas perskaitė raštą, kuriame Parlamentas reikalavo, kad valdovas pasirašytų atsižadėjimą nuo sosto ir atleistų vasalus nuo jam duotos ištikimybės priesaikos, pripažintų sūnų Anglijos karaliumi ir atiduotų pasiuntiniams tradicinius karaliaus valdžios simbolius.

Vinčesterio vyskupui baigus skaityti, Edvardas ilgokai tylėjo. Visas jo dėmesys tarytum buvo sukauptas į karūną. Jis kentėjo, ir tas skausmas buvo toks akivaizdus, taip aiškiai atsispindėjo veide, jog visi suprato, apie ką jis galvoja. Vis dėlto jis tarė:

– Karūna jūsų rankose, milordai, ir aš priklausau nuo jūsų malonės. Darykite, ką norite, tačiau mano sutikimo jūs negausite.

Tuomet, žengęs žingsnį į priekį, Adamas Orletonas pareiškė:

– Jūsų didenybe Edvardai, Anglija nebenori, kad jūs būtumėte karalius, o Parlamentas pasiuntė mus pareikšti jums šį sprendimą. Parlamentas sutinka, kad karaliumi taptų jūsų vyriausiasis sūnus Edvardas, Akvitanės kunigaikštis, kurį aš jam pristačiau, tačiau jūsų sūnus sutinka priimti karūną tik su jūsų pritarimu. Jei jūs ir toliau spirsitės, tauta turės pasirinkimo laisvę ir galės iš karalystės didikų išsirinkti valdovu tą, kuris jai labiausiai tiks, tačiau tada tas karalius galėtų būti ir ne iš jūsų dinastijos. Jūs pernelyg sujaukėte valstybės gyvenimą; po daugybės jūsų veiksmų, pakenkusių karalystei, dabar tai būtų vienintelis veiksmas, galintis grąžinti jai taiką ir ramybę.

Edvardo akys vėl nukrypo į Lankasterį. Nerimo apimtas, karalius vis dėlto suprato įspėjimą, slypintį vyskupo žodžiuose. Jei Edvardas nesutiks atsisakyti sosto, Parlamentas, ieškodamas kito karaliaus, ko gera, pasirinks maištininkų vadą Rodžerį Mortimerį, kuris ir šiaip jau valdo karalienės širdį. Karaliaus veidas pasidarė gelsvas kaip vaškas, persimainė, smakras ėmė dar labiau virpėti, nosis pasmailėjo.

– Monsenjoras Orletonas teisybę sako, – tarė Kreivakaklis, – jūs privalote atsisakyti sosto, pusbroli, kad Anglijoje vėl įsivyrautų taika ir toliau karaliautų Plantagenetai.

Tada visi pamatė, jog Edvardas, negalėdamas ištarti nė žodžio, ženklu įsakė atnešti karūną ir nulenkė galvą lyg norėdamas, kad jį apvainikuotų paskutinį kartą.

Vyskupai susižvalgė nežinodami, ką daryti nei kaip elgtis tokiomis aplinkybėmis, neturėjusiomis precendentų karalių ritualų istorijoje. Tačiau karaliaus galva vis labiau linko, kol visai nusviro ant kelių.

– Jis miršta! – staiga sušuko arkidiakonas Čendas, laikydamas pagalvėlę su skeptru ir karūna.

Kreivakaklis ir Orletonas puolė prie nualpusio karaliaus ir pačiupo tuo metu, kai jis buvo kakta beatsitrenkiąs į akmeninėmis plokštėmis išklotą aslą.

Jiedu pasodino karalių į krėslą, paplekšnojo per skruostus, davė pauostyti acto. Pagaliau jis giliai atsikvėpė, atsimerkė, apsidairė ir staiga pratrūko raudoti. Jį apleido ta paslaptingoji galia, kurią karaliams suteikia patepimas ir pašventinimas, galia, turinti padėti lemtingą akimirką. Atrodė, kad jis staiga neteko visų karaliaus galių ir vėl tapo paprastu mirtinguoju.

Jis prakalbo rydamas ašaras:

– Aš žinau, milordai, aš žinau, kad pats esu kaltas dėl savo nelaimės ir kad privalau susitaikyti su likimu ir kentėti. Bet man be galo skaudu, kad manęs taip neapkenčia tauta, kurią aš visada mylėjau. Aš įžeidinėjau jus, nepadariau gerų darbų. Jūs gerai darote, milordai, labai gerai darote, gerai, kad esate ištikimi mano vyriausiajam sūnui, kad visad jį mylėjote ir geidžiate jo savo karaliumi. Tad aš sutinku patenkinti jūsų norus. Aš atsisakau visų savo teisių į karalystę jūsų akivaizdoje; aš atleidžiu visus savo vasalus nuo ištikimybės priesaikos, kurią jie man yra davę, ir prašau, kad jie man dovanotų. Prieikite...

Ir vėl ženklu paliepė atnešti valdžios simbolius. Jis nutvėrė skeptrą, ir jo ranka bejėgiškai nusviro, tarsi jis būtų pamiršęs skeptro svorį. Paduodamas skeptrą Vinčesterio vyskupui, jis tarė:

– Atleiskite, milorde, atleiskite, kad buvau jus įžeidęs.

Jis ištiesė savo ilgas baltas rankas prie pagalvėlės, pakėlė karūną ir pabučiavo, kaip bučiuojama patena; paskui, paduodamas ją Adamui Orletonui, tarė:

– Imkite ją, milorde, ir uždėkite mano sūnui ant galvos. Ir atleiskite už visą blogį ir neteisybę, ką esu jums padaręs. Teatleidžia man mano tauta nelaimės valandą. Melskitės, milordai, už mane, nes dabar jau esu niekas.

Visus pritrenkė tie kilnūs žodžiai. Edvardas ėmė elgtis kaip karalius tik tada, kai neteko karaliaus vainiko.

Tuomet seras Viljamas Blantas, didysis kamerheras, lūkuriavęs kolonų šešėlyje, žengė į priekį, atsistojo tarp karaliaus Edvardo II ir vyskupų ir sulaužė, įrėmęs į kelį, savo raižytą lazdą, pareigų ženklą, – taip būtų padaręs, jei būtų pasibaigęs viešpatavimas ir karaliaus kūnas būtų gulėjęs kape.

VI

Puodų karas

„Kadangi jo didenybė Edvardas, buvęs Anglijos karalius, savo valia ir visuotiniu patarimu, ir prelatų, grafų, baronų ir kitų bajorų, ir visos karalystės bendrijos pritarimu, atsisakė karaliaus sosto ir sutiko, ir norėjo, kad tosios karalystės valdymas atitektų jo didenybei Edvardui, jo vyriausiajam sūnui ir įpėdiniui, ir kad tasai valdytų ir būtų vainikuotas karaliumi – dėlei to visi didikai davė jam ištikimybės priesaiką,– mes skelbiame ir garsiname mūsų senjoro jo didenybės Edvardo sūnaus taiką ir įsakome jo vardu visiems, kad niekas neprivalo pažeisti mūsų senjoro karaliaus taikos, nes jis yra pasiryžęs ginti kiekvieno ir visų tosios karalystės žmonių – ir mažų, ir didelių – teises. Ir jei kas nors reikalaus ko nors iš kito žmogaus, privalo daryti tai pagal įstatymą, nevartodamas jėgos ar kitokio smurto.“

Tas kreipimasis buvo perskaitytas tūkstantis trys šimtai dvidešimt septintų metų sausio dvidešimt ketvirtą dieną Anglijos Parlamente, ir nedelsiant buvo sudaryta karalienės vadovaujama dvylikos asmenų Regentystės taryba, į kurią, be Kento, Norfolko ir Lankasterio grafų, maršalo sero Tomo Veiko, įėjo ir visų įtakingiausias didžiūnas Rodžeris Mortimeris, Vigmoro baronas.

Sekmadienį, vasario pirmąją, Vestminsteryje įvyko Edvardo III vainikavimas. Dar iš vakaro Henrikas Kreivakaklis įšventino į riterius jaunąjį karalių ir tuo pačiu žygiu tris vyresniuosius Rodžerio Mortimerio sūnus.

Dalyvavo ir ledi Žana Mortimer, atgavusi laisvę ir turtus, bet netekusi vyro meilės. Ji nedrįso pakelti akių į karalienę, o karalienė nedrįso žvilgtelėti jos pusėn. Ledi Žana negalėjo susitaikyti su mintimi, kad ją išdavė mylimiausi žmonės, kuriems ji ištikimai tarnavo. Argi tokio atlygio ji nusipelnė už penkiolikos metų ištikimybę karalienei Izabelei, už draugystę ir drauge patirtus pavojus? Argi taip liūdnai turėjo baigtis dvidešimt treji santuokos metai su Mortimeriu, kuriam ji pagimdė vienuolika vaikų? Po to didelio sukrėtimo, apvertusio karalystės likimą ir suteikusio aukščiausią valdžią jos vyrui, ledi Žana, visada tokia nuoširdi ir atsidavusi, atsidūrė tarp nugalėtųjų. Ir vis dėlto ji atleido jiems ir oriai pasišalino, nes tik tais dviem žmonėmis labiausiai žavėjosi ir suprato, kad tiedu žmonės pamilo vienas kitą neišvengiama meile, kai tik lemtis juos suvedė.

Po vainikavimo miniai buvo leista įsiveržti į Londono vyskupystę ir susidoroti su buvusiuoju kancleriu Robertu Baldoku, o mesiras Žanas de Eno po savaitės gavo tūkstančio svarų sterlingų rentą, mokamą iš muito mokesčių, Londono uoste surenkamų už vilnas ir odas.

Mesiras Žanas de Eno mielai būtų dar paviešėjęs Anglijos karaliaus dvare. Bet jis buvo pažadėjęs nuvykti į didelį turnyrą Kondė prie Šeldės, kur turėjo suvažiuoti visas pulkas princų, taipgi Bohemijos karalius. Ten laukė kovos su ietimis, paradai, gražios damos, suvažiavusios iš visos Europos pažiūrėti, kaip rungiasi gražiausi riteriai, paflirtuoti, pašokti, pasimėgauti šventėmis ir vaidinimais. Mesiras Žanas de Eno negalėjo praleisti tokios progos pasipuikuoti plunksnomis papuoštu šalmu smėlėtose grumtynių aikštėse. Jis sutiko vestis penkiolika anglų riterių, panūdusių dalyvauti turnyre.

Kovo mėnesį galiausiai buvo pasirašyta sutartis su Prancūzija dėl Akvitanės, didžiai nenaudinga Anglijai. Tačiau argi Mortimeris galėjo Edvardo III vardu atsisakyti tų sutarties sąlygų, dėl kurių anksčiau pats dėrėjosi, primygtinai primesdamas jas

Edvardui II? Tai buvo blogo valdymo palikimas, ir jį reikėjo apmokėti. Be kita ko, Mortimeriui nelabai rūpėjo Gijena, kur jis neturėjo valdų, dabar, kaip ir prieš kalėjimą, jam rūpėjo Velso kraštas ir Velso Markos.

Pasiuntiniai, atvykę į Paryžių ratifikuoti sutarties, rado karalių Karolį IV labai nuliūdusį ir susikrimtusį – lapkričio mėnesį Žanai d’Evrė gimė mergaitė, nors jis taip laukė berniuko, bet ir ji mirė po dviejų mėnesių.

Gyvenimas Anglijos Karalystėje jau buvo beveik beįeinąs į vėžes, tačiau senasis Škotijos karalius Robertas Briusas, pridaręs nemažai nemalonumų Edvardui II, nors jau įtrenkęs į metus ir, be to, sergantis raupsais, apie balandžio pirmąją, iki Velykų likus dvylikai dienų, paskelbė karą jaunajam Edvardui III ir pareiškė ketinąs pulti jo šalį.

Pirmiausia Rodžeriui Mortimeriui šovė į galvą mintis perkelti nuvainikuotąjį karalių Edvardą II į kitą buveinę. To reikalavo atsargumas. Iš tikrųjų Henrikas Lankasteris su savo pulkais buvo reikalingas kariuomenei, be to, pasak pranešimų iš Kenilvorto, Lankasteris, regis, pernelyg švelniai elgėsi su kaliniu, susilpnino apsaugą ir leido buvusiam karaliui užmegzti ryšius su išoriniu pasauliu. Ne visi Dispenserių šalininkai buvo nubausti mirtimi: štai kad ir Vorino grafas, laimingesnis už savo svainį Erendlio grafą, sugebėjo pasprukti. Kai kurie slapstėsi savo pilyse arba draugų valdose laukdami, kol praeis audra; kiti gyveno tremtyje, pabėgę iš karalystės. Galimas daiktas, senasis Škotijos karalius paskelbė karą jų sukurstytas.

Kita vertus, didis tautos džiugesys po išsivadavimo pradėjo greitai slūgti. Po pusės metų valdymo Rodžeris Mortimeris buvo jau nebe taip mylimas, nebe taip godojamas, nes kaip ir anksčiau reikėjo mokėti mokesčius, o nemokančiuosius sodino į kalėjimą. Valdančiuosiuose sluoksniuose pradėta prikaišioti Mortimeriui dėl itin griežtų priemonių, tolydžio griežtėjančių, ir dėl jo didžių siekių, kurių jis nė neketino slėpti. Jis atgavo visus turtus, Erendlio grafo užgrobtus, prisidūrė Glemorgeno Grafystę ir didumą Hju Jaunesniojo valdų. Trys jo žentai – Mortimeris turėjo tris ištekėjusias dukteris – lordas Berklis, Čarltono grafas ir Voriko grafas taip pat stengėsi plėsti savo žemes. Susigrąžinęs Velso Didžiojo teisėjo pareigas, kurios anksčiau priklausė jo dėdei Čirko lordui, ir prisijungęs dėdės žemes, Mortimeris svajojo sukurti Markų Grafystę, o tai būtų beveik nepriklausoma pasakiška kunigaikštystė karalystės vakaruose.

Be kita ko, jis jau spėjo susipykti su Adamu Orletonu, nes tas, išsiųstas į Avinjoną kuo greičiau gauti leidimo jaunojo karaliaus jungtuvėms, stengėsi išsirūpinti iš popiežiaus laisvą Vusterio vyskupo vietą. Mortimeris įsižeidė, kad Orletonas neatsiklausė jo sutikimo, ir pasipriešino jo planams. Ne kitaip su Orletonu andai elgėsi ir Edvardas II, keršydamas už Heriferdo apgulą.

Žavėjimasis karaliene taip pat nuslūgo.

Ir štai vėl grėsė karas, dar vienas karas su Škotija. Vadinasi, niekas nepasikeitė. Per daug buvo dėta vilčių, kad jos išsipildytų. Jei prasidėtų bruzdėjimas kariuomenėje arba būtų surengtas sąmokslas Edvardui II išvaduoti, škotai tuojau pat sudarytų sąjungą su Dispenserio senąja partija ir turėtų palankų sau karalių, kuris vėl kaipmat sėstų į sostą ir mielai atiduotų jiems šiaurines provincijas, atsimokėdamas už laisvę ir atgautą valdžią.

Balandžio ketvirtosios naktį buvęs karalius buvo prikeltas iš miego ir paprašytas kuo skubiausiai apsirengti. Prieš Edvardą stovėjo dramblotas prakaulus riteris ilgais pageltusiais dantimis, tamsiais šiurkščiais plaukais, užkritusiais ant ausų, žodžiu, be galo panašus į arklį.

– Kur tu nori mane nugabenti, Meltrevezai? – siaubo perimtas, paklausė Edvardas, atpažinęs keršto ištroškusį baroną, kurį kitados buvo apiplėšęs ir ištrėmęs, dabar ketinantį jį nužudyti.

– Aš ketinu tave nugabenti, Plantagenetai, ten, kur tau bus saugiau; o kad būtų visiškai saugu, tau nevalia žinoti, kur keliauji, nes, ko gera, tavo galva patikės tą paslaptį liežuviui.

Meltrevezas turėjo nurodymą lenktis miestų ir ilgai negaišti kelyje. Balandžio penktąją, visą kelią lėkęs risčia arba šuoliais ir tik vieną kartą sustojęs abatijoje netoli Glosterio, buvęs karalius atsidūrė Berklio pilyje, kur pakliuvo į Mortimerio žento rankas.

* * *

Anglijos pašauktinių kariuomenė, turėjusi telktis Niukastlyje Dangun Žengimo dieną, susirinko Jorko mieste per Sekmines. Ten persikėlė ir karalystės vyriausybė, ten posėdžiavo Parlamentas, kaip ir nuvainikuotojo karaliaus laikais, užpuolus Škotijai.

Neilgai trukus atskubėjo pagalbon pašauktas mesiras Žanas de Eno su savo riteriais. Tad atvyko seni pažįstami, raiti ant stiprių sarčių, dar neatvėsę po Kondė prie Šeldės didžių turnyrų – Linės, Engieno, Monso ir Saro senjorai, ir Gijomas de Bajelis, Persevalis de Semeri ir Sansas de Busua, ir Ulfaras de Gistelis, grumtynėse ietimis laimėję pergales Eno Grafystes vėliavoms, ir mesiras Tjeri de Valekuras, Rasas de Grezas, Žanas Pilastras ir trys broliai Harlebekai, atvykę su Brabanto vėliavomis, dar senjorai iš Flandrijos, Kambrezi, Artua, o drauge su jais ir Žiuljė markizo sūnus.

Žanui de Eno reikėjo nebent juos pašaukti, kai jie dar buvo Kondė. Iš karo į turnyrą, iš turnyro į karą! Ak, Dieve mano, kokia pramoga, koks taurus žygis!

Eno riterių grįžimo proga Jorke buvo didelė šventė. Jie apsistojo geriausiuose būstuose, linksminosi ir ūžavo puotose, kur stalai lūžo nuo žvėrienos ir paukštienos. Gaskonės ir Reino vynai srūte sruvo iš praimtų statinių.

Matydami, jog taip vaišinami svetimšaliai, be galo suirzo anglų lankininkai, kurių buvo per šešis tūkstančius, diduma jų – mirties bausme nubaustojo Erendlio grafo seni kareiviai.

Vieną vakarą kilo muštynės – kaip paprastai atsitinka per kariuomenės postovius – tarp anglų lankininkų ir vieno Brabanto riterio ginklanešių, kurie susikivirčijo lošdami kauliukais. Anglai, tik ir laukę dingsties, pasišaukė į pagalbą draugus; visi lankininkai puolė pamokyti tuos žemyno kareivas, o tie tuoj pat atsitraukė į savo stovyklą ir ten įsitvirtino. Puotaujantys riteriai, išgirdę triukšmą, išėjo į gatves, ir juos kaipmat užpuolė anglų lankininkai. Jie taip pat puolė slėptis į savo būstus, bet negalėjo patekti, nes saviškiai buvo užsibarikadavę. Ir štai Flandrijos bajorijos žiedas pasijuto be ginklų ir apginties! Tačiau tai buvo šaunūs vyrai. Mesirai Persevalis de Semeri, Fastras de Riu ir Sansas de Busua, pas račių apsiginklavę sunkiomis ąžuolinėmis ienomis, sustojo pasienyje ir trise išguldė apie šešiasdešimt Linkolno vyskupo lankininkų!

Tas nedidelis sąjungininkų kivirčas abiem pusėms atsiėjo daugiau kaip tris šimtus gyvybių.

Visiškai pamiršę karą su Škotija, šeši tūkstančiai lankininkų tik ir svajojo išžudyti Eno riterius. Mesiras Žanas de Eno, įsižeidęs, įsiutęs, ketino grįžti namo, tačiau jo stovyklą laikė apgulę lankininkai! Galiausiai, vieną kitą pakorus, viskas nurimo. Anglijos damos, lydinčios vyrus į žygį, meiliai šypsojosi Eno riteriams ir, braukdamos ašaras, melste meldė dar pabūti. Eno riteriai apsistojo per pusę mylios nuo kitos kariuomenės, ir taip visą mėnesį anglai gyveno su jais kaip šuo su kate.

Galų gale buvo duotas įsakymas išžygiuoti. Jaunasis karalius Edvardas III per pirmąjį savo karą jojo priešaky aštuonių tūkstančių šarvuotų riterių ir trisdešimties tūkstančių pėstininkų.

Deja, škotai nesirodė. Tie atšiaurūs žmonės kariavo be vežimų ir gurguolių. Greiti jų būriai vežiojosi tik po plokščią akmenį, pakabintą prie balno, ir maišelį miltų; jie mokėjo keletą dienų puikiausiai išsiversti: užmaišydavo tešlą su upelio vandeniu ir kepdavo papločius ant įkaitinto akmens. Škotai tyčiodavosi iš gremėzdiškos anglų kariuomenės: užpuldavo iš pasalų, susiremdavo ir tuojau pat atsitraukdavo, per upes persikeldami brastomis arba plaukte perplaukdami, įviliodavo priešą į raistus, tankius miškus, siaurus tarpeklius. Taip anglai klaidžiojo ant nuomonės nuo Taino upės iki Čevioto kalnų.

Vieną dieną, anglams žygiuojant per mišką, pasigirdo didelis triukšmas. Suskardėjo pavojaus signalas. Riteriai nuleido antveidžius ir, nieko nelaukdami, su ietimis rankose puolė į priekį, pasikabinę skydus ant kaklo, ir baisiausiai susigėdo išvydę būrį elnių, kurie bėgo pasibaidę šarvų žlegėjimo.

Vis sunkiau darėsi prasimanyti maisto. Kraštas buvo nederlingas, maisto atsargas atgabendavo pirkliai, bet plėšdavo koja primynę. Arkliams stigo avižų ir šieno. Galiausiai pratrūko lyti ir žliaugė be perstojo ištisą savaitę; balnai permirko, klampodami per purvynę, arkliai liko be pasagų, kariuomenė pakriko. Vakare riteriai turėdavo statytis lapines, kardais prisikirtę šakų. O škotų nebuvo nė kvapo!

Kariuomenės maršalas seras Tomas Veikas puolė į neviltį. Kento grafas beveik ilgėjosi Reolės: ten bent oras buvo gražus. Henrikui Kreivakakliui reumatas susuko sprandą. Mortimeris irzo, be paliovos jodinėdamas tarp kariuomenės ir Jorkšyro, kur buvo karalienė ir aukščiausieji valdžios pareigūnai. Kariuomenę apėmė neviltis, kurstanti nesantaiką, pasklido kalbos apie išdavystę.

Vieną dieną, kai pulkų vadai suirzę svarstė, kas nepadaryta ir ką reikėtų daryti, jaunasis karalius Edvardas III sukvietė kelis daugmaž savo amžiaus ginklanešius ir pažadėjo riterio titulą bei žemę su šimto livrų pajamomis tam, kuris aptiks Škotijos kariuomenę. Gal dvidešimt vaikinų nuo keturiolikos ir aštuoniolikos metų pasklido šniukštinėti po laukus. Pirmasis sugrįžo toks Tomas Roksbis; išvargęs, vos gaudydamas kvapą, sušuko:

– Jūsų didenybe Edvardai, škotai už keturių mylių nuo mūsų, viename kalne, jau visą savaitę trypčioja vietoje nežinodami, kur jūs esate, kaip ir jūs nežinote, kur jie yra!

Jaunasis Edvardas tučtuojau liepė pūsti ragus, žygiuoti į vietovę, vadinamą „baltąja smiltyne“, ir pulti škotus. Išgirdę tokį įsakymą, įžymieji turnyrų dalyviai apstulbo iš nuostabos. Tačiau Roberto Briuso kariai iš tolo išgirdo toli kalnuose žlegant geležinius šarvus. Anglų lankininkai ir Eno riteriai užjojo ant kalvų ir, kai jau buvo besileidžią žemyn, staiga pastebėjo visą škotų kariuomenę, išsirikiavusią mūšiui, su įtemptais lankais. Ir vieni, ir kiti žiūrėjo iš tolo, nedrįsdami susiremti, nes vietovė netiko riterių puolimui; taip jie žiūrėjo vieni į kitus dvidešimt dvi dienas!

Škotai, regis, nė neketino palikti patogių pozicijų, o riteriai nenorėjo kautis lauke, kur negalėjo išsiskleisti grandine; tad priešininkai stovėjo abipus kalvų ir laukė, kol kuri nors pusė pajudės iš vietos. Vyko tik nedideli susirėmimai, paprastai naktimis, ir tik tarp pėstininkų.

Didžiausią žygdarbį tame keistame kare, vykusiame tarp aštuoniasdešimtmečio raupsuoto senio ir penkiolikmečio karaliaus, atliko škotas Džekas Duglas, kuris mėnesėtą naktį su dviem šimtais savo klano raitelių užgriuvo anglų stovyklą, versdamas viską, kas pasitaikė kelyje, ir šaukdamas: „Duglas! Duglas!“ nukirto tris karaliaus palapinės virves ir pasitraukė. Po tos nakties anglų riteriai eidavo gulti apsišarvavę.

O paskui vieną rytą, apyaušriu, buvo sučiupti du škotų kariuomenės „slapukai“, du žvalgai, kurie, regis, iš tikrųjų troško įkliūti ir, atvesdinti pas Anglijos karalių, jam pasakė:

– Jūsų didenybe, ko jūs čia ieškote? Mūsų škotai sugrįžo į kalnus, o jo didenybė Robertas, mūsų karalius, įsakė jums pranešti, kad su jumis šiemet nekariaus, jeigu neimsite jo persekioti.

Bijodami pasalos, anglai atsargiai nužygiavo į priekį ir atsidūrė priešais keturis šimtus puodų mėsai virti, kuriuos škotai buvo sukabinę virtine ir palikę, kad neapsunkintų žygyje ir nežvangėtų traukiantis. Taip pat anglai aptiko penkis tūkstančius – ištisą kalną – senų neišdirbtos odos batų: prieš išžygiuodami škotai persiavė. Iš gyvųjų stovykloje buvo tik penki anglų belaisviai, pririšti nuogi prie mietų, vėzdais sulaužytomis kojomis.

Būtų buvusi gryna beprotybė persekioti škotus kalnuose, toje šalyje, kur keliai nepažįstami, gyventojai nusiteikę prieš anglus ir kas žingsnis išvargusios kariuomenės tykotų pasalos, o taip kariauti ji nebuvo išmokyta. Karalius paskelbė, jog žygis baigtas, kariuomenė, grįžusi į Jorką, išsiskirstė.

Mesiras Žanas de Eno paskaičiavo, kiek žirgų krito ir buvo suluošinta, ir pateikė sąskaitą keturiolikai tūkstančių livrų. Jaunasis karalius Edvardas neturėjo tiek pinigų iždе, juo labiau kad privalėjo išmokėti algas savo kariuomenei. Tada mesiras Žanas de Eno kaip paprastai kilniaširdiškai laidavo savo riteriams už savo būsimo giminaičio skolas.

Nė kiek nesidomėdamas karalystės šiaurine dalimi, vasaros pabaigoje Rodžeris Mortimeris sudarė taikos sutartį. Edvardas III turėjo atsisakyti siuzereniteto Škotijai ir pripažino Robertą Briusą tos šalies karaliumi, o su tuo Edvardas II niekada nebūtų sutikęs; be to, Deividas Briusas, Roberto sūnus, vedė Žaną, antrąją karalienės Izabelės dukterį.

Nejau dėl viso to buvo verta atimti valdžią iš buvusio karaliaus, dabar kalinamo Berklyje?

VII

Šiaudinė karūna

Rausva aušra gaisravo horizonte už Kostveldo kalvų.

– Tuoj patekės saulė, sere Džonai, – tarė Tomas Gvernis, vienas iš dviejų raitelių, risnojančių eskorto priešaky.

– Taip, saulė patekės, mano bičiuli, o iki tos vietos dar toloka, sere Tomai, – atsakė Džonas Meltrevezas, jojantis šalimais.

– Įdienojus žmonės gali atpažinti tą, kurį vežame, – tarė vėl pirmasis.

– Visai galimas daiktas, mano bičiuli, o kaip tik to mums reikėtų išvengti.

Jiedu kalbėjosi garsiai, pernelyg garsiai, kad girdėtų belaisvis, jojantis iš paskos.

Vakare seras Tomas Gvernis atjojo į Berklį, perlėkęs pusę Anglijos: iš Jorko atvežė naują Rodžerio Mortimerio potvarkį Džonui Meltrevezui dėl nuvainikuoto karaliaus saugojimo.

Gvernis nebuvo labai patrauklus: nosis trumpa ir priplota, apatiniai dantys ilgesni už viršutinius, oda rausva, strazdanota, apžėlusi rudais kaip kiaulės šeriais, pernelyg vešlūs, vario spalvos plaukai kyšojo kuokštais išlindę iš po šalmo.

Tomui Gverniui į pagalbą Mortimeris priskyrė Oglą, buvusį Tauerio barzdaskutį, įsakęs taip pat ir pasekti jį.

Sutemus, kai valstiečiai, pavalgę sriubos, ėjo gulti, nedidelis būrelis išjojo iš Berklio ir leidosi į pietus per ištuštėjusius laukus ir miegančius kaimus. Meltrevezas ir Gvernis jojo priešaky. Karalių supo dešimtis kareivių, kuriems vadovavo jaunesnysis karininkas, pavarde Tauverlis, galiūnas žema siaura kakta, menkos nuovokos, bet labai stiprus vyras. Tauverlis buvo paklusnus ir pravartus atlikti tokius darbus, kur reikėjo kuo mažiau galvoti. Eskorto gale jojo Oglas drauge su vienuoliu Viljamu, kuris nebuvo vienas sumaniausių vienuolyne. Bet jis galėjo praversti prireikus suteikti paskutinį patepimą.

Kiaurą naktį buvęs karalius veltui stengėsi įspėti, kur jis vežamas. Pagaliau išaušo rytas.

– Ką daryti, kad žmogaus niekas neatpažintų? – svarstė Meltrevezas.

– Reikia pakeisti išvaizdą, sere Džonai, nieko kita nepadarysi, – atsakė Gvernis.

– Reikėtų jį ištepti degutu arba suodžiais.

– Tada valstiečiai pagalvos, kad mes vežame maurą.

– Deja, neturime deguto.

– Galėtume jį nuskusti, – tarė Tomas Gvernis, šelmiškai pamerkdamas akį.

– Gerai sakai, mano bičiuli! Juoba kad čia pat turime barzdaskutį. Dievas mums padeda. Oglai, Oglai, čionai!.. Ar turi dubenėlį, skustuvus?

– Turiu, sere Džonai, – atsakė Oglas, prijojęs prie riterių.

– Tai sustokime čia, štai prie šio seklaus upeliūkščio.

Viskas buvo sutarta jau iš vakaro. Būrelis sustojo. Oglas ir Gvernis nušoko nuo žirgų. Gvernis buvo plačiapetis, trumpomis kreivomis kojomis. Šlaite ant žolės Oglas paklojo drobę, išdėliojo ant jos savo įrankius ir ėmė iš lėto galąsti skustuvą, nenuleisdamas akių nuo buvusio karaliaus.

– Ko iš manęs norite? Ką man darysite? – sunerimęs paklausė Edvardas.

– Norime, kad nuliptumei nuo savo ristūno, tavo prakilnybe, ir mes tau pagražinsime veidą, kad niekas tavęs neatpažintų. Va kaip sykis tau geras sostas, – tarė Tomas Gvernis, bato kulnu trypdamas kurmiarausį. – Na, sėskis!

Edvardas pakluso. Iš pradžių jis lyg ir nesiryžo sėstis, bet Gvernis taip jį pastūmė, kad jis nuvirto aukštielninkas, ir apsaugos kareiviai prapliupo juoktis.

– Ei jūs, stokit ratu, – tarė jiems Gvernis.

Kareiviai sustojo ratu, o galiūnas Tauverlis pritūpė už karaliaus, kad prireikus galėtų užgulti jo pečius.

Oglas pasisėmė ledinio vandens iš upeliūkščio.

– Gerai sudrėkink jam veidą, – tarė Gvernis.

Barzdaskutys šliūkštelėjo vandenį iš dubenėlio Edvardui į veidą.

Paskui ėmė grubiai gramdyti skruostus. Šviesių plaukų kuokštai krito į žolę.

Meltrevezas sėdėjo balne. Rankomis pasirėmęs į gugą, ant ausų nukarusiais plaukais, mėgaudamasis žiūrėjo, kaip darbuojasi barzdaskutys.

Vos pradėjus skusti, Edvardas sušuko:

– Man labai skauda! Ar negalėtumėte bent sudrėkinti šiltu vandeniu?

– Šiltu vandeniu? – sušuko Gvernis. – Atsirado mat lepūnėlis.

Ir Oglas, prikišęs savo apskritą balsvą fizionomiją prie karaliaus veido, sušvokštė jam į akis:

– O kai milordas Mortimeris buvo Taueryje, ar jam šildė vandenį skutimuisi?

Ir gramdė toliau, smagiai bruoždamas skustuvu. Kraujas sroveno veidu. Edvardas pravirko iš skausmo.

– Oho, žiūrėkit, koks apsukrus! – sušuko Meltrevezas. – Vis dėlto susiprato, kaip susidrėkinti skruostus šiltu vandenėliu!

– Plaukus irgi nuskusti, sere Tomai? – paklausė Oglas.

– Žinoma, žinoma, plaukus taip pat, – atsakė Gvernis.

Skustuvas nuvarė garbanas nuo kaktos iki pat sprando.

Po kokių dešimties minučių Oglas atkišo savo klientui alavinį veidroduką, ir buvęs Anglijos valdovas nustebęs išvydo savo tikrąjį veidą – vaikišką ir podraug senstelėjusį, siaurą ir pailgą pliką galvą. Barzdelė nebeslėpė ištįsusio smakro, bylojančio apie jo silpną charakterį. Edvardas pasijuto kaip nuluptas, juokingas, nelyginant nuskustas šuo.

– Aš savęs nebeatpažįstu, – tarė jis.

Vyrai aplink jį nusikvatojo.

– Labai gerai! – tarė Meltrevezas nuo žirgo. – Jei tu pats savęs nebepažįsti, tie, kurie, ko gera, tavęs ieško, juo labiau tavęs nepažins. Štai kas atsitinka, kai užsimanai pabėgti.

Kaip tik dėl to jis buvo perkeliamas į kitą vietą. Keli Velso senjorai, tokio Riso ap Grafido vadovaujami, susimokė išlaisvinti nuvainikuotą karalių, bet Mortimeris gavo žinią apie tą sąmokslą. Tuo pat metu Edvardas, pasinaudojęs Tomo Berklio neapdairumu, vieną dieną paspruko iš savo kalėjimo. Meltrevezas tučtuojau puolė jam iš paskos ir sučiupo vidury miško, – Edvardas dūmė kaip užvarytas elnias link upės. Buvęs karalius ketino nusigauti prie Severno žiočių, tikėdamasis ten rasti kokį laivą. Dabar Meltrevezas keršijo, bet po valandėlės jam pasidarė karšta.

– Stokis, tavo didenybe karaliau, ir sėsk galų gale į balną.

– Kur mes sustosime? – paklausė Edvardas.

– Ten, kur būsime tikri, kad nebegalėsi sutikti draugų. Ir galėsi sau ramiai miegoti. Pasitikėk mumis, mes tave saugosim.

* * *

Kelionė truko beveik visą savaitę. Naktį jojo, dieną ilsėjosi arba kokioje patikimoje pilaitėje, arba net kokioje pastogėje laukuose ar nuošalioje daržinėje. Penktos dienos rytą Edvardas išvydo milžinišką pilką tvirtovę, dunksančią ant kalvos. Vėjo gūsiai nešė gaivų, drėgną, sūrų jūros orą.

– Betgi čia Korfas! – tarė Edvardas. – Nejau čia mane vežate?

– Aišku, Korfas, – tarė Tomas Gvernis. – Regis, tu gerai pažįsti savo karalystės pilis.

Siaubo riksmas ištrūko iš Edvardo lūpų. Jo astrologas kadaise jam buvo pataręs niekada neapsistoti Korfe, nes toji viešnagė jam būsianti pragaištinga. Tad važinėdamas po Dorsetą ir Devonšyrą, Edvardas II kelis kartus buvo priartėjęs prie Korfo, bet užsukti atkakliai atsisakydavo.

Korfo pilis buvo senesnė, didesnė, kraupesnė negu Kenilvortas. Iš milžiniško jos bokšto vėrėsi vaizdas į visas apylinkių žemes, visą Perbeko pusiasalį. Kai kurie įtvirtinimai buvo pastatyti dar prieš normandų užkariavimą. Ja naudotasi kaip kalėjimu, pavyzdžiui, Jonas Bežemis prieš šimtą dvidešimt metų joje numarino badu dvidešimt du prancūzų riterius. Korfas atrodė tam tyčia pastatytas piktadarystėms daryti. Prietaringą šlovę pilis įgijo tada, kai joje buvo nužudytas penkiolikmetis karalius Edvardas, vadinamas Kankiniu, Saksų dinastijos Edvardas II, prieš tūkstantuosius metus.

Toji legenda apie žmogžudystę dar buvo gyva krašte. Edvardo Sakso, karaliaus Edgaro įpėdinio, nekentė pamotė karalienė Elfrida, antroji jo tėvo žmona. Kartą, kai jis grįžo iš medžioklės ir, troškulio kankinamas, prikėlė prie lūpų ragą su vynu, karalienė Elfrida įsmeigė jam durklą į nugarą. Staugdamas iš skausmo ir pentinais ragindamas arklį, jaunasis karalius nušuoliavo į mišką. Nusilpęs, plūsdamas krauju, jis nuslydo nuo balno, bet koja liko įstrigusi kilpoje, ir pasibaidęs arklys dar gerą galą vilko jį žeme, o jo galva trankėsi į medžius. Valstiečiai surado jo kūną pagal kruviną brydę žolėje ir paslapčia jį palaidojo. Prie jo kapo įvyko ne vienas stebuklas. Vėliau karalius Edvardas buvo paskelbtas šventuoju.

Tas pats vardas, Edvardas, irgi Antrasis, tik kitos dinastijos; tas sutapimas, juo baisesnis dėl astrologo pranašystės, kėlė šiurpą karaliui belaisviui. Nejau Korfe žus dar vienas Edvardas II?

– Į tą gražią tvirtovę privalai įžengti su karūna, mano kilnusis valdove, – tarė Meltrevezas. – Tauverli, atnešk šieno iš pievos!

Galiūnas atnešė glėbį šieno, ir Meltrevezas, nupynęs karūną, užmovė karaliui ant skustos galvos. Žolių stambai įsmigo į odą.

– O dabar jok ir nepyk, kad neturim trimitų!

Gilus griovys, tvirtovės siena, pakeliamasis tiltas tarp dviejų apskritų storų bokštų, status žalias šlaitas, dar vienas griovys, kiti vartai, kitos pakeliamosios grotos ir vėl žole apžėlę šlaitai: atsigręžęs galėjai pamatyti mažyčius kaimo trobesius, dengtus pilkomis akmeninėmis plokštėmis nelyginant čerpėmis. Kaip tokios mažos trobos gali išlaikyti tokius sunkius stogus?

– Jok! – suriko Meltrevezas, smogdamas kumščiu Edvardui per strėnas.

Šieno karūna susvyravo. Žirgai ėjo siaurais kreivais koridoriais, grįstais apskritais akmenimis, tarp milžiniškų klaikių mūrų, ant kurių sutūpę šalia vienas kito varnai, tartum juoda briauna ant pilkų akmenų sienos, žiūrėjo iš penkiasdešimties pėdų aukščio į apačioje slenkančią vorą.

Karalius Edvardas II neabejojo, kad jį netrukus nužudys. Tačiau nužudyti žmogų galima visaip.

Tomui Gverniui ir Džonui Meltrevezui buvo įsakyta ne nužudyti karalių, bet nuvaryti jį į kapus. Tad jie pasirinko lėtą mirtį. Buvęs valdovas dukart per dieną gaudavo šlykštaus ruginio srėbalo, o sargai, jam matant, prisikimšdavo visokiausių gardumynų. Ir vis dėlto kalinys kentė ir tą nesveiką maistą, ir patyčias, ir smūgius. Kad ir kaip keista, jis buvo nepaprastai tvirtas ir kūnu, ir dvasia. Kitas, juo dėtas, jau seniai būtų išsikraustęs iš proto, o jis tik dejavo. Tačiau netgi tas dejavimas bylojo, kad jis sveiko proto.

– Ar esu taip sunkiai nusidėjęs, kad nesu vertas nei gailesčio, nei paguodos? Ar jau nebeturite nei krikščioniško gailestingumo, nei gerumo? – kalbėjo jis savo kalintojams. – Jeigu aš nebesu valdovas, tai vis dėlto esu tėvas ir vyras. Nejau dar keliu baimę žmonai ir vaikams? Nejau jiems nepakanka to, ką iš manęs atėmė?

– Ko tu skundiesi, tavo didenybe karaliau, savo žmona? Argi ponia karalienė neatsiuntė tau gražiausių drabužių ir meilių laiškų, kuriuos tau skaitėme?

– Niekšai, niekšai, – tvirtino Edvardas, – jūs parodėte man tuos drabužius, bet jų neatidavėte, ir pūdote mane su tais bjauriais skarmalais. Nejaugi manote, kad aš nesuprantu, kodėl ta ragana man atsiuntė tuos laiškus? Ji nori turėti įrodymą, jog mane užjautė. Juk ji, ji ir tas piktadarys Mortimeris jums įsakė mane kankinti! Jeigu ne ji, jeigu ne tas išdavikas, esu tikras, vaikai atskubėtų manęs apkabinti!

– Karalienė tavo žmona ir tavo vaikai, – tarė Meltrevezas, – labai bijo žiauraus tavo būdo. Jie patyrė tiek tavo piktadarysčių ir neapykantos, kad vargu ar pageidautų tave aplankyti.

– Džiaukitės, niekšai, džiaukitės, – kalbėjo karalius. – Ateis laikas, ir jums bus atlyginta už tas kančias, kurias nuo jūsų patyriau.

Ir jis pravirkdavo susiėmęs rankomis skustą smakrą. Jis verkė, bet nė neketino mirti.

Gvernis ir Meltrevezas nuobodžiavo Korfe, nes viskas apkarsta, netgi malonumas kankinti karalių. Be to, Meltrevezas buvo palikęs žmoną Evą Berklyje pas svainį, kita vertus, Korfo apylinkėse pasklido gandai, jog pilyje kalinamas nuvainikuotasis karalius. Tuomet, davę žinią Mortimeriui, gavo įsakymą nugabenti Edvardą atgal į Berklį.

To paties eskorto lydimas, tik labiau sulysęs, truputį labiau sulinkęs, karalius Edvardas II vėl perėjo pro grotinius vartus, per pakeliamuosius tiltus, abu apvadus ir be galo lengvai atsiduso, jausdamasis lyg būtų išvaduotas. Jo astrologas sakė neteisybę.

VIII

„Bonum est“

Karalienė Izabelė jau gulėjo lovoje, jos dvi auksinės kasos dryksojo ant krūtinės. Rodžeris Mortimeris įėjo nepranešęs iš anksto, nes turėjo tokią privilegiją. Pamačiusi jo veidą, karalienė suprato, apie ką jis kalbės, teisingiau pasakius, apie ką vėl kalbės.

– Gavau žinių iš Berklio, – tarė jis dirbtinai ramiu ir atsainiu balsu.

Izabelė neatsakė.

Už praviro lango alsavo gaivi rugsėjo naktis. Priėjęs prie lango, Mortimeris atlapojo jį iki galo ir valandėlę žiūrėjo į Linkolno miestą, didelį ir tankiai apstatytą, kur ne kur tebešviečiantį žiburiais slėnyje priešais pilį. Linkolnas savo svarbumu buvo ketvirtasis karalystės miestas po Londono, Vinčesterio ir Jorko. Kaip tik čia prieš dešimt mėnesių buvo atsiųstas viena Hju Dispenserio Jaunesniojo kūno dalis. Karaliaus dvaras jame įsikūrė prieš savaitę, važiuodamas iš Jorko.

Izabelė žiūrėjo į plačius Mortimerio pečius ir garbanotus plaukus, į jo profilį priešais langą naktinio dangaus fone. Tą valandėlę ji jo nemylėjo.

– Jūsų vyras, regis, atkakliai laikosi gyvenimo, – vėl prakalbo Mortimeris atsigręždamas, – ir, kol jis gyvas, karalystė neturės ramybės. Velso pilyse rengiami sąmokslai jam išvaduoti. Dominikonai drįsta už jį melstis netgi pačiame Londone, o ten vėl gali atsinaujinti tie neramumai, kaip pamenate, vykę liepos mėnesį. Pats Edvardas nebepavojingas, aš sutinku su jumis, bet jis duoda dingstį mūsų priešams kelti galvą. Malonėkite pagaliau paklausyti mano patarimo ir duoti tą įsakymą, be kurio nebus saugu nei jums, nei jūsų sūnui.

Izabelė sunkiai atsiduso. Kodėl gi jis pats neįsako? Kodėl pats nenusprendžia, juk jis viską rikiuoja karalystėje!

– Mielasis Mortimeri, – ramiai tarė ji, – aš jau sakiau, kad iš manęs to įsakymo nesulauksite.

Rodžeris Mortimeris uždarė langą; jis nuogąstavo, kad gali nesusitvardyti.

– Betgi kodėl, patyrusi tiek kančių ir pavojų, dabar pati nesirūpinate savo saugumu? – sušuko jis.

Ji papurtė galvą.

– Aš negaliu. Kad ir grėstų didžiausi pavojai, bet aš nenoriu to daryti. Maldauju, Rodžeri, nesusitepkime rankų jo krauju.

Mortimeris šyptelėjo.

– Kodėl gi taip staiga imi gerbti savo priešų kraują? – atkirto jis. – Kai Erendlio grafo, Dispenserių, Baldoko kraujas liejosi miestų aikštėse, tu nenuleisdavai nuo jo akių. Kartais naktimis netgi man būdavo toks įspūdis, jog tau patinka žiūrėti, kaip liejasi kraujas. O jo, brangiausiojo didenybės, rankos ar ne labiau suteptos krauju nei mudviejų? Ar jis nebūtų mielai praliejęs mano kraujo ir tavojo, jei tik būtume suteikę jam tokią progą? Tas, kas bijo kraujo, Izabele, negali būti karaliumi nei karaliene; tokiems žmonėms geriau pasitraukti į kokį vienuolyną, apsivilkti vienuolio abitą ir atsisakyti meilės ir valdžios!

Jųdviejų žvilgsniai susidūrė. Titnago spalvos vyzdžiai piktai spindėjo po vešliais antakiais žvakių šviesoje; veidas su baltu randu ant lūpos atrodė žiaurus. Izabelė pirmoji nuleido akis.

– Prisimink, Mortimeri, kad kitados jis tau dovanojo gyvybę, – tarė ji. – Dabar jis turbūt mano, kad jei tada nebūtų klausęs baronų, vyskupų, o ir mano maldavimų ir būtų įsakęs nukirsti tau galvą, kaip Tomui Lankasteriui...

– Kurgi ne, kurgi ne, atsimenu ir kaip tik todėl nenorėčiau vieną gražią dieną gailėtis, kaip jis kad dabar gailisi. Man atrodo keista, kad tu šitaip jį užjauti ir atkakliai gini.

Jis nutilo.

– Vadinasi, tu jį tebemyli? – pridūrė jis. – Kitos priežasties nematau.

Ji gūžtelėjo pečiais.

– Štai kodėl tu toks! – tarė ji. – Trokšti dar vieno meilės įrodymo! Vadinasi, niekada neužges tavo pavydas? Ar negana tų įrodymų, kuriuos daviau prieš visą Prancūzijos Karalystę, prieš visą

Anglijos Karalystę ir netgi prieš sūnų, kad širdyje nepuoselėju meilės niekam kitam, tik tau vienam? Ką dar turėčiau padaryti?

– Tai, ko prašau, ir nieko daugiau. Bet aš matau, jog tu negali ryžtis. Matau, jog priesaika, kurią mudu davėme vienas kitam, priesaika, kuri turėjo mudu amžinai susieti ir įkvėpti tą patį siekį, buvo paprasčiausia apgaulė. Dabar aš matau, jog likimas mane suklaidino, paskatindamas pasitikėti tokia silpna būtybe!

Taip, jis pavydus, paprasčiausiai pavydus, ir tiek! Mortimeris kaip ir anksčiau pavyduliavo Izabelei, nors buvo visagalis regentas, dalijo pareigas ir postus, valdė jauną karalių, kaip sutuoktinis gyveno su karaliene, nesidrovėdamas baronų!.. „O gal jo teisybė?“ – staiga dingtelėjo karalienei. Juk pavydas tuo ir pavojingas, kad skatina žmogų, į kurį jis nukreiptas, ieškoti to pavydo priežasčių. Tuomet išaiškėja tam tikri jausmai, kurie anksčiau atrodė lyg neverti dėmesio... Kaip keista! Izabelė buvo įsitikinusi, jog neapkenčia Edvardo, kaip tik žmona gali neapkęsti vyro; ji galvojo apie jį su panieka, pasišlykštėjimu ir pagieža. Ir vis dėlto... Ir vis dėlto, prisimindama sumainytus žiedus, vainikavimą, motinystę, prisimindama ne jį, bet save, anų dienų Izabelę, prisimindama, kad tarėsi jį mylinti, dabar ji jautėsi bejėgė. Ji nesiryžo įsakyti nužudyti savo vaikų tėvą... „Ir jie dar vadina mane Prancūzijos Vilke!“ Šventasis niekada nebūna toks šventas, o žiauruolis toks žiaurus, kaip manoma, ir niekas negali įžvelgti, kas kartais dedasi kito žmogaus širdyje.

Be to, Edvardas, nors ir nuvainikuotas, vis dėlto buvo karalius. Kad ir nuverstas nuo sosto, apiplėštas, įkalintas, jis priklausė karalių luomui. Ir pati Izabelė buvo karalienė, ir išauklėta būti karaliene. Vaikystėje ji turėjo gyvą pavyzdį tikros karališkos didybės, įkūnytos žmoguje, kuris suvokė savo kilme ir vainikavimu pranokstąs visus kitus žmones ir to neslėpė. Kėsinimasis į valdinio, kad ir kilmingiausio karalystės didiko, gyvybę visada būdavo laikomas nusikaltimu. Tačiau atimti gyvybę karaliui – vadinasi, daryti šventvagystę, kitaip tariant, nepaisyti valdovams suteiktos neliečiamybės.

– Tu, Mortimeri, to negali suprasti, nes nesi karalius ir nesi gimęs būti karaliumi.

Ji pernelyg vėlai susiprotėjo galvojanti balsu!

Markų baronas, Vilhelmo Nukariautojo bendražygio palikuonis, Velso krašto Didysis teisėjas buvo įžeistas ligi širdies gelmių. Atšokęs du žingsnius atgal, jis nusilenkė.

– Man atrodo, ponia, sostą jums grąžino ne karalius, bet, regis, veltui gaištu laiką laukdamas, kol jūs tai pripažinsite. Nesu karalius nei karaliaus sūnus, tad visos mano pastangos ne kažin ko vertos. Ką gi, tegu jūsų priešai išvaduoja jūsų vyrą karalių arba verčiau jūs pati jį išlaisvinkite! Jūsų galingasis brolis Prancūzijos karalius tikrai jus paglobos, kaip globojo, kai turėjote bėgti į Eno, o aš turėjau prilaikyti jus balne. Mortimeris – ne karalius, vadinasi, jo gyvybei grės pavojus, jei laimė nuo jo nusigręš; jis, ponia, kol nevėlu, eina ieškoti prieglobsčio kitur, už karalystės ribų, nes karalienė jį taip menkai temyli, jog jam nebėra čia ko veikti.

Sulig tais žodžiais Mortimeris nuėjo prie durų. Netgi įsiutęs, jis mokėjo tvardyti pyktį: netrinktelėjo ąžuolinėmis durimis, bet iš lėto jas privėrė, ir jo žingsniai nutolo.

Izabelė gerai pažinojo išdidųjį Mortimerį, tad suprato, kad jis nebegrįš. Ji šoko iš lovos, vienmarškinė nudūmė pilies koridoriais, pasivijo Mortimerį, nutvėrė jį už drabužių ir pakibo jam ant rankų.

– Pasilik, pasilik, mielasis Mortimeri, maldauju! – sušuko ji nesirūpindama, jog kas nors gali išgirsti. – Aš tik moteris, man reikia tavo patarimų ir tavo paramos! Pasilik, pasilik, dėl Dievo meilės, ir daryk, kaip išmanai!

Apsipylusi ašaromis, ji glaudėsi prie jo krūtinės, prie širdies, be kurios negalėjo gyventi.

– Aš noriu to paties, ko ir tu nori! – pridūrė ji.

Pasirodė tarnai, išgirdę triukšmą, ir tučtuojau pranyko nesmagiai pasijutę, kad mato įsimylėjėlių ginčą.

– Tu tikrai nori to, ko ir aš noriu?.. – paklausė jis, delnais suimdamas jos veidą. – Puiku! Sargyba! – suriko jis. – Tučtuojau pašaukite man monsenjorą Orletoną!

* * *

Jau kelis mėnesius Mortimerio ir Adamo Orletono santykiai buvo gana šalti dėl nesusipratimo, dėl tos Vusterio vyskupijos, kurią prelatas išsiprašė iš popiežiaus, o tuo tarpu Mortimeris buvo ją pažadėjęs kitam kandidatui. Jei Mortimeris būtų žinojęs, kad jo bičiulis nori tos vyskupijos, viskas būtų buvę labai paprasta! Tačiau Orletonas veikė slapčiomis, ir Mortimeris, davęs žodį, dabar nebenorėjo jo atsiimti. Tą klausimą jis buvo iškėlęs Parlamente, susirinkusiame dar Jorke, ir įsakęs konfiskuoti Vusterio vyskupijos pajamas. Orletonas jau nebebuvo Heriferdo vyskupas ir juo labiau netapo Vusterio vyskupu; tad, jo manymu, labai nedėkingai pasielgė tas žmogus, kuriam jis padėjo pabėgti iš Tauerio. Byla dar buvo sprendžiama, ir Orletonas važinėjo paskui keliaujantį karaliaus dvarą.

„Vieną gražią dieną Mortimeriui manęs prireiks, – kalbėjo jis pats vienas, – ir tada aš pats pasirinksiu vyskupiją!“

Ta diena, veikiau – ta naktis, atėjo. Orletonas tai suprato vos įžengęs į miegamąjį. Karalienė Izabelė jau gulėjo lovoje, o Mortimeris vaikščiojo ilgais žingsniais. Karalienės ašaros dar nebuvo išdžiūvusios. Jeigu taip nesivaržoma prelato, vadinasi, jis labai reikalingas!

– Turėdama galvoje tam tikras intrigas, ponia karalienė, – pareiškė jam Mortimeris, – pagrįstai mano, kad, kol jos vyras gyvas, karalystėje nebus ramybės, ir yra labai susirūpinusi dėl to, kad Dievas taip ilgai neužmigdo jo amžinu miegu.

Adamas Orletonas pažvelgė į Izabelę, Izabelė pažvelgė į Mortimerį, paskui nukreipė akis į vyskupą ir linktelėjo galvą. Orletonas šyptelėjo, bet ne piktai, netgi ne pašaipiai, greičiau su droviu liūdesiu.

– Ponia karalienė susiduria su labai sunkiu uždaviniu, dažnai iškylančiu tiems, kurie užsikrauna atsakomybę už valstybės likimą, – atsakė jis. – Ar reikia paaukoti vieną gyvybę, kad nebegrėstų pavojus daugybei kitų?

Mortimeris pasigręžė į Izabelę ir tarė:

– Jūs girdite?

Jis buvo labai patenkintas vyskupo parama, tik gailėjosi, jog pats nesusiprotėjo pateikti šio argumento.

– Čia sprendžiamas tautos saugumo klausimas, – prabilo vėl Orletonas, – ir paprastai į mus, vyskupus, visi kreipiasi norėdami sužinoti Viešpaties valią. Aišku, Dešimt Dievo Įsakymų mums draudžia pagreitinti bet kieno mirtį. Tačiau Dievo Įsakymai netaikomi karaliams, kai jie nusižengia nuteisdami mirties bausme savo valdinius... Vis dėlto, milorde, aš maniau, jog sargyba, kurią jūs paskyrėte prie nuvainikuoto karaliaus, išvaduos jus nuo tokių klausimų sprendimo.

– Sargyba, regis, jau išbandė visas priemones, – atsakė Mortimeris. – Ir jie daugiau nieko nedarys, negavę nurodymo raštu.

Orletonas palingavo galvą, bet nieko neatsakė.

– O toks įsakymas, – kalbėjo toliau Mortimeris, – gali pakliūti ne į tas rankas, kurioms jis skirtas, ir netgi virsti ginklu tiems, kurie tą įsakymą vykdys, ir nukreiptu prieš tuos, kurie tokį įsakymą davė. Jūs suprantate, ką aš turiu galvoje?

Orletonas vėl šyptelėjo. Nejau jie mane laiko kvailiu?

– Kitaip tariant, milorde, – tarė jis, – jūs norite išsiųsti įsakymą ir drauge jo neišsiųsti.

– Tiesą pasakius, norėčiau išsiųsti įsakymą, kuris būtų aiškus tik tiems, kurie privalo jį suprasti, ir nesuvokiamas tiems, kam nėra skirtas. Kaip tik dėl to noriu su jumis pasitarti, nes esate sumanus žmogus, žinoma, jeigu sutinkate man padėti.

– Ir jūs prašote to, milorde, vargšą vyskupą, kuris neturi netgi krėslo nei vyskupijos, kur galėtų pastatyti savo pastoralą?

Tuomet nusišypsojo Mortimeris.

– Na, na, milorde Orletonai, apie tai nebekalbėkime. Jūs pats žinote, kodėl ant jūsų supykau. Jeigu bent būtumėte pasakęs, ko pageidaujate! Bet jeigu jūs vis dar to paties pageidaujate, aš nebesipriešinsiu. Vusteris priklauso jums, duodu žodį... Su Parlamentu aš susitarsiu... Jūs visada buvote ir būsite mano bičiulis, tai jūs irgi žinote...

Vyskupas linktelėjo galvą. Taip, jis tai žinojo; jis buvo Mortimerio bičiulis kaip ir anksčiau; tas nesusipratimas nieko nepakeitė, ir jiedu tai suvokė, vos tik susitikę akis į akį. Juos siejo pernelyg daug prisiminimų, jiedu drauge nuveikė nemažai darbų ir savotiškai žavėjosi vienas kitu. Netgi tą patį vakarą, galų gale išplėšęs iš karalienės taip ilgai lauktą sutikimą ir susidūręs su sunkumais, ką pasišaukė Mortimeris? Vyskupą, gunktelėjusį žmogelį, anties eisena ir silpnu regėjimu, sugadintu ilgo rankraščių skaitymo Oksforde. Jie buvo tokie geri draugai, jog netgi pamiršo, kad į juos didelėmis melsvomis akimis žiūri karalienė, gana nesmagiai jausdamasi.

– Niekas nepamiršo to jūsų gražaus pamokslo „*Caput meum doleo*“, kuris padėjo nuvainikuoti netikusį karalių, – tarė Mortimeris. – Ir jūsų pastangų dėka jis atsisakė sosto.

Pagaliau pripažįstami jo nuopelnai! Orletonas nusilenkė, klausydamasis pagyrų.

– Vadinasi, jūs norite, kad aš iki galo įvykdyčiau savo uždavinį, – tarė jis.

Kambaryje buvo rašomasis stalas, plunksnų ir popieriaus. Orletonas paprašė peilio, nes galėjo rašyti vien paties nusmailinta plunksna. Drožiant buvo lengviau mąstyti. Mortimeris jam netrukdė.

– Įsakymas neturi būti ilgas, – tarė jis po valandėlės.

Jis sėdėjo akis įsmeigęs į tolį, smagiai nusiteikęs. Regis, visiškai pamiršo, kad sprendžiamas žmogaus gyvybės klausimas; buvo išdidus, patenkintas, kaip rašto žmogus, ką tik suradęs tinkamą stilių. Palinkęs prie stalo, labai dailiu braižu jis parašė vieną vienintelį sakinį, pabarstė sausinamaisiais milteliais ir atkišo lakštą Mortimeriui tardamas:

– Sutinku patvirtinti šį laišką savo antspaudu, jei jūs ar ponia karalienė manysite, jog nedera jo tvirtinti jums.

Išties jis atrodė patenkintas savimi.

Mortimeris priėjo prie žvakės. Laiškas buvo parašytas lotyniškai. Jis iš lėto perskaitė. *Eduardum occidere nolite timere bonum est.* Paskui, žvelgdamas į vyskupą, tarė:

– *Eduardum occidere* – tai gerai suprantu; *nolite* – nedarykite... *timere* – bijoti... *bonum est* – gerai.

Orletonas šypsojosi.

– Kaip reikia suprasti: „Nebijokite, nužudyti Edvardo nereikia“, – paklausė Mortimeris, – ar „Nebijokite nužudyti Edvardo, bijoti nereikia“? Kur kablelis?

– Jo nėra, – atsakė Orletonas. – Kaip laiško gavėjas jį supras, tokia bus Dievo valia. O prie paties laiško ar galima prikibti?

Mortimeris stovėjo sumišęs.

– Tik aš nežinau, – tarė jis, – ar Meltrevezas ir Gvernis gerai moka lotyniškai.

– Gana gerai moka brolis Viljamas, kurį jūs prašėte prie jų priskirti. Be to, pasiuntinys galės perduoti žodžiu, bet tiktai žodžiu, kad, vienaip ar kitaip įvykdžius šį įsakymą, neturi likti pėdsakų.

– O jūs tikrai pasiryžęs jį patvirtinti savo antspaudu? – paklausė Mortimeris.

– Aš taip ir padarysiu, – atsakė Orletonas.

Jis buvo išties puikus bendražygis. Mortimeris jį nulydėjo iki laiptų, drauge nulipo žemyn, paskui grįžo į karalienės miegamąjį.

– Mielasis Mortimeri, – tarė jam Izabelė, – nepalikite šiąnakt manęs miegoti vienos.

Rugsėjo naktis nebuvo tokia jau žvarbi, kad ji būtų bijojusi sušalti.

IX

Įkaitinta geležis

Berklis – visai mažytė pilis, palyginti su milžiniškomis Kenilvorto arba Korfo tvirtovėmis. Sumūryta iš rausvųjų akmenų, pagal dydį ji visiškai tinkama gyventi. Ji visai netoli bažnyčios, stovinčios vidury kapinių, kur antkapiai jau apžėlę žaliomis, švelniomis kaip šilkas samanėlėmis.

Tomas Berklis, gana šaunus jaunuolis, nėmaž negeidė pikta savo artimui, vis dėlto neturėjo jokio pagrindo puoselėti itin gerų jausmų buvusiam karaliui Edvardui II, kuris pūdė jį ketverius metus Volingferdo kalėjime drauge su tėvu, Morisu Berkliu, šis ir mirė kameroje. Ir, priešingai, buvo visa širdimi atsidavęs savo visagaliui uošviui Rodžeriui Mortimeriui, nes tūkstantis trys šimtai dvidešimtaisiais metais vedė vyresniąją jo dukterį, prisidėjo prie maišto ir buvo išvaduotas pernai. Tomas gaudavo didoką sumą – šimtą šilingų per dieną – už nuvainikuoto karaliaus saugojimą ir priežiūrą. Ir jo žmona Margarita Mortimer, ir jo sesuo Ieva, Meltrevezo žmona, taip pat buvo labai doros moterys.

Edvardui II įkalinimas būtų buvęs visai pakenčiamas, jei būtų reikėję turėti reikalų vien su Berklių šeima. Deja, kartu buvo ir trys jo kankintojai: Meltrevezas, Gvernis ir barzdaskutys Oglas. Jie neduodavo nė valandėlės ramybės buvusiam karaliui, stengėsi kuo išradingiau jį kamuoti ir netgi rungtyniavo, kuris prasimanys įmantresnių kankinimų.

Meltrevezui šovė į galvą mintis įkurdinti Edvardą kelių pėdų skersmens apskritoje bokšto patalpoje, kurios vidury buvo senas pusiau užgriuvęs šulinys, į kurį anksčiau mesdavo pasmerktuosius myriop. Neapsižiūrėjęs kalinys galėjo kaipmat įkristi į tą gilią duobę. Tad Edvardas turėdavo be perstojo saugotis, ir tas keturiasdešimt ketverių metų vyras, iš pažiūros atrodęs vyresnis nei šešiasdešimties, tysojo ten ant glėbio šiaudų, prisiglaudęs prie mūrinės sienos. Jeigu kartais suimdavo miegas ir jis nejučia užsnūsdavo, kaipmat nubusdavo, išpiltas prakaito, bijodamas, jog bus nuslinkęs prie šulinio.

Prie to kankinimo baime Gvernis pridūrė kitą – kankinimą smarve. Jis liepdavo prirankioti laukuose dvokiančių stipenų, opšrų, įkliuvusių į spąstus, lapių, šeškų, padvėsusių paukščių, sumesdavo juos į šulinį, kad dvėselienos tvaikas visiškai apnuodytų orą, kurio ir taip trūko.

– Dar truputis žvėrienos pusgalviui! – džiūgaudavo trys kankintojai, kas rytą gaudami naujos dvėsenos.

Jų pačių uoslė nebuvo itin jautri, nes jie visi, čia drauge, čia pakaitomis, sėdėdavo bokšto viršuje, kambariuke, virš laiptų, vedančių į tą kamerą, kur pamažu geso karalius. Retkarčiais ir jie užuosdavo šleikščią smarvę ir turėdavo gerą proga įžūliai pajuokauti.

– Kad ir dvokia tas pusgalvis! – šaukdavo daužydami į stalą kauliukus ir pliumpindami alų.

Tą dieną, kai atėjo Adamo Orletono laiškas, jie ilgokai tarėsi. Brolis Viljamas jiems išvertė jį, nėmaž neabejodamas tikrąja įsakymo prasme, bet paaiškino, kad gana išmaningai ir dviprasmiškai jis surašytas. Trys piktadariai veik pusvalandį stebėjosi, pliauškindami sau per šlaunis ir kartodami: *„Bonum est... Bonum est!“*, ir raitėsi iš juoko.

Pažiūrėti gana žioplas žygūnas, atvežęs laišką, žodžiu perdavė, kas jam buvo įsakyta: „Be pėdsakų!“

Kaip tik dėl to jie ir tarėsi.

– Išties jie keistai reiklūs, tie dvariškiai, vyskupai ir visokie lordai! – tarė Meltrevezas. – Liepia nužudyti, bet taip, kad nebūtų matyti.

Ką daryti? Nuo nuodų kūnas pajuosta, be to, nuodų reikėtų ieškoti pas žmones, kurie galėtų viską išplepėti. Uždusinti? Ant kaklo lieka raiščio žymė, ir lavono veidas pamėlsta.

Geniali mintis dingtelėjo Oglui, buvusiam Tauerio barzdaskučiui. Tomas Gvernis pasiūlė šiokių tokių pataisų, ir ilgšis Meltrevezas ėmė kvatoti, taip kvatojo visa gerkle, jog buvo matyti ne tik ilgi kai arklio dantys, bet ir dantenos.

– Bus nubaustas per tą vietą, su kuria nusidėjo! – sušuko jis. Ta mintis jam pasirodė tikrai išmaninga.

– Bet reikės mažių mažiausia keturių vyrų, – tarė Gvernis. – Tavo svainis Tomas galėtų mums pagelbėti.

– Et, tu žinai, koks tas Tomas, – atsakė Meltrevezas. – Gauti tai gauna penkis svarus per dieną, bet jo širdis labai jautri. Bet kada gali nualpti, kai imsimės darbo.

– Manau, kad dručkis Tauverlis mums mielai padės, jei pažadėsim gerai prikimštą kapšą, – tarė Oglas. – Be to, jis toks mulkis, jog niekas nepatikės jo kalbomis, jeigu ir prasitartų.

Jie nutarė palaukti vakaro. Virtuvėje Gvernis pataisė kaliniui gerą vakarienę: minkštutėlio pyrago, ant iešmo keptų paukščiukų, jaučio uodegą su padažu. Edvardas nebuvo valgęs tokių patiekalų nuo anų vakarų Kenilvorte, kur puotaudavo su savo pusbroliu Kreivakakliu. Jis labai nustebo, netgi truputį sunerimo, paskui pasistiprino tomis neįprastomis vaišėmis. Užuot atnešę dubenį srėbalo ir pastatę ant šiaudų, pasodino gretimame kambaryje ant taburetės, o tai jam atrodė neapsakoma prabanga, ir jis gardžiavosi tais skanėstais, kurių skonį buvo jau beveik pamiršęs. Jam netgi vyno įpylė, gero klareto, atgabento iš Akvitanės Tomo Berklio užsakymu. Trys kalintojai vaišinosi drauge, tolydžio susimerkdami.

– Jis nespės netgi suvirškinti, ką sušveitęs, – šnipštelėjo Meltrevezas Gverniui.

Milžinas Tauverlis stovėjo užtvėręs duris savo kūnu.

– Na, dabar geriau jaučiamės, ar ne, milorde? – paklausė Gvernis, kai buvęs valdovas pavalgė. – Tuoj nuvesim į gerą kambarį, kur tavęs laukia lova su pūkiniais patalais.

Skustagalvis kalinys nustebęs pažvelgė į savo sargus, jo pailgas smakras suvirpėjo.

– Jūs gavote naujų įsakymų? – paklausė jis.

Jo balsas buvo kupinas baugštaus nuolankumo.

– Na, žinoma, gavom įsakymą ir gerai su tavimi elgsimės, milorde! – atsakė Meltrevezas. – Paliepėm netgi ugnį užkurti tavo kambaryje, nes vakarai ima vėsti, tau bus šalta miegoti, ar ne, Gverni? Et, nieko nepadarysi, ruduo – ne brolis, jau rugsėjo pabaiga.

Sargų vedamas, karalius nusileido siaurais laiptais, paskui perėjo žalią bokšto kiemelį ir vėl užlipo į viršų kitoje pusėje, kur buvo mūro siena. Jo sargai teisybę sakė – ten buvo kambarys, žinoma, ne toks kaip rūmuose, bet, šiaip ar taip, geras, švarus, išbaltintas kalkėmis, stovėjo lova su storu plunksniniu čiužiniu ir gorė, pilna karštų žarijų. Kambaryje buvo beveik per karšta.

Karaliaus galvoje sukosi miglotos mintys, nuo vyno truputį svaigo galva. Vadinasi, gerai pavalgius, vėl atsiranda noras gyventi? Bet kokie tie nauji nurodymai? Kas atsitiko, kad staiga, nei iš šio, nei iš to, juo imta taip rūpintis? Galbūt karalystėje kilo maištas arba Mortimeris pateko į nemalonę... Ak, jeigu taip būtų! O gal jaunasis karalius pagaliau susirūpino savo tėvo likimu ir įsakė, kad su juo būtų elgiamasi žmoniškiau... Tačiau, jei netgi kiltų maištas ir visa tauta stotų jo pusėn, Edvardas niekada nesutiktų vėl sėsti į sostą, niekada, jis prisiekė Viešpačiui Dievui. Juk vėlei tapęs karaliumi, imtų daryti klaidas: jis nemoka karaliauti. Ramaus vienuolyno – štai ko jis norėtų, eiti pasivaikščioti po gražų sodą, gardžiai pavalgyti... taip pat pasimelsti. O paskui užsiželdyti barzdą ir atsiauginti plaukus, jei tik nereikės išskusti tonzūros, tačiau ne, jis nenori, kad skustuvas, kas savaitę šliauždamas galva, jam gaivintų pernelyg siaubingus atsiminimus. Koks apsileidęs ir nedėkingas žmogus, pamiršęs padėkoti Kūrėjui už paprasčiausius dalykus, teikiančius norą gyventi: už gardų maistą, už šiltą kambarį... Iš rusenančių gorėje žarijų kyšojo žarsteklis...

– Gulkis, milorde! Pamatysi, kokia minkšta lova, – tarė Gvernis.

Ir iš tikrųjų čiužinys buvo minkštas. Kokia laimė vėl atsigulti į tikrą lovą! Bet ko visi trys čia tebestovi? Meltrevezas nukarusiais ant ausų plaukais, susidėjęs rankas tarp kelių, atsisėdo ant taburetės ir sužiuro į karalių. Gvernis maišė ugnį. Barzdaskutys Oglas laikė rankoje jaučio ragą ir pjūkliuką.

– Miegok, tavo didenybe Edvardai, nesirūpink mumis, mes turime darbo, – primygtinai siūlė Gvernis.

– O ką tu ten darai, Oglai? – paklausė karalius. – Ar pjaustai ragą vynui gerti?

– Ne, milorde, ne vynui gerti. Pjaustau ragą, ir tiek.

Pasigręžęs į Gvernį ir nykščio nagu brėžtelėjęs per ragą, barzdaskutys paklausė:

– Aš manau, nebus per trumpas. O kaip jūs manote?

Rudaplaukis kiaulės snukiu pažvelgė per petį ir atsakė:

– Taip, manau, tiks. *Bonum est.*

Ir ėmė dumti ugnį.

Barzdaskutys pjūklu džirino jaučio ragą. Perpjovęs pusiau, padavė smailųjį galą Gverniui; tas paėmė, apžiūrėjo, pervėrė įkaitintu žarstekliu. Kambarys kaipmat prisipildė gailaus tvaiko. Žarsteklis išlindo pro išdegintą skylę rage. Gvernis vėl įkišo jį į gorę. Argi karalius galėjo užmigti, kai aplink virė toks darbas? Gal jį išsivedė iš to dvėsenų šulinio, norėdami dabar aprūkyti svylančio rago dūmiais? Staiga Meltrevezas, tebesėdėdamas ant taburetės ir nenuleisdamas nuo Edvardo akių, paklausė:

– Ar tavo mylimas Dispenseris turėjo gerą įnagį?

Kiti du nusikvatojo. Išgirdęs tą pavardę, Edvardas staiga pajuto, lyg perkūnas jį būtų trenkęs, ir suprato, jog tie žmonės neilgai trukus jį nužudys. Nejau jie rengiasi taip pat kraupiai jį kankinti, kaip Hju Jaunesnįjį?

– Juk jūs to nedarysite? Juk jūs manęs nežudysite? – suriko jis, staiga pašokdamas lovoje.

– Kad mes tave žudytume, karaliau Edvardai? – tarė Gvernis, nė neatsigręždamas. – Kas tau šovė į galvą?.. Mes gavom įsakymą. *Bonum est, bonum est...*

– Na, gulkis, – tarė Meltrevezas.

Bet Edvardas nesigulė. Plikai nuskustas, sublogęs, kaip žvėris, pakliuvęs į spąstus, žvilgčiojo čia į rusvą Tomo Gvernio sprandą, čia į pailgą išgeltusį Meltrevezo veidą, čia į rausvus barzdaskučio skruostus. Išsitraukęs žarsteklį iš gorės, Gvernis apžiūrėjo įkaitusį galą.

– Tauverli! – pašaukė jis. – Stalą!

Milžinas, laukęs gretimame kambaryje, žengė į vidų, nešinas sunkiu stalu. Meltrevezas nuėjęs uždarė ir raktu užsuko duris. Kam reikalingas tas stalas, ta stora ąžuolinė lenta, paprastai dedama ant ožių? Juk čia ožių nėra. Ir, nors kambaryje aplink karalių dėjosi keisti dalykai, tasai stalas, milžino nešamas viena ranka, atrodė pats neįprasčiausias, pats baisiausias. Kaip galima nužudyti su stalu? Tokia buvo paskutinė aiški karaliaus mintis.

– Pradedam! – tarė Gvernis, duodamas ženklą Oglui.

Jiedu priėjo iš šalių prie lovos, užgriuvo Edvardą ir apvertė jį kniūbsčią.

– Ak niekšai, niekšai! – suriko jis. – Ne, jūs manęs nenužudysite!

Jis mosikavo rankomis, grūmėsi; tad Meltrevezas prišoko jiems padėti, bet ir trijų nebuvo per daug; milžinas Tauverlis jau buvo beeinąs artyn.

– Ne, Tauverli, stalą! – suriko Gvernis.

Tauverlis prisiminė, kas jam buvo įsakyta. Jis pakėlė storą lentą ir užvertė gulsčią ant karaliaus pečių. Gvernis kilstelėjo kaliniui marškinius, nutraukė išdilusias kelnes. Atsivėrė pasigailėtinas komiškas vaizdas, bet dabar žudikai jau nebuvo nusiteikę juokauti.

Beveik apsvaigęs nuo smūgio, karalius duso po sunkia lenta, veidu įsikniaubęs į čiužinį, daužėsi, spardėsi. Kiek dar jėgų turėjo!

– Tauverli, laikyk jį už blauzdų! Ne, ne taip, išskėsk kojas! – įsakė Gvernis.

Pritrūkęs oro, karalius vargais negalais išspraudė nuskustą galvą iš po lentos. Meltrevezas abiem rankomis prispaudė jo galvą. Griebęs įkaitintą žarsteklį, Gvernis įsakė:

– Oglai! Dabar įsmeik ragą.

Karalius Edvardas krūptelėjo, beviltiškai sukaupęs jėgas, kai įkaitinta geležis pervėrė jam vidurius; riksmas, ištrūkęs iš jo krūtinės, nuaidėjo toli už bokšto mūrų, per kapines, virš akmeninių paminklų, pažadino žmones net bažnytkaimio trobose. Ir žmonės, išgirdę tą pratisą, kraupų, siaubingą klyksmą, beregint suvokė, kad žudomas karalius.

Rytojaus rytą berkliškiai atėjo į pilį pasiteirauti, kas atsitiko. Jiems buvo atsakyta, jog tikrai buvęs karalius nakčia staiga pasimirė, baisiai klykdamas.

– Ateikit, žiūrėkit, prieikit arčiau, – sakė Meltrevezas ir Gvernis notabliams ir dvasininkams. – Kaip sykis jį dabar šarvojame. Įeikit, visi gali įeiti.

Ir bažnytkaimio žmonės įsitikino, jog nematyti jokių smurto pėdsakų, nei kruvinų žaizdų, nei įdrėskimų, nors mazgojamas kūnas buvo vartomas ir šiaip, ir taip, prie visų akių. Tik klaikaus skausmo grimasa buvo iškreipusi velionio veidą.

Tomas Gvernis ir Džonas Meltrevezas susižvalgė: šauni mintis buvo šitaip jį persmeigti žarstekliu pro jaučio ragą. Išties mirtis be pėdsakų, ir tais tokiais išradingais žudymo laikais jie išrado tobulą žudymo būdą.

Jiems nerimą kėlė tik tai, kad Tomas Berklis apyaušriu išvyko į gretimą pilį, prasimetęs kažkokiais svarbiais reikalais. Be to, Tauverlis, milžinas žema kakta, atgulė į lovą ir be perstojo kelias valandas verkė.

Dieną Gvernis išjojo raitas į Notingemą pranešti karalienei apie vyro mirtį.

Tomas Berklis ištisą savaitę negrįžo namo ir sakėsi nebuvęs pilyje mirties valandą. Parvykęs jis nemaloniai nustebo radęs lavoną. Joks apylinkės vienuolynas nenorėjo rūpintis velionio laidotuvėmis. Berklis dar visą mėnesį turėjo saugoti karstą su lavonu, kas dieną gaudamas savo šimtą šilingų.

Pagaliau visa karalystė sužinojo apie buvusio valdovo mirtį; keisčiausios kalbos, beveik artimos teisybei, sklido apie tą mirtį, ir žmonės šnibždėjosi, jog toji žmogžudystė neatnešianti laimės nei tiems, kurie ją padarė, nei tiems, kurie, nors ir kaip aukštai sėdi, ją užsakė.

Galiausiai kūno atvažiavo vienas abatas, įgaliotas Glosterio vyskupo, kuris sutiko priimti jį į savo katedrą. Karaliaus Edvardo II palaikai buvo įkelti į vežėčias, apdengti juoda marška. Juos lydėjo Tomas Berklis su savo šeima ir apylinkių žmonės. Ten, kur kas mylią eisena sustodavo, valstiečiai pasodindavo ąžuoliuką.

Praslinko šeši šimtai metų, ir kai kurie ąžuolai tebestūkso, klodami didelius juodus šešėlius ant kelio, vedančio iš Berklio į Glosterį.

Apie autorių

Morisas Driuonas (Maurice Druon) – žymus prancūzų rašytojas, Prancūzijos Akademijos narys, Gonkūrų premijos laureatas, eseistas, dramaturgas. Gimė 1918 metais Paryžiuje, mokėsi Sorbonoje, vėliau Somiuro kavalerijos mokykloje. 1940 metais, prasidėjus karui, dalyvavo Luaros mūšyje, po kapituliacijos pabėgo į Angliją kovoti „Laisvosios Prancūzijos" gretose.

Pirmasis literatūrinis bandymas buvo „žiaurus" apsakymas „Ugninė naktis" (1938). 1943 metais, būdamas karo korespondentu, drauge su Ž. Keseliu sukūrė garsiąją „Partizanų dainą", ji labai greit paplito kovojančioje Prancūzijoje. 1946 metais Morisas Driuonas parašė apysaką apie karą „Paskutinė brigada", išleido kelis apsakymų rinkinius. Vienas žymiausių jo kūrinių – trilogija „Šios žemės viešpačiai" (1948–1952), kurioje, kartais nukrypdamas į natūralizmą, nupiešė dvasinį ir finansinį bankininkų Šudlerų dinastijos žlugimą. Pirmasis šios trilogijos tomas, apdovanotas Gonkūrų premija, buvo ekranizuotas.

Ypač Morisas Driuonas pagarsėjo savo istorinių romanų serija „Prakeiktieji karaliai" (1955–1960) apie XIV amžiaus Prancūziją.

M. Driuono istorinių romanų serijos „Prakeiktieji karaliai" penktasis romanas – „Prancūzijos Vilkė", kuriame autorius, nenusižengdamas chronologijai ir istorinei tiesai, bet neapsieidamas ir be meninės išmonės, vaizdingai pasakoja apie Prancūzijos ir Anglijos gyvenimą, feodalų kovas dėl valdžios, rūmų intrigas Šimtamečio karo išvakarėse, XIV amžiaus pradžioje. Romanas patraukia ne vien intriguojančia fabula. Jame atsispindi tie klausimai, kurie buvo ir tebėra opūs pasaulyje: tai žmogaus atsakomybė ir jo vieta, religija, moralė, sąžinė. Aleksandras Diuma savo romanuose dažnai vaikosi efektingų scenų, o Morisas Driuonas, išmoningai panaudodamas nuotykinį elementą, supažindina skaitytoją su tikrąja šalies istorija ir to meto problemomis.

Turinys

Prologas 12

Pirma dalis

NUO TEMZĖS IKI GARONĖS

I. „Iš Tauerio nepabėgsi...“ 19
II. Įžeista karalienė 38
III. Naujas mesero Tolomėjaus klientas 60
IV. Tariamas kryžiaus žygis 74
V. Laukimas 91
VI. Pabūklai 103

Antra dalis

ĮSIMYLĖJUSI IZABELĖ

I. Popiežiaus Jono vaišės 123
II. Atgailą atlikti teks popiežiui 141
III. Kelias į Paryžių 151
IV. Karalius Karolis 156
V. Kraujo priesaika 160
VI. Tie palaimingieji tūkstantis trys šimtai dvidešimt penktieji metai 171
VII. Kiekvienas mirštantis valdovas... 183

Trečia dalis

PAVOGTAS KARALIUS

I. Sutuoktiniai priešai 201
II. Grįžimas į Noflį 216
III. Tamplio karalienė 236
VI. Posėdis Šali abatijoje 247

Ketvirta dalis

ŽIAURUS ŽYGIS

I. Heridžas 268
II. Šviesiausia gyvenimo valanda 282
III. Heriferdas 293
IV. Vox populi 301
V. Kenilvortas 307
VI. Puodų karas 315
VII. Šiaudinė karūna 324
VIII. „Bonum est“ 331
IX. Įkaitinta geležis 340

Apie autorių 349

Druon, Maurice

Dr353 Prancūzijos Vilkė [romanas] / Maurice Druon; iš prancūzų kalbos vertė Valdas V. Petrauskas. – Vilnius: Žaltvykslė; [2007]. – 352 p.

ISSN 1822-637X
ISBN 978-9986-06-267-7

„Prakeiktieji karaliai“ – garsi istorinė 7 tomų freska.

„Prakeiktieji karaliai“ – romanų ciklas, kurio visi veikėjai kadaise gyveno. Veikalas tiksliai atskleidžia kasdieninį gyvenimą, politines ir meilės dramas, kuriose susiduria karaliai, karalienės, popiežiai, ministrai, didikai neramiu, iki šiol mažai pažįstamu paskutinių Kapetingų valdymo laikotarpiu.

M. Druono istorinių romanų serijos „Prakeiktieji karaliai“ penktasis romanas – „Prancūzijos Vilkė“, kuriame autorius, nenusižengdamas chronologijai ir istorinei tiesai, bet neapsieidamas ir be meninės išmonės, vaizdingai pasakoja apie Prancūzijos ir Anglijos gyvenimą, feodalų kovas dėl valdžios, rūmų intrigas Šimtamečio karo išvakarėse, XIV amžiaus pradžioje. Romanas patraukia ne vien intriguojančia fabula. Jame atsispindi tie klausimai, kurie buvo ir tebėra opūs pasaulyje: tai žmogaus atsakomybė ir jo vieta, religija, moralė, sąžinė.

UDK 840-3

Maurice Druon
PRANCŪZIJOS VILKĖ

Istorinis romanas

Redaktorė *Agnė Iešmantaitė*
Dailininkė *Deimantė Rybakovienė*

Leido ŽALTVYKSLĖ,
A. Vivulskio 7-208, LT-03221 Vilnius
el. p. leidykla@zaltvyksle.com
Spausdino AB AUŠRA,
Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas
Tiražas 1000 egz.
Užsakymas 918

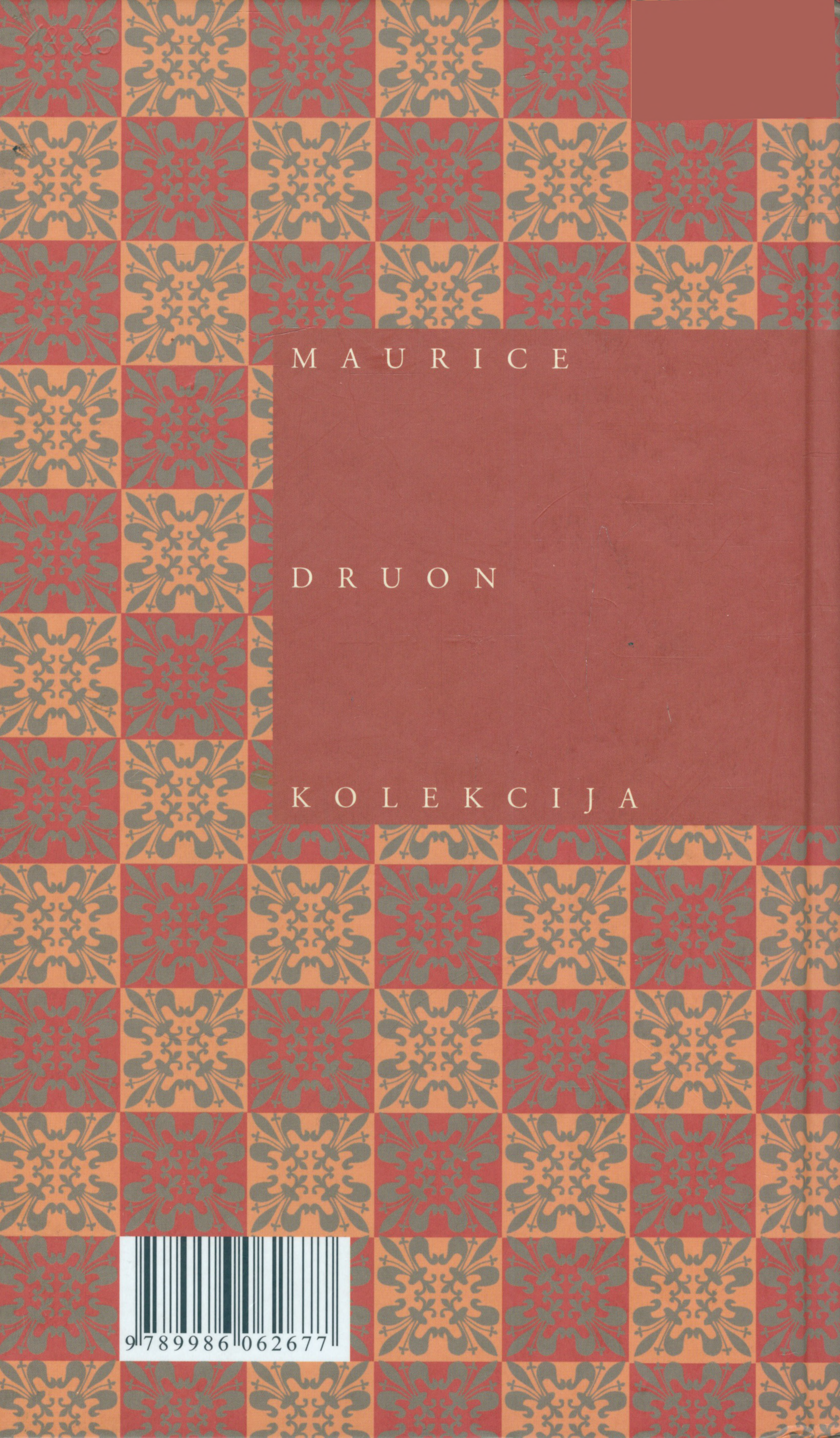

MAURICE

DRUON

KOLEKCIJA

9 789986 062677